

V. SZŰCS IMOLA

**REFORMKORI KÉZIRATOS KOTTÁS
ÉNEKESKÖNYVEK DALLAMAI A SZÍNPADON ÉS A
NÉPHAGYOMÁNYBAN**

DALLAMI RÉTEGEK, SZÍNHÁZI ÉS NÉPZENEI KAPCSOLATOK

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

2025

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

**28. számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású doktori
iskola**

**REFORMKORI KÉZIRATOS KOTTÁS
ÉNEKESKÖNYVEK DALLAMAI A SZÍNPADON ÉS A
NÉPHAGYOMÁNYBAN**

DALLAMI RÉTEGEK, SZÍNHÁZI ÉS NÉPZENEI KAPCSOLATOK

**V. SZŰCS IMOLA
DOKTORI ÉRTEKEZÉS**

TÉMAVEZETŐ: DOMOKOS MÁRIA

2025

TARTALOMJEGYZÉK

Rövidítések jegyzéke	
a. Kéziratok rövidítései.....	4
b. Egyéb rövidítések.....	7
Köszönetnyilvánítás.....	8
I. BEVEZETÉS	
I.1. Előzmények.....	9
I.2. A disszertáció felépítése.....	14
II. A REFORMKORI VILÁGI DALKÖLTÉSZET KÉZIRATOS FORRÁSAI.....	16
II.1 Diák-melodiáriumok	
II.1.2. A sárospataki kottatár.....	17
II.1.1.1. Többszólamú elnöki melodiáriumok	
II.1.1.1.1. <i>A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1817-1828.</i>	18
II.1.1.1.2. <i>A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1828-1837.</i>	20
II.1.1.1.3. <i>A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1837.</i>	22
II.1.1.1.4. <i>A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1837-53.</i>	23
II.1.1.2. Szólam-melodiáriumok	
II.1.1.2.1. <i>Sárospataki szöveg és dallamtár. 1817-1848.</i>	25
II.1.1.2.2. <i>Csörge László melodiarium (1816-1831)</i>	28
II.1.1.2.3. <i>Melodiarium 1822-1831</i>	28
II.1.1.2.4. <i>Makay Ádám melodiarium (1823-1835)</i>	29
II.1.1.2.5. <i>Bódogh János melodiarium (1831-1840)</i>	31
II.1.1.2.6. <i>Kovács Gábor melodiarium (1838-1844)</i>	33
II.1.1.2.7. <i>Finkey József: Kótár. (1844-1851)</i>	34
II.1.2. Egyéb reformkori diák-melodiáriumok	
II.1.2.1. <i>Tóth Mihály melodiárium (1814-1826)</i>	36
II.1.2.2. <i>Félegyházi Lajos énekeskönyve (1827)</i>	37
II.1.2.3. <i>Veress János gyűjtemény (1828-1830)</i>	39
II.1.2.4. <i>Márkus István énekeskönyve (1836)</i>	39
II.2. Saját használatra készült összeírások	
II.2.1. <i>Nagykaposi melodiarium (1809-1848)</i>	41
II.2.2. <i>Diénes Gábor énekeskönyve (1826-1837)</i>	43
II.2.3. <i>Kelemen László énekeskönyve (1828-1844)</i>	43
II.2.4. <i>Válogatott énekek (1829)</i>	47
II.2.5. Tóth István két kézírata	
II.2.5.1. <i>Tóth István kótáskönyve (1831)</i>	48
II.2.5.2. <i>Tóth István: Áriák és dallok verseikkel (1832-1843)</i>	49
II.2.6. Almási Sámuel: <i>Magyar dalnok II.</i> (1834)	55
II.2.7. Nagy Sándor: <i>Gitárra való énekes darabok (1835)</i>	57
II.2.8. Péter Zsuzsanna énekeskönyve (1836)	60
II.2.9. Szalontai Madass Sándor: <i>Kótás Dallos Könyv (1840-1850)</i>	60
II.3. A népdalfelhívásokra, vagy azok hatására készült dal-összeírások.....	62
II.3.1. <i>Mátray Gábor kézírata (1828-1829)</i>	63
II.3.2. Mindszenty Dániel: <i>88 eredeti magyar dal (1832)</i>	64
II.3.3. Tompa Mihály: <i>Dalfüzér (1844)</i>	66
II.3.4. Kiss Dénes: <i>Népdalok 1.</i> (1844)	67
III. A KÉZIRATOK DALLAMI RÉTEGEI	
III.1. Zenei áramlatok a reformkorban.....	70
III.2. A kéziratok dallami összetétele.....	73
II.2.1. Nyugatias és egyéb jövevény dallamok.....	74

III.2.2. Régebbi korok dallamai.....	77
III.2.3. Az énekelt verbunkos termékei.....	78
III.2.4. Népies dalok és csárdások.....	79
III.2.5. Népdalok.....	80
III.3. A kéziratok dallami rétegeinek változásai.....	81
IV. A VIZSGÁLT KÉZIRATOK ÉS A KORABELI SZÍNHÁZI ANYAG	
KAPCSOLATAI	
IV.1. Bevezető	
IV.1.1. Magyar színügy a reformkor előtt	
IV.1.1.1. A hivatásos magyar színjátszás kezdetei.....	87
IV.1.1.2. A vándorszínészet kialakulása.....	89
IV.1.1.3. A második pest-budai társulat, új műfajok, első színházak.....	92
IV.1.2. Színházügy a reformkorban	
IV.1.2.1. A Pesti Magyar Színház megnyitása előtt.....	97
IV.1.2.2. A Pesti Magyar Színház megnyitása, a népszínmű kialakulása.....	99
IV.1.3. A korai magyar színházi repertoár kutatási helyzete, a kutatás nehézségei.....	101
IV.2. A színpadi dallamok megoszlása az egyes forráscsoportokban.....	105
IV.3. A vizsgált kéziratok színházi anyaga	
IV.3.1. Opera részletek.....	109
IV.3.2. Magyarra tett dalművek emlékei a vizsgált kéziratokban.....	116
IV.3.3. Magyar dalművek dallamai a népszínmű megjelenéséig.....	120
IV.3.4. Népszínművek dallamai.....	129
IV.3.5. Betétdalok.....	140
IV.3.6. A kéziratok dallamainak színpadi utóélete.....	143
IV.3.7. A kéziratok színházi anyagának stilisztikai megoszlása.....	144
V. A VIZSGÁLT KÉZIRATOK ÉS A NÉPZENEI ARCHÍVUM KAPCSOLATAI	
V.1. Bevezetés	146
V.2. A reformkori kéziratos dallamtárak kapcsolatai a Népzenei Archívummal	
V.2.1. A reformkori kéziratos dallamanyag megjelenési formái a Népzenei Archívumban.....	153
V.2.2. A Népzenei Archívumba került dallamok stilisztikai megoszlása.....	154
V.2.3. A Népzenei Archívum és a dallamtárak kapcsolatai, a dallamok megoszlása a	
Típusrend stílustömbjei között	
V.2.3.1. A diák-melodiáriumok és Típusrend kapcsolata.....	156
V.2.3.2. A magánhasználatú kéziratok és Típusrend kapcsolata.....	158
V.2.3.3. A népdalgyűjtés szándékával készült összeírások és Típusrend kapcsolata.....	166
V.2.4. A Népzenei Archívumba került és a gyűjtött adattal is rendelkező dallamok	
megoszlása Népzenei Archívum stílustömbjei között.....	169
V.3. A kéziratok színpadra került dallamai a Népzenei Típusrendben	170
VI. ZÁRSZÓ.....	175
VII. BIBLIOGRÁFIA.....	176
VII. FÜGGELÉK	
1. Függelék: A kéziratok összeírása után színművekbe került dalok jegyzéke a színművek	
feltüntetésével.....	191
2. Függelék: Egymástól függetlenül több kéziratba feljegyzett dallamok incipites jegyzéke.....	197

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

a.) Kéziratok rövidítései:

DF 1844

Pogány Péter, Tari Lujza. *Dalfüzér 1844. Tompa Mihály kézirat, kottás népdalgyűjteménye.*
Miskolc: Herman Ottó múzeum, 1988.

BJ 1831-1840

Bódog János melodiárium. (Kézirat, 1831-1840). Sp. Kt. 1720. MF: MTAK A 1482/I. és 3274/V.

Cs. L. 1816-1831

Csörge László melodiárium. (Kézirat, 1816-1831). Sp. Kt. 516. MF: MTAK A 112/IV, A 1638/I. és A 3182/V.

D. G. 1826-1837

Diénes Gábor énekesönyve. (Kézirat, 1826-1837). Néprajzi Múzeum, EA 14945.

F.L. 1827

Félegyházi Lajos énekeskönyve. (Kézirat, 1827). OSZK Oct. Hung. 1729.

Git 1835

Gitarra való énekes darabok. (Nagy Sándoré) (Kézirat, 1835). OSZK Ms. Mus. 973.

K. L. 1828-1844

Kelemen László énekeskönyve. ((Kézirat, 1828). OSZK Oct. Hung. 1874.

K. D. 1844

Kiss Dénes. *Népdalok I.* (Kézirat, 1844). OSZK Ms. mus. 1097.

Kótár 1844-1851

Finkey József. *Kótár.* (Kézirat, 1844-1851). Sp. Kt. 1879. MF: MTAK A 3298/I.

MÁ 1823-1835

Makai Ádám melodiárium. (Kézirat, 1823-1835.) Sp. Kt. 1678. Mf: MTAK A 1653/II. és 3269/I.

Mátray 1828-1829

Mátray Gábor kézirata (Kézirat, 1828-1829). Néprajzi Múzeum EA 2969.

MD 1834

Almási Sámuel. *Magyar dalnok vagy énekes gyűjtemény.* (Kézirat, 1834). MTAK Ms. 10,002., Mf: MTAK B 1098/I.

Melod 1822-1831

Melodiarium (Kézirat, 1822-1831). Sp. Kt. 515. Mf: MTAK A 3182/IV.

MI 1836

Márkus István. *Dalos Könyv.* Pápa. (Kézirat, 1836). OSZK Ms. Mus 2300.

Mindszenty 1832

Mindszenty Dániel. *88 eredeti magyar dal : Fortepiánóra 'S mellesleg Gitárkísérettel elkészítve Toldalékul A' nemzeti Dalgyűjteményhez.* (Kézirat, 1832). MTAK RUI 4r 324.

Nagyk. 1809-1848

Nagykaposi melodiárium (Kézirat, 1809-1848). Sp. Kt. 1316. Mf: MTAK A 1638/II. és A 3282/I.

P. Dt. 1817-1828

Pataki dallamtár 1817–1828. (Kézirat). Sp. Kt. 1765. Mf: MTAK A 112/III. és 3279/II.

P.ZS. 1836

Péter Zsuzsanna énekeskönyve. (Kézirat, 1836). MTAK Ms. 214.

P_dtár 1828-1837

Pataki dallamtár 1828-1837. (Kézirat). Sp Kt. 1760. Mf: MTAK A 1696/I. és 3278/I.

Pdtár 1837

Pataki dallamtár 1837. (Kézirat). Sp. Kt. 1761. Mf: MTAK A 1696/II. és 3278/II.

Sp_dtár_1837-1853

Melodiárium vagy A Sárospataki ref. Főiskola Énekkara által betanult dalok, s öröm és gyász énekdarabok dallamtárja. 1837–53. (Kézirat). Sp. Kt. 1762. Mf: MTAK A 1495/III. és 3278/III.

Sp_sz.és_dtár 1818-1848

Sárospataki szöveg és dallamtár 1818-1848. (Kézirat). Sp. Kt. 1765. Mf: MTAK A 112/III. és 3279/II.

Sz-M. 1840-1850

Szalontai Madass Sándor. *Kótás dallos könyv.* (Kézirat, 1840-1850.) Kolozsvár, EK MS 1531.

T.M. 1814-1826

Tóth Mihály. *Melodiárium.* (Kézirat, 1814-1826). Szatmárnémeti, Szatmár Megyei Könyvtár MS 108.s.

TÁD 1832-1843

Tóth István. *Áriák és dallok verseikkel* (Kézirat, 1832-1843). MTAK RUI 8r. 63.

TKK 1831

Tóth István. *Kótáskönyv.* (Kézirat, 1831-1832). MTAK A 2/II.

V.É. 1829

Válogatott énekek. (Kézirat, 1829). MTAK Rui 8r. 200.

V.J. 1828-1830

Veress János gyűjtemény. (Kézirat, 1828-1830). Csurgó, Ref. Gimn. K 235.

b.) Egyéb rövidítések

Ker. Kzt.

Kerényi György kéziratos hagyatéka. Népszínművek. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Népzenei Osztály és Archívum. Ms Mus 46.

Kolozsvár EK

Kolozsvár Egyetemi Könyvtár

KR

Kodály-Rend. Kodály Zoltán kéziratos dallamgyűjteménye. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Népzenei Osztály és Archívum.

MF

Mikrofilm

MTAK

Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára

NA

A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézetének Népzenei Archívuma.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Sp. Kt.

Sárospataki Református Főiskola Kézirattára

Stoll 2002

Stoll Béla. *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája.* Második, átdolgozott, javított és bővített kiadás. (1542-1840). Budapest: Balassi Kiadó, 2002.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

E disszertáció elkészültében első sorban két embert kell említenem, akik szakmai segítsége és támogatása nélkül nem jöhetett volna létre, és akikre a kutatás során bármikor támaszkodni tudtam. Első sorban témavezetőmet, Domokos Máriát, illeti a köszönet, aki munkámat lelkiismeretes alapossággal kísérte végig, és bármikor rendelkezésemre állt, ha kérdéseimmel hozzá fordultam, vagy elakadtam volna. Hasonlóan nagy szerepe volt e dolgozat elkészültében Kim Katalinnak, aki tíz évvel ezelőtt az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában – hangos gondolkodásomra, hogy Blaha Lujza dalai között vajon mennyi lehet valódi népdal – a témát fölvetette, és akihez konzulensemhez hasonlóan kérdéseimmel szintén bármikor fordulhattam, különösen a korabeli színházi anyag szövevényeinek felfejtésében nyújtott felbecsülhetetlen segítséget.

A kutatómunkára nem lehetett volna lehetőség a HUN-REN Zenetudományi Intézet Népzenei Osztály és Archivum nélkül, mely számomra intézményi háttérrel, eszközöket és lehetőséget biztosított a kutatás elvégzésére és a disszertáció megírására. Külön köszönettel tartozom Szalay Olgának, aki 2015-ben eredetileg a Kodály-Rend XIX. századi forrásainak felkutatására a Népzenei Osztályhoz szerződttetett, ezzel lehetőséget adva az anyagra való rácsodálkozásra, és a kutatás elindítására. Richter Pálnak, aki lehetőséget adott az archivum használatára akkor is, amikor éppen nem álltam az Intézettel jogviszonyban. Pávai Istvánnak, aki etnomuzikológia óráira a doktori iskola éve alatt is bejárhattam, és többször felhívta a figyelmemet a népszínművek fontosságára az etnomuzikológia összehasonlító vizsgálatában. Vikárius Lászlónak az általa vezetett doktorszemináriumokon átadott szemléletért és szempontokért, különösen, ami a kéziratkutatást illeti. Erdélyi-Molnár Klárának, a Népzenei Archivum vezetőjének kitartó támogatásáért, valamint Galambosné Riskó Katának és Tari Lujzának, akik különösen a második fejezetet illetően láttak el értékes tanácsokkal, illetve hívták fel a figyelmem különböző szakirodalmakra. Rajtuk kívül Pintér Csilla Máriának és Tallián Tibornak, amiért még megjelenés előtt álló Kodály Zoltán hátrahagyott írásait tartalmazó könyvükből idézni engedtek.

Rajtuk kívül köszönöm Csörsz Rumen Istvánnak, hogy kisegített néhány nehezen hozzáférhető kézirat másolatával, valamint Hovánszki Máriának, hogy ha egy-egy dologban hozzá fordultam – mint a disszertációt megelőző korszak kutatójához – készségesen állt rendelkezésemre.

Hálás vagyok továbbá azon további archívumok munkatársainak, melyek anyagában elmélyülhettem és azt kutatásomhoz felhasználhattam. Így különösen az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtára, a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára, a Magyar Tudományos Akadémia Mikrofilmtára munkatársainak.

Végezetül pedig köszönettel tartozom családomnak, az ő támogató szeretetük és irántam és a kutatás iránt való türelmük nélkül ez a munka soha nem kerülhetett volna tető alá.

I. BEVEZETÉS

I.1. ELŐZMÉNYEK

Az elmúlt évtizedekben a különböző korokból ránk maradt kéziratos kottás énekeskönyvek témájában számos jelentős munka született elég csak a *Régi Magyar Dallamok Tára* köteteire, Dobszay László, Rajeczky Benjamin és Szendrei Janka XVI–XVII. századi, vagy Domokos Mária és Paksa Katalin XVIII. századi dallamokat népi adatokkal összevető munkáira gondolni.¹ Ha azonban számba vesszük az ide vonatkozó publikációkat, jól látható, hogy míg a korábbi századok esetében a kottás kéziratos dalgyűjtemények feldolgozottsága jelentősnek mondható, a XIX. századból származóakra eddig kevesebb figyelem irányult. Az ebbe a korszakba tartozó kéziratos kottás daloskönyvek közül eddig három tanulmányokkal, jegyzetekkel ellátott kiadása történt meg, továbbá Kerényi György állította össze a XIX. század végén is élő népies dalok gyűjteményét.² Szélesebb, több kéziratot átfogóan ismertető munka még e korszakból Tari Lujza kandidátusi értekezése.³ A többi, jelzett időszakba tartozó kéziratokat illető tanulmány egy-egy szempontot vett alapul. Paksa Katalin a népzene gyűjtés

¹ Papp Géza, *A XVII. század énekelt dallamai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970. (=Régi Magyar dallamok tára II.), Csomasz-Tóth Kálmán, *A XVI. század magyar dallamai*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1958), Bartha Dénes, *A XVIII. Század énekelt dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodiáriumaiból (1770-1800)*. (Budapest: MTA, 1935), Szendrei Janka, Dobszay László, Rajeczky Benjamin, *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*. (Budapest: Akadémiai kiadó, 1979), Domokos Mária, Paksa, Katalin, *"Vígassággal zeng Parnassusnak magas teteje": 18. századi kottás források és a magyar zenei néphagyomány*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016).

² Kodály Zoltán, Gyulai Ágost (közéteszi és jegyzetekkel ellátta), *Arany János népdalgyűjteménye*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1952), Bartha Dénes, Kiss József, *Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1953), Kerényi György, *Népies dalok*. (=Népzenei könyvtár 3.) Szerk.: Kodály Zoltán. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961), Pogány Péter, Tari Lujza, *Dalfűzér 1844. Tompa Mihály kéziratos, kottás népdalgyűjteménye*. (Miskolc: Herman Ottó múzeum, 1988).

³ Mihályné Tari Lujza. *Kéziratos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*. (Kandidátusi értekezés, 1993. Magyar Tudományos Akadémia kéziratára, 16775.

korai szakaszát vizsgálta, Molnár Antal pedig ellenkezőleg, a nyugatias dallamokat vette sorra.⁴ Csupán a szabadságharc dalköltészetét illetően beszélhetünk előbbinél jelentősebb publikációs anyagról, illetve az újabb kutatási eredményeket is integráló munkákról.⁵

A XIX. századra pedig, mint olyan korszakra, „melyhez hasonló forrongás sem a magyar néplélekben, sem a zenében nem volt azelőtt soha”, már Kodály Zoltán is felhívta a figyelmet.⁶

Ami az idézett mondat első felét illeti, a század első évtizedeiben, és azon belül is az 1825-ös „reform országgyűlés”-el induló, majd az 1848-as szabadságharccal záródó ún. reformkorban zajlott a folyamat, melynek eredményeképpen a 1820-as évek énekben és táncban nyugatias dallamanyagának divatját egyre jobban felváltotta Magyarországon a népies műdal, mely a század második felére már „(...) a nemzeti érzület általános ébren tartását szolgálta az elnyomatás keserű éveiben.”⁷ Robbanásszerű terjedése egyik legfőbb eszközének a színpad tekinthető, a bálók és hangversenyek mellett.⁸ A hivatásos magyar színjátszás, mint a kulturális függetlenedés pódiuma és terjesztője a reformkor egyik nagy „ügy”-e, a „nemzeti érzület” szellemében indult, és fokozatos kibontakozása során egyre nagyobb magyar anyag színpadra kerülését tette lehetővé.⁹ A folyamat korábban kezdődött: már a XVIII. század 70-es, 80-as éveiben induló rendszeres pesti és budai német színjátszás művelői tekintettel voltak a magyar közönségre, és „ha mást nem, egy magyar dalt, vagy táncot beleszőttek a darabba”.¹⁰

A hivatásos magyar színészet első próbálkozásai szintén a XVIII. század végére nyúlnak vissza, ám az legelsőt kivéve a magyar theatrumok épp a reformkorban kezdtek nyílni, és ekkor ért véget a vándorszínészet kora.¹¹ Az „általános színházi felvirágzásban” pedig, tekintve a

⁴ Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században. Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez.* (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1988), Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, in *Zenetudományi tanulmányok a magyar zene történetéből.* szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes, Zenetudományi tanulmányok 4., (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955), 103–162.

⁵ Tari Lujza, *A szabadságharc népzenei emlékei.* CD-Rom. (Budapest: MTA ZTI, 2000).

⁶ Kerényi György Kodály Zoltánt idézi. Kerényi György, *Népies dalok*, 5.

⁷ Idézet Sziklavári Károly előszavából. Füredi Mihály, Bognár Ignác, *100 magyar népdal.* 1851. Reprint kiadás. Közreadja: Sziklavári Károly. (Budapest: Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, 2017), 5., Kodály Zoltán, *A magyar népzene.* Példatárát szerkesztette: Vargyas Lajos. 13. kiadás. (Budapest: Editio Musica, é.n.), 60., Tari Lujza, *Különbféle magyar nóták a 19. század elejéről / Allerlei ungarische Melodien von Beginn des 19. Jahrhunderts.* (Budapest: Balassi Kiadó, 1998), 43.

⁸ Tari Lujza, „A magyar hangvétel változása Weber Magyar rondájától Willmers Fóti daláig.” In *Zenetudományi dolgozatok Szabolcsi Bence emlékére, születésének 100. évfordulója alkalmából.* Felelősi kiadó: Tallián Tibor, Szerk.: Sz. Farkas Márta. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2000), 51-71., 60.

⁹ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása.* (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1930), 8.

¹⁰ Buda: 1783, Pest: 1773. *Magyar Színházművészeti Lexikon.* Főszerk.: Székely György. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994), 117., idézet: Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 13.

¹¹ Kelemen László Társulata. *Magyar Színházművészeti Lexikon*, 368., Kolozsvár 1821, u.o. 394., Miskolc 1828, u.o. 515., Nemzeti Színház 1837, u.o. 553., hogy csak a legjelentősebbek említsük.

német társulatokkal való konkurálást is, „a daljátékot nem lehetett mellőzni”.¹² A magyar színjátszás kezdetben repertoár-hiány miatt lényegében német darabok fordítására volt utalva, de a darabok egyre inkább töltődtek fel magyar zenei betétekkel.¹³ 1817-ben került sor az első eredetiségvitára arról, hogy mi is tekinthető „magyar énekes játék”-nak, de az első minden tekintetben magyarként ünnepelt darabot, a *Peleskei nótáriust* csak 1838-ban mutatták be.¹⁴ Bartay Endre, a Nemzeti Színház igazgatója öt évvel később már ötven aranyat ígért „egy, a magyar nép-életből merített, minden aljasságtól ment” színműért, s felhívása után elindult hódító útjára a század egyik uralkodó műfaja, a népszínmű.¹⁵ A népszínművet pedig már kifejezetten a „tősgyökeres magyar zene” éllette, „melyet etnográfiai és esztétikai megkülönböztetés nélkül magyar népdalnak neveztek, függetlenül attól, hogy a dal bölcsője a paraszti világ dalfakasztó színhelyein, vagy a városi kávéházakban ringott.”¹⁶

Ami Kodály Zoltán idézett mondatának második felét illeti, ez a fajta nemzeti ébredés, népi élet felé fordulás indította útjára a színjátszáshoz hasonlóan német mintára az első népdalgyűjtéseket is. Bár ennek első megfogalmazása nyolc évvel megelőzte az első magyar színtársulat megalakulását, csak a Magyar Tudós Társaság 1832-es népdalgyűjtési pályázatára lendült fel igazán a téma iránti érdeklődés.¹⁷ Számos dal-összeírás született ennek hatására, kor-dokumentumát adva a korszak népdalról alkotott fogalmának. Ezek anyaga vegyes, népi anyagában is számos esetben ferdített, az összeírók sokszor „csinosítottak”, vagy „kerekded egészzé” formálták a „szétszórt népdaltöredékeket”.¹⁸ A népdal fogalmának mai leszűkülésére csak a század vége felé került sor.¹⁹

¹² Tallián Tibor, „Operaművelés Magyarországon”. In: *„Szikrát dobott a nemzet szívébe” Erkel Ferenc három operája*. Báthori Mária – Hunyadi László – Bánk Bán. Szerk.: Gupcsó Ágnes. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, Rózsavölgyi és Társa, 2011), 22.

¹³ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 14., Az 1829-ben bemutatott: *A véletlen vőlegény* c. balettről, melynek zenéjét „összeszedte” Fray Károly, így ír a *Honművész*: „Muzsikája tűrhető volt, idővel a szebb magyar nótákat is lehet majd használni.” „Színészet. Magyar Játékszín”. *Honművész*, 1834. július-december (2. évfolyam, 6. szám), 1834.01.19., 45-46., 46.

¹⁴ Kerényi Ferenc idézi Döbrentei Gábor írását az *Erdélyi Múzeum*-ból: „Magyar eredeti énekes játéknak” csak az felel majd meg, amelynek szövegírója, zeneszerzője, témája és előadógárdája is magyar.” Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*. (Budapest: Magvető, 1981), 215., 229.

¹⁵ Kerényi Ferenc, „A magyar népszínmű. 1843: Szigligeti Ede Szökött katona”. In: *A magyar irodalom története II. 1800-tól 1919-ig*. Szerk.: Szegedi-Maszkák Mihály. (Budapest: Gondolat Kiadó, 2007), 234-243., <https://f-book.com/mi/index.php?chapter=M214KEREAMAG>. letöltés ideje: 2025. 02.09.

¹⁶ Batta András, „Álom, álom, édes álom...” *Népszínművek, operettek az Osztrák-Magyar Monarchiában*. (Budapest: Corvina, 1992), 30.

¹⁷ Révai Miklós gyűjtési felhívása a pozsonyi Magyar Hírmondó 1782.01.16-i számában. Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 9., Miháltzné Tari Lujza, *Kézírtos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 20.

¹⁸ Például Mindszenty Dániel. Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 22.

¹⁹ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 20.

A korszak kutatási problémáit nem csak a fent vázolt „forrongás” okozza, hanem az elveszett művek nagy száma, illetve feldolgozatlansága is, komoly ellentmondásokat okozva egyes, a korszakról szóló munkák között.²⁰

A szerzőség kérdésének tisztázása a század első felének műveiben szintén nehézségekbe ütközik. A korszakról néhány dallami összevetést egyedül közlő, és a korszak kutatási kérdéseire rávilágító Major Ervin az általa bemutatott esetekben „plágiumról” beszél, mint a korszak „sajátos betegségéről”: „A „nóta-percek” sokkal ismertebbek, semhogy itt részletesen ki kellene rájuk térnünk.”²¹

Abban a legtöbb tanulmány egyetért, hogy a magyar zenés színpad művészetének kezdeteinél zeneszerzőkről nem, csupán zenei szerkesztőkről beszélhetünk.²² A zenei összeállítók pedig feltehetően a már ismert dalok közül válogattak, amit tényszerű kutatási adatok is alátámasztanak.²³ A zenei anyag szabad kezelésének talán legismertebb példája az eset, mikor Blaháné a dalszöveg megváltoztatásával a színpadról kért „pardon” a császártól „13 magyar számára”, amit az uralkodó meg is adott.²⁴

A dalok terjedési módját illetően szintén sok a kérdőjel, a szakirodalomban ezzel kapcsolatban ellentmondások találhatók. Míg például a már említett *Peleskei nótárius*-ban szereplő „Hortobágyi pusztán fúj a szél” kezdetű dalt Tóth Dénes úgy véli, a színműből vette a nép, Kerényi Ferenc szerint Thern Károly eleve az „Ezt a kerek erdőt járom én” népies műdal dallamát használta fel, csupán a szöveg terjedt el a színpadról.²⁵ „Zene- és irodalomtörténetünk számára szinte kimeríthetetlen kutatási témát jelent a dallam- és szövegátdolgozás számtalan variációja.”- írja a korszakról Kerényi Ferenc.²⁶ Szacsvai-Kim Katalin doktori

²⁰ Többek között az első magyar nyelvű zenés átdolgozás, a *Pikó herceg és Jutka Persi* zenei anyaga sem maradt fenn. Tallián Tibor, „Operaművelés Magyarországon”, 21., Míg Dobó Sándor szerb népdalról beszél a *Cserni György* esetében, Tóth Dénes szerint aligha lehetett szó népdalról, nem bízva Mátrai Gábor hitelességében. Dobó Sándor, *Népszínművek dalai*. (Budapest: Sárkány Nyomda Részvénytársaság, 1934), 8., v.ö.: Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 21.

²¹ Major Ervin, „A népies magyar műzene és a népzene kapcsolatai”. In: *Fejezetek a magyar zene történetéből*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1967), 158-181., 161.

²² „A helyi változatot sokszor nem is a karmester, hanem az énekes alakította ki.” Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 218., „Zeneszerzők és színészek általában a szituációk hangulata szerint válogattak a nóták között” Batta András, „Álom, álom, édes álom...”, 32.

²³ Kerényi György a 16. számú „Azért, hogy kend kicsit ragyás” dal jegyzeteinél először Tóth István 1832-es kéziratát említi, mint ahol a dal „Kedves tubám, szépségednek” szöveggel szerepel. A dal csak 1845-ben (*A szökött színész és a katona, Debreceni rüpfők*), illetve 1846-ban (*Egy szekrény rejteme*) került népszínmű anyagba. Kerényi György, *Népies dalok*, 209.

²⁴ Batta András, „Álom, álom, édes álom...”, 23. Ez az eset persze kirívó a népszínmű történetében, ám jól példázza azt a szabadságot, ahogy a műfaj kezelni engedte a zenei betéteket.

²⁵ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 37. v.ö.: Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 243.

²⁶ Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 438., Hogy mennyire így van, mutatja az is, hogy Pávai István 15 oldalas tanulmányt tudott szentelni egyedül a *Cserebogár-nóta* eredet-tisztázásának. Pávai István, „A

disszertációjában a jelenséget illetően „közzenéről” beszél, melynek darabjai elveszítve kapcsolatukat eredeti szerzőjükkel, „anonim alkotásokként” éltek a színházlátogató közönség tudatában.²⁷ „Különös jelenség”- írja a korszakról Kerényi György - „melyhez hasonlót nem találunk egész történelmünk folyamán” hogy „az úr és paraszt egyidőben ugyanazokat a dalokat énekelje”.²⁸

A „közzene” teória vizsgálata, és a korai magyar színpad zenés forrásainak értékelése a korszak jórészt kéziratban lévő énekeskönyveinek ez irányú vizsgálatát teszi szükségessé. Hogy a későbbi népszínművek kutatásakor és a szerzőség tisztázásakor sem hagyhatóak figyelmen kívül e kéziratok dallamgyűjtemények, arra több, ez irányú kutatási eredmény felhívja a figyelmet.²⁹ A dalok terjedését a reformkorban már nyomtatványok is segítették, de a közkedvelt, közszájon forgó dalkincs vizsgálatára Kodály Zoltán szavai szerint a különböző kéziratok dal-összeírások látszanak a legalkalmasabbak: „Érdekes tükrei e kéziratok koruk ízlésének, akár a kézirat[os] verseskönyvek, amelyek inkább bemutatják, hogy mi élt akkor az irodalomból, mint a bibliográfiai adatok. Mert a nyomtatott könyvet megvették hazafiságból, de esetleg nem olvasták. Leírni azt írták le, amit szerettek.”³⁰ Bár az irodalom már fölfedezte

Cserebogár-nóta népköltészeti és népzenei vonatkozásai.” In: *Folklór a magyar művelődéstörténetben. Folklór és irodalom*. Szerkesztette Szemekényi Ágnes. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005), 288-303.

²⁷ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely. Közös munka Erkel Ferenc színpadi műveiben (1840-1857)*. (Dissz. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskola, 2012), <https://real-phd.mtak.hu/60/19/Szacsvai.pdf>. Letöltés ideje: 2025.02.09, 100. A „közzene”, „közdal” meghatározás az irodalom kutatói által „köz-költészet”-nek nevezett fogalom után született, és ugyanazt a jelenséget nevezi meg, mint a köz-költészet, csak a dallamok terén. „A köz-költészet általánosan ismert, tömeges terjesztésű verses művek variánsokban létező halmaza, melyet egy adott közösség használ, függetlenül attól, hogy e műveknek van-e ismert szerzője vagy nincs [...]” A „nemzeti nyelvű köz-költészet (mint a széles tömegeket szolgáló populáris, -vagy köz-kultúra lényeges alkotórésze) a társadalmi elit által létrehozott hivatásos, (sokáig nem is anyanyelvű) írásban rögzített mű-költészet és az ún. alávett és kizsákmányolt osztályok, rétegek saját alkotásának tartott szóbeli, anyanyelvű népköltészet között helyezkedik el, mindkettővel szoros kapcsolatban áll. [...] E költészet névtelensége és nyitottsága elsősorban használatában érvényesült.” Küllös Imola, Csörsz Rumen István, *Köz-költészet I. Mulattatók*. (=Régi Magyar Költők Tára XVIII. Század, IV. kötet.) Sorozatszerk.: Bíró Ferenc. (Budapest: Balassi Kiadó, 2000). 20., 24., 27. A köz-költészeti anyagra a népihez hasonlóan jellemző a variálódás is. u.o., 27.

²⁸ Kerényi György, *Népies dalok*, 5.

²⁹ Jó példa erre Szacsvai-Kim Katalin doktori disszertációja, melyben az Erkel Ferenc közreműködésével készült népszínművek dallamforrásainak járt utána Domokos Mária segítségével. Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 124-140. Ez a kutatás világított rá arra, hogy Erkel maga valójában nem írt népies dalokat. u.o. 98. A dallamanyagot forrásmegjelöléssel Dobó Sándor kutatta még: Dobó Sándor, *Népszínművek dalai*. Előbbiekén kívül utalások fordulnak elő még a népszínművekben való előfordulásra Kerényi Ferencnél: Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, Kerényi Györgynél: Kerényi György, *Népies dalok*, illetve Paksa Katalinnál: Paksa Katalin, *Magyar népzene-kutatás a 19. században*.

³⁰ Kodály Zoltán feljegyzése Nekolny Rezső levelének hátoldalán. *Tudós, tanár, tanú. Kodály Zoltán hátrahagyott feljegyzései*. A kéziratokat válogatta és átírta Tallián Tibor. Közreadja Tallián Tibor és Pintér Csilla. Várható megjelenés: 2025. szeptember. Az idézet engedélyezését köszönöm a szerkesztőknek.

magának a korszak közköltési anyagát, a kottás gyűjtemények átfogó, több szempontú zenei vizsgálata eddig nem történt meg.³¹

Az énekeskönyvekkel való újabb foglalkozást a hozzáférhető kéziratok legutóbbi ilyen irányú publikációk óta jelentősen megnövekedett száma is indokoltá teszi. Stoll Béla bibliográfiájának újabb kiadása közel ötven százalékkal több kéziratot tartalmaz, mint az előző, közte hat, a kutatás tárgyát képező időszakba tartozó részben, vagy egészben kottával ellátott énekeskönyvet.³² Az eddig nem bevont könyvek vizsgálata újabb érdekes adalékokat szolgáltathat mind a népzene kutatás, mind a XIX. század zenetörténeti kutatásai számára.³³

I.2. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE

Kutatásom célja a reformkor, és bizonyos azon belüli folyamatok vizsgálata volt, így csak azok a források kerültek terítékre, amikről tudni lehet, hogy ebben az időben keletkeztek, tehát például „A XIX. század első fele” datálásúak nem. A vizsgálódás egyik szempontja a közdal kincs és a színházi repertoár kapcsolata, ami szűkítette a kéziratok, illetve az abban lévő vizsgált énekek körét a bennük található világi dallamanyagra. Mivel számtalan esetben bebizonyosodott, hogy nem csak egy dallamhoz tartozhat több szöveg, hanem egy szöveghez is több dallam, csak azok a világi dalok kerültek a kutatás látókörébe, amiknél a dallam és a szöveg is tudható, tehát a források mindkettőt egyszerre tartalmazzák. Összesen ezeröttszázötvennyolc dallam vizsgálata történt így meg, melynek során hamar kiderült, hogy ezek részben egymás változatai. Ezek összevonása után ezerkettőszáznyolcvannyolc különböző dallam összehasonlító vizsgálatát és stilisztikai besorolását kellett elvégezni. Az egyes kottapéldák esetében az összehasonlíthatóság kedvéért a g alapra való lejegyzés látszott célszerűnek, az eredeti hangmagasság jelölésével.

³¹ Ld.: Csörsz-Rumen István és Küllös Imola idézett munkáit. Kerényi György bevallottan csak a századot túlélte, folklorizálódott és „megmaradásra méltó”-nak ítélt dalokkal foglalkozott Paksa Katalin – céljának megfelelően – csak népzenei szempontokat vett figyelembe, a vizsgált korszakból pedig csak a három legnagyobb gyűjteményt vizsgálta. Tari Lujza szintén főleg népzenei szempontú, kéziratban maradt disszertációjának alapanyagát főleg az Akadémiának megküldött kéziratok tartalmazzák, túlnyomórészt a negyvenes évekből.

³² Stoll Béla, *A magyar kézirat énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája*. Második, átdolgozott, javított és bővített kiadás. (1542-1840). (Budapest: Balassi Kiadó, 2002), ill. ugyanennek első, 1963-as kiadása, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963).

³³ Márkus István pápai joghallgató kézírata tartalmazza például a „Megcsalt férj” vígballada egyik változatát kottás lejegyzéssel. Márkus István *Dalos Könyv*. Pápa, 1836. OSZK Ms. Mus 2300. 27., „Minap, hogy hazaérkeztem” szövegkezdettel.

A disszertáció első fejezete a forrásokat, a reformkori kéziratok kottás énekeskönyveket veszi sorra eltérő céljuk szerinti csoportosításban, keletkezési idejük, céljuk, valamint az összeíró azonosításával, amennyiben ez ennyi idő távlatából lehetséges. Összesen huszonkilenc kézirat maradt fenn a rostán a fentiekben bemutatott szempontok figyelembevételével, melyek közül hatot időbelisége okán Stoll Béla bibliográfiája már nem tartalmaz. A források leírása minden eddiginél részletesebb, és első sorban a bennük található dallamlejegyzésekre fókuszál. A kéziratok ismertetése során sor kerül tartalmuk vázlatos ismertetésére is, amennyiben az előzőekhez képest újdonságok találhatók bennük.

Második fejezet témája a reformkor zenei folyamatainak, ízlésváltozásának vizsgálata a kéziratok dallamanyag alapján. Ennek része a reformkor főbb, egymás mellett élő zenei áramlatainak, majd a hozzájuk tartozó dallamanyagok példákkal való ismertetése. Ezt követően az egyes stílusokhoz tartozó dallamok kéziratokon belüli arányának összehasonlításával keresem arra a választ, hogy a reformkoron belül az idő előrehaladtával kimutatható-e bármilyen változás a dallamok stílusbeli arányában, vagy e kérdésben inkább más befolyásoló tényezőket kell-e keresni.

A harmadik, nagyobb fejezet a kéziratok és a korabeli zenés színjátszás kapcsolatait igyekszik föltárni azzal együtt, hogy az egyes színjátéktípusok jelenleg kimutatható részletei hogyan jelennek meg a kéziratokban. Ehhez a színház- és kutatástörténeti bevezetőn túl az egyes színjátéktípusokhoz tartozó dalok elkülönítése, és esetleges változataik bemutatása tartozik. A közdal-teória vizsgálatán kívül kérdésként merül fel ismét a dallamok stílusbeli arányának százalékos változása az egyes, időben egymás után megjelenő színjátéktípusokon belül. Azokat a dalokat, melyek színpadi jelenléte csak valamely vizsgált kéziratba kerülésük után mutatható ki, az *1. függelék* tartalmazza.

Utolsó nagy fejezet a kéziratok dallamanyagát a Zenetudományi Intézet Népzenei Archivumával veti össze. Ennek során több kérdés merül fel. Első, hogy az egyes, eltérő céllal készült kéziratok anyaga mekkora arányban lett része a Népzenei Archivumnak, második, hogy ezekből mekkora részt tesznek ki a XX. századi népzene gyűjtésekből is előkerült dallamok, harmadik, hogy milyen e dallamok stílusbeli aránya, mind a második fejezetben taglalt zenei irányzatokat, mind a Népzenei Típusrend stílustömbjeit illetően. Végül a színház folklorizációban játszott szerepét vizsgálom a kéziratok egyes színjátéktípusokhoz tartozó dallamainak megjelenésén keresztül a Népzenei Archivumban.

A disszertáció *2. függelék*e azon dallamok incipites jegyzéke (ez esetben eredeti hangmagasságban), melyeket több összeíró is feljegyzett egymástól függetlenül, így feltételezhető elterjedtségük, közkeletűségük a vizsgált időszakban. A függetlenség kritériuma

kizárja azokat a dallamokat, amiket ugyan több, de kizárólag sárospataki, vagy a sárospatakiakon kívül csak valamely szintén Sárospatakhoz szorosan köthető melodiárium őrzött meg. A függelék az énekeket dallami réteg szerinti besorolásuk szerint csoportosítva tartalmazza, Népzenei archívumi kapcsolatuk feltüntetésével.

II. A REFORMKORI VILÁGI DALKÖLTÉS KÉZIRATOS FORRÁSAI

A reformkori kéziratok kottás énekeskönyveknek az összeírás szándéka szerint alapvetően három csoportját különböztethetjük meg. Ezek a magánhasználatú kötetek, melyeken belül a diák-melodiáriumok, illetve az egyéb magáncélú kéziratok gyűjtemények jól elkülöníthető csoportot alkotnak, valamint a többszöri népzene gyűjtési felhívásokra, kifejezetten népdalgyűjtési céllal készült kéziratok.¹ A diák-melodiáriumokat illetően Bartha Dénes és Szabolcsi Bence munkáira lehet támaszkodni, a Magyar Tudós Társaság felhívására küldött kéziratokat is többen vizsgálták már behatóan.² A magánhasználatú kéziratok forráscsoportból viszont eddig csak kettő, Tóth István kézírata és Almási Sámuel: *Magyar Dalnok* c. összeírása kapott jelentősebb figyelmet.³ A tény pedig, hogy ebből a csoportból például Szalontai Madass Sándor kéziratából Kodály Zoltán több dallamot is lemásoltatott népzenei rendjébe, mutatja, hogy ezeknek a kéziratoknak a feldolgozása is szolgálhat tanulságul, nem csak a reformkori közdal-kutatás, hanem a népzene kutatás számára is.⁴

Az 1840 előtt keletkezett reformkori kottát is tartalmazó kéziratok felkutatásában Stoll Béla bibliográfiája szolgál támpontul, az 1840-48 közötti időszakot illetően pedig Tari Lujza

¹ E disszertáció Molnár Antal kategóriáit követi. Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”.

² Bartha Dénes például vizsgálta az 1818-1848-as, illetve az 1831-es Pataki dallamtárakat is Bartha Dénes, „A magyar énekelt vers forrásai Faludítól Horváth Ádámgig.” In: *Irodalomtörténeti közlemények* 1932. 42. évf. 4. füzet 274-397., 395., Szabolcsi Bence, „A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje.” In: *A magyar zene évszázadai*. II. kötet. Tanulmányok. XVIII-XIX. Század. (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1961), 5-103. Népdalgyűjtési felhívásokra készült összeírások: Miháltzné Tari Lujza, *Kéziratok kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*.

³ Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 16., Miháltzné Tari Lujza, *Kéziratok kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 101-103.

⁴ Lásd: *Micsoda csárda az ott?* KR: 02561, v.ö. Sz-M. 1840-1850, 159.

kandidátusi disszertációjára, illetve egyéb szakirodalmi adatokra lehet támaszkodni.⁵ Ebből a vizsgálódásból kimaradt három, Stoll Béla bibliográfiája alapján ebbe az időszakba tartozó kottás kézirat: a *Miskolci Melodiárium* (1798-1829), illetve a Győri Állami Zeneiskolában őrzött *Magyar és német énekek* (1828), illetve a Selmezbányai Énekeskönyv (1830-as évek).⁶ Előbbinek kottás része Murányi Róbert Árpád tanulmánya szerint 1825 előtt keletkezett, így nem tartozik e disszertáció tárgykörébe.⁷ Második kizárólag másolatokat tartalmaz, valamennyi esetben a másolt kotta helyének pontos megadásával. Harmadik esetben a hozzáférés ütközött akadályokba.⁸

II.1. DIÁK-MELODIÁRIUMOK

A diák-melodiáriumokban közös, hogy bár néhány kivétellel magáncéllal készültek, sok speciális, csak az adott kollégiumra jellemző, esetenként kifejezetten a kollégium ünnepeire írt éneket tartalmaznak.⁹

II.1.1. A sárospataki kottatár

A tudomány jelenlegi állása szerint biztosan a reformkorból származó, hozzáférhető huszonkilenc egészben vagy részben kottát tartalmazó kézirat csaknem harmadát, - összesen tizenegy kéziratot - a Sárospataki Református kollégium őrzi. További egy, bár jelenleg más

⁵ Stoll Béla, *A magyar kéziratok énekeskönyvei és versgyűjteményei bibliográfiája*, Miháltzné Tari Lujza, *Kéziratok kottás énekeskönyvei a XIX. század első felében*. Szabó T. Attila, *Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI-XIX. századi kéziratok énekeskönyvei*. (Cluj-Kolozsvár: Lapkiadó Nyomdai Műintézet, 1929) Benkő András, „Madass Sándor énekeskönyve”. In: *Zenatudományi írások*. Szerk.: Szabó Csaba. (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1977), 229-267.

⁶ *Magyar és német énekek*. Győr, Állami zeneiskola 93. sz. Mf: MTAK A 632/V. Stoll 2002, 754., *Miskolci Melodiárium* Stoll 2002, 414. Ez a melodiárium jelenleg lappangó kézirat, de 1968-ban Murányi Róbert még leírást tudott adni róla. Murányi Róbert Árpád, „A miskolci Melodiárium.” In: *Magyar Zenetörténeti Tanulmányok. Írások Erkel Ferencről és a magyar zene korábbi századairól*, szerk. Bónis Ferenc. (Budapest, Zeneműkiadó Vállalat, 1968). 151-168.

⁷ Murányi Róbert Árpád, „A miskolci Melodiárium”, 151.

⁸ *Selmezbányai Énekeskönyv*. Stoll Béla jegyzékében a 839-es számot viseli. Stoll 2002, 398. Bibliográfiája szerint a Selmezbányai Múzeumban található 1830-as évekbeli kézirat, ami részben kottás. A Selmezbányai Múzeummal megpróbáltuk felvenni a kapcsolatot, az ebben való segítségért külön köszönet Erdélyi-Molnár Klárának. Próbálkozásunk sajnos nem járt sikerrel. Csörsz Rumen István szintén azt írta a kézitról: „A kottás gyűjtemény tartalmáról csak Stoll Béla jegyzeteiből tudunk.” Küllös Imola, Csörsz Rumen István, *Közköltészet III/A. Történelem és társadalom*. (=Régi Magyar Költők Tára XVIII. Század, XIV. kötet). Sorozatszerk.: Csörsz Rumen István, Bíró Ferenc, Debreczeni Attila. (Budapest: Universitas Kiadó-Editio Princeps, 2013).

⁹ A Sárospataki kollégium dallamtárai például nagy részben Apáti János műveit, aki a reformkorban a kollégium énektanára volt. Barsi Ernő, Szabó Ernő, *A pataki kollégium zenei krónikája*. (Budapest, Zeneműkiadó, 1984).

helyen van, szintén az énekkarhoz köthető. Annak oka, hogy a kéziratok ilyen nagy számban tartoznak egyetlen intézményhez, a Sárospataki Kollégium énekkarának státusában, történetében és szabályzatában keresendő. A Sárospataki Énekkar egylet formájában működött, a tagok kötelességeit szigorúan előírták, többek között azt is, hogy az újonnan tanult énekeket az elnöki melodiáriumba minden évben föl kell jegyezni.¹⁰ Ez a tizenkét kézirat jelentős abból a szempontból is, hogy a sárospataki énekkar történetében éppen a reformkorban zajlott az a jelentős változás, mely során Apáthy Jánosnak köszönhetően a melodiáris kottázástól a mai modern kottázásig jutottak.¹¹ A Sárospatakról származó kották két csoportba sorolhatók: egy részük többszólamú, az adott kórusmű teljes partitúráját tartalmazza, ezek az énekkar elnöki melodiáriumi. Ezeken kívül az énekkar egyes tagjaitól is maradtak ránk dallam-összeírások, melyek azt a szólamot rögzítik, amelyhez az összeíró tartozott.

II.1.1.1. Többszólamú elnöki melodiáriumok

II.1.1.1.1. *A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1817-1828*¹²

Stoll Béla jegyzékében a 667. sorszámmal szerepel, Bartha Dénes is adott leírást róla.¹³ 57 lev. 23 cm haránt. Címlap: „A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1817–1828.” Csak a beírt lapok vannak megszámozva 1-88-ig, utolsó kettő az énekek mutató táblája. Százhetvennyolc éneket tartalmaz az Apáthy-reformot megelőző sárospataki kóruspartitúrával évek szerint rendezve, további tizenhatról a protokántorokat ostorozó 1825-ös bejegyzés értesít.¹⁴ Az utolsó két év anyaga nem válik el egymástól: a melodiáriumban utolsó évszám 1827. A világi énekek rendszerint egy strófával, az egyháziak csak címmel ellátottak. Az 1824-es évnél újként jelenik meg a műfajra vonatkozó megjegyzés.¹⁵ A dalok közül nyolcvan egyházi ének és száztizennégy világi, utóbbiak közül négy vizsgálatkori ének, hat pedig a napóleoni háborúkhöz köthető.¹⁶

¹⁰ Orbán József, *A Sárospataki énekkar története*. (Sárospatak, k. n., 1882), 29.

¹¹ V. Szűcs Imola, „A sárospataki kollégium zenei élete a reformkorban a melodiáriumok tükrében”. In: *Zenatudományi Dolgozatok Ferenczi Iлона tiszteletére. 2019-2020.*, Szerk.: Kim Katalin (Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenatudományi Intézet, 2021), 87-98.

¹² Könyvtári jelzet a Sárospataki kottatárban: Sp. Kt. 1759. Az MTA mikrofilmtárában: MTAK A 1482/II. és 3277/XVIII.

¹³ Bartha Dénes. "A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámig", 396., Stoll 2002, 324.

¹⁴ *Pataki dallamtár 1817-1828*, 87.

¹⁵ „Itt az idő, nemes ifjak” –vizsgálatkori éneknél: „Marsch” megjelölés. *Pataki dallamtár 1817-1828*, 72.

¹⁶ Vizsgálatkori, vagy exameni énekek a énekkar ünnepélyes év végi vizsgáira írt énekei. Kótár 1844-1851, 71. A napóleoni háborúk témája az 1817 után a melodiáriumból teljesen eltűnik.

A kézirat reformkori része a 87. folion kezdődik, melynek saját sorszámozása nincsen. Az 1825. év új repertoárjáról csak a protokántorokat ostorozó bejegyzés értesít. Ebből tudható, hogy 1825-ben a sárospataki énekhar repertoárra vette többek között Ruzitska József három évvel korábban Kolozsváron bemutatott *Béla futása* című művéből a *Hunnia nyög letiporva* kezdetű éneket, mely az eredeti műben szoprán áriaként szerepel.¹⁷ A vizsgált időszakba tartozó énekanyag a teljes kötetből így negyvenegy darab, melyből tizenöt világi, nyolc egyházi és kettő vizsgálatkori ének szerepel régi melodiáris kottával énekharra kidolgozva, további hat egyházi, kilenc világi és egy vizsgálatkori énekről bejegyzés tudósít, megnevezésében („nóták ezek”) is elkülönítve a világi anyagot.

A kézirat részei:

- a) 1–43. oldal: Világi és egyházi énekek melodiáris kóruspatitúrával, év nélkül.
- b) 44–74. oldal: Világi és egyházi énekek melodiáris kóruspatitúrával évek szerint rendezve, 1818–1824–ig.
- c) 87. fol. számozatlan oldal: 1825. évi, a „nagy restség” miatt be nem jegyzett dalok kezdősorai
- d) 75–86. oldal: Világi és egyházi énekek melodiáris kóruspatitúrával évek szerint rendezve, 1826–1827–ig.
- e) 87–88. oldal: Mutató tábla.

A kézirat reformkori részének tartalma:

87. fol. számozatlan – 1825. „Eszteendőbe ezek az Énekek és Dallok adattak ki, de a nagy restség és gondatlanság miatt nem inducaltattak: (...) nóták ezek: – Setét fellegek, – Miért nem érezteti édességét velem, – Halkan ingó lanyha pára, – Ah, miért is esmértelek, – Hunnia nyög letiporva – Kivel van vég órája örömmnek – Az őszi (örült?) századok forró (?) tizedjei – A setét Éjj (sic!) homállyal – Nancsi, legkedvesebb – Mars: Isten hozzád bölcs Minervánk” – 76. Ifjú heves vérem vagyon – 77. Hajdan édes érzésekre nyílt, ah de most bú s kín – 78. Míg a vadász széjjel jár – Édes reménye víg egemnek – 79. Itt van ditső nemes ifjak, már megfutottatok tudományos pályátok – 80. Idvez légy Égi csendesség, óh egyedül valóság – Távozz tőlem bú s szerelem – 81. Hamar követje a Tavasznak – 82. Míg tavasza életemnek tart – Tsendes Estve légy tanúja - Természete a magyarnak – 83. Boldog az a két szív, melybe Czipriának magzatja - Klári (?) az

¹⁷ Ruzitska József, Kótsi Patkó János, August Kotzebue, *Béla futása*. 1822. OSZK Zeneműtár, ZB 158/a. Orbán József temetési énekként említi ezt az áriát. Orbán József, *A Sárospataki énekhar története*. 51.

a nevető lányka – 84. Oh, be pompás, kies estve – 85. Menj haza érdemes sereg! A bölcs Minerva koszorúja – 86. Félre komor bánat özön – Kedves! Ha szívem érted ver.

II.1.1.1.2. *A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1828–1837*¹⁸

Stoll Béla jegyzékében a 756. tétel, Bartha Dénes csak említi.¹⁹ 39 lev. 26 cm haránt. Helyenként utólagosan ceruzával sorszámozott oldalak, 5-81-ig. A könyv formája és szerkezete egyezik az előzővel, énekkari letétek évek szerinti rendben. A címe „1837-ig” datálja a melodiáriumot, de valójában 1836 az utolsó megnevezett év, amiből a darabokat beleírták. Az előzőekben tárgyalt forrással egyezően megtaláljuk a vonatkozó éveknél a protokántorokat ostromozó megjegyzéseket is, így tudható, hogy 1832. év anyaga „az első énekesek restségök miatt” hiányzik.²⁰ Nyilvánvalóan az előző elnöki melodiárium egyenes folytatása. Százöt dal szólamait tartalmazza, további tizenegyről a protokántorokat megszügyenítő bejegyzések tudósítanak. Az összesen száztizenhat darabot tartalmazó repertoárból harmincnyolc egyházi ének, a hetvennyolc világiból hatot a vizsgálatkori darabok tesznek ki. Énekanyagában néhány egyházi énektől eltekintve semmi közösséget nem mutat az 1817-1828-as kóruskötettel, a művek között Apáthy saját darabjait is megtaláljuk.²¹ Apáthy János kottázást illető nevelői munkája ebben a kéziratban szorosan nyomon követhető, ebből a szempontból a melodiárium négy részre osztható.

A kézirat részei:

- a) 3. oldal: mutató tábla
- b) 5–25. oldal: melodiáris, kulcs és előjegyzés nélküli partitúrák évek szerinti rendben, illetve egy esetben csak főszólam.²²
- c) 26–64. oldal: Az 1830-as év végétől 1834 végéig. Partitúrák évek szerinti rendben, az egyházi énekeknél melodiáris, a világiaknál átmeneti kottázással.

¹⁸ Sp. Kt. 1760. Mf: MTAK A 1696/I. és 3278/I.

¹⁹ Bartha Dénes. "A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámig", 397., Stoll 2002, 364.

²⁰ *Pataki melodiárium 1828-1837*, 58. Ebben az esetben csak a szégyenletes mulasztásra való megjegyzést találjuk, az énekek címét nem. Így ez a kézirat az 1832-es év új repertoárjára vonatkozó támpontot nem ad.

²¹ pl.: Búsan nyögdelém egykor kínom *Pataki melodiárium 1828-1837*, 68., v.ö.: Orbán József, *A Sárospataki énekkar története*, 89.

²² „A tyrann ércz keze büntetlen öl, rabol, kínoz rabol”. *Pataki melodiárium 1828-1837*, 15.

d) 61–81. oldal: 1834. év végétől 1836–ig. Világi és egyházi énekek vegyesen évek szerinti rendben, modern kottázással. Az 1835. évben az esetek mintegy felében a daraboknak csak a két szélső szólamát jegyezték le, a kitöltő szólamok helye üres. Az 1836–os évnél az énekek nem partitúrákkal, hanem szólamkottákkal lejegyezve állnak

Az előző melodiáriumban nem szereplő világi énekek:

Melodiáris kottával: 7.o. (1828) Szeretném én tudni hé-ha, jutok-e eszedbe néha? – Eleim e gyász-hazának – 9. Ki voltam én, ki boldogabb nálamnál hajdan? – Mi az, mi annyira köt ez élethez – 11. Rejtsd violám a te két kebledbe ez epedő fájdalom könnyeibe – Olyan a világi öröm – Szeresd magyar a honodat sajátodat – A szép Nancsi mosolygását – 13. Kellemeivel enyeleg Eszti – Csendes esthajnal, emeld fel földünk felett – 15. *Marsch 1828* A Tiran ércz keze büntetlen öl kínozt – 19. (1829) Oh, szívem öröme, mért habozol? – Ha visszanéz a bús magyar hajdan kora – Szabadon és kedvem töltve éltem egykor napjaim – Te kis Rózám, szép kis Rózám – 21. Elhunytak hős elődeink – 25. (1830) Lanyha szellő, vidd a magas bércek felé, amarra – Szeretlek rózsám, míg bájba feredett.

Átmeneti kottázással: 27. A halavány hold szelíd sugárinál – A tiszta öröm és ékes meglegezés – 29. Hajdan még az édes remény biztos sorsom reggelén – „Az 1830. Esztendei protokantórok restségek és gondatlanságok miatt itt kótázatlan maradtak a következő dalok: (...) – Jer az egész természetre új életet lehellő – Távol tőled, kedves lélek – Mikor a sápadt hold ezüst – Óh, te kellemeiddel büszke virágok ezer ékessége – *Marsch*: érdemtettekkel ékes hős magyarok” – 34. (1831) Vész rettentő Hazám egét – Míg repdes enyelegve az alkonyi szél – 35. Megszűne jégöznébe borítani – A hű magyar honjéért – 39. Ha rám villan szép lánykám – Környékeznak az órák – 41. Lánykám első rózsájától – 43. Árpád kardra szokott ivadéka – 45–47. Pálya–vívott nemes ifjak – 49. Ne ömlengjen felém fáimról fülemüle – A tiszta csermely víg zuhanását – 51. Csendes volt az este csak az alkonyi szellet – 53–55. Ha a hadak bús fergetege – 59. (1833) Mint patak hullámai a völgy ölén – 60. Tűzz diadalkoszorút – Mars vitézek, a haza tiporva hever – 62. (1834) Kertje csendes alkonyát míg csapongva zúg a szél – Nálad nélkül kedves kincsem – 63. Kellemes a tavaszi alkony amidőn a csalt ágakon – Búsongva járdaltam kertemben.

Modern kottával: 64. Hamar letűnt reményem – „Az elő-énekesek szembetűnő restségek miatt elmaradtak ezen néhány nóták – Dörg, robog a mord ellen – Hervadj száradon – Kedvesem édes szép szemed égi hatalma – Büszkén mint a tátrai hó fénylik a zöld lobogó – Nem remeg a hős vitéz, bár Mars hadkürtje – *Marcho marchó* hív bajnokok” – 67. (1835) VIVA

van a nemes pálya – 68. Tincsi kedves, a kopár is bájos éden énnekem – Búsan nyögellém egykor kínom – Csak kebeledbe önti ki a szív panaszát – 69. Zúg, morog a harci vihar – A kinyílt tavasz édene – 70. Lyánka, ha tekintetemet – Add elérnem végre Sors, add elérnem vágyaimat – 71. A derék magyar, ha nonja harcra szólítja – Mint a vadak királya – 75. Szép kor az ifjúság – 76. Harcra vitéz bajnokim – Bár a bánat sötét fellegi – 77. Alkonyatról felhő tolul – Hű magyarok, vitéz Árpádnak hős fiai – 78. Menjetek, hős elődeitek – 79. Csendes magányom óráit a búnak szentelem – Könnybe borongva ül a Hon – 80. Itt a vidor tavasz, kellemei – Mikor az éj gyöngy könnyezését – 81. Ha Lillám fekete szeme – A bú komor fellege.

II.1.1.1.3. *A sárospataki ref. főiskola énekkara Dallamtára. 1837*²³

Stoll Béla jegyzékében a 821. szám. 45 lev. 24 cm haránt.²⁴ Helyenként számozott oldalak 1-48-ig. Összesen százharmincöt dal, negyvenegy világi, és kilencvennégy egyházi ének, előbbiből három vizsgálatkori ének. Világi énekek tekintetében a korábbi dallamtárakkal semmi egyezőséget nem mutat. Bár dátuma szerint Apáthy reformja után keletkezett énekeskönyvről van szó, egykorú része végig melodiáris kottával íródott, modern kottás része későbbi betoldás, a mutató táblában sem szereplő énekekkel. A melodiáris részben megtalálhatóak más korabeli összeírásokban is megjelenő népszerű dalok, mint például „A vadászok mind úgy szoktak”, melyet Tóth István és Kelemen László is fölvelt gyűjteményébe.²⁵ A kézirat így összesen négy részre bontható.

A kézirat részei:

- a) 1a.: Két egyházi és két világi ének melodiáris kottával, utóbbiak egyházi dallamokra.²⁶
- b) 1b.: Mutató tábla, a bejegyzés szerint 1839-ből.
- c) 2–21. oldal: Ötvenkét egyházi és világi ének dallama melodiáris kottával.
- d) 22–48. oldal: Későbbi betoldás, két vizsgálatkori marsch, illetve hetvenhét zsoltár modern kottás lejegyzései.

²³ Sp. Kt. 1761. Mf: MTAK A 1696/II. és 3278/II.

²⁴ Stoll 2002, 391.

²⁵ *Pataki melodiárium 1837*, 13., TÁD 1832-1843, 50., K. L. 1828-1844, 7b-8a.

²⁶ Stoll 2002, 391.

Az előző melodiáriumokban nem szereplő világi énekek:

Melodiáris kottával: 1. Nem hibáztál tegyes Ámor – Ifjak, kik Ámornak oltárán áldoztok – 2. Szép hajnal, emeld fel földünk felett – Kis méhek kerteken mezőkön berkeken – 3. Be csendesen töltöm életemet – Rejtsetek el óh, ezen berkek – 4. Földiekkal játszó – Óh én édes napjaim, óráim, hónapjaim – Nyisd kebeledet óh csendes magányosság – 5. A barátság a boldogság legkívánatosabbja – 7. Élni, még sosem szeretni – Sajnálom, hogy valaha kívüled – 8. Boldog környék az amelyen lakik – 9. Ártatlan multság, mit vétettem – Fuss lenge zefír – A híves tavasz ékességei – 10. Vigan barátim kacagjuk ki – Óh, ha reménység nem volna – 12. Lyánka még – Nem tudnám én mi a szeretet – 13. Hát fiaim ti vitéz nevetek – Mért késel halál, óh – Nosza hív magyarok – A vadászok mind úgy szoktak – 14. Vérbe feredezve – A hamar hívőség okozza vesztet – 15. Remény, kétség, mért veritek – Be rászedtem tegnap – 16. Repedj meg – Kardra teremtetett a magyar, az eszem adta – Az emberekkel jót tenni – 17. Lám már én a természetnek – 18. Gyere velem a bércek – Szemeimből árvíz módjára – 20. Ahogy Mars fiait kezekbe a fegyverekkel – 21. Az egész természet ragyogó színben jelene meg.

Modern kottázással: 22. A kívánt dicső célra vagytok jutva nemes ifjak! – 23. Érdemekkel gazdag férfiak (előző triója).

II.1.1.1.4. *Melodiárium vagy A Sárospataki ref. Főiskola Énekkara által betanult dalok, s öröm és gyász énekdarabok dallamtárja. 1837–53*²⁷

Stoll Béla jegyzékében a 822. sorszámmal szerepel.²⁸ 83 lev. 24 cm haránt. Összesen százötvenhárom számozott oldal volt eredetileg, ebből harmincnyolc hiányzik. Az előző dallamtárak egyenes folytatása. Mint az 1828–37-es melodiárium végén, a darabok nem partitúraszerűen, hanem szólamkottákkal állnak. Úgy tűnik tehát, hogy az énekkar az 1836. év végére áttért a partitúra írásmódról a szólamkottákkal való lejegyzésre. Bizonyos esetekben a szólamkotta hiányos, csak a vezető szólam, vagy a két szélső szólam található meg.²⁹ Ahogy az előző dallamtárakban, itt is évek szerinti rendben következnek a tanult darabok, az egyes évek, sőt, a karelnökök megnevezésével. Az előzőekhez képest az énekanyag aránya

²⁷ Sp. Kt. 1762. Mf: MTAK A 1495/III. és 3278/III.

²⁸ Stoll 2002, 391.

²⁹ Pl: Apáthy János: „Fáklya nélkül éjhomályban” kezdetű művénel. *Pataki dallamtár 1837-1853*, 16., v.ö.: Orbán József, *A Sárospataki énekkar története*, 88.

kiegyensúlyozottabb, az összesen hatvanöt dalból harminc egyházi ének, a harmincöt világból tizenegy ballagásra készült, csak huszonnégy az egyéb témájú dal. Számos ismert műköltői darab található közöttük, mint például a *Himnusz*, vagy a *Szózat*, illetve Haydn *Gott erhalte*-ja, magyar szöveggel.³⁰ Utóbbit az 1823. évnél tartalmazza az 1817–1828-as *Pataki melodiárium* is, ebben az esetben tehát új kidolgozásról lehet szó. Bár dátuma szerint 1837-től kezdődik, az elejére néhány 1836-ban betanult éneket jegyeztek be, illetve később is előfordulnak korábbi évszámmal ellátott darabok. 1847 után hat év kimarad, és néhány 1853-ból való ének következik.

A kézirat részei:

- a) 1–6. oldal: Világi és egyházi énekek szólamkottái 1836–37-ből
- b) 7–14. oldal: Hiányzik
- c) 15–22. oldal: Világi és egyházi énekek vezető szólamai 1833–1839
- d) 23–52. oldal: Hiányzik
- e) 53–134. oldal: Világi és egyházi énekek szólamkottái 1842–1853
- f) 135–147. oldal: Üres
- g) 147–152. oldal: Mutató tábla

Az előző melodiáriumokban nem szereplő világi énekek:

- 1. (1836) Mostoha sors szűnj, elégeld meg már – 4–5. Messze virul tőlem a liliomi táj – 6. (1837) Most győzedelmesen állotok ifjak!/Menjetek a haza kebele (Marsch és trió) – A vitéz tetteit jutalom kíséri – 15. (1838) Ím az elválás órája/Mint repülését elereszti (Marsch és trió) – 16. Dicső lantra dal zeng – 17. (1839) Boldog kinek élte ment a viharok dühétől – (1836) Áll Ulán, a tábor őre – 18. (1839) A kikelet zefírei életre költik – Messze a kéklő távolban tűnik el – 19. (1833) Szép Lollim, tekints epedő szemembe – 20. Forró sóhajtasok, lelkemnek elszaggatott darabjai – Lyánkám a hold halavány fényénél – 21. (1836) Kedves lánykám, deli termeted/Így szenved-é az ártatlanság/ Elnyomja-é már az erény (több tételes kórusmű) – 22. Tartsd meg Isten királyunkat – 59–61. (1842) Kedves Haza, ím fiaid/De ne feledjétek a buzgó, s jó (Marsch és trió) – 63–65. (1843) Ifjak, a Hon tárt karjaiba vár – 67–68. (1844) Hazádnak rendületlenül – 68–73. Remény színezi bájos képekkel – 75–79. Óhajtasim feléd repülnek – 79-

³⁰ *Szózat Pataki dallamtár 1837-1853*, 68., *Himnusz* 90-91. „Tartsd meg Isten királyunkat” 22., *Pataki dallamtár 1817-1828*, 68.

82. A dalnok meleg szívében – 85-88. Ifjak, a kívánt célra jutatok/Békevirágokat hintsetek (marsch és trio) – 90-91. Isten áldd meg a magyart – 94-97. (1845) Csendes est, mi bájlón rezg a hold – 101-104. Pályafutott ifjak/A tudományok ős lakhelye (marsch és trio) – 105-107. Ha a lant bájló hangja zendül – 112-115. Zengő lant húrjaid – 116-119. Fel, fel ifjak/Fel csatára ifjak – 123-126. (1847) Fellángol a szív és – 126 –129. Pályahős ifjak/Jeles ifjak, köreinkből (marsch és trio).

II.1.1.2. Szólam–melodiáriumok

II.1.1.2.1. *Sárospataki szöveg és dallamtár. 1817–1848*³¹

Stoll Béla jegyzékében a 666. számmal szerepel, Bartha Dénes 25-ös sorszámmal említi.³² 205 lev. 22 cm. négyszázkilenc, részben tintával számozott lap. Ez a melodiárium teljesen vegyesen tartalmaz szövegeket, melodiáris, illetve modern kottákat, de az előző forrásoktól eltérően nem kóruspartitúrákat, hanem egyszólamú lejegyzéseket találunk benne. Meglepő továbbá a világi énekek nagy aránya az előző négy kézirathoz képest. Összesen százharmincnyolc kotta, ebből harmincöt egyházi és százhárom világi ének, utóbbiból vizsgálatkori ének.

A kézirat részei:

- a) 1–8. oldal: Különböző évekre komponált világi dalok egyszólamú lejegyzése violinkulcsban, helyenként év, illetve szerző megjelöléssel: „protokántorok műve”, „1834/35. esztendőre protokántorok dolgozták”³³. Ez a rész nyilvánvalóan Apáthy János reformja utánról, Az 1830-as évek első feléből való.
- b) 13–41. oldal: 9–12. oldalak üresek a 13-tól világi és egyházi énekek tenor szólamát találjuk régi, melodiáris kottairással. Mivel ennek a résznek az anyaga túlnyomórészt egyezik az 1817–1828-as dallamtárával, Bartha Dénes szerint ez a rész azzal párhuzamos forrás: itt találjuk a tenor szólamokat, amiket aztán a másik dallamtárba kórusra kidolgozva írtak be. Hozzá teszi, hogy későbbi egybekötés eredményének tartja a dallamtár ilyen összetételét.³⁴

³¹ Sp. Kt. 1765. Mf: MTAK A 112/III. és 3279/II.

³² Bartha Dénes. "A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámig", 395., Stoll 2002, 323.

³³ *Sárospataki szöveg- és dallamtár. 1817-1848*, 3., 5.

³⁴ Bartha Dénes. "A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámig", 396.

- c) 42–100. oldal: Világi és egyházi énekek fő dallamai, violinkulcsban, modern kottázással az 1830-as évekből.³⁵ Néhány esetben az Apáthy-reform folyamatába illő, nem teljesen egyértelmű kulcsokat, három esetben melodiáris kottát találunk, néhány ének szólamkottákkal van lejegyezve.³⁶ Ez a rész teljesen új zenei anyag az előző melodiáriumhoz képest, Apáthy János saját munkáiból is tartalmaz néhányat.³⁷ Bartha Dénes említett analógiájára ez a rész az 1828–37-es melodiárium párhuzamos forrásának mondható. A feltevést erősíti, hogy az említett dallamtárral a közös énekek sorrendje is egyező.³⁸ A párhuzamba állítás érdekessége, hogy bizonyos dallamok amabban átmeneti kottázással szerepelnek, míg itt a dallam lejegyzése szabályos, vagy míg a partitúrában melodiáris kottát találunk, ide átmeneti, vagy modern kottázással írta le a lejegyző. Fordítva egy esetben fordul elő, hogy míg itt a lejegyzés melodiáris, az 1828–37-es könyvben ugyanazt az éneket átmeneti kottázással találjuk.³⁹ Több dallamot tartalmaz a párhuzamos kottatáraknál: itt azoknak az énekeknek a dallama is megtalálható, amikről a partitúra könyvekben csak a protokántorokat intő bejegyzések tudósítanak.
- d) 100–294. oldal: Szöveggyűjtemény, *ad notam* jelzésekkel. Főleg temetési alkalmakra szóló összeállítások, de az V. Ferdinánd koronázására tanult repertoárt is itt találjuk.⁴⁰ Ez a rész a szövegek mellett összesen hat, a harmincas évek kottázásával leírt egyszólamú lejegyzést is tartalmaz.⁴¹ Bár kotta ebben a részben csak ennyi, az *ad notam* jelzések témánk szempontjából igen értékesek: tudósítanak többek között arról is, hogy a már említett *Béla futása* c. dalműből nem csak a *Hunnia nyög letiporva* kezdetű ária, hanem az *Eleim e gyász hazának* bariton ária is nagy népszerűségnek örvendett. Összesen hét szövegnél hivatkoznak rá *ad notam* jelzéssel, ezek között temetési és egyéb alkalmakra írt dal egyaránt akad.⁴²
- e) 295–305. oldal: Az énekek mutató táblája.
- f) 305–409. oldal: Vegyes szövegek, illetve három kotta, 1848-ig.⁴³

³⁵ Bartha Dénes. "A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámig", 396.

³⁶ Átmeneti kotta pl.: „Távol tőled kedves lélek”. Sp_sz.és_dtár 1818-1848, 50-51. Szólamkottákkal áll a „Felettem még csak most derüle” kezdetű ének a 78-81. oldalakon.

³⁷ pl.: „Dicső tavasz idvez légy” Sp_sz.és_dtár 1818-1848, 68-69.

³⁸ pl.: Apáthy János műve: „Ki az élet víg örömei között” Sp_sz.és_dtár 1818-1848, 76-77.

³⁹ Elsőre példa a „Pálya-vívott nemes ifjak” vizsgálatkori ének. Az 1828-37-es melodiárium 45. oldalán átmeneti kottázással, míg az 1818-1848-as melodiárium 66-67. oldalán már g kulcs, kettő kereszt előjegyzésben áll. Fordított esetben „Mint patak hullámi a völgy ölen” fő szólama az 1828-37-es melodiárium 59. oldalán átmeneti kottázással szerepel, az 1817-1848-as kézirat 80-81. oldalán melodiáris lejegyzéssel található.

⁴⁰ Sp_sz.és_dtár 1818-1848, 157.o.

⁴¹ Sp_sz.és_dtár 1818-1848, 236., 259., 260., 264., 276., 277.

⁴² Sp_sz.és_dtár 1818-1848, 193., 203., 210., 214., 207., 228.

⁴³ V.ö. Stoll 2002, 323. Kották: Sp_sz.és_dtár 1818-1848, 310., 314., 374.

A kórus-melodiáriumokban nem szereplő, vagy azokhoz képest újabb kottázású énekek:

Modern kottázással: 1–2. Nem retteg a hős vitéz – 3–4. Kertje csendes alkonyában – 5–6. – 7–8. Nincsen hát senki e földön – Fölfele megy borban a gyöngy.

Melodiáris kottával: 14. Nyughatatlanságban élek – 17. Isten hozzád, bölcs Minervánk – 19–20. Idvez légy, kinyíló tavasz – 29. Köszönöm jószívű lélek – 30. Nancsi, legkedvesebb – 35. Nem lehet más boldogság – 36. Boldog voltam, amíg – 37. Hajdan kietlen magányomat – 38. Szebbnek tetszik a természet – 40–41. Nemes ifjak, az óhajtott dicső tészla.

Modern/átmeneti kottázással: 44–45. Jer az egész természetre új életet lehellő – 48–49. A tiszta öröm és édes meglelégedés – 50–51. Távol tőled kedves lélek – 50. Szerettelek rózsám míg bájba feredett – 52–53. Óh, te kellemekkel büszke virágok – 54–55. Vége, ezennel tudomány, műveltség kedves honából – 56. Hajdan még az édes remény – 58. Vész rettent hazám egét – 59. Megszűne jég özönébe borítani – 60–61. Trója ledült, és Pompéja hever – 61. A hű magyar honjáért – 62. Ha rám villan szép lánykám – Lyánkám első rózsafájától – 63. Te szelíd napjaim s álmaimnak – 64. Néma szendergés lepe meg – 66–67. Pálya–vívott nemes ifjak – 68–69. Dicső tavasz idvez légy (átmeneti kotta) – 70–71. Árpád kardra szokott ivadéakai – A tiszta csermely víg zuhanását – A reménység balzsamot hint – 72. Ne ömlengjen felém – 74–75. Ha a hadak bús fürgetege – Tsendes volt az estve, csak az alkonyi szellet – 76–77. Dicső Tavasz idvez légy (modern kotta) – Ki az élet víg örömei között – Így hijába lengnek felém szárnyai – 78–81. Felettem még csak most derüle (szólamkották) – 80–81. Mint patak hullámi a völgy ölén – 82–83. Mily édes varázslat bájolja pihegő kebleme – 84–85. A várt kikelet nyájas – Vitézek a haza tiporva hever – 86–87. Hol a kéklő hegy tövében – Óh Tihanynak riadó leánya – Kellemes a tavaszi alkony amidőn a csalit ágakon – 88–89. Eljőve, mint fényhonából bájoló – 90–91. Remény éleszti a vándor – 91. Bár a sors hullám irigyen csapkodjon – 92–93. Szállj re rám kecsgetető hold szelíd sugára – Nem hamvad a nemes, dicső tettekkel – 94–95. Mint hadak érczkarú bajnoka győzve – Menjetek, a Haza szent keze – 96–97. Dörg robot a mord ellen – Hervadj száradon, ne mosolyogj rám – Búsongva járdaltam – 98–99. Hamar letűnt reményem.

II.1.1.2.2. *Csörge László melodiarium (1816–1831)*⁴⁴

Stoll Béla jegyzékében 658. számmal szerepel, Bartha Dénes 24-es sorszámmal említi.⁴⁵ 129 lev. 21 cm. Belső borítóján a „Melodiarium” megnevezés olvasható, és 1816-os dátum, majd a következő oldalra későbbi kézzel írt bevezető versike alatt „Csörge László 1831” szerepel. Kettőszázötvennyolc, részben utólag sorszámozott oldal. A szövegek között mindössze öt melodiáris dallamjegyzést tartalmaz, abból is kettő basszus szólam, a másik három esetben a tenor szólamot írták le. Legtöbb szöveg előtt a dallam helye megvan, de üres. Végén ceruzás tartalomjegyzék kihúzott dalokkal, ráírva: „Szentpéteri Sámuel írása”. Főleg temetésre való énekek alkotják, olyan világi dalt, ami nem található meg valamelyik másik melodiáriumban is, nem tartalmaz. Témánk szempontjából tehát ez a forrás nem, vagy alig használható.

A kézirat részei:

- a) 1–239. oldal: „Edj (sic!) néhány halott énekek” Halotti énekek szövegei betűrendben, az egy betűhöz tartozó énekeket üres oldalak választják el egymástól. Kivételt képez két világi ének: „Mikor én még tavasz módra”, illetve „Remény, kétség mért vérzik”, mindkettő tenor szólammal.⁴⁶
- b) 238–245. oldal: üres
- c) 246–258. oldal: énekszövegek, három melodiáris kottával, két esetben a basszust, egy esetben a tenor szólamot írták le.
- d) Tartalomjegyzék.

II.1.1.2.3. *Melodiarium 1822–1831*⁴⁷

Stoll Béla jegyzékében a 716-os sorszámmal szerepel.⁴⁸ 91 lev. 21 cm. Százötvenhárom, részben utólag sorszámozott oldal. Az összesen negyvenegy kottából huszonhat egyházi, tizennégy világi és egy vizsgálatkori ének. A lejegyzés folyamatát több helyen üres oldalak szakítják meg. A kéziratban lévő kották egy kivételével kizárólag melodiáris basszus szólamok,

⁴⁴ Sp. Kt. 516. Mf: MTAK A 112/IV, A 1638/I. és A 3182/V.

⁴⁵ Stoll 2002, 319 Bartha Dénes. "A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámgig", 395.

⁴⁶ Cs.L. 1816-1831, 24., 97.

⁴⁷ Sp. Kt. 515. Mf: MTAK A 3182/IV.

⁴⁸ Stoll 2002, 343. Stoll Béla a kézirat kezdő dátumát 1823-ra teszi, de a könyvben 1822 szerepel.

így ez a forrás témánk szempontjából lényegében nem használható.⁴⁹ Énekanyagának nem egyházi része kivétel nélkül megtalálható valamely más Sárospatakhöz köthető kéziratos kottakönyvben is, így világi repertoár szempontjából sem mond újat.

A kézirat részei:

- a) 1–28. oldal: Világi és egyházi énekek basszus szólamai, legtöbbször csak a szöveg kezdősorával.
- b) 29. oldal: Üres
- c) 30–33. oldal: Nótaszövegek
- d) 34–96. oldal: Üres
- e) 97–134. oldal: Szövegek
- f) 135–140. oldal: Üres
- g) 141–142. oldal: Szövegek
- h) 143. oldal: Üres
- i) 144–146. oldal: Egy halotti ének basszus és tenor szólammal, egy basszus szólammal.
- j) 147–150. oldal: Szövegek
- k) 151–153. oldal: Üres.

II.1.1.2.4. Makay Ádám *melodiarium* (1823–1835)⁵⁰

Stoll Béla jegyzékében a 715-ös sorszámmal szerepel.⁵¹ 203 lev. 20 cm. Négyszázhat, részben utólag sorszámozott oldal. „Makay Ádámé” szerepel a belső borítón, de a gyűjtemény legalább három különböző kéz írását tartalmazza. A daloknál több helyen negyedik, későbbi kéztől ceruzás oldalszámok szerepelnek, melyek az adott ének különböző kiadványokban elfoglalt helyére utalnak.⁵² Főleg a discantus 3, illetve discantus 4 szólamok találhatók benne, a könyv első részében melodiáris, majd a 37. oldaltól modern kottázással. Néhány esetben a tenor szólamot jegyezték le, illetve a 88–95. oldalig tíz dal alt szólamát egy másik kéz, elvétele

⁴⁹ Egyetlen halotti ének esetében a 144-145. oldalon melodiáris kottával a tenor szólamot is lejegyezték. „Indulok már én is, végtére a Halál...”

⁵⁰ Sp. Kt. 1678. Mf: MTAK A 1653/II. és 3269/I.

⁵¹ Stoll 2002, 342.

⁵² Pl.: „Ha visszanéz a bús magyar” dal esetében megjegyzés: „Érz. 26, Limbay III/137, Színi 22” MÁ 1823-1835, 33.

előfordulnak énekek basszus szólammal is.⁵³ Összesen kettőszáznégy dallamlejegyzés, ebből ötvenegy egyházi és százötvenhárom világi dallam, utóbbiból tizenhat vizsgálatkori ének. Komoly világi dallamanyagot tartalmaz tehát, ám főleg belső szólamokat, melyek önmagukban alig használhatóak témánk szempontjából. Bár a korábbi melodiáriumokkal, illetve a következőkben tárgyalt Bódogh János melodiáriummal sok átfedést tartalmaz, vannak énekek, amik a Sárospataki anyagból csak itt találhatók meg, így repertoár szempontjából hordoz új információkat.

A kézirat részei:

- a) 1–36. oldal: Világi és egyházi énekek discantus szólamai, melodiáris kottával.
- b) 37–83. oldal: Világi és egyházi énekek discantus szólamai, modern kottával, illetve egy esetben, a 79. oldalon a tenor szólamot találjuk.
- c) 84–87. oldal: Világi és egyházi énekek tenor szólamai modern kottával.
- d) 88–95. oldal: Világi és egyházi énekek alt szólamai modern kottával, más kéz írásával.
- e) 96–145. oldal: Világi és egyházi énekek különböző szólamai vegyesen, általában a discantus vagy a tenor, modern kottával. 122–137. oldalig más kéz, mint az eddigiek.
- f) 146–188. oldal: Üres
- g) 189–360. oldal: Szövegek
- h) 361–406. oldal: Üres.

A többi melodiáriumban nem szereplő világi dalok:

Discantus szólamok melodiáris kottával: 4. Ne sírj kérlek mindhiába – 5. Ah, miért is esmértelek – 6. Ah de miért is – 8. Csergedező patakocská – Hunnia nyög letiporva – 14. Setét az éjjel – Rakd le szívem rab lánczaidat – 15. Most kóstitam először még – 16. De százszor boldog – 17. Lyánka téged látni – 19. Ímé szerencsétlen óra – 24. A setét éj homályába – 28. Halkkal ingó lanya pára.

Modern kottázással: 38. Távol tőled kedves lélek (disc.) – 79–80. Eljőve fényhonából bájos/Fényes a pálya, s dicső (Marsch és trio, tenor) – 81–82. Eljőve fényhonából bájos/Fényes a pálya, s dicső (Marsch és trio, disc.) – 86. Aki az élet víg örömei között (tenor) – 111. Marsc, marsch bajnokok (tenor) – 113. Buzogányra vitéz Mars fiai (disc. 3.) – 122–123.

⁵³ Pl. 116-117. oldalon.

Ha lyánkám nyájasan felém tekint (tenor) – 130. Kardra vitéz bajnokim (disc.4.) – 132–133. Nemes ifjak pálya jutalmúl/ Menjetek, hős elődeitek (Marsch és trio, tenor) – 136. Beborulva a hon (tenor) – 137. Ím a vidor tavasz kellemei (disc.) – 141. Lányka napnál (tenore aria) – 144. Hol nyugszik az én kedvesem (tenor).

II.1.1.2.5. *Bódogh János melodiarium* (1831–1840)⁵⁴

Stoll Béla jegyzékében a 773-as számmal szerepel.⁵⁵ 204 lev. 21 cm, Négyszázhat számozott oldal. Címlapján „Joan Bódogh” és az 1831. év szerepel, de könyvben helyenként más kéz írása is felfedezhető.⁵⁶ Első oldalon „A Hármonia készítés leg rövidebb módja. (sic!)” felirat alatt a Sárospatakon szokásos harmonizálás szabályait sorolja fel.⁵⁷ Nem csak a sárospataki harmonizálásról tudósít a kézirat: legvégén a temetési énekrend is megtalálható⁵⁸. Összesen százkilencvenkilenc kottát, valamint temetési és egyéb alkalmakra írt szövegeket tartalmaz, első részében vegyesen melodiáris, illetve modern kottázással, előbbieket a kézirat második felében eltűnnek. Az 1832-es évtől kezdve szinte valamennyi esetben tartalmaz műfaji, vagy előadásmódra vonatkozó megjelöléseket.⁵⁹ A dalokból hetvenöt egyházi és százhuszonnégy világi ének, utóbbiból tizennégy a vizsgálatkori énekek közül való. A dalok tenor szólamát írták le, ha ez nem a dallam, akkor külön a tenor szólamot és dallamot is megtaláljuk, „tenor” elnevezéssel.⁶⁰ Az időbeli eligazodást segíti, hogy a lejegyző az elnöki melodiáriumokhoz hasonlóan az új évek anyagának kezdetét az oldal tetején évszámmal látta el. A kézirat anyaga jórészt párhuzamos a kórusmelodiáriumok, illetve a *Makay Ádám melodiarium* anyagával, de tartalmaz olyan énekeket is, amelyeket a többiben nem találunk.

A kézirat részei:

a) 1. oldal: „A Hármonia készítés leg rövidebb módja.”

⁵⁴ Sp. Kt. 1720. Mf: MTAK A 1482/I. és 3274/V.

⁵⁵ Soll 2002, 371.

⁵⁶ Pl. „Környékeznak az órák” esetében. BJ 1831-1840, 15.

⁵⁷ BJ 1831-1840, 1.

⁵⁸ BJ 1831-1840, 40-406.

⁵⁹ Pl.: „Ha a hadak bús fürgetege” Mars. BJ 1831-1840, 44-45.

⁶⁰ Pl. „Aki nem jár hitlenek tanácsán” dallama alatt a tenor szólam is lejegyzésre került c kulcsban, de mindkét szólam fölött „tenor” olvasható. BJ 1831-1840, 52.

- b) 4–70. oldal: Világi és egyházi énekek dallamai, illetve tenor szólamai vegyesen melodiaris, illetve modern kottázással.
- c) 71–123. oldal: Világi és egyházi énekek dallamai, illetve tenor szólamai modern kottázással.
- d) 124–138. oldal: üres
- e) 139–160. oldal: „Halotti, s más alkalmakra íratott énekek” szövegei. A 160. oldalon szereplő megjegyzés szerint ez a rész 1838-ban készült másolat, Hallgató István basszista melodiáriumából.
- f) 161–328. oldal: Vegyes alkalmakra írt szövegek, közte három kotta.⁶¹
- g) 329–380. oldal: Üres lapok
- h) 381–402. oldal: Mutató tábla
- i) 403–404. oldal: Üres lapok
- j) 405–406. oldal: Temetési énekrend vázlata.

A többi melodiáriumban nem található világi dalok:

48. Ott, hol a mord kőfalak közt (melodiaris kotta) – 51. Jaj, hiába lengnek felém szárnyaid – 58–59. Vitézek, a haza tiporva hever/ A csata piatzon győző (Marsch és trio) – 74–75. Kertje csendes alkonyában/ Vagy ha kedves szép egében (Galopp és trio) – 78–79. Pogányra vitéz Mars fiai – 82–83. Az élet örömeit munka fűszerezi – 86–87. Miért szomorkodsz úgy babám, szeretni félsz talán – 88–89. Tincsi kedves/Hát ha tudnám előre (Galopp és trio) – 90–91. Váva van a nemes pálya/ Fussatok úgy, hogy az itten elszórt magvak (Marsch és trio) – 98–99. Letiporva nyög a dühös ellen erős zsarolása alatt – 104–105. Itt a vidor tavasz kellemei – 106–107. Csalárd örvények, vad sziklák között – Mint a tavaszi nap melege által – 108–109. Halk alkonyon sajka röpt – 114–115. Ifjú használjad a tavasznak – 123. Fölfele megy borban a gyöngy – 228. Mikor én még Tavasz módra.

⁶¹ BJ 1831-1840, „Élet jégen nőtt halom” 196., „Istenem, tudom, hogy meghalok” 197., „Mikor én még tavasz módra” 228.

II.1.1.2.6. *Kovács Gábor melodiarium (1838–1844)*⁶²

Stoll Béla bibliográfiájában a 829. számmal szerepel.⁶³ 190 lev. 8r. Belső lapon: „Különb különb féle Énekek és Nóták Bassusai 1838 Esztben. Kovács Gáboré 1839. év” Százkilencvenegy, részben utólag sorszámozott lap. Száhuszonnégy basszus szólam lejegyzés, melyből negyvenegy egyházi, nyolcvanhárom világi ének, utóbbiból vizsgálatkori tizenkilenc. A basszusokat modern kottázással jegyezték le, melodiáris kottát csak elvétele találunk.⁶⁴ Bár a kéziratban Kovács Gábor neve szerepel, a 84. oldaltól későbbi kezek írása is felfedezhető.⁶⁵ A szólamlejegyzések és dalszövegek mellett a kézirat recepteket, elmélkedéseket, iskolai jegyzeteket is tartalmaz. Mivel kizárólag basszus szólamokat tartalmaz, ez a kézirat témánk szempontjából alig használható, csupán a repertoár szempontjából ad új információkat.

A kézirat részei:

- a) 1a.: Receptek
- b) 1b.: Énekszövegek
- c) 2a–68a.: Egyházi és világi énekek basszus szólamai
- d) 68b–178b.: Dalszövegek, temetési szertartások szövegei ADN jelzéssel, iskolai jegyzetek, elmélkedések, melyekben hosszú részt szentel a Hunyadiaknak.
- e) 179a–182b.: „Alkalmatossági darabokat mutató tábla”
- f) 183.: „És végeztem Amen 1841-ben készült ez a könyv Ej haj hely (sic!)”
- g) 184–191.: Mutató tábla, melyre később különböző szövegszerű feljegyzéseket, valamint recepteket írtak.

A többi melodiáriumban nem található világi dalok:

5b–7a. Mint anya röplését eltanulva – 10b–11a. Diadalkoszorús ifjak – 20b–21a. Ne húzd, ne húzd azt a vígát, – 30b–31a. Hű szerelmem angyala – 33b–35a. Szelíd tudományok kútfeje – 37a–38b. Csak nemesült természet – 43b–44a. Lanyha fuvalmak szárnyain – 44b–45a. Lengj

⁶² Sp. Kt. 2595. Mf: MTAK A 3380/II.

⁶³ Stoll 2002, 393.

⁶⁴ pl.: „Nálad nélkül kedves kincsem” K.G. 1839-1844, 20b-21a.

⁶⁵ Stoll 2002, 393.

lágábban est szele – 50b–51a. Itt az idő hála a nemzet urának – 61b–62a. Hangok varázsházája, bájjengzetű lant – 67b–68a. Forró sóhajtasokkal – Földi létünk báj világa.

II.1.1.2.7. Finkey József: *Kótár*. (1844–1851)⁶⁶

Százhuszonhat részben számozott oldal, 11,5 cm. haránt. Belső oldalon díszes betűkkel: „Kótár. Finkey D. Józsefé 1844.” Alatta későbbi írás: „1844-1851-ig a s. pataki énekkar tagja.” Ebben a melodiáriumban több helyen találhatóak a századforduló táján keletkezett jegyzetek, feltehetően Finkey József látta el saját melodiáriumát idősebb korában különböző megjegyzésekkel.⁶⁷ A százhuszonhat oldalból az első hetvenen nyolcvannyolc nagy műgonddal kottázott és szövegezett éneket tartalmaz, melyből negyvennyolc egyházi, illetve halottas, negyven pedig világi dal, utóbbiak közül kilenc a már említett examenekre készült. Utóbbiakat a leíró külön jegyzetben meg is jelölte a *Kótár* 71. oldalán. Finkey a dalok vezető szólamait írta le, mely ebben az időben már túlnyomórészt a szoprán szólam. A szövegek nagyobb részben aprólékos munkával, nyomtatott betűkkel készültek, zsinórírást ebben a részben elvétve alkalmazott. A 71. oldaltól jegyzetek, különböző alkalmakra írt szövegek következnek, részben *ad notam* jelzéssel, részben anélkül. A melodiárium szerkezete ebben a *Sárospataki szöveg és dallamtár 1817–1848*-ét követi. Énekanyaga jórészt párhuzamos az egykorú Sárospataki kéziratos kottakönyvekben találhatóakkal, de azért tartalmaz olyan énekeket is, amiket amazok nem. A dallamtár érdekessége, hogy az összeírás időbeli intervallumából adódóan egyszerre tartalmazza a „Tartsd meg Isten királyunkat”, illetve a „Talpra magyar”-t is, utóbbit kétféle feldolgozásban.⁶⁸

- a) 1–70. oldal: Világi és egyházi énekek vezető szólamaikkal, igényes modern kottaképpel, sorszámozott oldalakon. Oldalszámozás a *Kótár* többi részében már nem található.
- b) 71. oldal: Jegyzet: "1848 előtt a rendes vizsgák után, ünnepélyes vizsgák, úgynevezett examenek tartattak. A diákok, akadémisták examene az imateremben tartatott." Ezután a *Kótár* vonatkozó dalainak felsorolása kezdődik, végül: „Kezdetű dalokat az iskolai év végén

⁶⁶ Sp. Kt. 1879 Mf: MTAK A 3298/I. Finkey Józseftől a Sárospataki kézirattár egy *Ének-szövegek* c. gyűjteményt is őriz, 1848-as dátummal. Sp. Kt. 260 Mf: MTAK A 5043/IV. Mivel a *Kótár* 1840 után keletkezett, Stoll Bélánál már nem találjuk meg.

⁶⁷ A melodiárium 101. oldalán például hosszabb jegyzet olvasható 1899. dec. 15-i dátummal, melyben az egyik énekszövegnél „Finkey Pál bátyám”-at jelöli meg a szöveg szerzőjéül. *Kótár* 1844-1851, 101.

⁶⁸ „Tartsd meg Isten királyunkat” *Kótár* 1844-1851, 8., „Talpra magyar” 66., 67.

a jogászok ünnepélyes vizsgája (examene) után mondta az énekkar. Minden évben új búcsúdallra készült az énekkar, szövegét az énekkar felügyelő esküdt diák (primarius) írta. Jegyzet 1906. febr. 21-én.”

- c) 72. oldal: Két világi dal szövege
- d) 73–76. oldal: Egyházi és halotti énekek szövegei
- e) 77. oldal: Vizsga előtti énekek szövegei *ad notam* jelzéssel.
- f) 100–102. oldal: Hazafias dalok szövegei, valamint Vályi Pál lelkész hazafias szónoklata 1848-ból, a hozzájuk kapcsolódó 1906-os jegyzettel. „A diktáló mentorral előre felolvasott, oly lelkesedésre ragadta a templomi közönséget, hogy távozni nem akart, míg az énekkar a már közönségesen ismert Hunyadi opera, traverstatióját, "örömmre fel hazám" el nem énekli.”
- g) 103. oldal: üres
- h) 104–115. oldal: Különböző alkalmakkor énekelt dalok szövegei, főleg egyháziak és halottasok, részben *ad notam* jelzéssel, egy-egy oldal kihagyásával.
- i) 116–121. oldal: Mutató tábla
- j) 121–126. oldal: Üres.

A többi melodiáriumban nem, vagy nem modern kottázású vezető szólamával szereplő világi énekek ezek:

1. A dal bájhangzatja – 5. Egy az Isten, kit hiszünk, egy legyen a királyunk – 14. A földi gőzkörből kiemelkedve – 29–31. Ég leánya, szelíd béke – 33. Bájoló egy kedves lányka – 34. Ha a szív lágy érzelmei – 35. Csendes esti szellet röpjél e táj felett – 39. Mi égi gyönyörrel hat ránk – 40. Hová, meddig szép angyalom – 41. Esti hold, ragyogtató távol – 42. Ha a lant bájoló hangja zendül – 65–66. Talpra magyar.

II.1.2. Egyéb reformkori diák-melodiáriumok

A Sárospataki Református Kollégium gazdag kéziratos kottás anyagával szemben mindössze három olyan diák-melodiárium maradt fenn a vizsgált időszakban az ország különböző részeiből, amely kottát is tartalmaz, további egy, bár Szatmárnémetiben van, Stoll Béla szerint valójában Sárospatakhoz köthető. Valamennyi csak részben kottázott, az *ad notam* jelzés ezekben a kéziratokban általánosabb.

II.1.2.1. Tóth Mihály melodiárium (1814–1826)⁶⁹

Stoll Béla jegyzékében az 1205. számmal szerepel.⁷⁰ 50, 22 lev. 19 cm, összesen hetvenkét utólag sorszámozott lap. Nem a Sárospataki Könyvtár őrzi, de Stoll szerint Sárospatakon írhatták össze. Stoll Béla leírása alapján korábban két külön álló kézirat töredékként katalogizálták, amit utólag fűztek össze. Bizonyára ennek tudható be, hogy a kéziratból hiányzik a hasonló kéziratos könyveknél használatos mutató tábla. Az 50a lapon az 1814-es dátum szerepel, a 12a-b lapon pedig egy ceruzával írt levél 1926-ból. Énekanyagában főleg az 1837-es Pataki, illetve a *Nagykaposi Melodiáriummal* mutat párhuzamosságokat. Tóth Mihály nevét a 48a oldalon olvashatjuk. Összesen száz ének vezető szólamát tartalmazza régi, melodiáris kottairással, melyből ötvenegy világi, negyvenkilenc egyházi ének dallama.

A kézirat részei:

- a) 1b–13a.: egy kivételével világi énekek vezető szólamai, melodiáris kottairással, egy-két versszakkal.
- b) 13b–23a.: „Világi dallok” szövegei
- c) 23b–50a.: Kettő világi kivételével református gyülekezeti énekek vezető szólamaikkal. Tíz esetben csak a kotta öt vonala van meg, dallam nélkül.⁷¹
- d) 50b–51a.: Szövegek ADN jelzéssel
- e) 51b–56a.: Világi és egyházi énekek vegyesen vezető szólamaikkal
- f) 56b–58a.: Szövegek ADN jelzéssel

⁶⁹ Szatmárnémeti, Szatmár Megyei Könyvtár MS 108.s

⁷⁰ Stoll 2002, 501.

⁷¹ Pl.: 37b oldalon „Mindeneknek Teremtője” c. ének esetében.

- g) 58b–64b.: Világi és egyházi énekek vegyesen vezető szólamaikkal
- h) 65a–66a.: Szövegek ADN jelzéssel.
- i) 66b–72b.: Világi és egyházi énekek vegyesen vezető szólamaikkal.

A többi melodiáriumban nem található kottázott világi dalok:

2b. Ifjak, kik Ámornak (Szerencsétlen szívvel kesergek) – 3a. Én csak senyvedek – 10b. Ti a sík térnek, suhogó érnek – 13a. Te természet remekben készült képe – 44b. Tenger búknak közepette – 53a. Pihegő szív – 53b. Ti erdei vad fák – 54b. Henrik nyugszik – 55a. Gyilkosommá lett ott Vénusz – 62b. Amott egy tsendes völgyetskébe – 67b. Lyánka, míg ingó – 69a. Megdobbant szívem csüggedez – 70b. Csak a tiszta szerelembe áll az igaz boldogság – 71a. Most ide, majd oda mid két fele – 71b. Állhatatlan szerentse.

II.1.2.2. *Félegyházi Lajos énekeskönyve (1827)*⁷²

Stoll Béla jegyzékében az 1274. számmal szerepel.⁷³ 96 lev. 18 cm, 1-96. sorszámozott lap. Ez a melodiarium a hódmezővásárhelyi Szathmári Kollégiumban ez idő tájt használatos repertoárba enged bepillantást. Énekszövegeket, ad notam jelzéssel ellátott énekszövegeket, illetve melodiáris dallamlejegyzéseket egyaránt tartalmaz. A tinta rendkívül megfakult, ezért csak nehezen olvasható. Ötvennyolc esetben található dallamlejegyzés is, ebből huszonhat egyházi, harminckettő világi ének. Vannak átfedések a sárospataki melodiáriumban anyagával, de számos olyan dalt is találunk, amiket azokban nem, illetve van, ami itt ad notam jelzésként szerepel, a *Nagykaposi melodiáriumban* pedig melodiáris kottával találjuk.⁷⁴ A Sárospataki Kollégium kézírataiban jelentős súllyal szereplő vizsgálatkori énekek itt elmaradnak, viszont ugyanúgy megvannak az egyéb ünnepekre (pl.: a király névnapjára), illetve temetésekre összeállított énekrendek. Ezek alapján feltételezhető, hogy a Szathmári Kollégiumnak is volt ebben az időben működő énekkara, ha nem is volt olyan színvonalon szabályozott, mint a sárospataki.

⁷² OSZK Oct. Hung. 1729.

⁷³ Stoll 2002, 536.

⁷⁴ „Mars műhelyén” itt 10b., ad notam jelzés a „Szathmári kollégium gombszentelésekor” mondott énekszövegre, a *Nagykaposi melodiarium* 362. oldalán melodiáris kottával szerepel.

A kézirat részei:

- a) 1–7a.: Halotti énekek, szövegek más egyházi, vagy halotti énekek ad notam jelzéseivel, illetve egy melodiáris kottával.⁷⁵
- b) 7b–28a.: Különböző alkalmakra összeállított énekrendek, közte a Szathmári kollégium gombszentelésekor, illetve Ferenc király nevenapjára énekeltek, főleg ad notam jelzéssel, hat esetben melodiáris kottával ellátva.⁷⁶
- c) 29b.: diákos firkák
- d) 30a–75b.: „Némely marsok és víg és szomorú nóták” Világi énekek túlnyomórészt kottával, néhány ad notam jelzéssel.
- e) 76–89a.: „Halotti énekek” szövegei, részben ad notam jelzéssel.
- f) 89b–90b.: Csak címmel ellátott melodiáris kották.
- g) 91a–94b.: Mutató tábla, Félegyházi Lajos aláírásával és az 1827-es dátummal.
- h) 95a–96b.: Három énekszöveg és irkafirkák más kéz írásában.

A korábban tárgyalt melodiáriumokban nem szereplő, kottázott világi dalok:

45b. Meghült, hidegült – 68a. Majd aggot és eltörődött – Szélvész kerekede – Életem édes hajnala után – 68b. Komor egemen víg nap – 69a. Drága kintse a magyarnak – 70b. Víg napok, szárnyon jártok – 71a. Sirasd Vénusz, azt a képet – 71b. Egykor violákból kötöttem én – 72a, Beborúlt régi napom fénye – 72b. Fojj (sic!) az élet nemsokára – Ez ugyan szemtelen kis – Még most is hordom lántzait – 74a–74b. Él! Él! Sok nyájas örömmézzéssel – 75a–75b. Óh, milyen jól vala dolgom leánykoromban – 75b. Nem betsület megtagadni.

⁷⁵ „Mint nyár levél, ha zúg a szél” F.L. 1827, 57/b.

⁷⁶ „Reánk virradt a reggel” F.L. 1827, 18b, „Pihenj már kedves test”, „Már csak magában is rettentő”, „Hatalmas és kétségbe ejtő” 19.b, „Óh nagy egek, rátok apellálok” 26b, „Óh, óh, óh, mely keserves jajszó” 20a.

II.1.2.3. Veress János gyűjtemény (1828–1830)⁷⁷

Stoll Bélánál 1287. sorszámmal szerepel.⁷⁸ 122 lev. 19 cm. Bár Csurgón található, a részben leszakadt előlap belső oldalán található dátumból kiderült, hogy Debrecenben készült, 1830-ban. A könyvet előljáró beszéd vezet be, melynek datálása 1828. Túlnyomórészt szövegeket tartalmaz, csak a mutató tábla utáni, későbbi kéz által írt részben szerepel összesen tizenegy melodiáris dallamlejegyzés, melyből kilenc világi, kettő egyházi ének dallama. Érdekessége, hogy míg a világi daloknál öt vonalat használt a lejegyző, a két egyházi éneknél a vonalak száma kilenc. Ebben a részben több helyen a szöveg fölötti öt vonal üres, nem töltötték ki dallammal. Az előzőekhez képest mindössze két ének jelent újdonságot.

A kézirat részei:

- a) 1–3. oldal: Előljáró beszéd
- b) 3–144. oldal: Szövegek
- c) 145–146. oldal: Tartalomjegyzék
- d) 147–244. oldal: Világi és egyházi énekek vegyesen különböző alkalmakra későbbi kéz írásában, részben *ad notam* jelzéssel, 11 kottával.

A korábban tárgyalt melodiáriumokban nem szereplő kottázott világi énekek ezek:

158. Jól látod Ég ártatlanságomat – 244. Már énnekem megesett.

II.1.2.4. Márkus István énekeskönyve (1836)⁷⁹

Stoll Béla jegyzékében a 816. sorszámmal szerepel.⁸⁰ 117 lev. 21 cm. Kettőszázharminckettő részben számozott oldal, valamint három utólagos betoldás. Címlapja szerint Márkus István a Pápai Református Kollégium joghallgatója volt a gyűjtemény összeírásakor. A dalokat sorszámozással látta el. Főleg szövegeket tartalmaz, mindössze huszonnyolc ének dallama – általában a tenore primo szólam – van lejegyezve, modern kottázással. A szövegek között több,

⁷⁷ Csurgó, Református Gimnázium K 235.

⁷⁸ Stoll 2002, 543.

⁷⁹ OSZK Ms. mus. 2300.

⁸⁰ Stoll 2002, 388.

a korábbi melodiáriumokból, illetve egyéb, 1836 előtt forrásokból jól ismert dal található, a kottázottak viszont négy kivételével a melodiáriumokból itt fordulnak elő először.⁸¹ Feltehető, hogy Márkus István csak a számára újdonságot jelentő dalok kottáját írta le, a jól ismertekének elég volt a szövegét megörökítenie. Esetenként a dal címét, illetve szerzőjét is rögzítette, valamint előadásmódot, illetve több tételt. Ezekben az esetekben feltételezhetjük a másolást is.⁸² A korábbi melodiáriumoktól jelentősen eltér. Hiányoznak az egyházi énekek, valamint az exameni énekek is. Egyedül az „Üdvözlégy szeretett vendégünk”, szövegnél utal arra, hogy azt meghatározott alkalomkor énekelték.⁸³ Feltűnően több viszont az előzőekhez képest a hazafias dal, illetve a népies szöveg. Az összeíró hazafias hevületét jelzi az is, hogy bizonyos neveket – Rákóczy, Zrínyi, Hunyady – aláhúzott a szövegekben.⁸⁴ Érdekessége a melodiáriumnak, hogy ugyanakkor idegen nyelvű dalokat, illetve makaronikus szövegeket is tartalmaz.⁸⁵

A kézirat részei:

- a) Címlap
- b) 1–8. oldal: Világi dalok modern kottázással
- c) 9–58. oldal: Világi dalok szövegei
- d) 59–88 oldal: Világi dalok modern kottázással
- e) 89–205 oldal: Világi dalok szövegei
- f) 206. oldal: *Te bús Haza, kit siratsz?* modern kottázással
- g) 207–224. oldal: dalok szövegei
- h) 225–232. oldal: mutató tábla
- i) 3 dal függelék

A korábban tárgyalt melodiáriumokban nem, vagy nem modern kottázással szereplő dalok:

1. Mit nekem, ti hív szerencse – 2. Bécs várostól nyugotról keletre hidegen – 3. E zöld fának árnyékában – 4. Ti a messzi láthatáron elszüremelő fellegek – 5. Boldog, ki kedvelt honában – 6. Ha zúg is a mord szélvész – 7. Ott a távol kéklő délben – 8. Nincs bús kebelemnek – 59. A

⁸¹ Pl.: Lányka téged látni, s egybe” 15. számú dal. MI 1836, 16.

⁸² Ilyen a „A tavasz reggele Szilvássytól” 59. sorszámmal.

⁸³ „Gróf Eszterházy Károlynak, mondott Ének, mikor az anyaiskolát meglátogatta” (Később odaírta, hogy „erre nem érdemes”) 228. ének.

⁸⁴ 28. sorszámu „Édes hazám fiai” kezdetű dalnál például.

⁸⁵ Makaronikus szöveg pl.: „Megholt feleségem” 99. sorszámu dal, „O szere de la luna” teljesen latin szöveg 218. sorszám.

Tavaszi Reggele – 64. Ezernyi bájtüzekkel – 65. Hasztalan próbálom – 66. Músa, músa nyáj – 66. Félre bánat, félre bú – 67. Cifra beszéd, hegedűszó – 69. Föl, föl e vérző kebelről – 70. Óh atyám, óh én egyetlen egyem – 70. Jobb utána a lábunk – 72. Elek, Elek, mi dolog ez? – 73. Eszembe vagy, ha a reggel szürkül – 73. Ím a szerencsétlen óra, Isten hozzád, Fillisem – 75. Minap, hogy hazaérkeztem – 81. Egy vén paraszt egykor feleségül vett... – 83. Hegyet, völgyet összejárva – 84. Mars seregek, zengjen trombitaszó – 85. Jaj mely boldogok hú karjában a napok – 87. Ti erdei vad fák megsenyvedt odvai – 206. Te bús Haza, kit siratsz?

II.2. SAJÁT HASZNÁLATRA KÉSZÜLT ÖSSZEÍRÁSOK

Ezt a csoportot azok a kéziratok alkotják, melyeket összeállítóik saját használatra szántak, legtöbbször házi muzsikálás céljára. Az összeírók saját repertoárjukat, az általuk ismert darabokat rögzítették bennük, különösebb válogatás nélkül.⁸⁶ A kottás kéziratok zeneileg legvegyesebb csoportját éppen ezért ezek a kéziratok alkotják, idegen nyelvű darabok, színházi dalbetétek, magyaros, vagy akár népi dallamok egyaránt találhatók közöttük. Esetenként az összeírók a dallamok forrását is jelezték.⁸⁷

II.2.1. *Nagykaposi melodiarium (1809–1848)*⁸⁸

Stoll Béla jegyzékében a 605. sorszámmal szerepel.⁸⁹ 216 lev. 19 cm. Ötszáztizennyolc számozott oldal. Nem a Sárospataki Kollégium melodiáriumai közül való, de a párhuzamosságokból jól láthatóan mégis hozzá kapcsolódik a Nagykaposi Éneklő Társaság tulajdonából származó kórusgyűjtemény, melyet a borító bejegyzése szerint már 1843-ban renoválni volt szükséges.⁹⁰ Címlapja szerint Papp Lajos nagykaposi református tanító ajándékozta Sárospataknak 1913-ban.⁹¹ Énekanyagában a korábban tárgyalt sárospataki

⁸⁶ Tari Lujza: *Különbféle magyar nóták a 19. század elejéről*. 9.

⁸⁷ Például Almási Sámuel, Tóth István, vagy Nagy Sándor.

⁸⁸ Sp. Kt. 1316. Mf: MTAK A 1638/II. és A 3282/I.

⁸⁹ Stoll 2002, 296.

⁹⁰ A Sárospatakkal való kapcsolatra maga kézirat is utal, a 183-4. oldalon ez olvasható az ének alatt: „A Békességért el mondott Dall S. Patakon 1809. Eszt. Dec. 17.”

⁹¹ Címlap: „Papp Lajos nagykaposi református tanító ajándéka 1913. Ez énekes könyv mint a N. kaposi éneklő társaság kedvéért sajátja megújított az ő elomladozott állapotjában 1843 Tavasz utó 27-én.” Nagyk. 1809-1848, címlap.

melodiáriumokkal sok átfedést tartalmaz, formájában legtöbb hasonlóságot a *Sárospataki szöveg és dallamtár 1817–1848*-al mutat. Szöveggel és melodiáris szólamkottával ellátott, illetve csak szöveggel leírt énekek vegyesen szerepelnek benne, második felét főleg temetési szertartások szövegei teszik ki, *ad notam* jelzéssel. Összesen százkilencvenöt ének különböző dallamait tartalmazza, melyek közül világi dal kilencvenkilenc. A szólamkották általában sopran, tenor, basszus rendben állnak, de előfordulnak dalok csak tenor, vagy csak basszus szólammal is, esetenként a tenort és a basszust írták le.⁹² Mivel nem a Sárospataki Kollégium saját énekkarának kórusköteté, exameni énekeket nem tartalmaz. Bár a Sárospataki Kottatárban és Stoll Bélánál is 1809-1848-ig datált a kézirat, több helyen találunk benne későbbi dátumokat.⁹³

A kézirat részei:

- a) 1–38. oldal: Világi és egyházi énekek szövegeinek 1848-as másolata.
- b) 39–44. oldal: Hiányzik
- c) 45–156. oldal: Főleg egyházi és temetési ének, kevés világi anyaggal, melodiáris szólamkottákkal.⁹⁴
- d) 156–200. oldal: Szövegek
- e) 201–282 oldal: Hiányzik
- f) 283–422. oldal: Főleg világi énekek énekek dallamai, melodiáris szólamkottával.
- g) 422–488. oldal: Különböző alkalmakra írt szövegek, *ad notam* jelzéssel.

A sárospataki melodiáriumokban nem található világi dalok:

85. Oh, te virágok éke – 97. Erdőn, mezőn – 104. – Formosám mit kérsz? – 292. Hold világ melly csendesén úszol – 316. Végső sóhajtása hív – 320. Pusztaságoknak sivatag szarvasai – 340. Felnyitom már bús szívemnek – 342. Csak a juhász élet mutat – 360. Dámontól egy rózsát – 362. Mars műhelyén – 364. Te mit vélsz szívem – 365. Hogy el akarsz menni – 382–383. Szerentsés szerentsétlenség – 384–385. Angyali lélek, benned oly képet – 396–397. Kedves

⁹² Pl.: „Végső sóhajtása”, Nagy. 1809-1848, 316.

⁹³ Pl.: 139. oldal lap alján: „1871 november 15. évében.”

⁹⁴ Stoll Béla szerint ez a rész XIX. század eleji kézé, de a 139. oldal lap alján 1871-es dátum olvasható. Stoll 2002, 296.

érzés a barátság heve – 405. Igéz a természet – 406. Most vélt örömmnek– 408. Vidul örömeiben – 409. Életemmel, halálommal, utolsó vérontással.

II.2.2. Diénes Gábor énekesönyve (1826–1837)⁹⁵

Stoll Béla jegyzékében a 734. sorszámmal szerepel.⁹⁶ 27 lev. 20 cm, ötvennégy utólag sorszámozott oldal. Címlapja szerint Márkus István énekeskönyvéhez hasonlóan Pápán írták össze, és ahhoz hasonlóan főleg közismert szövegeket, tartalmaz. Márkus Istvánhoz hasonlóan feltehetően Dienes Gábor is azt kottázta le, aminek dallama számára újdonság volt. A kilenc kottából négy öt vonalra melodiáris kottával lejegyzett vezető szólam, négy kilenc vonalas kórus partitúra három esetben három, egy esetben két szólammal, egy pedig kilenc vonalas kottára írt vezető szólam. Előbbiekből arra lehet következtetni, hogy ha nem is a Sárospataki szinten, de működött énekkar Pápán is. Két esetben duplaságot tartalmaz a kézirat: a „Nánás alatt, Nánás alatt”, illetve a „Hajlong sajkám” kezdetű énekeket Dienes Gábor külön vezető szómmal, és külön három szólamú kilenc vonalas kóruspartitúráként is megörökítette. A kilenc kotta így valójában csak hét különböző ének. Kottaanyagában Márkus Istvánéval, illetve a többi korábban tárgyalt melodiáriummal szinte semmilyen egyezőséget nem mutat.

A kézirat részei:

- a) 1. oldal: Címlap: „Egynehány ki válogatott Világi Noták, melyeket öszveszedeggett Diénes Gábor Pápánn (sic!) 1826, 7dik Esztendőben.”
- b) 2. oldal: Tartalomjegyzék
- c) 3. oldal: A címlap szövegével megegyező belső címlap, melyet későbbi kéz egy dalszöveggel írt felül.
- d) 4–4a. oldal: Három dal első sorával, valamint vezető szólamával, melodiáris kottával lejegyezve. 4a. oldal: Utólagos betoldás, egy dal három szólamú melodiáris kóruspartitúrával.
- e) 5–6. oldal: Szövegek ADN jelzéssel.

⁹⁵ Néprajzi Múzeum EA 14945. A címlapon lévő utólagos ragasztás és pecsét a Győri Állami Zeneiskola Könyvtáré, ahol a 96-os számot viselte.

⁹⁶ Stoll 2002, 354.

- f) 7–8. oldal: Egy három szólamú, valamint egy kétszólamú kóruspartitúra, melodiáris kottával.
- g) 9–26. oldal: Dalszövegek
- h) 26. oldal: „Nánás alatt” három szólamú kóruspartitúra
- i) 27. oldal: Szövegek
- j) 28. oldal: Egy dal vezető szólama, melodiáris kottával
- k) 29–31. oldal: Szövegek
- l) 32. oldal: Egy dal vezető szólama kilenc vonalas melodiáris kottával
- m) 33–40. oldal: Szövegek
- n) 40–54. oldal: Szövegek későbbi kezek írásában.

A korábbi kéziratokban nem szereplő kottázott dalok:

4. Hajlong sajkám (egy szólam) – Mikor szürét nyakba vette (egy szólam) – Nánás alatt, nánás alatt (egy szólam) – 4a. Hajlong sajkám (három szólamú kóruspartitúra) – 8. Megizentem szeretőmmel – 26. Nánás alatt Nánás alatt (három szólamú kóruspartitúra) – 28. Árpád apánk szerzeménye (egy szólam) – 32. Ha haragszol, megkövetlek (egy szólam).

II.2.3. Kelemen László énekeskönyve (1828-1844)⁹⁷

Stoll Béla jegyzékében az 1283. szám. Tari Lujza is leírást adott róla.⁹⁸ 145 lev. 21 cm. 145 utólag számozott lap. Részben saját sorszámozással is ellátták, de az csak a 76a oldalig tart. Valamennyi ének sorszámozott, címmel ellátott, helyenként a dal eredete is fel van tüntetve, pl.: „Az 1824/26 esztendei ország gyűlése alkalmával ki adott Magyar Nemzet Kesergése”.⁹⁹ A könyv kiállítása nagyon gondos, hazafias idézetekkel díszítették, a kottaképek szintén szépek, jól olvasható modern lejegyzések. Csupán a 130b-131a ceruzával írott oldalak okoznak mára némi olvasási gondot. A könyv első felében magyar énekeket tartalmaz részben kottával (összesen negyvenkét dallamlejegyzés), majd német nyelvűeket, ezeket külön sorszámozták, és külön mutató tábla tartozik hozzájuk. A német dalok közül tizenkét kottás. A német énekek után ismét magyarok jönnek, de ez a rész későbbi, valamikor 1843 után keletkezett, és egészen

⁹⁷ OSZK Oct. Hung. 1874.

⁹⁸ Miháltzné Tari Lujza, *Kézírtos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*. 99-100., Stoll 2002, 540.

⁹⁹ „Nem úgy van az, mint volt rég”. 18b-19a oldalakon

biztosan nem fejeződött be 1844 előtt.¹⁰⁰ Több oldal hiányzik, csak a mutató táblából lehet tudni, mi állt rajtuk. Kelemen László a könyv keletkezési ideje okán nyilvánvalóan nem lehet azonos az első magyar színtársulat megalapítójával, de Tari Lujza szerint elképzelhető, hogy annak egyik fia volt.¹⁰¹ Csak világi énekeket tartalmaz, a korábban tárgyalt kéziratokkal szinte semmilyen átfedése nincs. Csupán az elejébe írt tréfák, kérdés-feleletek emlékeztetnek a diák-melodiáriumok stílusára. Zenei anyagában, mint azt Tari Lujza is megállapította, rendkívül vegyes, közkedvelt német daltípust, német típusú rémballadát, magyar érzékeny, illetve hazafias dalt, népies dallamot, illetve színpadról elterjedtet egyaránt találunk az énekek között. A melodiárium tehát tipikus szeletét adja az 1828-44 közötti Magyarország népszerű daltípusainak.¹⁰²

A kézirat részei:

- a) Kemény borító belső oldalán szépen cirkalmazott gondolatbuborékokban három idézet.
- b) 1a. Címlap: „Világi Énekes Könyv egybe szerkesztette és írta: Kelemen László 1828ban. Dalol verset; Kinek? A Magyar Nemzetnek.”
- c) 1b.: „Fenséges István Főhercegnek 847–dik évi elfogadásakor felírások” későbbi bejegyzés ugyanattól a kéztől.
- d) 2a.: Kérdések és feleletek, hitbeli, tudományos, és vicces kérdések és válaszok. Pl: „Mennyire van napkelet napnyugtától? F: Egynapi járóföld.”
- e) 2b–3b.: Mutató tábla (csak a magyar énekeké).
- f) 4a.: „A Tsuda, Mellyet e ditső Nemzet Világ láttára tett, Ne legyen elrejtve Ön maradéka előtt.”
- g) 4b–61b.: Vegyes magyar szövegű világi dalok, 36 kottával, közülük három zongorakísérettel.¹⁰³
- h) Hiányzó oldalak 61b–62 a között. 119. saját számozású oldal után a 132. következik, a hiányzó énekek dalgában a „Mutató tábla” igazít el.

¹⁰⁰ Miháltzné Tari Lujza, *Kézírtos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 99.

¹⁰¹ Miháltzné Tari Lujza, *Kézírtos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 99., A társulat alapító Kelemen László 1762 és 1814 között élt. *Magyar Színházművészeti Lexikon*, 368.

¹⁰² Miháltzné Tari Lujza, *Kézírtos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 100.

¹⁰³ „Hunnia nyög letiporva”, „Gyöngyöm Minkám el kell válnom”, 49b-51b, „Eszembe vagy, ha a reggel szürkül” 57a-58a.

- i) 62a–85b.: Vegyes magyar szövegű világi dalok, csak szöveggel. Nyolc esetben a kotta vonalai megvannak, csak dallammal nincsenek kitöltve. Egy esetben a dal is le van kottázva, de csak félig.¹⁰⁴
- j) 86a–103a.: Német nyelvű dalok külön sormintával elválasztva a magyar szakasztól. Ezt a rész a sorszámozásban is megkülönböztette a lejegyző, míg eddig a dalokat arab számokkal jelölték, itt római számokat találunk.
- k) 103b–111b.: Vegyes magyar szövegű világi dalok, hat kottával, főleg az 1833–1844 között színházi anyagból.
- l) 112a–132a.: Magyar nyelvű dalszövegek, közte a *Hymnusz*, és a *Szózat* szövege.
- m) 132b–143a.: Üres oldalak
- n) 143b.: Német énekek mutató táblája
- o) 144a–145a.: Üres
- p) 145b.: „Szólnának, de kezük, nyelvük van régi bilincsben, old meg, s tapsainkat hallani fogja az ég.”

A korábban tárgyalt énekeskönyvekben nem, vagy nem modern kottával található magyar világi dalok:

4b. El szakadsz tőlem szeretett barátom – 5a–5b. Eszembe jutsz, és e gyenge érzés – 5b–6b. Én vagyok a petri gulyás – 6b–7b. Bús szívem öröme, mért habozol – 7a. Tudom, hogy fájdalmid igen nagyok – 7b–8a. A vadászok mind úgy szoktak – 8a–8b. Mit búsulsz gyöngy alak – 9b–10a. Minden szín közt tsak a kéekkel – 13a–13b. Fájdalmimat szívemen viselem – 13b–14b. Elmehetsz drága madár – 15a–15b. Hív vagy-e még, vagy elhagytál – 16a. Hát fiaim, ti vitéz nevetek – 16b. Schita vizétek a' Franz diadalma – 17a–18a. Édes Hazám Fiai – 18b–19a. Nem úgy van az, mint volt rég – 19b–20a. Járd el az egész világot – 20b–21b. Gyere Rúzsám Szanádra – 22b–23a. Nem fáj semmim, s bágyatt vagyok – 24a–25a. Haragszol rám édesem – 25b–26a. De mit töröm fejemet – 26a–26b. Az Toth Zember mestersége – 27a–27b. Megyek már, engedj meg – 29b–30a. Nyugszik a szél, csendes a hab – 31a–32a. Ide társim – 36a. Adgya Isten hogy a' Magyarat a fél világ Urallya – 36b–37a. Jön a' Franz nagy lépésekkel – 38a–38b. Óh nagy egek, rátok apellálok – 38b–39a. Tsak titokban kell tartani – 47a–48a. Utat lánykám szerelemnek – 49b–50b. Hunnia nyög letiporva – 51a–51b. Gyöngyöm Minkám – 51b–52a. Egek, tekintsétek sorsunkat – 52b–53b. Szörnyű nagy a munkám – 55a–55b. Ha haragszol, megkövetlek – 60a–61b Setét az éj, s én egyedül tébolygok – 103b–104a. Imádott kedvesem –

¹⁰⁴ „Ah, mikor lesz könnyeinknek vége” 85b.

105a–105b. Kinek nintsen szeretője – 107b. Mariskám, Mariskám – 110b. Három alma, meg egy fél – 111b. Amott a hegyek lábánál – Ne menj rózsám a tarlóra.

II.2.4. *Válogatott énekek (1829)*¹⁰⁵

Stoll Béla jegyzékében 766. számmal szerepel.¹⁰⁶ 106 lev. 12 cm haránt. Százhat sorszámozott lap. Dobozban tartott bársony kötésű könyv, különösen szép kivitelben. Stoll Béla szerint udvarlási céllal készült. Az énekek kezdete előtt három aprólékosan díszített bevezető oldal található, ugyanúgy az utolsó lap hátulján hasonló záró oldal. Az eddigiek közül a legegységesebb kézirat. Összesen harminchét éneket tartalmaz, egy kivételével valamennyit nagy gonddal, modern kottázással látták el. Érdekessége, hogy a kották mindig „a” lapon kezdődnek, illetve hiányzik a megszokott „mutató tábla”. Nagyon kevés átfedést tartalmaz a többi vizsgált dallamtárral, amit igen, a *Kelemen László énekeskönyv*vel, illetve egy dal erejéig a *Nagykaposi melodiárium*mal.

A kézirat részei:

- a) 1a.: Díszes belső borító: „Örök emlék az kedves barátság”
- b) 2a.: Idézetek a barátságról, díszes keretbe foglalva.
- c) 3a.: „Válogatott énekek hangokra vett foglalata”
- d) 4a–106a.: harminchét ének, harminchat kottával.
- e) 106b.: Két díszes rajz

Az előző kéziratokban nem, vagy nem modern kottával szereplő dalok, a könyv oldalszámozása szerint:

1. Ha meghalok, se bánom – 6. Árva vagyok, árva lettem – 10. Oh, víg üdö, de elmúltál – 14. bús szívemet mardosó gondok – 16. Jaj, mer szörnyen meg kell hálnom – 18. Az óra, melyre vágyódtam – 21. Borúly (sic!) be gyenge kék virág – 27. Ekkoráig híven kedveltek – 29. Mit míveltem fájdalmamba – 33. A reménység és félelem – 39. Igaz, furtsa győzelem – 41. Kinek

¹⁰⁵ MTAK RUI 8r. 200.

¹⁰⁶ Stoll 2002, 369.

hol jár a híve – 42. Minden örvend, minden víg – 47. Setét az ég borúlattal – 49. Magyart királya ha hívja – 51. Szomorú csillagzat, mely bús sugárokkal – 55. Nini, mi az a szerelem – 59. A szerelem édes baja – 63. Veres bársony süvegem – 69. Életemmel, halálommal – 71. Csak egy szívnek szolgállok – 82. Tüzes szüleménye – 83. Elhervadtál kis nefelejts – 86. Jaj kegyetlen sors, mit vétett bajom – 88. Ifjú, hallgass meg már, ne légy oly idegen – 96. Szívem szíved szíve lészen – 98. Egykor violákból kötöztem én – 102. Minden örül, csak én magam sírok – 104. Oh életem legszebb órája – 105. Mindörökké kell hallgatnom – 106. Szeretlek én rózsám.

II.2.5. Tóth István két kézírata

II.2.5.1. Tóth István kótáskönyve (1831)¹⁰⁷

Stoll Béla jegyzékében a 780. sorszámmal szerepel.¹⁰⁸ 93 lev. 24 cm. 109–293. sorszámozott oldalak, helyenként oldalhiányokkal, néhány esetben zavaros sorszámozással.¹⁰⁹ Végén Kissházy Ágoston Gyula jegyzete és utólagos tartalomjegyzéke, melyben a darabok mellett feltünteti Tóth István másik kéziratának oldalszámait is, amennyiben a darab mindkettőben megtalálható. Összeírója Tóth István kiskunfülöpszállási református kántor.¹¹⁰ A kézirat végén található Tóth István általi mintegy utószóából az derül ki, hogy ez a gyűjtemény pedagógiai célokat szolgált első sorban. Anyagát nagyobb részt egyházi énekek, kántordarabok, illetve hangszeres világi darabok alkotják. A kevés benne található népszerű dal inkább csak a feldolgozása miatt fontos, kíséret-, illetve variációs példa gitarra vagy billentyűs hangszerre, ezért legtöbbször csak a dal címe, vagy kezdősora olvasható.¹¹¹ Mivel a 109. oldalon kezdődik, nyilvánvalóan csonka kézirat. A kevés benne található világi dal mind megvan Tóth István másik kéziratában, amabban teljes szövegeivel együtt, így tehát témánk szempontjából ez a kézirat kevésbé fontos, legfeljebb a benne található feldolgozás–variációk miatt érdekes.

¹⁰⁷ Kolozsvár, EK Ms 1668. Mf: MTAK A 2/II.

¹⁰⁸ Stoll 2002, 374.

¹⁰⁹ A 142. oldalon mindjárt öt oldalszám is szerepel egymás után 142-146-ig.

¹¹⁰ Tóth István Kiskunfülöpszállási református kántor életéről bővebben: Kobzos Kiss Tamás, „Tóth István fülöpszállási kántor kéziratosa dalgyűjteménye.” *DOROMB Közköltészeti tanulmányok 3.* Szerkesztő: Csörsz Rumen István. (Budapest: Reciti, 2014), 363-382.

¹¹¹ 130. oldaltól kezdve a „Boldog, kit Amor ölében” kezdetű dalra mindjárt öt kis variáció található.

A kézirat részei:

- a) 109–112. oldal: „Egyházi énekek I. kötet”
- b) 115–155. oldal: Világi dalok kevés kivétellel címmel ellátott hangszeres feldolgozásai.
- c) 156–193. oldal: Egy kivétellel tisztán hangszeres darabok, közte Bihari, Csermák, Lavotta egy-egy darabja, a szerző feltüntetésével.
- d) 194–195. oldal: „Gitarra való darabok” 5 világi ének
- e) 196–204. oldal: „Kezdőknek való példák” Cím nélküli hangszeres darabok ujjrenddel ellátva
- f) 205–208. oldal: Világi dalok hangszeres kísérettel
- g) 209–211. oldal: Cím nélküli hangszeres darabok, gitárhangok felsorolása, tanskálák
- h) 212–214. oldal: Hiányzik
- i) 215–227. oldal: Báthory Gábor 1828-as prédikációja az éneklés hasznáról
- j) 228–293. oldal: Zsoltárok és más egyházi énekek, kántori szolgálatra való kis hangszeres darabok „a hármonicus szerint, Gáti után”
- k) 295–296. oldal: Prózai szövegek, utószó
- l) +8 oldal: Kissházy Ágoston Gyula jegyzete és tartalomjegyzéke

II.2.5.2. Tóth István: *Áriák és dallok verseikkel* (1832–1843)¹¹²

Stoll Béla jegyzékében a 786. sorszámmal szerepel.¹¹³ 93 lev. 19 cm. Szányolcvanhárom, részben eredetileg, részben utólag sorszámozott oldal. Négyszáznolcvanegy kottát, valamint húsz kotta nélküli szöveget tartalmaz, melyek közül mindössze kilenc halotti, vagy egyházi ének. Kötetét az összeíró nagy gonddal, az olvashatóságra és a szépségre ügyelve készítette el. A dalok egy része többször is előfordul különböző variációkban, Tóth István megjegyzésével, kinek a feldolgozását másolta a könyvbe.¹¹⁴ A kötetre egyébként is jellemző, hogy sokszor egészen pontos, oldalszámmal ellátott forrásmegjelöléseket tartalmaz, melyek megfejtése

¹¹² MTAK RUI 8r. 63.

¹¹³ Stoll 2002, 377.

¹¹⁴ Pl.: „Ama fejr nyárfák alatt” c. Csokonai vers a 007. és a 104. oldalon más-más dallammal szerepel, illetve megtaláljuk 080. oldaltól kezdődően Spech János feldolgozásában is.

részben még várat magára.¹¹⁵ Esetenként az előadóra vonatkozó megjegyzést találunk.¹¹⁶ Mivel a kutatás jelen állapota szerint a Tóth által megjelölt források között előfordulnak csak szövegesek is, e kézirat esetében nem beszélhetünk pusztán másolatokról. Dallami anyagában rendkívül vegyes, szövegében és dallamában is német dalokat, népi dalokat, magyar versfeldolgozásokat, színmű-részleteket egyaránt tartalmaz, részben zongorakísérettel. Vélhetően a teljes repertoár rögzítése volt a célja, a nyomtatott kottát igyekezhetett pótolni.¹¹⁷ Az *Áriák és dallok* ezért „figyelemre méltó zeneszociológiai képet ad” egy vidéki értelmiségi, jelen esetben kántor „dalrepertoárjáról, illetőleg ízléséről”.¹¹⁸ Tóth István kéziratának egyik jelentőségét témánk szempontjából éppen ez a teljesség adja: a daloknak mintegy háromnegyede nem, vagy csak nehezen megfejthető, melodiáris kottával szerepel a korábban tárgyalt kéziratokban.

A kézirat részei:

- a) Címlap: „Kis Kún Filepszállási Orgonista Kántor Tóth István által le kótázott Áriák, és Dallok, verseikkel (sic!). 1832.”
- b) 1–81. oldal: Többségében címmel és kísérettel ellátott énekek 155–ig sorszámozva, valamint három esetben plusz egy variáció az adott dallamra. A különböző művekből származó dalok, valamint a német, vagy magyar versekre írt műdalok jórészt itt helyezkednek el, itt található többek között a zsidó ABC megzenésítése is, valamint császári himnusz is, magyar szöveggel.¹¹⁹ Előkelő helyen szerepelnek a Csokonai-dalok: mindjárt az első nyolc az ő alkotása, a szerzőségét Tóth István valamennyi esetben fel is tüntette.
- c) 82–101. oldal: 17 versfeldolgozás fortepianóra különböző szerzőktől. A szerzőket Tóth István valamennyi esetben feltüntette.

¹¹⁵ Kobzos Kiss Tamás a források egy részét azonosította, az egyik legtöbbször előforduló: „Méh”, illetve „Méhes” megjegyzésről például megállapította, hogy egy mára lappangó szöveggyűjtemény, mely 1942-ben még a Debreceni Csokonai Kör tulajdonában volt. Kobzos Kiss Tamás, „Tóth István fülöpszállási kántor kéziratosa dalgyűjteménye”, 367.

¹¹⁶ *Tán hol a nap bíbor öltve* c. dalnál a következő megjegyzés szerepel: „Poli játssza Béltekibe”. TÁD 1832-1843, 147. Póli fiktív szereplő, Fáy András: *A Bélteky-ház* c. regények egyik szereplője. Fáy András, *A Bélteky-ház*. (Pest: Franklin Társulat, 1832).

¹¹⁷ Tari Lujza, „A megváltozó hagyomány Tóth István dallamgyűjteménye alapján”. In *Folklorisztika 2000-ben. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára I–II*. (Budapest: Magyar Néprajzi Társaság, 2000), 456–468., 3.

¹¹⁸ Paksa Katalin, *Magyar népzene-kutatás a 19. században*, 20.

¹¹⁹ „Tartsd meg Isten Ferenc császárt”, TÁD 1832-1843, 11, Aleph, Beth, Gimel”, u.o., 70.

- d) 101–160. oldal: „Némely nóták Ténorjai versel (sic!).” Itt kezdődik a kézirat tulajdonképpen második fele, a sorszámozás is újra kezdődik. Háromszázhet sorszámozott ének csak dallamával és szövegével, valamint egy sorszámozás nélküli variáció a 240-es „Édes hazám fiai” kezdetű. dalra. A dalok egy része itt duplum, az első nagy rész második fele dallamfeldolgozásainak alapjait, magukat az énekeket szövegükkel itt újra megtaláljuk. A dalok nagyobb része már cím nélkül áll, az említett forrásmegjelölések különböző gyűjtemények rövidítéseire szorítkoznak (pl.: NK, melyet Kerényi György „Nótáskönyv”-ként azonosított)¹²⁰ A kötetben szereplő nép-, illetve népies dalok többsége ebben a részben található.
- e) 160. o oldal: „Vége. Izsák 7. Jul. 1843.”
- f) 161–173. oldal: „Néhány, többnyire balladák” Innentől különböző költők versei állnak dallam nélkül, a szerző és a cím feltüntetésével.
- g) 173–182. oldal: Három részes „Mutató tábla”. A szövegkezdetek vége után a címek állnak betűrendben, két részre osztva: „versezeti tartalom itt és a Phrasesbe”, illetve „quodlibeti” tartalom.
- h) 183. oldal: Két szövegi pótlás a kézirat korábban lejegyzett dalaihoz, egyik dallammal.

A korábban tárgyalt énekeskönyvekben nem, vagy nem modern kottázással szereplő dalok:

004. Zokoghat még egy betűcskét – Fogjatok bé, szent árnyékok – 05. Szép hajnal, emeld fel – Lányka, míg ingó kegyelmed – 06. Fogy az élet nemsokára – 007. Evoé, Bach, Evoé – Ama fejér nyárfák alatt – 008. Életem mái komor órái – Édes álom fogta Fanni – 009. A rettentő óra már közelget – 10. Szent Istenem, hányszor láttam – 12. Ha még a temető kertbe – 13. Emlékezz meg, ha testem – Óh fényes hold – 15. Jön búsan az éjjel – Oh Egek, vajon mit vétettem – 16. Nemes Huszt vára – Eleget sóhajtoztam – 17. Komor Egemen víg nap – 18. Áldott Magánosság – Édes kintsem, kis Rózsikám – 19. Boldog az a pillantás – Kedves Tubám, szépségednek – Fakadj piros rózsa – 21. Csitt, csitt, Csokonai énekel – 23. Tenger búknak közepette – Ne szaladj leányka tőlem – 25. Schüsselt und ä rein (Kis konyha szerek) – Gutes Mädchen – 26. Ím Egek, látjátok szívemnek – Nincs szebb vígság, mint egymást szeretni – 27. Lyányka a végzés tőlem tégedet – 28. Hamar követje – 29. Boldog, ki az Ámor ölében – Szemeimből árvíz módjára – 30. Nemzetnek teste a nép – 32. Hajlongj, sajkám – Hej amoda van egy malom – 33. Nem eleget esedeztem – 34. Theures Mädchen – 35. Gute nacht, gute

¹²⁰ Megjegyzés Kerényi György kezétől a címlappal szembeni belső, üres oldalon.

nacht – Tsak azért szeretek a Kunságba lakni – 36. Ne gondold, hogy elpártoltam – 37. Sínlődök! Esztendeje elmúlt – Csere bogár, sárga cserebogár – 38. A szeretet tüze felgyullad – Elhagyom már a Músákat – 39. A minap egy pár pillangót fogtam – Szép leányka szépségeddel – 40. Ne sírj lyánka, hogy a' balsors – 41. Kedvesem sóhajtása – 42. Kétes hűségteket lyánkák – Taksonyi úr, a jó gazda – 43. Nem vagyok én adós – Nem hibáztál Tegzes Ámor – 44. Majd ha én a sír vermekbe – Fáj, fáj fáj fáj a szívem – 45. Születni és tanulni – Stawte fumor Turcse – 46. Az ér mellett ült a gyermek – Szomorúan hallott kongni – 47. Átok fogta meg a magyart – Halni mégyek, oh ne légyek – 48. Meg égett a rétenn a nád – 49. Én vagyok egy hív szerető – Nincs énnékem jobb tanyám – 50. Hogyhogy Lyánka, csak magadban – 51. Amoda egy patak csereg – Hát másáknak szentelt – 52. Igyunk barátim – 53. Kedves Minkám, el kell válnom – Ne szomorkodj, légy víg – 54. Az erkölts együgyűsége – 56. A tavasszal minden vigadni – Drága kintsem, galambotskám – 57. Kis Kunságba verbuválnak – Szárnyas hangya, denevér – 58. Ha te engemet tsak mulatságból – Héj pajtás, be nevetem – Ha magyar vagy, takaros tántzod legyen – 59. Végig mentem a Csajági úttzán (sic!) – 60. Férjhez adnám leányomat – Azt mondják, hogy nem illik – 61. Város véginn két vas villa, – Tizenöt esztendős voltam – Már minálunk verbuválnak kötéllel – 62. Azt szokták szememre vetni – Üh te tsiros Kanahán – 63. Szeretek egy szépet hiba nélkül – El kell mennem, nints mit tennem – 64. Ég a kunyhó, ropog a nád – Vigann élem világom – 65. Gerlitzeként nyögdécselek – Márs és Vénusz Szentek voltak – Ha akarom, imígy, amúgy járok – 66. Szívemet a búnak árja – 67. Rárontott a kínok serege – Kántor koma hova mégy? – 68. Látom határidat, nem hallok szép szódat – Hol lakik kend, húgomasszony – 69. Adj bort a a fejszémre – Áll a verbunk táncoljunk – Mikor Miskolcz felől – 70. Azt izenték Komáromból: Kell-é leány, vagy se – Aleph, Beth, Gimel, Daleth – 71. Nem vagyok én rózsám beteg, – Mindennek adom tudtára, hogy a leány gonosz pára – 72. Míg ezt az unalmas Föld hátát taposom – Mikor szeretőjét várja – 73. Égek érted kegyesen lángoló tűzzel – Elmúlik a tél jön a nyár – 74. Tőlem barátom messze vagy – Pantzi, Pantzi, már tele szívvel várlak – 75. Óh de pompás, kies estve – 76. Pajtás, öleld meg a menyetskét – Héj, Lutza Panna megy a kútra – 77. Ne sírj kérlek mindhiába – 78. Ha bort iszom vidám vagyok – Nints még oda Lengyelország – Ím hozzuk a szűz koszorút – 79. Hazámnak ékes helyeit – A válás órája – 80. A gondolatok nem bézárt szabadok – Ez ugyan szemtelen kis – 82–83. Minden vigasság tőlem eltávozott – 84–85. Fel fogadtam száz meg százszor – 86–87. Szüntesd ó Sors haragodat – 88–90. Erdőnn mezőnn zúgva (sic!) – 90–91. Boldog valék nyugalmban – 92–93 Könnyűben esti fény – 94–95. Mindent megfontolva tégy – 95. Túrót eszik a cigány – 96–97. Kezd már vitorodni egünk – 98. Nem bűn a lyányt szeretni – 99. Rákóczi Marsch solo – Álnok siren, nem hallgatom – 100. Hol jártok óh fél Istenek – Én is öröme születtem – 104.

Szemeimből könnypatak omol – 106. A Haza int, koszorúja mosolyg – 107. Ha a nap végső
 sugárinál – Mosolyga rám egykor boldog remény – 108. Jöjj közelebb, kedvesem – 111. Szép
 állat a liba – Boldog aki fát ültet – Minap a rózsámhoz mentem – Jó bort iszom, diófával tüzelek
 – 112. Ne kételkedj szavaimban – Széles víz a Duna – 113. El ne felejts oh lányka, kedves –
 114. Pesten jártam iskolába, kuk – Amoda van, amoda van egy kis lány – Száraz a bokor a
 tetőn, – Paszomántos süvegem, – 115. Balgatagság nagyon fennhéjázni – Bokros bűm habjai
 rám tódultanak – Óh te fiú, megbetsüld anyádat – Hajtsd ki kis lány a juhokat – Kecskeméti
 csárdába – Búmat, gondomat szélnek ereszttem – 116. Erdőkön mezőkön járó – Az én rózsám
 szemöldöke – Egész világ életemet szomjúhozza én véretem – Siralmas életem, Bánom
 tselekedetem – Sirasd meg azt az időt, melybe barátta lettél – 117. Tsudálkozom drága kintsem
 sorsodon – Szeress engem én R-m én is szeretlek – Jaj, rózsám, be szeretlek – Bodrog partján
 nevelkedett tulipán – Galamb a galambot úgy szereti – 118. Drága gyöngy teremtés – Bárcsak
 engem valaki – Jó estét kívánok kedves R. uram – Be szép kis leány – Esik eső a haraszton –
 Mit búsulsz barátom, magad mit epedsz – 119. Harminchárom malom kű annyit nem fordul –
 Köszönöm galambom, hogy eddig szerettél – Pesten jártam iskolába, térdig – Alázatos Instántz
 – 120. Aluszol-é, te juhász – Nehéz tudni célját, végét, – A gonosznak, a gyáva szíveknek –
 121. Fut az oláh hegyoldalon – Van egy rongyos hitvány tetves (?) vásárváros – A-a-a leta sunt
 tempora – Tsitserka, tsitserak – Az egri kávésnak két lányát – 122. Ha nékem szóltál volna –
 Panaszolom a szeleknek bajaimat – Az alvó végiben ennek a városnak – Zaffinitsku vavidzki –
 Salem lakem hajisim – Fillis nyugszik méjj álomban – 123. A bandéros magyar – Mostan
 ezernyolcszázban – Mezőnn mennyi virág – Alamisnát szegény vaknak – Tűz van, tűz van
 veszedelmes – Nyugat, s Észak felől a szél – Oh te mézes szájú Csokonai – Ah, ha én most
 Horácz volnék – 124. A neki szépült Budára – Hogy a legényekből már ma – Ugrai jól táncol –
 Mit tsináljak? Mihez fogjak – Platttz meine Herren! – 125. Nagydánál volt a veszedelem –
 Kecskeméten egy almafa – Estve jött a parantsolat – Én nem tudom, hogy esik – Amott a hegyek
 oldalában – Estve van, estve van, hatot üt az óra – Tegnap is esett az eső – E világ ravaszságát
 – 126. Egy nemesenn termő terebélyes fának (sic!) – Bimbó ökrünk nagy szarva – Panaszimat
 óhajással kettőztetem – Be kedves napjaim repdestek mellettem – Nem bánom, hogy
 parasztnak születtem – Halleluja, ki gyötrötte – 127. Lágy a kenyér pirítani nem lehet – Én
 magyar leány vagyok, a nevem Babett – 128. Kilenc forint a bérem – Oszlik bortól a gond –
 Tiszának szög vizén lebeg – Száraz dio csörögdögégégé – 129. Ha van borod – Zlemam itsku
 zlemy – Már tapsoljunk, újra vigadjunk – Gyászba borúlt gondolatim – 130. Bár a bánat setét
 fellege – Egy szóval belőlle – Nintsen nékem semmi bajom – Oh melly örömbé folytak – Tölts
 pohárt gyermek! – Én azt cselekszem, tót lányt elveszem – Szép idő lesz-é – 131. Te másnak

léssz öröme – A por kunyhóban – Oh idő, futós idő! – Fekete szemű szép hölgyetske – Kukoritz hajtás, hajtás! – 132. Ha kifordítják is a bundát – Fülöpszállás híres város – Csak hadd szólja – Barabási lapon – Karsai hajdú vagyok én – Nem adott az Isten nekem – A tüzem ím gyúl – 133. Minek az a – Árok partján pemetefű – Hajja kukár a kukár – Meddig ülsz még földi kín homája (sic!) – Azt akarom kipróbálni, miből fog – 134. Nintsen olyan híres asszony – Húzd meg szegény – Hatvan garas nem egy tallér – Zengjen új dal a Hazához – Szerviánus Belgrádba – Szép a rozmaringszál bukorba – 135. Legyen tavasz, legyen tél – Híres betyár a Subri – Liliom hol lakol? – Igeri fűrgé, mint az ürge – Kellemetes kikelet, – Hallod-é, spanyol király! – 136. Gyászos szívem érted kesereg – Héj Tisza, héj Duna – Rab lántzra tettél – Illatoztasd kebeledet drága violám! – Jaj mely kínos érzemények – 137. Kátsa gunár a tóba – Hold mely szépen világolsz – E zöld fának árnyékában – Szent Miklósi legények – Suhogva mint az esti szél – Mars műhelyén – 138. Pista bácsi, Gyurka bácsi, – Megváltalak kedves – Nints hely e kebelbe hitszegő, számodra – Vénusznak kit vakon szült gyermeke megsért – 139. Megkértem a Teremtőmet, áldja meg a szeretőmet – Kicsinke még az én párom – Fraide schöner götter – Természeti édes ösztön – Élet, élet kedvessé csak a barátság tesz – Hasadás, repedés – 140. Egy leány azt ígérte – Úgy ég a tűz, ha lobog – Szélet uttán – A tiszta nyájasság hol örül jobban – 141. Igyál szép szó, fizess nem jó – Isten hozzád kis lakom – Alusztok jó apám, anyám – Budán a földbe rejtve – 142. Élni ősi hon javával – Ébredj hazánknak ősi bajnok népe – 143. A gitárom nekem minden örömöm – Est borul a harcmezőre – 144. Mit titkolod babám – Én vas békoba kínlódó – Délig szántok apádnak – Estve van már, a kapu zárva – 145. Haragszik rám a szomszédom – Bort iszom én nem vizet – Bodrog partján ültem én – Azt akarnám a vénasszony – 146. Csendes völgy ölében – A vadászok élete, élete – Középen a Tiszán – Magyar leány az én rózsám – Szép vidék e hon vidéke – 147. Mi zaj riad, mi nép tolong – Mikor a szűz hegyek között – Tán hol a nap bíbor öltve – Bort ide, bort édes rózsám – 148. Megölték a Sidót kilenc forintjáért – Boldogtalan az én sorsom – Daru eljön meg a gólya – 149. Anyám, anyám, édes felnevelő dajkám – Veres fokhagyma – Rajta barátim, igyunk! – Víg pohár közt édesebb a szerelem – Beleesett a gödörbe – 150. E szív nem oly könnyen talál – Átok reád, magyarok hazája – Szívemnek legfelségesebb bálványa – Szerettim édes honja – 151. A királyi palotában – Nézz ki János, mert hijános – Édes kedves, sok húshagyó keddel – Nagy és mély a bú – Szelíden, mint a szép est tünemény – Fényes napnak palotáját régiek – Piros rózsa bokor kiültetett – 152. Elhagyom földünk labirintjaidból – Csüggedezve inganak – Gábor diák méjjen elmerülve (sic!) – Mi legyen a házasság – Természet, óh, természet – 153. Hol van a hős? Hol villog mennyköve? – Eltűnsz tehát, el! – 154. Látlak ismét – Aludd szelíd lány álmodat – Távol honból jön egy ifjú – Édes Hazám, nemes vérrel nyert alkotmány – A gyermekév öröm rózsái

húllnak (sic!) – 155. Te a setét erdők vadonjain – 156. A feledékenység őszült moha – Zengd múzsám, mi dísszel festve – 157. Tsendes estve, légy tanúja – A semmiség örök tavába – Gyász pecsétje kedvesemnek – Ha nem láttam volna galamb képed – 158. Bérczről visszanez a vándor – Őtet szeretném, őt, a szép Lidit – Örök vihar dúlt körüléd magyar hazád vérein – Hogyha még egyszer születném – 159. Dühös Vezúv, ha szórja lángjait – Pélops vígasztalására – Leng a serény, a mén rohan – 160. Támad a nap, új élet kél – Keskeny völgye rejtekében – Éjfél van, a torony érez.

II.2.6. Almási Sámuel: *Magyar dalnok II.* (1834)¹²¹

Stoll Béla jegyzékében a 795. sorszámmal szerepel.¹²² 124 lev. 4r. haránt. Százhuszonnégyszázötödik, ceruzával sorszámozott lap, százhetvenhét sorszámozott ének. Összeírója Almási Sámuel református lelkész, aki 1823 és 1870 között összesen öt gyűjteményt készített, *Magyar Dalnok*, illetve *Énekes gyűjtemény* címen. A kötetek közül kettő, az I. és a III. jelen pillanatban lappangónak tekinthető, a későbbi kötetek pedig a reformkor után keletkeztek.¹²³ Bár a kötet bekerült a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárába, anyagából az derül ki, hogy mint a korábban tárgyaltakat, magánhasználatra szánták. Tóth Istvánhoz hasonlóan Almási Sámuelnél is gyakran találunk megjelölést a dalok forrására vonatkozóan, ezek sokszor konkrét színműre utalások.¹²⁴ A megjegyzések között nem egy esetben a „nép dal” megjelölés is olvasható, elsőként a tárgyalt kottás kéziratok közül.¹²⁵ Vegyes anyaga ellenére a kézirat egységes képet alkot. A többi gyűjtemény anyagával kevés egyezést mutat, amit igen, Tóth István *Áriák és dallokjával*, valamint a következőekben tárgyalt *Gitarra való énekes darabokkal*.

A kézirat részei:

- a) 1a.: „Magyar dalnok” (alatta ceruzával: 1834)
- b) 2a–3a.: „Énekek lajstroma” A kéziratban szereplő énekek, sorszám szerinti rendben.
- c) 3b–123a.: 177 sorszámozott ének, kottával, több versszakkal, esetenként kísérettel ellátva.

¹²¹MTAK Ms 10, 002. Mf: MTAK B 1098/I.

¹²² Stoll 2002, 381.

¹²³Almási István, „Kodály Zoltán és Gyulai Ágost Almási Sámuel dalgyűjteményéről”. In *„Most jöttem Erdélyből...” Írások népzeneről és népdalkutatásról*. (Budapest: MMA Kiadó, 2019), 68–75.

¹²⁴ Pl. „Fra Diavolo nevű daljátékából” MD 1834, 106b.

¹²⁵ Pl.: „Hogyha egy oly tele pincébe lemászok”. MD 1834, 98b-99a., 134. sorszám.

d) 123b–124b.: „Foglalat” A kéziratban szereplő énekek, betűrendben.

A korábban tárgyalt énekeskönyvekben nem, vagy nem modern kottázással szereplő dalok:

4a. Aludj, kedves gyermek – Szeretnék szántani 4b–5a. Én egy gazdag asszonyért – Dámon, hát csak elfelejtetted 5b–6a. Eltűnt a napnak fényessége – Szép Rozilis, mit halasztod 6b–7a. Oh, jöjj el, édes álom – Nincs megyénkben szebb leányka Örsikénél 7b–8a. Szép a friss napnak új orcája – A sinlő hónap mélyéből (sic!) 8b–10a. Töltsük, Laura, kedveinket 9b–10a. Ne titkold, hogy nem szeretsz – 10b–11a. Te, kit korodnak őszei – Amott a hegynek zöld tövéen – 11b.– 12a. Mit Rozilis ily korodba – Mely szörnyű öldökléstek – 12b–13a. Kis bocskorom, tarisznyám – 13b–14a. Jöjj el vélem, kedves lélek – 14b–15a. A B C D luctus C D / A B C D, megiszod-é – Rabok felett vasban sétálok – Mennék én is, ha mehetnék – 15b–16a. Igazság, barátság szárnyon járnak – Ifjak vagyunk, éljünk frissen – Megholt feleségem – 16b–17a. A pávának három tolla aranyos – 17b–18a. Bort ide, ifjú asszony – Egy-két tehén nem nagy csorda – 18b–22b. Kérem alélt szívemet – 22b–28a. Atyáim vára mely szomorú – 27b–30a. Én kis viola alacsony bokorba – 31b–32a. Búsulok is, bánkódom is – Lám megmondám Angyal Bandi – Mikor kicsiny gyermek voltam – 32b–33a. Zeng a patak, felhők eveznek – 33b–38a. Hajdan édes álmaim – 39b–40a. Kincsem, Kató ángyom – Piros kukoricaszár – Víz, víz, víz, víz, nincsen olyan víz – 40b–41a. Esik az eső – Hej, molnárkám, molnárkám – Elvágta a kezem – 41b–42a. Nagygazda volt az apám – Van egy híres-nevezetes vá-vá-város – 44b–45a. Mihelyest megcsattan a harsogó réz – 45b–46a. Hej, páva, hej, páva – 46b–47a. Legényeknek párját s párját – 47b–48a. Elment Jancsi az erdőre – A minap hajnalba – Kukurica szára (sic!) – 48b–49a. Kerek az én kalapom – Ezt a pohárt megiszom (ez a pohár bujdosik) – Gyere, rózsám, Enyedre – 49b–50a. Életembe korhel voltam – Menjünk tehát előre – Harasztosi legénynek – 50b–51a. Majd vígan mezőn ha erdőn mégyünk – Egy maroknyi föld elfedi testemet – 52b–53a. Csaplárosné be barna – Hol jártál te, Kató lányom – Szeretők kenderkét áztatott – 53b–54a. Az én libám – Ha valaki vígan él – 54b–56b. Ah, Sophrano szeretlek – 56b–58a. A menő nap a jövőnek – 58b–60b. Jó drága lélek – 61b–62a. Egy embernek végigmenék az udvarán – Ne higgy a férfiaknak – Vale immár, álnok madár – 62b–63a. Egyet szeretni, egyet kedvelni – 63b–64a. Niemen, Bug s Dvina – Kökényszemed taplót gyújt – 64b–65a. Jó éjszakát, jó éjszakát – Óhajtjuk egymásra telni a napokat – 65b–66a. Voltál-e te halászlegény – Egek, érces egek, mire juttattatok – 66b–67a. Lyánka, lyánka, be megcsalál – 66b–68a. Apám, ki megholt – 68b–69a. Nagykormányom, Kiskormányom – 70b–71a. Él soká, el ne felejsz – 71b–72a. Na, Krimersky – Apám ki volt, nem mondhatom – 72b–74a. El kell mennem, és magát el (itt)

kell hagynom – 74b–76a. Nagy fényesség ne legyen – 76b–78a. Álmodjál édesen – 78b–80a. Ah, ő az angyal ült velem – 79b–80b. A világnak vigassági – 80b–82a. Könnyözönben úszik e szív – 83b–86a. Ki hallott engem panaszkodni – 86b–88a. – Mely bájolásra méltó, szép – 87b–88a. Oh, bárcsak feltalálhatnálak – 88b–90a. Pirosló nap, fénytüzednek – 90a–90b. Egy elhagyott kis Szavoyard – 90b–91a. Még egyszer, Robert, míg elválunk – 91b–92a. Panaszoljon bár akárki – Boritalban vénasszonyt – 93b–94b. Leányka, hő tekintetem – 96b–97b. A bárány fárságon hogy utaztam – 97b–98a. A vén asszony kását főz – 98b–99a. Hogyha egy oly tele pincébe lemászok – 99a–100a. Tiszaháti szép leány – Ne sírj, Ninám, ne könnyezz – Gyötrelmeknek tárgya lettem – 100b–101a. Mohács, Mohács – 101b–102a. Jaj, én szegény tutucska – Vajon hol van, vajon hol van – Csicsiri borsó, vadlencse (sic!) – 102b–103a. Jó a fekete retek – 103b–104a. Csipke, gyolcs, kanalas – 103b–104a. Elesett a tyúk a jégen – 104b–105a. Hallod-é, te német – 105b–106a. Minden az ég alatt mulandóság – Isten veled, te békelak – 106b–107a. Adele kellemével – 107b–108b. Minden szívek szabadok – 109b–110a. Azt sem bánom – 109b–110b. Trillám, trillám – 110b–111a. Majd rárepülök Cupido szekerére – Te kard, mi a te célod – 113b–114a. Ha nap felkél, minden éled – 114b–115a. A déák ha meg is éhezik – 115b–116a. Kellemes virágít – 116b–117a. Az én szívem elbujdosott – 117b–118a. Mi vagyok, miből lettem – 120b–121a. Es az eső, zúg a dara – 121b–122a. Enyhülését fájdalomnak – Valameddig nem szerettem – 122b–123a. Tizenhat esztendő lett – Esztendeink teldegelnek.

II.2.7. Nagy Sándor: *Gitarra való énekes darabok* (1835)¹²⁶

Stoll Béla jegyzékében az 1334. számmal szerepel.¹²⁷ 78 lev. 23 cm haránt. Hetvennyolc számozott lap, százhatvannégy gitarkísérettel ellátott ének. Mint a belső címlapból kiderül, a kézirat „Nagy Sándoré”. A tinta részben megfakult, ezért egyes énekek mára olvashatatlaná váltak. Összképe egységes, összeírója az énekeket helyenként címmel, illetve forrásmegjelöléssel látta el.¹²⁸ A versíró nevét többször feltüntette, a zeneszerzőket nem. Almási Sámuel kéziratához hasonlóan itt is több esetben olvashatjuk a „Nép dall” megjelölést.¹²⁹ Egyes esetekben duplaságok is előfordulnak: „Termetednek annyi éke” a *Béla futásából* például a 12. és a 37. ének is.¹³⁰ Több színdarabból tartalmaz részleteket, esetenként

¹²⁶ OSZK Ms. mus. 973.

¹²⁷ Stoll 2002, 561.

¹²⁸ Pl.: „A Pásztor Innepből” 115. ének. Git 1835, 56b.

¹²⁹ „Szőke lánynak bús a szíve” 95. sorszám, Git 1835, 49b.

¹³⁰ Git 1835, 08a, 24a.

németből fordítottat, ezzel együtt megtalálható egy, a németes színházi repertoárt csúfoló ének is: „Freuschütz, Tolvaj szarka, egyéb ne is legyen”.¹³¹ Előzőekkel kevés átfedést tartalmaz, amit igen, főleg Márkus István és Kelemen László énekeskönyvével.

A kézirat részei:

a) 1a.: Címlap

b) 2a–3b.: Skálák előjegyzés szerint sorban párhuzamos hangnemükkel, következő két oszlopban a hozzájuk tartozó szeptim akkordok gitár fogásai dúrban, illetve mollban.

c) 4a–77b.: 164 ének gitárkísérettel.

d) 78a–78b.: Kifakult, nehezen olvasható szövegek, 78b oldalon viaszpecsét.

A korábban tárgyalt énekeskönyvekben nem, vagy nem modern kottázással található dalok:

4a. Ah, miért is esmértelek – 4b. Lánykám, ne szunnyadozz még – 05a. Jánka kebled friss havába (sic!) – Juttassa eszedbe ez a kis nefelejts – 05b. Hánnya bár egekig fel hajóm dühös orkán – 06a. Téged idvezel zengő szánk – 06b. Jer vidám csónakos, jer Fidelin – Ne tekints mosolyogva – 07a. Kedves, jöjj ezen dobogó szívhez – 07b. A setét éj homájába – Ha virágot látok – 08a. Búsan tsörög a lomb – Termetednek annyi éke – 09a. A csónakos könnyű hajón – 09b/10a. Nézd, ott a hegytetőn – 10a. Itt az éj dús homályába – 10b/11a. A víg öröm, s kedv mámorába – 11a. Míg nekem lángolt szerelmed – 11b/12a. Te, ki szelíd bájpillanattal – 12b. Preziosa szívem ég – 13a. Már örökre köt – 13b/14a. Szívemben szerelem könnyárját – 14b/15b. Egészen elragadott engemet szelíd hangja – 15b/16a. Férfiak vigyázzatok – 16b/17b. Esméred, a szerelem – 17b/18b. Óhajtvá tekintek a gyertya fényére – 20a. Eleim e gyász hazának – 20b/21a. Hol van a hon, melynek Árpád vére – 21b. Lelkem soha nem éltette még – 22a. Szunnyadj édesen, szunnyadj csendesen – 22b. Ébredj fel, ébredj fel lágy álmod kebeléből – 23b/24a. Éltem reménye – 24b/25b. Amit egykor álmodám – 26a. Miért szenved utánam – 26b. Hát nem hiszed, hogy szeretlek – 26b/26a. El ne felejts, imádott kedves lélek – 27b/28b. Érzed-e a szív vágyát – 28b/29a. Ne kérd, könnyem, hogy miért árad – 29b. Zeng a hullám – 30a. Földiekkel játszó – 30b. Henrik nyugszik – 31b/32b. Ébren van-é, vagy lenyugodott – 32b/33b. Látjátok-e ama vén falakat? – 33b. Édesen jut az idő eszembe – 34a. Ezen a bajos

¹³¹ „Ezen a bajos életbe bánat van ránk végezve, a bor ezt enyhíti” kezdetű dalnál forrásmegjelölésként „A bűbajos vadászból” szerepel, nyilván C.M. Weber: *Freischütz*-ére utal. 56. ének, Git 1835, 34a. „Freischütz, tolvaj szarka”: 84. sorszám, 44b/45a.

életbe – 34a. Miről apám nagy búsan szólt – 34b. A sors elhív már mellőled – 34b/35a. Vigasságnak, fájdalomnak – 35b/36a. Lyányka mért nézed – 36a. Sír a gyermek a ligetbe – 36b. Jövök magos hegyek közül – 36b/37a. Búsan elfelejtve sasként egyedül – 37a. Ültem csolnakomba – 38a. Bús magányba egyedül – Itt hol a mord kőfalak közt – 38b/39a. Ó erőss hajnal szép sugára – 39b. Hull immár a fa levele – 39b/40a. Téli virág hófúvalom alatt – 40a. Istenem, de boldog, aki – 40b. Szabadon és kedvem töltve – 40b/41a. Csak a tiszta szerelemben – 41b/42b. Sötét felhő vonúl – 43b. Könnypatak ömlene le – 43b/44a. Még most is hordom lántzait – 44a. Lyányka vess rám ablakodból – 44b/45a. Freuschütz, Tolvaj szarka, egyéb ne is legyen – 46b. Emlékezz meg, ha sorsom kemény volta – 47a. Rejtsd előlem – 47b. A te szép szemeidből – 48a. Ha távol vagy tőlem – Hol talállok oly szavakat – 48b. Nints irány e por világban – 48b/49a. Ha a leány akar szeretni – 49b. Szőke lánynak bús a szíve – 50a. Derült az ég felettem – 50b/51a. Lyány, midőn a bíbor ég öléből – 51a. Megvan tehát, és győztes lett – 51b. Hogyha házasodni még – 51b/52a. Égtem érted, te szerettél – 52a. Köszönöm jószívű lélek – 52b. Isten a megmondhatója – 52b/53a. Lyányka édes, csak egy szóra – 53a. Légy vidám, örülj napodnak – 53b. Ifjúi koromnak tündér álmain – 54a. Szép Lenka, vár a part felett – 54b. Hervad minden virága – 54b/55a. Idvez légy áldás forrása – 55a. Üt nemsoká az a kínzó óra – 55b. Isten hozzád rózsám lelkem – 55b/56a. A tavasz leszállt szelíden – 56a. Most már álomba borúlva – 56b. Míg a völgybe szaladgáltam – 56b/57a. Míg te talán rólam felejtkezve – 57a. Jó lelkek, Isten veletek – 57b. Én magyar leány vagyok – 58a. Kis éltem rózsá hajnalában – 58b. Homályos bánat dülja – 58b/59a. Isten hozzád Lányka kedves – 59a. Hát csak férfiak pallérozódjanak – 59b. Kertemre szelíden – 59b/60a. Bú kél velem – 60a. Bakony körül fürgeteg kél – 60b. Ott a tsermely – 61a. Te, kit halva is szeretek – 61b. Fájdalom borítja – Van istállómban – 62a. Nem hittem, hogy ölelhetlek – 62b. Már sokszor néked köszöni – 63b. Elmerülve néma bátomba – 64a. Szépen leng a Szép Ilonka – 64b. Ott a kéklő hegy tövében – 65a. Egy pásztorlányka két báránykát – 65b. Ti a messze láthatáron – 66b. Sötét olajfák illatos hűsében – 67a. Ah, ki mondja meg nekem – 67b. Ha riad a kürt nyargal a vitéz – 68a. Akkor (...) öröm özönében – 68b. Könnyűben esti fény – 69a. Bár a Sors tőled messze zára – 70a. Tíz századot kiélt s állott Árpád – 70b. A város kedves – 71a. Az ember egész létele – 72a. A büszkeség miatt – 72b. A sötét éjben sötétén – Tündöklő csillagok – 73a. Napok jönnek, napok mennek – 74a. Édes titkom hű tanúja – 74b. Bogár szemű hamis leány – Lakja zárva kedvesemnek – 75a. Ne sírj leányka – 76a. Köszöntlek óh, kellemes este – 76b. Múltadban nincs öröm – 77a. Hát e szegényre nem figyeltek.

II.2.8. Péter Zsuzsanna énekeskönyve (1836)¹³²

Stoll Béla jegyzékében a 817. sorszámmal szerepel.¹³³ 32 lev. 14 cm. Hatvankét részben számozott oldal. Péter Zsuzsanna a borítólapon szereplő ajánlás címzettje, nem azonos a gyűjtemény összeállítójával. Címlapja szerint „Dalok” melyeket 1836-ban, Kiskunhalason írtak össze. Dalszövegeket tartalmaz, mindössze a végén, függelékként szerepel két ének modern kottázással.

A kézirat részei:

- a) Borító és ajánlás: „Nemes Péter Zsuzsanna kisasszonynak”
- b) Címlap
- c) 1–52. oldal: Az egykorú énekeskönyvekben is jórészt szereplő dalok szövegei
- d) 53–56. oldal: Üres
- e) 57–59. oldal: Két dal kottával
- f) 60. oldal: Üres
- g) 61–62. oldal: „Foglalat” vagyis tartalomjegyzék.

A korábban tárgyalt énekeskönyvekben nem szerepel:

57. Arczádnak rózsái, ha közel volnának.

II.2.9. Szalontai Madass Sándor: *Kótás Dallos Könyv* (1840–1850)¹³⁴

Stoll Béla leírásában már nem szerepel, könyvészeti leírása Szabó T. Attilánál olvasható.¹³⁵ 112 lev. 12,5x20 cm. Kettőszázhuszonnégyszázötvenkét utólag sorszámozott oldal, összesen százhuszonnyolc számozott és négy számozatlan dal, részben kottával. A dalok nagy részének eredetije német, a magyarra fordító nevének feltüntetésével, különösen a kézirat első felében. A dalokat jó részt címmel is ellátta az összeíró. Ami népi anyagot tartalmaz, Tóth István 1832-es kéziratához

¹³² MTAK Ms 214.

¹³³ Stoll 2002, 389.

¹³⁴ Kolozsvár, EK MS 1531.

¹³⁵ Szabó T. Attila, *Az Erdélyi Múzeum Egyesület XVI-XIX. századi kéziratok énekeskönyvei*, 13-14. Stoll Béla jegyzékében már nem szerepel. Benkő András Szalontai Madass Sándor könyvéről való tanulmányában említést tesz egy további kötetéről, ami csak szövegeket tartalmaz. Benkő András, „Madass Sándor énekeskönyve”, 229.

hasonlóan a könyv második felében található. A kéziratot nagy gonddal, jól olvashatóan készítették, szintén Tóth Istvánéhoz hasonlóan. Bár a kötet vízjele 1816-ból való, Szabó T. Attila 1840–1850 közöttinek írta le.¹³⁶

A kézirat részei:

- a) Előlap: „Az Erdélyi Múzeum Egyesület Könyvtárának 1906 szeptember 8-án. Gálos Rezső tanárjelölt”.
- b) 1. oldal: „Kótás Dallos Könyv a víg Társaságokban való Haszonélvezetre. Öszve szedte, rész szerint magyarra fordította, kótára tette és le írta (sic!): Szalontai Madass Sándor”.
- c) 2. oldal: „Ki a Fejér személyeket – a jó bort és az Éneket Nem szereti – az szüntelen boldond marad hóttig. Amen. Dr. Luther Márton.”
- d) 2–175. oldal: Kilencvenhét ének részben kottával, egyes esetekben a kotta vonalak üresek.
- e) 176–207. oldal: Huszonhárom ének kottával, 1848 utánról.¹³⁷
- f) 207–218. oldal: Jórészt dalszövegek, üres kottavonalakkal. 218. oldal lap alján: „Vége”.
- g) 219–224. oldal: Mutató tábla.

A korábban tárgyalt énekeskönyvekben nem, vagy nem modern kottázással szereplő dalok:

06–08. Jer hát, drága jószágom – 09.–12. Nincs szebb, mint az incognito – 12.–13. Csak tizennégy esztendő lehettem – 14.–15. Eljött, eljött a szerencsétlen óra – 19. Ne sírjál, mert haszontalan – 26.–27. A feleségem attya – 33. Megholt az édesapám – 36.–37. Örömmim oda vannak – 38–41. Kedves ital a krampampuli – 41.–43. Itt van minden vennivaló, jöjjetek – 44.–45. Oh Ég, mely kedves hír ez, hogy grófnévá leszek – 46. Látom Egek, bé kell tellyesedni – 47. A melly leány sokat szeret – 50.–51. Óh, Doris, halljad panaszimat – 52.–53. Sok költők, kik régen szemeket behúnyták – 58.–59. Egy bézárt lyánka éjfélbe az mélyen sóhajtozott – 60.–62. Lengedező nyájassággal zefír mért fuvallasz rám – 62.–63. Az én lyánykám ajakába lakozik az édesség – 64.–65. Aki egy lányka kényétől mint egy ragszolga függ – 66.–67. De sok szenvedésekkel töltöttem világom – 69. Mitsoda madár a pillangó, talán bizony nyári dongó – 70.–71. Kintsem, ne nevezz álnoknak – 71. Boldogság távol van éntőlem – 73. Hát tiszta hívségem bére – 76.–77. Itt nints semmi állandó, tsak maga a változás – 78.–79. Lyányka, ezen forró könnyek – 80.–81. Mosolygott reám is némelykor kedvesen – 82.–83. Élek még én

¹³⁶ Szabó T. Attila, *Az Erdélyi Múzeum Egyesület XVI-XIX. századi kéziratok énekeskönyvei*, 13.

¹³⁷ 98. dal a könyvben Petőfi Nemzeti dala. Sz-M. 1840-1850, 176-177.

jövendőre 84.–85. Által hágtad, immár elvégezted szerény ifjú – 86.–87. Nintsen nékem semmi bajom, tsak hogy szegény vagyok – 87. Ó, mely szerentsétlen óra, mely kintsemtől elszakaszt – 90.–91. Ivó pajtásim, már mihez fogjunk – 96. Amióta lételemet tudom, mindig kedveltem – 97. Ég leánya az örömmek – 100. Hej Raki, Raki, Raki, a szívemet te loptad ki – 101. Már most mindjárt oda leszek érzem – 102.–103. Felfogadtam az Egekre, mind a három Istenekre – 104.–105. Hív hazája kedvesimnek – 108.–109. Atyám téged hívlak – 110.–111. Indul a hős véres csatára – 114.–116. Nyugodj kedves gyermek – 117. Add tudtomra szerelem – 120.–121. Kínos éltünk száz veszéllyel – 132.–133. Számodra ezen kis emlék – 134.–135. Az én házam a környékbe – 136.–137. Ha egy úr quártélyt keres – 139. Mi húz engem varázs körödbe – 140. Ama kunyhóba találtam – 141. Messze van, oh, mely távol azon völgy – 142.–144. Jertek mind ez én kertembe – 145. Ne légy kérlek oly kegyetlen – 152–153. Barátság végképp tart, szerelem elvész – 154.–155. Jer az ablakomra kedves – 156.–157. Lyányka, ki eddig tiszta kebellem – 161. Micsoda csárda az ott? Be csinos – 162.–163. Rózsám, rózsám, mi dolog e, esmérsz-e még engemet? – 164.–165. Hol jár kend itt, Pista bácsi? – 166.–167. Est derült a harcz mezőre. 1848. utániak: 176.–177. Talpra magyar – 178. Búsul a lengyel hona állapotján – 179.–181. Járatlan utakon ki jársz – 183. Nézd a három lovas szekeret – 184–185. Az én rózsám azt szereti, ha kedvese ölelgeti – 186.–187. Honnan jössz te oly leverten, bús pajtás? – 188.–189. Hazádnak rendületlenül – 190.–191. Mi füstölög ott a síkon távolba – 194. Hű lengyel vagyok hazámért – 195. Nézz rózsám a szemembe – 196. Az én szemem olyan kerek – 197. Amott megyen egy kislány, korsó van a karján – 198. A havasról zeng a kürt – 201. Azt mondja, azt mondja az én hitem – 204. Száraz füre deres harmat hulladoz – 205. Nem engedik azt az Egek, rózsám, hogy én tied legyek – 206. Nincsen feleségem, de majd lesz.

II.3. A NÉPDALFELHÍVÁSOKRA, VAGY AZOK HATÁSÁRA KÉSZÜLT DAL-ÖSSZEÍRÁSOK

A különböző népdalgyűjtési felhívásokra készült dal-összeírások az előző két csoportnál jóval egységesebb képet alkotnak.¹³⁸ Ezek anyaga kevésbé vegyes az előzőeknél, valamint a népi anyag aránya is jelentősebb az előző csoportokban találhatónál.¹³⁹ A saját repertoárt rögzíteni

¹³⁸ Révai Miklós első felhívása 1782-ben jelent meg a Magyar Hirmondóban, majd ezt követte Sándor Istváné és Kultsár Istváné, 1818, 1832, majd 1843-ban. Miháltzné Tari Lujza, *Kéziratos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 20., Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 10.

¹³⁹ Tari Lujza, *Különbféle magyar nóták a 19. század elejéről*, 9.

kivánókkal ellentétben itt a cél tudományos: „A nemzeti dalgyűjtemény létrehozása”.¹⁴⁰ A nemzeti hovatartozásra, illetve műfajra utaló jelek (Pl.: „Deutsch” „Mars”) ezekben a gyűjteményekben eltűnnek.¹⁴¹

II.3.1. Mátray Gábor kézirata (1828–1829)¹⁴²

Lapokból álló kézirat, egy nagyobb hagyaték része.¹⁴³ A jelzet első negyvenöt lapja a kézirat 1828–1829-re datálható része, többi a reformkor után keletkezett.¹⁴⁴ Stoll Béla jegyzékében nem szerepel, Tari Lujza adott róla leírást.¹⁴⁵ Negyvennégy egyszólamú lejegyzés teljes szöveggel, valamint egy dal kotta nélkül, dallami utalással. Összeírója Mátray Gábor zenetörténész, zeneszerző és pedagógus, a Magyar Népdalok Egyetemes gyűjteménye I–II. összeállítója, a Magyar Hangászegyesületi Zenede igazgatója és a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa.¹⁴⁶ A tudományos cél ebben a gyűjteményben érhető tetten legvilágosabban: összeírója a dallamlejegyzéseket helységnévvel és dátummal látta el. Ezek a megjegyzések valamennyi kottán szerepelnek, de egy részükön utólagos, ceruzás megjegyzés gyanánt.¹⁴⁷ A lapok kétféle sorszámot viselnek, egy kék, és egy piros utólagos, ceruzás oldalszámot. Ezek közül a piros sorszámozás folytatólagos, a kék nem. A muzikológusi érdeklődést mutatja az is, hogy a dalok többségét már azonos, g’ alapra írta le.¹⁴⁸ A korábban tárgyalt gyűjteményekkel kevés közös anyaga van, legtöbb egyezést Tóth Istvánéval mutat.

¹⁴⁰ Miháltzné Tari Lujza, *Kéziratos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 113.

¹⁴¹ Tari: "A megváltozó hagyomány Tóth István dallamgyűjteménye alapján", 459.

¹⁴² Néprajzi Múzeum EA 2969.

¹⁴³ Az Abafi Aigner hagyatékát.

¹⁴⁴ Tari Lujza, „Mátray Gábor, a népzene kutató.” In *Zenetudományi dolgozatok 2013-2014.* (Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2016), 385-437, 392. A jelzeten a 45. oldalszám után zongorakísérettel feldolgozott dalok állnak, részben kézírással, részben nyomtatványok részei. A rajtuk található dátumok alapján 1850 után keletkeztek.

¹⁴⁵ Tari Lujza, „Mátray Gábor, a népzene kutató.”, Miháltzné Tari Lujza, *Kéziratos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 101-102.

¹⁴⁶ Mátray Gábor: (1797-1875) Eredeti nevén Róthkrepf Gábor. *Magyar Színházművészeti Lexikon*, 496. Mátray Gábor munkásságáról: Várnai Péter, „Egy magyar muzsikusa a reformkorban.” in *Mátray Gábor: A Muzsikának Közönséges Története és egyéb írások.* (Budapest: Magvető Kiadó, 1984), 361-547. Mátray Gábor, *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye I.-II.* (Buda: Cs. Kir. Magy. Egy. Nyomda, 1852, II- III. Pest: 1854, 1858.).

¹⁴⁷ Pl. a 6. lapon „Akár német, akár tót” kezdetű dal fölött. Feltételezhető, hogy Mátray Gábor 1852-ben megjelent népdalgyűjteménye előkészítéseként nézhette át utólag korábbi gyűjteményét, és írta rájuk a hiányzó adatot. Tari Lujza, „Mátray Gábor, a népzene kutató”, 393-394.

¹⁴⁸ Tari Lujza, „Mátray Gábor, a népzene kutató”, 393.

A korábbi kéziratokban nem szereplő kottás dalok:

1. Akár német, akár Tót – 2. A'ki tiszta búzát akar vetni – 3. A' pünkösdi rózsa – 5. Bundás Getzi házasodni – 6. Dínom dánom sógor – 7. El mentem én a' kis kertbe – 10. Én vagyok a gróf Simonyi – 12. Fel szántom én azt az utszát (sic!) – 14. Gyere ki, gyere be – 17. Hová megy kend, Komám Uram – 19. Jó bor ez Gazda – 20. Kívánsz víg lenni – 21. Mikor én kis gyermek voltam – 24. Nem adnák száz petákért – 25. Nem kell nekem a' te vized – 26. Nem szeretlek egyébert – 27. Nem tudtam búsulni – 28. Nints magasabb az Egeknél – 30. Pápai bíró beteg volt – 31. Piros alma gömbölyű – 33. Piros kantsó fehér bor – 35. Rozmaringnak olyan a' szokása – 36. Sebes az én ujjam – 37. Simonyiban van egy malom – 38. Száraz berket kaszáltam – 39. Száraz kukoritza szál – 42. Túl a' hegyen Tót országon – 43. Vagyok olyan Leány, mint Te.

II.3.2. Mindszenty Dániel: 88 eredeti magyar dal: Fortepiánóra 'S melleleg Gitárkíséréttel elkészítve Toldalékul A' nemzeti Dalgyűjteményhez (1832)¹⁴⁹

Stoll Béla jegyzékében nem szerepel, Kodály Zoltán adott elsőként leírást róla.¹⁵⁰ 50 fol, haránt. Ötven utólag, ceruzával sorszámozott lap, nyolcvannyolc eredetiben sorszámozott dal, gitárkíséréttel. Összeállítója Mindszenty Dániel táblabíró.¹⁵¹ A gyűjtemény első látásra nem sokban különbözik a korszak többi, kíséréttel ellátott kéziratától, mellékletét képezi viszont Mindszenty Dániel értekezése „A népdal gyűjteményje ügyében”, valamint „A magyar nyelv ügyében”.¹⁵² Ebben nem csak a magyar népdal mai értelemben vett meghatározását adja, hanem azt is közli, hogy dalainak egy része saját gyűjtéséből való.¹⁵³ Hogy melyek ezek a darabok, a kéziratból nem derül ki. Anyagában a legtöbb egyezést Tóth István 1832-es kéziratával, illetve Almási Sámuelével mutatja.

¹⁴⁹ MTAK RUI 4r 324.

¹⁵⁰ Kodály Zoltán, „A magyar zenei folklór 110 év előtt”. In: *Magyarságtudomány* 1943. II. évf. 3-4. szám 374-399.

¹⁵¹ Döbrentei Gábor 1832-ben választ írt „Mindszenty Dániel táblabírónak” beküldött gyűjteményére. *Magyar vonatkozású oklevelek és kéziratok 1359-től 1960-ig*. (Budapest: Központi Antikvárium, 1998), 27.

¹⁵² „A népdal gyűjteményje ügyében” Mindszenty Dániel értekezése 1-5. „A magyar nyelv ügyében” 6-13.

¹⁵³ „Ezek a' pöröstálnál veszik eredetöket” Mindszenty Dániel értekezése, 2. o. „Mint Dugonics a példabeszédek, úgy én a' népdalokat különbféle vidékű lakosok közt szedegetem” Mindszenty Dániel értekezése, 5.

A kézirat részei:

- a) Előlap: „88 eredeti magyar dal: Fortepiánóra 'S mellesleg Gitárkísérettel elkészítve Toldalékul A' nemzeti Dalgyűjteményhez Mindszenty Dániel által”
- b) 2a–45a.: 1–82. sorszámozott gitárkísérettel ellátott dal, szöveggel. Helyenként az íróra, vagy szokásra vonatkozó megjegyzésekkel.¹⁵⁴
- c) 45b–48b.: „Katonadalok” 83–88. Előző folytatása, hat katonadallal.
- d) 49a–50a.: Tartalom
- e) Mindszenty Dániel két értekezése egy tizenhárom oldalas kísérőlevélben.

A korábban tárgyalt kéziratokban nem szereplő kottás dalok:

2a. A halászok mind úgy szoktak – 2b–3a Ha én rózsá volnék – 4a. Az újdön új policziát – 5b. Alig kezdett napom fénye derülni – 6a. Hej, a csorda, meg a morgó – 7a. Boldog voltam nyugalmamban – 7b. Czó fel édes deresem – 11b. Egy szép barna legény nálunk kezde járni – 12a Elmentem én a szőlőbe, kapát vittem a kezembe – 13b. Egy leány a hegyek között – 14b. Híven szerettem, senki mást nem öleltem – 17a. Fáj a szívem, ha eszembe jut – 17a–17b. Halok testvér! Ne könnyezz – 18a. Hová tegyem a kalapom, hogy meglegyen reggel – Jaj, ha már így élnem kell – 18b. Jaj anyám, meghalok! Házasodni akarok – 18b–19a. Ha bennünk remény nem lenne – 20b. Árok árok, be mély árok, többet utánad nem járok – 21a. Már ezután feketében járok 22a. Vége Vig Andrásnak – 22b. Vigy el engem édes lelkem magaddal – 22b–23a. Minden nap, minden nap jó borral kell élni – 23a. Szeretett angyalom, szívemnek bálványa – 24b. Sok bort inni nem jó – 25a–25b. Bús öregség, hozd el végét – 27b. Én nem tudom, mi a bajom – 28b. Szerettelek, szeretlek is amíg élek – 29a. Nincsen kedvem, bús sem vagyok – 30b. Mindennek van szeretője, csak énnekem nincsen – 31a. Ne nézz rám, ne neved – 31b. Nagyváradnak nem fáradnak – 32a. Ámor kínzó erjesztése – 34b. Nyolcan voltak a mi ludaink – 36a. Sínlődöm, emésztődöm – 37a. Szeretem én magát nagyon – 38b. Móta megnyílt lány eszem (sic!) – 42a. Szeretek egy szívet tiszta szívből – 42b. A Thúrócznak lementiben – 46b. Isten áldjon pajtás, nekem megbocsáss – 47a. Licze, Gicze, Süvete.

¹⁵⁴ Pl.: A 40. „Minden nap, minden nap jó borral kell élni” kezdetű dal után: „Ezt minden nyelven szokták dalolni a vidám mulatságokban”. Mindszenty 1832, 22b-23a.

II.3.3. Tompa Mihály: *Dalfüzér* (1844)¹⁵⁵

Stoll Béla jegyzékében már nem szerepel. Kísérő tanulmányokkal ellátva kiadta Tari Lujza és Pogány Péter.¹⁵⁶ 37. fol. 20x26,5 cm haránt.¹⁵⁷ Harminchét utólag sorszámozott lap. Ötven sorszámmal és kottával ellátott ének, kettő sorszám nélküli lejegyzés későbbi bejegyzésként, valamint tizenkét kotta nélküli szöveg, üres kottavonalakkal, és két, szöveg és sorszám nélküli kotta. A gyűjtemény annyiban szintén kötődik Sárospatakhoz, hogy abban az esztendőben keletkezhetett, mikor Tompa Mihály végzős növendék volt Sárospatakon.¹⁵⁸ Anyagában legtöbb egyezést a sárospataki kottatárakkal, Tóth István 1832-es kéziratával, valamint a *Gitarra való énekes darabokkal* mutat.

A kézirat részei:

- a) Címlap: „Dalfüzér. MDCCCXLIII. Össze szedte, s’ írta: Tompa Mihály. Sáros Patakon és Selyeben. (sic!)”
- b) Címlap belső oldalán: „Mi a szívet megszenteli, s édes búval lesz az teli, a dal, a dal, a dal.” Erdélyi.
- c) 2a–9b.: Tizennégy sorszámozott egyszólamú kottalejegyzés, szöveggel.
- d) 10a.: Egy szöveg és sorszám nélküli kotta, „Cserebogár” címmel.
- e) 10b–18b.: Tizenhét sorszámozott egyszólamú kottalejegyzés, szöveggel.
- f) 19a.: Egy szöveg és sorszám nélküli kotta
- g) 19b–28b.: Tizenkilenc sorszámozott egyszólamú kottalejegyzés, szöveggel.
- h) 29a–33a.: Kotta nélküli szövegek, más kéztől.¹⁵⁹
- i) 33b–34a.: Két kottával ellátott német szövegű dal, alattuk más, magyar szöveg, különböző kezek írásában.
- j) 34b–35b.: Magyar és német szövegek kotta nélkül.
- k) 36a–37a.: Tartalom

¹⁵⁵ OSZK Qart. Hung. 3237.

¹⁵⁶ Pogány Péter, Tari Lujza, *Dalfüzér*.

¹⁵⁷ Pogány Péter, Tari Lujza, *Dalfüzér*; 82.

¹⁵⁸ Pogány Péter, Tari Lujza, *Dalfüzér*; 84.

¹⁵⁹ Pogány Péter, Tari Lujza, *Dalfüzér*; 86.

A korábban tárgyalt kéziratokban nem szereplő kottázott dalok:

2a. Mint az égő gyertya, fogyok – 2b. Akkor szép az erdő – 3a. Ültettem violát kiskertembe – 3b. Ég a Tisza, ég a szőke Duna – 5a. Bús az idő a nap nélkül – 6a. Apró fának apró a virága – 6b. Egy út visz a Vág–Dunára – 7a. Túl a Tiszán van egy város, Beregszász – 7b. Kertem alatt foly a Duna – 8a. Félek már én minden lyánytól – 8b. Kútágásra szállott a sas – 9a. Ha betekintsz a dalai csárdába – 9b. Nem szerettem életembe csak egyet – 11a. Huszár vagyok lelkem babám – 12b. Emeld fel bíbor képedet – 13b. Kecsegtető reményimnek – 15b. A setét bú síromat megássa – 17a. Deres a fű, édes lovam ne egyél – 18b. Geszthely alatt foly a Hernád – 19b. Este későn ne járd hozzám – 20a. Nincsen kedvem, elvitte a gólya – 24a. A huszárnak a temploma a pincze.

II.3.4. Kiss Dénes: *Népdalok 1. (1844)*¹⁶⁰

Stoll Béla jegyzékében már nem szerepel, Lavotta Rezső adott rövid leírást róla.¹⁶¹ 16 lev, 2 r.¹⁶² Tizenhat sorszámozott lap, összesen harmincegy oldal, kettőszázharminc, részben ceruzával sorszámozott dallam, szöveggel. A dallamokhoz tartozó szöveggyűjteményt a Magyar Tudományos Akadémia kéziratára őrzi.¹⁶³ Kiss Dénes mérnök 1844–1900 közötti időre datálható kéziratot hagyatékának első darabja.¹⁶⁴ Feltehetően ez a kézirat a Magyar Tudós Társaság felhívására készülhetett, és ez a felhívás lehetett az egész gyűjtemény gyújtómotorja.¹⁶⁵ Anyagát a Népzenei Archívum szinte teljes egészében tartalmazza, a többinél nagyobb kutatói figyelmet kapott.¹⁶⁶ A nagyszámú magyar anyag mellett helyenként idegen

¹⁶⁰ OSZK Ms. mus. 1097

¹⁶¹ *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke*. VI. Zenei kéziratok. II. Kötet: Kéziratok Zeneművek. Közli: Lavotta Rezső. (Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1940), 102-103.

¹⁶² *A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke* VI/II, 102.

¹⁶³ Kissházy Á. Gyula: *Megjegyzések Kiss Dénes „Népdalok I” Című Kötés Könyvéhez*. 1941.05.06. Kézirat K.D. 1844 belső borító oldalán.

¹⁶⁴ A többi a reformkor után keletkezett. Kiss Dénes életrajzi adatait Bona Gábor gyűjtötte össze és közölte *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban I-II.* című könyvében, kiskeszi Kiss Dénes néven. Bona Gábor, *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban I-II.* (Budapest: Heraldika Kiadó 1998). A hagyatékban található cetlik, valamint Kissházy Á. Gyula jegyzete alátámasztják, hogy a Bona által adatolt kiskeszi Kiss Dénes azonos a kötetek írójával.

¹⁶⁵ Paksa Katalin, *Magyar népzenei kutatás a 19. században*, 24.

¹⁶⁶ Kodály-rendben kiírva 219 dallam. Valójában több dallam található meg a Népzenei Archívumban, de van, ami később, máshonnan került oda. Pl.: „Az Alföldön halászegény vagyok én”. K.D. 1844, 205. dallam, Népzenei Archívum: KR_04506. Többek között Paksa Katalin és Tari Lujza is írt róla. Paksa Katalin, *Magyar népzenei kutatás a 19. században*, Miháltzné Tari Lujza, *Kéziratok kottázott énekeskönyvek a XIX. század első felében*, 89-90.

dallamokat is tartalmaz.¹⁶⁷ A cím eredeti, de az alatta lévő bejegyzés: „Kiss Dénes (1826–1902 Csép, Komárom vármegye)” utólagos ceruzás, feltehetően a könyvtáros kezétől való. E kötet mellékletét képezi Kissházy Á. Gyula 1941-es jegyzete, melyben a kötetet a Tudományos Akadémiának 1844-ben megküldött szöveggyűjteményhez kapcsolja, és a gyűjteményt következőképpen datálja: 1844 előtt – absz. korszak eleje.

A kézirat tartalma:

- a) Kemény borító belső oldalán: „Megjegyzések Kiss Dénes „*Népdalok I*” Című Kötés Könyvéhez. Kissházy Á. Gyula 1941. május hó 6.”
- b) 1a.: Címoldal: *Népdalok I.* Alatta ceruzával: „[Kiss Dénes (1826–1902 Csép Komárom vm.)” Nemzeti múzeumi pecséten: 63/1932
- c) 1b–9b.: Százhuszonkét egyszólamú dallam szöveggel, tintás sorszámozással.
- d) 9b–13b.: Hetvenöt egyszólamú dallam szöveggel, ceruzás sorszámozással.
- e) 13b–13a.: Harminchárom egyszólamú dallam szöveggel 1849 utánról.¹⁶⁸

A korábban tárgyalt kéziratokban nem szereplő kottás dalok:

1b. Fehérváron verbuválnak – Este van a faluban – Három icce magos kender – Már minálunk így köszönnek – Nem szeretem az uramat – Magas ez a dadi torony – Érik, érik a cseresznye – Jaj Istenem, de szép élet, aki mindig leány lehet – 2a. Elvágtam az ujjam, de nem fáj – Gyere be rózsám, gyere be – Csak azért szeretem a magyar menyecskét (kétféle dallammal) – Hej a csepi kanális – Esik az eső kifelé – Jár az ökör, jár a járom után – A tárkányi lapon esett a kalapom – Én vagyok ám az a kölyök – 2b. Ki ki ki ki ki ki ki galambja vagy te – Hála légyen az Istennek, hogy nincs szarva az egernek – Fehérvár, Fehérvár, az a híres vár – Három szál fa nem egy erdő – Most jöttem Aradrul, nem tudok magyarul – Kisigmándi barnapiros – Voltál-e már Csanádon, a csanádi vásáron – 3a. Óh te édes fiam Miska – Elment a szeretőm idegen országra – Árva csallán az árokban (sic!) – Kocsmárosné, gyújts világot – Sárga rigó, denevér – Fene ember a hevesi vicispán – 3b. Egy szál deszka kerítés – Egy kis kertet kerítettem – Cserfa, mogyórófa ez az erdő – Isten hozzád édes eszem – Szegény legény vagyok én, vásárokra járok én – Szegény legény vagyok én, a kis – 4a. Egyenes vagy, mint a nád – Nézz ki rózsám

¹⁶⁷ Pl. 209 „Jaj, ha tudnám, másnak vár csókjára”

¹⁶⁸ 197. sorszámu ének: „Csöndes eső csöpörész a harasztan” mint Kissházy Á. Gyula is megjegyzi, Kossuth Lajos bujdosásáról szól, tehát ez a rész „az absz. korszak elején keletkezett”.

ablakodból – Már én többet nem szolgállok, fazekasné mellé állok – Dugmicsnének háza tája – Kis kutya, nagy kutya, nem ugat hiába – Kis kalapom csurgóra – Nincsen hideg, mégis befagyott a tó – Végig mentem udvarodon – 4b. Falu végén a kocsmában jó bort mérnek – Te kis leány ugorj egyet – Három fehér kendőt veszek – Lányok fonják a lenszösz – Ha kicsiny is a macska – Összeadás, kivonás, sokorozás, elosztás – 5a. Mikor oda alá kocsis voltam – Majd megmondom nemsokára – Zsidó Juli/Fáj a kutyának a lába – Addig éli a leány világát – Piszke Juli szép leány volt – 5b. Sötét éjszakában jártam – Ne csücsöréssz, ne füttyöréssz – Szőlőtőke, venyige – Érik a szőlő, hajlik a vessző – Te kis leány, ne bízd el magadat – Elszáradt a bodzafa – Szolgabíró, vicispán – 6a. Esik eső csámban – Megy a kocsi, megy a kocsi – Elmegyek én a hegy alá – A fejét hagyta a tudósoknak – Erdő, erdő be magas vagy – Feljött már a csillag az ivókút fölé – A karancsi tüskés oldalba – 6b. Micsoda falu ez, be fakó – Hejerintsem kikerintsem – Jaj de fázom rétümögbe – Mind azt mondják a kapások, nem lesz bor – Jegenyefán suhog a szél – Ez a lábam, ez a lábam, ez a jobbik – 7a. Hej a csepi határon – Bús az idő, bús vagyok én magam is – Három csillag van az égen – Hej a csepi lapon – Elégett a szentpéteri állás – 7b. Nem jöttem volna én ide – Vasárnapra virradóra – Hajsz pár ökröm, itt a tavasz – Nem bánom én, ha csikós is – Sárga csizmás Miska sárban jár – Hej a bőnyi csárda – 8a. Azt mondják, hogy szoknyám nincs – A kerkánál zúg egy malom – Hej Gyón felé veres az ég – Kicsiny falu fehér ház – Ördög bújjék a piros cipődbe – Kocsmárosné már én kendnél nem iszom – 8b. Fakó lovam, pej paripám – Szegény Bíró Jancsi – Pej paripám patkó szege de fényes – Adjon Isten minden jót – A kukori lencsének, igmándi menyecskének – Sűrű könnyek szemeimből lecsordulnak a földre – A pápai vásártéren – 9a. Besütött a nap sugára a szőke lány – Egerszegi kaszárnýába – Kinyílt a kándilla, kándilla – Ángyom asszony töpörtü – A pápai kert alatt – Mély a Dunának a széle – Ha én aztat tudhatnám – 9b. A gyóni tagosztálynak végbement munkája – Két malomra tartok számot – Lóra, csikós, lóra – Este virágzik a repce – Három huszas látod e – Az egekben lovagoltam – Ha én aztat tapintom – 10a. Ha magyar leány lehetnék – Végigmentem az ormódi – Debrecenben kidobolták – 10b. Juhászlegény, szegény juhászlegény – Vedd búcsúcsókom – Bizony, bizony csehül vagyok – 11a. Lement Sári a folyóra – Fekete vagyok én, megfújt a bőti szél – Nincsen széna, nincsen abrak – Száraz kukoricaszár – Galambom édes – 11b. Cintányérom – Jó bor, jó eleség – Eltörött a kutam géme – Kocsárosné de barna – Az ajtómat ne zörgesd – Nadrágom selyemszél – Sárga csizma bagaria – Virágos kenderbe pittty palatty – 12a. Sűrű Bakony közepében vagyon Csesznek vár – Megadod-e magadat? – Pár gilicze, pár gilicze – Ej, haj, magyar ember összeüti bokáját – Már én többet magyar huszár nem leszek – Sír a fülemüle madár – Ül fel kocsis – 12b. Az uram katona, magam katonáné – Tapogasd meg a csöcsöm – Kicsi vagyok én –

Keskeny deszka kerítés – Kicsi nekem ez a ház – Uccu bizony megérett a meggy – Elszáradt a bodzafa – Nincs szebb élet a miénknél – 13a. Búbánat, siralom – Atilla, Lehel, Árpád, elhunyt dicső unokád – 13b. Csöndes eső csöpörész a harasztton – Már minálunk a papnak – 14a. A Tiszából a Dunába foly a víz – Galambom édes – Ennek a kislánynak – 14b. Az alföldön halászegény vagyok én – A virágnak megtiltani nem lehet – 15a. Tizenkettő, tizenhárom, tizennégy – Ágas-bogas a diófa ága – Egy asszonynak szép lánya van – Bettikának két – Ha betekint a kádarczi csárdába – Hozz bort kocsmárosné – szépen szól a hegedű – 15b. Háram előtt bajor tőke huszuha – Ez a világ amilyen nagy – Kis furulyám szomorú fűzága – Ej haj, félre búbánat, meglátom a rózsámat – 16a. Rózsabimbó, borostyán – Mi zugva kovályog az estveli szél.

III. A KÉZIRATOK DALLAMI RÉTEGEI

III.1. ZENEI ÁRAMLATOK A REFORMKORBAN

A reformkori zeneéletet illetően a szakirodalom a következő egymás mellett élő, olykor ellentétes folyamatokról számol be:

- A nyugatias irányzat: A korszak kezdetének egyik meghatározó áramlata a „németes”, vagy „nyugatias irányzat”, melyet Legány Dezső szavai szerint a professzionalizmus igénye mozgatott. „Az egykorú nemzetek közül a németek zenei kultúrája a legismertebb. Ez a XVIII–XIX. század fordulóján és sok vonatkozásban még később is felülmúlta a miénket, s azt egyszerre nyomta és ösztönözte.”¹ Ebben az időszakban, köszönhetően a koncert- és színházi életnek is, nagyszámú nyugatias dallam áradt be az országba.² Ez az irányzat a tánc- és énekelt zenét illetően egyformán jelentős volt.³ A professzionalizmus igényének

¹ Legány Dezső, „A németes irányzat”. In *A magyar zene krónikája. Zenei művelődésünk ezer éve dokumentumokban*. (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1962), 135-144., 135.

² Domokos Mária-Paksa Katalin, „A népdal a 18. században.” *Magyar zene* XLV. évfolyam, 2. szám. (2007. május), 113-132. 119., Mikor Kazinczy Ferenc 1800 körül összeállította kedvenc dalait, azok harmada német dal, vagy ária volt, kettő a Varázsfuvolából. Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, 105.

³ Tari Lujza, „Német dal, Deutsch, Ländler, Galopp – a verbunkos árnyékában”. In *Doromb, közköltészeti tanulmányok* 7. Szerk.: Csörsz Rumen István. (Budapest: Reciti, 2019), 189-209., 192.

magyarázata, hogy Magyarországon csak a XIX. század első felében, Erdélyben alakultak meg az első zenészképzésre alapított intézmények, „Musicai conservatoriumok”, Pesten pedig még később, 1839-ben nyílt az első, „Hangászegyesületi Énekiskola” néven.⁴ Ábrányi Kornél így írta le az akkori helyzetet: „Pesten csupa német nevű zenetanítók működtek. Magam is kora gyermekéveimben német, s cseh nevű, s születésű zenetanítók fegyelme alatt nyögtem, kik egy kukkot sem értettek a magyar nyelvből”⁵ A professzionizmus igénye melletti másik ok, hogy a dallamok befogadója a „polgárosodó nemesi” mellett egy olyan polgári társadalom, mely még jórészt német ajkú.⁶ A német dalfordítások mellett számos magyar verset, regényrészletet láttak el klasszikus, vagy „érzékeny” dallammal ennek hatására.⁷ Az irányzat követői „(...) semmiféle különbséget nem tettek magyaros és idegen muzsika között, mikor ilyesmivel kedveltették, díszítették a költői termékeket”.⁸ A nyugatias dallamok beáramlása éppen 1820 táján kapott újabb lendületet.⁹

- Nemzeti zenei törekvések, verbunkos: A nyugatias iránnyal mintegy szemben állnak a nemzeti törekvések, melyek egyik megjelenési formája a zenében a verbunkos. A verbunkos stílus ebben az időszakban már megszilárdult, cigánybandák és nyugati zeneszerzők egyformán terjesztették.¹⁰ A németes dalirodalom megindulása után új irányzatként jelent meg az énekelt verbunkosok irodalma, mely magának a verbunkos stílusnak „egyik leghathatósabb propagátora” lett.¹¹ Első sorban énekelt tánczene volt ez, melynél a táncdallamra utólag húztak szöveget. Esetenként a hangszeresek már népszerű dalokat is átszabtak verbunkos modorban, illetve dalok készültek verbunkos stílusban.¹² Szabolcsi Bence szerint utóbbi ritkábban fordult elő, bár, mint rámutatott, Sárospatakról még az 1830-as, 40-es évekből is vannak erre példák.¹³ A verbunkos stílus ötvözése később az olaszos dallamossággal, vagy másképp a „koloratúrás előadásmóddal” a professzionálisabb magyar

⁴ Riskó Kata, „Polgári zeneélet a reformkor kezdetén.” In: *Biedermeier mindennapok: Művészet és polgárosodás a 19. századi Magyarországon (1815–1867)*. Szerk. Prágai Adrienn. (Budapest: Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, 2024), 89-102., 102.

⁵ Ábrányi Kornél, *A magyar zene a XIX. században*. (Budapest: Pannonia Nyomda, 1900), 14.

⁶ Gálos Rezső, „A német érzelmes dalköltészet magyar emlékei.” In: *Irodalomtörténeti közlemények*. Szerkesztette: Császár Elemér és Kék Lajos. L. évfolyam, 31-49. (1940), 31. „A város (...) 1829-ben 62 és félezer lakosa között még csak 1200 magyart számlál” Szabolcsi Bence, „A XIX. század magyar romantikus zenéje.” In: *A magyar zene évszázadai. Tanulmányok XVIII-XIX. Század*. (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1961), 151-304., 181.

⁷ Hovánszki Mária, „Érzékeny énekelt dalköltészet.” In: *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon*. Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez (2), (Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2017), 303-329., 309.

⁸ Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, 103.

⁹ Tari Lujza. *Különbféle magyar nóták a 19. század elejéről*, 43.

¹⁰ Tari Lujza. „A magyar hangvétel változása Weber Magyar rondájától Willmers Főti daláig.”, 60.

¹¹ Szabolcsi Bence. „A 18. század magyar kollégiumi zenéje”, 17.

¹² Dobszay László, *A magyar dal könyve*. (Budapest: Timp Kiadó, 2004.), 541.

¹³ Szabolcsi Bence, „A 18. század magyar kollégiumi zenéje”, 18.

zenészek törekvéseinek alapját képezte: „igényes műzenét” alkotni, „de magyaros alapanyagból”.¹⁴ A „magyar érzékeny stílus”, a verbunkos a XIX. század elejére–közepére elárasztotta a színpadi kísérőzenét is.¹⁵

- Nemzeti zenei törekvések, népies dalirodalom: A nemzeti függetlenségi törekvések zenében megjelenő másik irányzata a verbunkos mellett a népies műdal, mely Szabolcsi Bence szavai szerint „csakhamar hatalmas vetélytársként áll szemben” „a kúriákon is terjedő németes dalirodalommal”¹⁶. Az elsőként a XVIII. század végén Révai Miklós által közzétett, majd az 1825–ös országgyűlésen megalapított Magyar Tudós Társaság által megismételt többszöri népdalgyűjtési felhívások zeneszerzés terén is megtették hatásukat.¹⁷ A kisnemesség és a polgárság arra törekedett, hogy ne szakadjon el a népitől, ám, mivel tisztázatlan volt még a népdal fogalma, a városi, közdal termésre támaszkodtak.¹⁸ Egyre erőteljesebben jelent meg a népies műdal irodalma, melyet kezdetben főképp a vidéki „naturalisták” műveltek.¹⁹ „A gyengén művelt, alig iskolázott, hivatalos viselő vagy birtokos úriember úgy érezte, olyan közel áll a néphez, hogy maga is írhat nevében és számára.”²⁰ A nemzeti zenei törekvés kétféle stílusa az ország két feléhez köthető: míg a verbunkos zene Nyugat–Magyarország, a népies műdal első sorban Kelet–Magyarország válasza a nyugatias zenei áramlat divatjára.²¹ Utóbbi dalok a színi előadások, bálók, hangversenyek közvetítésével hamar elterjedtek az egész országban.²² A stílusfordulat a reformkor végére a táncok terén is lezajlott. Míg 1838–ban nem volt divat magyar táncot járni társaságban, 1846–már elvétve lehetett találkozni a bálokon idegen táncokkal.²³
- Korábbi századok dallamai: Az új áramlatok mellett vannak még képviselői a korábbi századok daltermésének is. Ez a stílus, a korábbi korok egyszerűbb magyar dallamai, a kollégiumok daltermése, a „pataki stílus” tekinthető a népies műdal egyik előzményének.²⁴

¹⁴ Dobszay László, *A magyar dal könyve*, 545.

¹⁵ Hovánszki Mária, „Érzékeny énekelt dalköltészet”, 318.

¹⁶ Szabolcsi Bence, „A 18. század magyar kollégiumi zenéje”, 101.

¹⁷ L.: II. fejezet 138-as lábjegyzet.

¹⁸ Tari Lujza, „A magyar hangvétel változása Weber Magyar rondájától Willmers Fóti daláig”, 60.

¹⁹ Szabolcsi Bence, „A 18. század magyar kollégiumi zenéje”, 182.

²⁰ Dobszay László, *A magyar dal könyve*, 532.

²¹ Szabolcsi Bence, „A XIX. század magyar romantikus zenéje”, 179.

²² Tari Lujza, „A magyar hangvétel változása Weber Magyar rondájától Willmers Fóti daláig”, 60.

²³ Tari Lujza, *Különbféle magyar nóták a 19. század elejéről*, 43.

²⁴ Szabolcsi Bence, „A 18. század magyar kollégiumi zenéje”, 85.

III.2. A KÉZIRATOK DALLAMI ÖSSZETÉTELE

A források számbavételekor már nyilvánvaló volt, hogy dallami összetételük rendkívül vegyes; színházi anyag, népies dalok, népdalok, idegen dallamok egyaránt találhatóak közöttük. A dallamok egy része a XVIII. század végén, XIX. század elején indult nyomtatványfolyamok mellékleteként megjelent egykorú dalmű például a *Hébéből*, vagy az *Aurorából*, de megtalálhatóak regények betétdalai is, mint például az „Ím egek látjátok szívemnek habjait” Mészáros Ignác: *Kartigám* című művéből.²⁵ A közkézen forgó nyomtatványok mellett tudhatóan, vagy gyaníthatóan színházból származó betétdalok sem ritkák, utóbbi csoporttal bővebben a IV. fejezet foglalkozik.

A dallamanyag rétegeinek felfejtésekor főleg Gálos Rezső, Szabolcsi Bence, Molnár Antal, Paksa Katalin, Tari Lujza, Hovánszki Mária e korszakot illető munkáira, valamint Arany János és Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményeinek kritikai kiadásaira lehet támaszkodni.²⁶

Öt réteg világosan elkülöníthető fentiek alapján, és a vázolt folyamatok mentén: a nyugatias és egyéb jövevény, valamint nyugatias stílusban írt dallamok, a népies dalok és csárdások, a verbunkos stílus darabjai, a népdalok, illetve a korábbi korok dallamai. A besorolás, amint azzal a korábbi, e korszakot kutatók is szembesültek, sok esetben nem egyértelmű, a stílusok olykor egymásba érnek. Molnár Antal például a nyugatias dallamnak tekintette a „Halavány hold bús világa”-kezdetű éneket, miközben megjegyezte, hogy „Szabolcsi a kollégiumok magyaros műdalai közé sorolta”.²⁷ Hasonlóképp a Kossovits dallamára énekelt Csokonai-vers: *A Reményhez* Hovánszki Mária csoportosításában verbunkos, Molnár Antaléban németes dallam.²⁸

²⁵ V. Szűcs Imola, „A Kártigám kéziratoss dallamemlékei”. In: *Doromb, közköltészeti tanulmányok 11.* Szerk.: Csörsz Rumen István. (Budapest: Reciti, 2023), 161-172., 163., *Aurora. Hazai Almanach.* (Kiadó: Kisfaludi Károly. Pest, 1824), *Hébe.* Zsebkönyv. (Bécs: Igaz Sámuel, 1823, 1824, 1825, 1826).

²⁶ Gálos Rezső, „A német érzelmes dalköltészet magyar emlékei”, Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, Paksa Katalin, *Magyar népzenei kutatás a 19. században*, Szabolcsi Bence, „A 18. század magyar kollégiumi zenéje”, Hovánszki Mária, *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet.* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013.), Hovánszki Mária, *Verseghy Ferenc összes költeményei III.: Dallamok.* (=Régi Magyar költők tára XVIII. század.) (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2022), Hovánszki Mária. „A muzsikusz Verseghy, avagy a »Magyar Hárfász« zenei- és énekköltői munkássága.” In *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon. Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez* (2), (Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2017), 331-393., Pogány Péter-Tari Lujza, *Dalfűzér*, Bartha Dénes, Kiss József, *Ötödfélszáz Énekek*, Kodály Zoltán, Gyulai Ágost, *Arany János népdalgyűjteménye.*

²⁷ Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, 103.

²⁸ Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, 116., v.ö.: Hovánszki Mária, „»Csokonai-dallamok« és forrásai» [II. rész], 447. E csoportosítás Hovánszki beosztását követi.

II.2.1. Nyugatias és egyéb jövevény dallamok

Ez a dallami réteg a legszélesebb, több csoportra tagolható. E felosztásban ide sorolódnak:

- plagális járású dúr dallamok: a XVIII. században meghonosodott, de plagális voltak miatt funkciós hatást mutató dallamok, melyekkel jórészt már a korábbi időszakokat tárgyaló szakirodalomban is találkozhatunk.²⁹ Ennek példája a vizsgált korszakban Almási Sámuel és Mátray Gábor kéziratában lejegyzett „Ez a pohár bujdosik”, vagy: „Ezt a pohárt megiszom” kezdetű ének (1. kotta)³⁰. A dalt Mindszenty Dániel is felvette gyűjteményébe, de nála már ereszkedő formában szerepel. A Mátray Gábor féle verziójában megfigyelhető, amint egy eredetileg németből fordított dal a közdallá válása során magyaros, pontozott ritmust kap.

MD II

Ezt a pohárt megiszom Éll-yen a ba rát ság. Élylyen élylyen élylyen az élylyen élylyen élylyen az élylyen a ba rát ság.

Mátray

Ez a pohár bujdos sék Él jena ba rát ság É jen Él jen él jen az Él - jen él jen él jen az él jen a ba rát ság.

Kézről kézre a das sék

1. kotta: „Ez a pohár bujdosik” Felső sor: Almási Sámuel: *Magyar Dalnok* II./68. , Alsó sor: *Mátray Gábor Népdalgyűjteménye*/8.³¹

- Egyéb jövevény dallamok: Számuk viszonylag csekély, de a túlnyomórészt nyugatias anyag mellett akad néhány egyéb, főképp közép-európai, többségében lengyel, vagy tót dallam is.³² A lengyel dal egy szép példája a „Niemen, Bug, s Dvina folyóján túl is” kezdetű ének Almási Sámuel kéziratából (2. kotta).

²⁹ A kottapéldában szereplő dal például: Domokos Mária-Paksa Katalin, „A népdal XVIII. században.”, 129., Küllös Imola, Csörsz Rumen István, *Közköltészet II. Társasági és Lakodalmi költészet.* (=Régi Magyar Költők Tára XVIII. Század, VIII. kötet. Sorozatszerk.: Bíró Ferenc, Debreczeni Attila) (Budapest: Universitas Kiadó, 2006), 492-493., Elsőként: Bartha Dénes, Kiss József, *Ötödfélszáz Énekek*, 341.

³⁰ Ereszkedő formáját Mindszenty Dániel énekeskönyvéből „tágabb értelemben vett népdal”-ként közölte Paksa Katalin, Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 112. Ugyanez az ereszkedő forma Dobszaynál: Dobszay László, *A magyar dal könyve*, 208.

³¹ Almási kéziratában az eredeti hangnem C dúr, Mátraynál B dúr.

³² De megtaláljuk köztük a zsidó abc betűit felsoroló éneket is. „Aleph, beth, ghimel” TÁD II/132. 70.

2. kotta: „Niemen, Bug, s Dvina folyóján” Almási Sámuel: *Magyar Dalnok* II/91. 64.³³

- Magyar szerzők klasszikus, funkciós szellemben írt darabjai: Ezek a darabok sokszor a már említett nyomtatványok útján terjedtek, mint például az *Aurora* 1824-i számának kottamellékleteként megjelent Bernátfalvi Földvári Miklós nevével fémjelzett *A szellőhöz* című dal, Kisfaludy Károly versére.³⁴ Noha ez a dal nyomtatványban terjedt, és a megjelenése után nyolc évvel keletkezett Tóth István: *Áriák és dallok verseikkel* kézirat még lényegében ugyanúgy jegyezte le a dallamot, mint ahogy az *Aurorában* megjelent, mégis észlelhető a dal terjedésekor némi torzulás. A Tóth István kézirata után három évvel datált *Gitarra való énekes darabok* lejegyzésénél már kisebb variálódásnak lehetünk tanúi. Bernátfalvi Földi Miklós Kisfaludy megzenésítésében jól felismerhetőek a funkciós vonzatok, különösen a végén, az autentikus S–D–T záróformulában. (3., 4. kotta).

3. kotta: Bernátfalvi Földi Miklós: *A szellőhöz* c. művének dallama az *Aurora* 1824-es kottamellékletében, és Tóth István: *Áriák és dallok* 93. oldalán³⁵

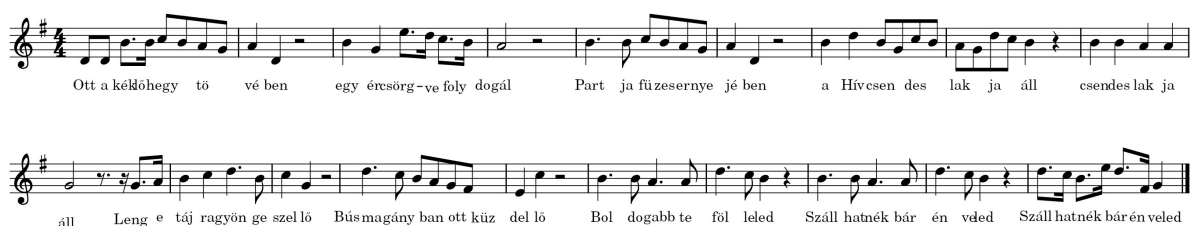
Bár a dal eleje az ütemmutatót és kisebb ritmikai változásokat leszámítva egyezik, a „csendes lakja áll” szöveg első megjelenésénél a *Gitarra való énekes darabok* az eredetinél gazdagabb díszítéssel írja körül a H hangot, míg második megjelenésekor épp ellenkezőleg: elhagyja az eredeti hajlításokat, a „szállhatnék bár én veled” szövegrésznél pedig az eredetivel ellentétben ismétli a „boldogabb te fölleled” szövegrész dallamát. A végén a: „Szállhatnék bár

³³ Eredeti hangnem Almásinál: a-moll.

³⁴ *Aurora. Hazai Almanach*, kottamelléklet.

³⁵ Eredeti megjelenés: B dúr.

én veled” szövegrész záró formulája a *Gitarra való énekes darabok*-ban még jobban megerősíti a záró T előtti D-t, mint az eredetiben, ahol a S funkció jelenik meg egymás után kétszer.

4. kotta: Bernátfalvi Földi Miklós: *A szellőhöz* c. művének dallama a *Gitarra való énekes darabok* 64b oldalán.³⁶

- Nyugat-európai szerzők dallamai, legtöbbször magyar szöveggel: Ezek között a dalok között megtalálhatóak a korabeli színházi, operai repertoár darabjai, egyéb dalfordítások, de előfordulnak himnuszok és indulók is, mint például a *Marseilles* Tóth Istvánnál.³⁷ Ilyen magyarra fordított dal az osztrák császári himnusz, a „Gott erhalte”, Haydn ismert dallamára.³⁸ Ennek egyik érdekessége, hogy bár császári himnuszként feltehetően általánosan használt volt, a Sárospataki kottatár kéziratain kívül csak Tóth Istvánnál található meg. Sárospatakon valamennyi elnöki melodiáriumba feljegyezték, nyilván kötelező darabja volt a kollégium eseményeinek. A sokszori előadás lehet az oka, hogy dallami változata nincs, szövegét viszont aktualitásának változásával cserélték.³⁹ A császári himnusz első szövege Tóth István *Áriák és dallok*-jából, második szövege az 1837–53-as *Sárospataki Melodiáriumból* való (5. kotta).

5. kotta: A „Gott erhalte” szövege és dallama eredeti hangmagasságban: 1. Tóth István: *Áriák és dallok* I/19 11., 2. szöveg: *Melodiarium*. Sárospatak 1837–53 22.

³⁶ Eredetileg is G dúrban, de egy oktávval feljebb lejegyezve.

³⁷ TÁD II/222-es ének, 142. „Ebredj hazánknak ősi bajnok népe” szöveggel.

³⁸ Szabolcsi Bence, Tóth Aladár, *Zenei lexikon*, II. 65.

³⁹ V. Ferdinánd osztrák császár 1835-től I. Ferdinánd néven magyar király. *Britannica Hungarica Nagylexikon*. 8. kötet. Főszerk. Nádori Attila. (Budapest: Kossuth Kiadó Zrt., 2012), 246.

III.2.2. Régebbi korok dallamai:

Jelen felosztásnak előzőhöz hasonlóan tagolt tömbje, még ha jóval kevesebb dallam is tartozik ide. E dallamcsoportoknak bőséges szakirodalma van, legyen szó a korábbi magyar műzene, a kuruc dallamvilág, valamint a kollégiumi énekkultúra darabjairól.⁴⁰ Az azokban felsoroltakon kívül két ide tartozó csoportot emelnék ki:

– Dúr hexachord–pentachord dallamok: Ezek a dallamok a plagális dúr dallamokhoz hasonlóan idegen műzenei, nem egyszer hangszeres hatást mutatnak.⁴¹ Korukon kívül elterjedtségük, és folklórba való beágyazottságuk indokolta, hogy ebben a felosztásban mégis a régebbi dallamok közé sorolódjanak.⁴² E dallamok egyik legismertebb példája a „Nincs megyénkben szebb leányka Örzsikénél” kezdetű dal, melyet eredetileg Verseghy Ferenc jelentetett meg a *Magyar Aglája*-ban (6. kotta).⁴³ E dal német eredetét világosan kimutatta Hovánszki Mária, Domokos Mária és Paksa Katalin pedig népi dallamokkal állította párhuzamba.⁴⁴ Reformkori elterjedtségét mutatja, hogy három kéziratban dallamát három –, szövegét kétféleképpen találjuk. A *Magyar Aglájában* megjelent szöveg és dallam a legalsó sorral, az Almási Sámuel: *Magyar Dalnok*-jában megjelent formával egyezik. Az eredeti dallam hangszeres zenére hajazó hajlításaihoz képest a másik kettő egyszerűsödést mutat. A Mátray-példa érdekessége két ütemnyi utótaggal bővülése.

– Egyházi dallamok: egyes esetekben a szövegek dallamai részben, vagy egészében egyházi énekekével egyeznek meg. Mátray Gábor például két dallami variációt jegyzett le a „Gerlitzeként nyögdécselek” kezdetű dalra. Egyik a már Pálóczi Horváth Ádámnál is szereplő, mely Csokonai: *Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz* c. verséhez is társult, és amellyel több kutató is foglalkozott m.⁴⁵ Másodikban az „Édes Jézus neked élek” kezdetű népének dallama fedezhető fel (7. kotta).

⁴⁰ Ld.: I./1-es és 2-es lábjegyzet.

⁴¹ Domokos Mária-Paksa Katalin, „A népdal XVIII. században.”, 118.

⁴² Domokos Mária-Paksa Katalin, „A népdal XVIII. században.”, 118.

⁴³ Verseghy Ferenc, *Magyar Aglája*. (Buda: Eggenberger József, 1806), 229.

⁴⁴ Hovánszki Mária, „Érzékeny énekelt dalköltészet.”, 315. Domokos Mária-Paksa Katalin, „A népdal XVIII. században.”, 125.

⁴⁵ Hovánszki Mária. „»Csokonai-dallamok« és forrásaik” [II. rész], 468, Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, 115., Bartha Dénes, Kiss József, *Ötödfélszáz Énekek*, 582.

Mátray
Hol la kik kend ko mám asz szony Ke reszt úr ba Hol la kik kend ko mám asz szony Ke reszt úr ba

TÁD
Hol la kik kend hú gom asz szony Ke reszt úr ba Ki lá nya kend hú gom asz szony Ke reszt úr ba

MD
Nincs me gyénk ben szebb le ány la Ör zsi ké nél Vé nusz sem szebb al kot mány a ter me té nél

Mátray
Ke reszt úr ban la kom én Bí ró lá nya va gyok én Ke reszt úr ba ju hú Ke reszt úr ba

TÁD
A bí ró é va gyok én pi ros csiz mát hor dok én Ke reszt úr ba

MD
A nap fény nem hat ha több A hús hold nem bá jo löbb ter me té nél

6. kotta: A „Nincs meggyénkben szebb leányka” szövegi és dallami változatai a kéziratokban: 1. Mátray Gábor népdalgyűjteménye 16., 2. Tóth István: *Áriák és dallok* I/19 11., 3. Almási Sámuel: *Magyar Dalnok*⁴⁶ II/9. 6b–7a

ÉE
É-des jé-zus neked é - lek É des Jé zus ne ked ha lok É le temben ha lá lom ban é des jé zus ti ed va gyok.

Mátray
Ger litzekéntnyög dé ese lek Vigasztá-lást már nem le lek Ná lachéülköl min tegyúrván kiet len pusz tákonjár ván.

7. kotta: 1. sor: „Édes Jézus neked élek” *Éneklő Egyház*, 182., „Gerlitzeként nyögdécslek” Mátray Gábor népdalgyűjteménye 14.⁴⁷

III.2.3. Az énekelt verbunkos termékei

Ez a tömb tekinthető talán a legegységesebbnek. Sajátságai közé tartozik a pontozott, zárlatokban a bokázó ritmus, a 16–od mozgású, hegedűjátékot idéző cifrázatok, valamint a bővített szekund, szűkített szeptim hangközök. Szakirodalma ennek a stílusrétegnek is jelentős,

⁴⁶ Eredeti hangmagasságok: Mátray: A-dúr , TÁD: C-dúr , MD: C-dúr.

⁴⁷ *Éneklő egyház. Római Katolikus Népelektár*. 7. kiadás. (Budapest: Szent István Társulat, 2005), 182. Az ÉE-ben eredetileg e-mollban, Mátraynál g-mollban.

kialakulását, stílusjegyeit, illetőleg kéziratok emlékeit illetően.⁴⁸ Az énekelt verbunk egyik példája „A bú komor fellege” kezdetű ének, mely a vizsgált időszak kottás kézírataiból csak Sárospatakról adatolható. Először az 1823–35-ös *Makay Ádám melodiáriumban* bukkan fel.⁴⁹ Kottapéldánk a *Bódogh János melodiáriumból* való (8. kotta). Megfigyelhető, hogy a szövegezés során hogyan próbálták a cifrázatokat hajlítással megoldani.

8. kotta: „A bú komor fellege” énekelt verbunkos a *Bódogh János melodiáriumban* 104–105.⁵⁰

III.2.4. Népies dalok és csárdások

A XIX. század első fele magyar zenéje újabb áramlatát képezik a népies dalok és csárdások. Szerzőik sokszor ugyanazok, a népies dal művelői csárdásokat is írtak, és fordítva.⁵¹ Bár a népies műdal a verbunkos zenével is összefügg, „a reformkori eszmék melletti hitvallást” a csárdás, mint „nép”-tánc jelentette, a népies dalok irodalma pedig összefonódik az énekelt csárdásokéval.⁵² Művelői azt tűzték célul ki célul, hogy a magyar ének és tánc ne legyen többé „idegen e’ honban”.⁵³ A népies dal kezdetben a „diák-melodiáriumban” által megjelölt stílust” folytatta, majd későbbiek során egyre bonyolultabbá és szentimentálisabbá vált.⁵⁴ E stílus korai szakaszának egyik terméke a „Ne szomorkodj, légy víg” kezdetű ének, melyet Mátray Gábor és Tóth István eltérő formában jegyzett fel (9. kotta).⁵⁵ A Tóth Istvánnál található példa

⁴⁸ *A verbunkos kéziratok emlékei*. Közreadja: Papp Géza. (=Műhelytanulmányok a Magyar Zene történetéhez. 16.) (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1999). Domokos Pál Péter, *Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században*. (Budapest: Akadémia kiadó 1878). A verbunkos stílus összefoglaló honlapja: <https://stylehongrois.zti.hu/index.php>. letöltés ideje: 2024.07.31.

⁴⁹ MÁ 1823-1835, 138.

⁵⁰ BJ: eredeti hangnem D-dúr.

⁵¹ Például Egressy Béni. Szabolcsi Bence, Tóth Aladár, *Zenei lexikon*. Főszerkesztő Bartha Dénes, szerkesztő: Tóth Margit. (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1965), 534.

⁵² Szabolcsi Bence, Tóth Aladár, *Zenei lexikon*, 426.

⁵³ Szabolcsi Bence, „A XIX. század magyar romantikus zenéje”, 195.

⁵⁴ Dobszay László, *A magyar dal könyve*, 530.

⁵⁵ Dobszay László, *A magyar dal könyve*, 530., Kerényi György, *Népies dalok*, 9.

érdekessége, hogy bár megtartja az eredeti, egyszerűbb dallamvonalat, hangszeres zenére emlékeztető hajlításokat is tartalmaz.

9. kotta: „Ne szomorkodj, légy víg” 1. Tóth István: *Áriák és dalok I/95.*, 2. Mátray Gábor népdalgyűjteménye 23.⁵⁶

III.2.5. Népdalok

A vizsgált kéziratok anyagában, ha kis százalékban is, népdalok is jelen vannak, mint például a Paksa Katalin által a Kiss Dénes kéziratból közölt „Érik a szőlő, hajlik a vessző” kezdetű ereszkedő kvintváltó népdal, mely Kiss Dénesnél és Mátray Gábornál csaknem egyező formában szerepel.⁵⁷ A dallam számos népdalgyűjtésből is előkerült, az „érik a szőlő”-n kívül leggyakrabban a „zörög a kocsi” lakodalmas szöveg kapcsolódik hozzá (10. kotta).⁵⁸ Bár a reformkor egyik nagy „ügye” a népzene gyűjtés volt, a népdalfogalom tisztázatlansága miatt ez a dallamcsoport alkotja a kéziratot dallamtárak legszűkebb réteget.⁵⁹

10. kotta: „Érik a szőlő” 1. Mátray Gábor népdalgyűjteménye, 12., 2. Hermann Istvánné, Maróc (Zala), 1934.VIII. 24. gyűjtötte: Seemayer Vilmos⁶⁰

⁵⁶ Eredeti hangnem: Tóth István: C-dúr, Mátray Gábor: B-dúr.

⁵⁷ Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 24., 41., dallamközlések: Mátrayból 143., K.D. 1844-ből 129. Paksa Katalin a K.D. 1844-ből és Mátray Gábor, *Magyar népdalok egyetemes gyűjteménye* c. kiadványából közölte a dallamot, de Mátray Gábor korábban keletkezett kéziratában ugyanez a dallam szerepel, mint a későbbi kiadványban. Mátray 1828-1829, 12. Mátray kéziratból közölte: Tari Lujza. „Mátray Gábor, a népzene kutató.” 418.

⁵⁸ Mindkét szöveggel része lett a népszínmű-repertoárnak, ami nyilván segítette elterjedését. ld. 1-es függelék.

⁵⁹ A kéziratok és folklór kapcsolatával bővebben a IV. fejezet foglalkozik.

⁶⁰ Eredeti hangnem Mátray: d-moll. Seemayer gyűjtés: KR_24369

III.3. A KÉZIRATOK DALLAMI RÉTEGEINEK VÁLTOZÁSAI

A kéziratok dallami rétegeinek változását az idő előrehaladtával azok százalékos aránya mutatja meg legjobban az egyes kéziratokon belül. Ez esetben is célszerű a már a források leírásakor is alkalmazott felosztást használni: a kéziratok elkészültének célja szerinti csoportosítását. A diák-melodiáriumok esetén a táblázat nem teljesen követi a keletkezési idő szerinti rendet: az egy helyen, esetünkben a Sárospataki Kottatárban fellelhető kéziratok következnek időrendben egymás után, majd utánuk ugyanilyen sorrendben az egyéb helyekről származó diák-melodiáriumok. Ezt az elrendezést a zárt közösség indokolja, valamint a Sárospatakon lezajló, a szakirodalmi adatok alapján az országgal ellentétes zenei folyamatok. A szakirodalom a stílusfordulót, mikor a csárdás és a népies műdal fokozatosan átveszi a korábbi divatok: a verbunkos irodalom, illetve a nyugatias anyag helyét, az 1830-as évek tájára teszi.⁶¹ Sárospatakon éppen ebben az időben az énekkar professzionalizálásának folyamata zajlott.⁶² A kollégium zenei tanszékének élére kinevezett Apáthy János Bécsben készült feladatára, melynek lelkiismeretes alapossggal fogott neki.⁶³ Az énekkart a korábbi „pataki stílus”-ról átnevelte a kórusművek klasszikus összhangzattan szabályai szerinti kidolgozására, és az addigi melodiáris kottairás helyett bevezette a professzionálisan elvárt kottairást, öt vonalra, kulcsok, előjegyzések, ritmus és módosító jelek felhasználásával.⁶⁴ Oktató-nevelő munkája nem csak a kottázás megújítását hozta Sárospatakon. Elődeitől eltérően, akik már meglévő dallamokat láttak el az éppen szükséges alkalmi szövegekkel, ő maga írt dallamokat a kollégium különböző ünnepeire, a Bécsben tanult minták alapján.⁶⁵ Apáthy működése az énekkar élén 1829–1861-ig tartott, tehát éppen lefedi a vizsgált időszakot.⁶⁶

Fentiek szükségesek az alábbi táblázat adatainak megértéséhez, mely a Sárospataki Kottatár melodiáriumaiban lejegyzett dallamok stilisztikai megoszlását, illetve azok változását mutatja (1. táblázat). A vastagon szedett sorok a fő dallami rétegeket, alattuk a vékonyan szedett sorok az egyes dallamcsoportok megoszlását mutatják a fő részen belül. *Csörge László melodiáriumánál* a százalékos arány torzít, mivel csak öt ének kottája szerepel benne, nyilván azoké, amik számára újak voltak. Esetében tehát feltehetően az újdonság arányát láthatjuk. *Csörge László melodiáriumának* elhagyásával is szembeötlő a folyamat, ami a nyugatias

⁶¹ Molnár Antal, „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”, 121., Tari Lujza, *Különbféle magyar nóták a 19. század elejéről*, 15.

⁶² Barsi Ernő, Szabó Ernő, *A pataki kollégium zenei krónikája*, 56.

⁶³ Barsi Ernő, Szabó Ernő, *A pataki kollégium zenei krónikája*, 24.

⁶⁴ V. Szűcs Imola, „A sárospataki kollégium zenei élete a reformkorban a melodiáriumok tükrében”, 91.

⁶⁵ Orbán József, *A Sárospataki énekkar története*, 76.

⁶⁶ Barsi Ernő, Szabó Ernő, *A pataki kollégium zenei krónikája*, 56

dallamok arányának erőteljes növekedését, és a régebbi korok dallamainak csökkenését illeti: míg az 1817–28-as *Pataki dallamtár* esetében a nyugatias és egyéb jövevény dallamok aránya hatvankét százalék, az 1837–1853-as elnöki melodiárium esetében ez már kilencvenegy százalékra emelkedik, azon belül pedig a XVIII. század végére datálható nyugatias hatást mutató dūr plagális dallamok aránya egyre csökken.

	P.Dt. 1817– 1828	Cs.L. 1816– 1831	Sp_sz. és_dtár 1817– 1848	Melod 1822– 1831	M.Á. 1823 – 1835	P_dtár 1828– 1837	B.J. 1831– 1840	Pdtár 1837	Sp_dt ár 1837– 1853	K.G. 1839– 1844	Kótár 1844– 1851
Nyugatias és egyéb jövevény dallamok	62%	100%	81%	44%	77%	80%	85%	49%	91%	88%	88%
plagális	25%	0%	4%	14%	8%	3%	2%	11%	0%	0%	0%
Indulók	1%	0%	16%	14%	19%	19%	20%	11%	18%	17%	16%
Egyéb jövevény dallamok	2%	0%	1%	0%	0%	2%	0%	0%	3%	2%	0%
Régebbi	33%	0%	12%	50%	12%	8%	7%	43%	0%	3%	2%
XVIII. Hex.	6%	0%	9%	0%	6%	17%	1%	0%	0%	0%	0%
Egyházi	6%	0%	0%	25%	6%	0%	0%	13%	0%	0%	0%
Verbunkos	5%	0%	6%	6%	10%	10%	7%	8%	9%	8%	10%
Népies dalok és csárdások	0%	0%	1%	0%	1%	2%	1%	0%	0%	1%	0%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

1. táblázat: A Sárospataki Kottatár melodiáriumainak zenei rétegenkénti megoszlása

Az 1837-es *Pataki dallamtár* esetében az arány változik ugyan, de, mint a források leírásakor kiderült, e dallamtár nagyobb része korábbra datálható, melodiáris lejegyzéseket tartalmaz. A Pataki melodiáriumok dallami megoszlásának vizsgálatakor a nyugatias és egyéb jövevény dallamokon belül külön figyelmet érdemelnek az indulók, nagy számuk miatt. Ezek az indulók, „marsch”-ok többségükben a „vizsgálatkori énekek” darabjai.⁶⁷ Egyéb jövevény dallamot nagyon kis százalékban tartalmaznak ezek a melodiáriumok, így változásuk nem kimutatható. Az új, nyugatias dallamanyag arányának növekedésével csökken viszont a régebbi dallamok

⁶⁷ Ilyen például a „Pályahős ifjak” kezdetű, 1847-iki Marsch és induló. Sp_dtár_1837-1853, 126-129.

aránya. Ebben változást szintén csak az 1837-es melodiárium mutat, ami ismét alátámasztja, hogy anyagának java része korábban keletkezett az 1837-es évnél. Feltehetően Apáthy János működésével hozható összefüggésbe, hogy a régebbi rétegen belül az egyházi dallamra énekelt világi dalok aránya csökken: hiszen Apáthy már maga írt dallamokat, nem kész dallamokra húztak új, alkalmi szöveget, mint érkezése előtt. Megnövekszik ugyanakkor a verbunkosok aránya: míg az 1817–1828-as *Pataki dallamtár*ban arányuk még hat százalék, ez Apáthy János idejére tíz százalék körülire növekszik. A népies dallamok aránya nagyon csekély: mindössze egy-két százalék.

A következő tábla az egyéb, nem Sárospatakon található diák-melodiáriumok zenei anyagának stílusbeli megoszlását mutatja. Ebből az első, Tóth Mihályé Sárospatakhoz, Félégyházi Lajosé Hódmezővásárhelyhez, Veres Jánosé Debrecenhez, Márkus Istváné Pápához köthető (2. táblázat).

	T.M. 1814– 1826	F.L. 1827	V. J. 1828– 30	M.i. 1836
Nyugatis és egyéb jövevény	51%	45%	77%	74%
plagális	0%	0%	29%	0%
Indulók	0%	10%	14%	5%
Egyéb jövevény dallamok	5%	10%	0%	0%
Régebbi	42%	32%	0%	0%
XVIII. Hex.	0%	0%	0%	0%
Egyházi	12%	14%	0%	0%
Verbunkos	7%	23%	23%	15%
Népies dalok és csárdások	0%	0%	0%	11%
	100%	100%	100%	100%

2. táblázat: Az egyéb helyeken található diák-melodiáriumok dallami megoszlása

Ebben a táblázatban az látható, hogy nem csak Sárospatakon, hanem a többi kollégiumban is a nyugatis anyag növekedett a régebbi dallami rétegek rovására az idő előrehaladtával. Az adat annyiban torzít, hogy Tóth Mihályét kivéve a többi összeíró nem minden esetben kottázta le a dalokat, tehát itt is számolni kell az újdonság erejével. Az új, nyugatis irányzat dallamai ezzel együtt egyik melodiáriumban sem érik el a Sárospatakon Apáthy János idejére tehető szintet. Ha nem is olyan mértékben, mint Sárospatakon, de ezekben a melodiáriumokban is megtalálhatóak az indulók, nyilván hasonló funkciókban használták őket. A nyugatis és egyéb

jövevény dallamanyagon belül a XVIII. század végére tehető, plagális dúr dallamok aránya egyedül a *Veres János melodiárium*ban mérhető, a többiben meg sem jelenik, az egyéb jövevény dallamok aránya ezzel szemben csak Sárospatakon és Hódmezővásárhelyen számítható. Sárospataknál nagyobb viszont a verbunkosok aránya a többi diák-melodiáriumban tapasztalhatóhoz képest. A népies dalok térhódítása egyedül Márkus István adataiban jelenik meg, az általa lejegyzett dallamok tizenegy százaléka sorolható ehhez a stílusréteghez.

A magánhasználatú énekeskönyvek dallami megoszlása az idő előrehaladtával már kirajzolhatna egyfajta ívet, mely a stílusváltozást illeti, de e kéziratok esetében is úgy tűnik, inkább a könyv használójának, vagy a használó körének ízlése érvényesült (3. táblázat).

	Nagyk. 1809– 1848	D. G. 1826–37	K. L. 1828– 1844	V.É. 1829	TKK 1831	TÁD 1832– 1843	MD 1834	Git 1835	P.ZS. 1836	Sz–M. 1840– 1850
Nyugatias és egyéb jövevény	52%	29%	43%	40%	34%	52%	61%	83%	100%	68%
Plagális	25%	0%	0%	0%	0%	1%	2%	0%	0%	0%
Indulók	0%	0%	4%	0%	0%	1%	1%	1%	0%	1%
Egyéb jövevény dallamok	0%	0%	6%	0%	0%	6%	9%	7%	0%	10%
Régebbi	42%	43%	7%	15%	0%	15%	18%	1%	0%	6%
XVIII. Hex.	6%	33%	100%	14%	0%	37%	66%	0%	0%	73%
Egyházi	6%	0%	0%	29%	0%	5%	3%	0%	0%	30%
Verbunkos	3%	0%	7%	6%	33%	15%	6%	13%	0%	5%
Népies dalok és csárdások	3%	28%	43%	39%	33%	13%	9%	3%	0%	19%
Népdal	0%	0%	0%	0%	0%	5%	6%	0%	0%	2%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

3. táblázat: A magánhasználatú kéziratok kottás énekeskönyvek dallami megoszlása

Péter Zsuzsanna adata, hasonlóan a csak részben kottázó diák-melodiáriumokhoz torzít, mivel csupán két ének áll benne kottával. Ha az ő kéziratát kihagynánk is, azt lehetne látni, hogy a nyugatias és egyéb jövevény dallamok aránya növekszik egészen a *Gitarra való énekes darabok*ig, és csak Szalontai Madass Sándornál csökken újra, aki 1840-ben kezdte összeírni gyűjteményét. Az indulók aránya a kollégiumok falain kívül készült kéziratokban láthatóan elenyésző. Az nyugatias és egyéb jövevény dallamok arányán belül a plagális dúr dallamok eltűnnek, az egyéb jövevény dallamok aránya viszont növekszik. A régebbi anyag visszaszorulása ebben a csoportban szintén nem köthető egyértelműen időhöz, tekintve, hogy a

Nagykaposi melodárium datálásának vége 1848, Diénes Gáboré pedig túlnyúlik a harmincas évek közepén. E két kéziratban a korábbi dallami réteg negyven százalék fölötti, míg a *Gitárra való énekes darabok* esetében 1835-ből mindössze egy százalékot tesz ki. A régebbi anyagon belül a dúr hexachord dallamok aránya meglepő emelkedést mutat, Szalontai Madassnál már hetvenhárom százalék. Kelemen Lászlónál ugyan a régibb rétegbe tartozó dallamok száz százalékát alkotja ez a dallami csoport, de ez esetében csak négy dallamot jelent. Ezekben a kéziratokban, kivéve Tóth Istvánéit, feltűnő a verbunkos dallamok alacsonyabb aránya az előbb vizsgált kéziratcsoporthoz képest. E forráscsoport esetében előzőekkel ellentétben megjelennek már a népies dalok és csárdások is, igaz, nagyobb arányban éppen az 1820-as évek végének kézírataiban. Arányuk a későbbi kéziratokban csökken, csak Szalontai Madassnál érik el ismét a tizenkilenc százalékot. Ha az keletkezési időt nézzük, úgy tűnik, nem az határozza meg az énekeskönyvek anyagát a reformkoron belül. Az 1829-es *Válogatott énekek* negyven százalékban áll nyugatias és egyéb jövevény dallamokból és harminckilenc százalékát alkotják népies dalok és csárdások.

A *Gitárra való énekes darabok* hét évvel későbbi keltezésű előbbinél, mégis nyolcvanhárom százalékában tartalmaz nyugatias és jövevény dallamokat, és csupán három százaléka az újabb stílust jelentő népies dal és csárdás. Nagy Sándor nyilván a társasági szórakoztatást tartotta szem előtt. Ízlésbeli változást ebben a forráscsoportban Kelemen László kézírata mutat: 1828-ban kezdett összeírásában még majdnem fele-fele arányban vannak az nyugatias dallamok és a népies dalok és csárdások, ám ő főleg színházi anyagot rögzített, és mint kézírata előlapjából is kiderül, hazafias szándék vezérelte. Az ő esetében, a színházi anyag tekintetében látható a változás, de az is a negyvenes évekre tehető: a tizenkét német szövegű ének utáni utolsó húsz dal már kizárólag népies műdal, az 1843-ban bemutatott *A szökött katona*, illetve az 1844-ben színpadra került *A két pisztoly* c. művekből.⁶⁸

Hasonló következtetéseket lehet levonni a többszöri népdalfelhívásokra készült kéziratok dallami megoszlásának áttekintésekor (4. táblázat). Ezek, bár fentiekkel hasonló időben készültek, teljesen más dallammegoszlási képet mutatnak, mint az előzőekben tárgyaltak. Feltűnően kevesebb először is a nyugatias és egyéb jövevény dallamok aránya a fenti táblázat adataihoz képest. Ezen belül is Mátray Gábornál magasabb az egyéb jövevény dallamok, illetve a plagális dúr dallamok aránya, mint kortársainál. A tudós érdeklődés, a magyar dallamok megőrzésének és megörökítésének szándéka nála látszik meg leginkább. Kéziratában a legmagasabb a korábbi dallamok aránya is, melyek majdnem fele a dúr hexachord dallamok

⁶⁸ K. L. 1828-1844, 110a-112a

közé tartozik. Arányaiban a legtöbb népdalt ezzel együtt nem az ő, hanem Kiss Dénes gyűjteményében találhatjuk meg. Ami ebben a forráscsoportban látható egyedül szignifikáns módon, az népies dalok és csárdások térhódítása az idő előrehaladtával.

	Mátray 1828–29	Mindszenty 1832	DF 1844	KD 1844
Nyugatias és egyéb jövevény	20%	49%	36%	7%
Plagális	13%	0%	0%	7%
Indulók	0%	0%	0%	0%
Egyéb jövevény dallamok	13%	8%	7%	13%
Régebbi	28%	7%	5%	10%
XVIII. Hex.	45%	4%	0%	65%
Egyházi	9%	0%	0%	2%
Verbunkos	8%	16%	7%	12%
Népies dalok és csárdások	27%	25%	50%	48%
Népdal	17%	3%	2%	23%
	100%	100%	100%	100%

4. táblázat: A népdalgyűjtés szándékával készült kottás kéziratok dallami megoszlása

Összefoglalva a kottás kéziratok dallami rétegzettségének vizsgálatát, azon kívül, hogy természetes módon megtalálhatóak bennük a reformkor fő zenei áramlatainak termékei, a kérdésre, hogy az idővel változik-e a rétegek aránya ezekben, illetve ebben az esetleges változásban felfedezhető-e a Magyar Tudós Társaság többszöri felhívásainak hatása, alig kapunk választ. A Magyar Tudós Társaság felhívására új kéziratcsoport jelenik meg a reformkorban, a kéziratoké, amiket kifejezetten ezek a felhívások ösztönöznek, valamint egyes kéziratokban új „nép dall” megjelölés. Ennyiben a változás tetten érhető. A dallami rétegzettség változásának vizsgálata viszont inkább azt mutatja, hogy egyebekben az összeírás ideje a reformkoron belül nem számít annyira jelentős tényezőnek, mint az összeírás helye, és az összeíró és köre személyes ízlése, és célja. A harmincas évekre tett stílusforduló az egyes kéziratcsoportokon belül ennél a vizsgálatnál csak a kifejezetten a Tudós Társaság felhívására összeírt, tehát kifejezetten magyar dalanyagot célzó összeírások esetében mutatkozik meg. Ha azonban egymás mellé állítjuk például Kiss Dénes, vagy Szalontai Madass Sándor adatait, akkor még feltűnőbb a különbség: a magáncélú összeírónál, aki válogatás nélkül jegyezte fel a neki tetsző dalokat, ott szerepel még hatvannyolc százaléknyi nyugatias és egyéb jövevény dallam. Ebből tehát arra következtethetünk, hogy az általánosan használt közdal irodalmat a

Magyar Tudós Társaság felhívásai, és annak eredményei a közreadásuk előtt nem befolyásolták jelentősen.

IV. A VIZSGÁLT KÉZIRATOK ÉS A KORABELI SZÍNHÁZI ANYAG KAPCSOLATAI

IV.1. BEVEZETŐ

IV.1.1. Magyar színügy a reformkor előtt

IV.1.1.1. A hivatásos magyar színjátszás kezdetei

A hivatásos magyar színjátszás feltételeinek megteremtése, az állandó játszóhely és a repertoár kérdései az 1825-ös „reform országgyűlés”-t is foglalkoztatták. Élénk folyamatok zajlottak ebben az időszakban: eltűnedezett a korábbi, zömében német fordításokból álló anyag, önállósodott a magyar dráma, a vándorszínészettől a színjátszók javának vándorlása állandó színházakban ért véget, bemutatták az első népszínművet, mely műfaj aztán az 1870-es években önálló színházat is kapott.⁶⁹

A folyamat, a magyar hivatásos színészet kezdete a harmincöt évvel korábbi országgyűléshez köthető: Kelemen László és Ráday Pál az 1790-ben az összeült országgyűléshez, valamint a királyhoz folyamodott, játszási engedélyt kérve csoportjának. Előbbinek a színház embernevelő hatására, utóbbinak a nemzetnevelő, és megtartó erejére hivatkoztak.⁷⁰ A folyamodvány elérte célját: Zichy László országbíró utasítására a német színház szünnapjain pesti és budai játszóhelyét át kellett engedje a magyar csoportnak, valamint jelentős adomány is összegyűlt a színház céljaira.⁷¹ A lelkes kis csoport 1790-ben mutatkozott be a Budai Várszínházban, Simai Miklós: *Igazházi* c. művével, melyet két nappal később a Pesti Rondellában megismételtek.⁷² Kelemen vállalkozása ekkor még „első fecskének” bizonyult,

⁶⁹ Első népszínmű a *Szökött katona*. *Magyar Színházművészeti Lexikon*, 558., Népszínház megnyitása u.o., 556.

⁷⁰ Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, In.: *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk.: Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémia kiadó, 1990.), 61-83., 61.

⁷¹ A játszóhely Pesten a Rondella, Budán a Várszínház volt. *Magyar Színházművészeti Lexikon*, 656., 847.

⁷² *Magyar Színházművészeti Lexikon*, 656.

legalábbis Pesten: a két magyar nyelvű előadás után a játékedélyt a konkurenciától tartó német társulat visszavonta, Kelemen László csapata ezután rövid működése során az állandó játszóhely, valamint egyéb személyi és tárgyi feltételek megteremtésével küzdött.⁷³ Az 1792-es országgyűléshez így már nem „a megalakulás”, hanem „rendszeres játszás illúziója fűződött”, s csak az újabb országgyűlési gyűjtés mentette át a nehéz helyzetben a belső ellentétektől is feszített játékszíni társaságot.⁷⁴

A társulatnak komoly konkurenciát jelentett a jóval tőkeerősebb és szakmailag fejlettebb német színház, mellyel szemben egyedül a magyar nyelv volt, melyet újdonságul mutathatott.⁷⁵ A konkurrálás zenei téren is megnyilvánult: az *Igazházi* bemutatóján a felvonások között hangszervirtuózok léptek fel, és a toborzó jelenetben nógrádi cigányok húzták a verbunkost, a német társulat pedig Várbeli előadásaiban magyar dalbetéteket is kezdett alkalmazni. 1792-ben a magyar társulathoz a verbunkos két virtuózát, Lavotta Jánost, majd Csermák Antalt szerződtették.⁷⁶ A színpadi zene ebben az időben nem jelentett többet néhány dalbetétnél, az első énekesjáték, a *Pikkó hertzeg és Jutka Persi* bemutatójára csak 1793-ban került sor.⁷⁷

Az éppen induló magyar színjátszás a megfelelő személyi és tárgyi feltételek mellett darabínséggel is küzdött. A játszott művek ezért fordítások, magyarítások voltak, ilyen magyarítás téméke Simaitól az *Igazházi* is, Alois Friedrich von Brühl: *Der Bürgermeister* c. művének átköltése.⁷⁸ A fordítók esetenként csak a neveket költötték át, illetve a helyszínt helyezték Magyarországra (így lett Heinrich Schoden: *Ernst Graf von Gleichenjéből* Károlyi Ferenc átíratában *Gróf Baranyi György*, vagy August Kotzebue: *Adelhaid von Wofungen-jéből* *Szegfalvi Ágnes* Lakos János átírásában), máskor a szöveget is átalakították, halmozva benne a „szólásokat és szóláshasonlatokat”.⁷⁹ A fordítandó darabok általában a német színház közvetítésével jutottak a magyar társulathoz, bár az idővel növekedett azon bemutatók sora, melyeket a német színház közöisége még nem látott.⁸⁰ A komoly daraboknál még nagyobb szabadságot adtak az énekesjátékok: zenei anyagukba dalbetétként szinte bármi helyet

⁷³ Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*. (Budapest: Móra Ferenc Kiadó, 1983), 34., Ráday Gedeon levele Kazinczy Ferencnek 1791.02.14., illetve Soós Márton levele Aranka Györgynek 1791.10.05. *A vándorszínésztől a Nemzeti színházig*. Magyar Levelestár. Válogatta, szövegeket gondozta és az utószót írta: Kerényi Ferenc. (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987), 8-12.

⁷⁴ Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 62., 65.

⁷⁵ Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 32., 39.

⁷⁶ Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 76.

⁷⁷ Németh Amadé, *Magyar Operatörténet*, 24.

⁷⁸ Kerényi Ferenc, „Drámaprogram – színház nélkül.” In.: *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk.: Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémia kiadó, 1990), 43-49., 47.

⁷⁹ Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 68., 71, 73, Tóth Dénes. *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 24.

⁸⁰ 1792-ben még csak két olyan előadás volt, ami nem szerepelt a német társulat műsorán, 1793-ban már négy, például a már említett *Pikkó hertzeg*. Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 82.

kaphatott, A *Pikkó herczeg* partitúrájába például Perdillo dala Mozart: *Szöktetés a szerájból* c. művéből.⁸¹ Az énekesjátékok bemutatásának célja kettős: részben a közönségcsalogatás, részben: „a magyar nyelv zenei alkalmasságának” bizonyítása, ennek jegyében a *Pikkó herczeg* egyik dala lassú és gyors verbunkos dallamra készült.⁸² 1795-ben Schikaneder művének átíratával, a *Csörgősipka* c. varázsoperával még szép sikert értek el az Első Magyar Játékszíni Társaság, de egy év múlva a társulat az anyagi problémák és belső ellentétek miatt feloszlott.⁸³ Tagjai részben a Kolozsvári társulathoz távoztak, Kelemen László pedig további társulati szervezésekbe fogott, de már Pest-Budán kívül.⁸⁴

A hivatásos magyar színészet másik bölcsője Kolozsvár, ahol szintén az 1790-1791-es országgyűlés foglalkozott először „színüggyel”, de konkrét lépések ekkor még nem történtek az ügyben. 1792-ben a pesti magyar színjátszás hatására került elő ismét az ügy, ekkor adtak ki játszóengedélyt az „egyesült nemes ifjak társulatának” egész Erdély területére.⁸⁵ Minden pártolás ellenére a kolozsvári társulatnak is hamarosan szembe kellett néznie az önfenntartás nehézségeivel: a társulatot báró Wesselényi Miklós mentette meg, aki 1797-ben „elenyészvén a theatrum az adósságok miatt” felvásárolta teljes felszerelésüket.⁸⁶

Már az erdélyi társulat működésében megmutatkoztak azok a kényszermegoldásokat szülő problémák, melyek mai napig fejtörést okoznak a korszak kutatóinak. Mivel az együttes kisebb volt a pest-budainál, a *Formenterai remete* c. énekesjátékot esetenként csak úgy tudták színre vinni, hogy abból „a sok énekek, a nagy spanyol és török sokaság, s nehéz játszószíni készülétek kimaradtatnak”, illetve akár a dalokat is el lehetett belőle hagyni, a „darab minden kára nélkül”.⁸⁷

IV.1.1.2. A vándorszínészet kialakulása

A pest-budai színjátszó társaság szétesése a magyar színjátszás lelkes művelőinek kirajzásával járt: Wesselényi Miklós 1798-ban „bizonyos futó társaságot” említett rosszállóan levelében a

⁸¹Németh Amadé, *Magyar Operatörténet*, 25-26., Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 77.

⁸²Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 78.

⁸³Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 39-44., Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 81., 83.

⁸⁴Kelemen László levele Bihar vármegye alispánjának 1795.12.14., Szeged, illetve Kecskemét városának, 1800.02.14., 1800.08.16. *A vándorszínészettől a Nemzeti színházig*. Magyar Levelestár. 45., 51., 55.

⁸⁵Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 47-48.

⁸⁶Kerényi Ferenc, „Az erdélyi magyar hivatásos színészet kezdetei.” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk.: Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémia kiadó, 1990.). 84-100., 89.

⁸⁷Kerényi Ferenc, „Az erdélyi magyar hivatásos színészet kezdetei.”, 93, Lakatos István, *A kolozsvári magyar zenés színpad*. (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1977), 18.

debreceni főbírónak, mely a színészet ügyét működésével porba tiporta volna.⁸⁸ Az igazság az, hogy Kelemen László már 1795-ben foglalkozott a vándorszínészet ügyével, ekkor társulatát, szembesülve a pesti nehézségekkel, a Tiszántúlra kívánta telepíteni.⁸⁹ A vándorlás oka egyrészt a játszóhely, leginkább a téli játszóhely hiánya, másrészt a nézőszám szezonális változása: a lehetséges nézők nyáron birtokaikra távoztak.⁹⁰ Kelemen társulatának sorsa végül igazolta Wesselényi Debrecen főbírójához intézett szavait: „vármegye, vagy más publicumnak minden befolyása, közbejövetele, avagy protekciója nélkül (mely nélkül társaság fenn nem állhat)” – 1801-ben Losoncon zár alá vették Kelemen Lászlóék maradék vagyonát, a kotta-, könyv- és jelmeztárat, Kelemen pedig visszatért kántori hivatásához.⁹¹

1798-ra Wesselényihez szerződtek a pesti társulat megmaradt tagjai, így a műsor is egységesült.⁹² Ez évtől kezdve maga Wesselényi is szervezett turnékat az általa pártolt Kolozsvári társulatnak, melyet Kelemennel ellentétben a magisztrátusok előzetes felkeresésével gondosan előkészített számukra.⁹³ Debrecenben 1798-ból való az első adat arról, hogy a társulat megfordult a városban: Wesselényi muzsikus diákok szereplésének engedélyezését kérte ekkor, míg az ő zenészei Váradról megérkeznek.⁹⁴ Wesselényi kérelme mindjárt rávilágít a magyar színjátszás, különösen a zenés színház, még Wesselényi tőkeerejével is fennálló problémáira: a szakképzett előadók, különösen a zenészek hiányára. A vándorlás, a vendégjátékok alkalmával a társulat mindig a helyi zenészekre és apparátusra kellett támaszkodjon, így például Kótsi Patkó János magyarítását, az *Arany időt* csak a helyi viszonyokra alkalmazott zenével lehetett előadni, arra is akadt példa, hogy Kótsi egy szál gitárral kísért.⁹⁵ A Debrecenben vendégszereplő társulat végül csak az ígért váradi zenészek megérkezésekor tudta előadni ösbemutatóként Kótsi Patkó magyarítását, *A havasi juhászlányt*.⁹⁶

⁸⁸ Kerényi Ferenc, „Az erdélyi magyar hivatásos színészet kezdetei.”, 100.

⁸⁹ Kelemen László levele Bihar vármegye alispánjának 1795.12.21. *A vándorszínésztől a Nemzeti színházig*. Magyar Levelestár, 45.

⁹⁰ Kerényi Ferenc, „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása”. In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk.: Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémia kiadó, 1990), 100-124., 102.

⁹¹ Rehák József levele Pest vármegyének 1802.03.14. *A vándorszínésztől a Nemzeti színházig*. Magyar Levelestár, 58-63., *Magyar Színházművészeti lexikon*, 368.

⁹² Kerényi Ferenc, „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása.”, 106.

⁹³ Kerényi Ferenc, „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása.”, 103., 105.

⁹⁴ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)” in. *Zenatudományi dolgozatok*. 1980. Felelős kiadó: Falvy Zoltán. Szerkesztette: Berlász Melinda Domokos Mária. (Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Zenatudományi Intézete, 1980), 259-274., 260.

⁹⁵ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, 261, 262, Kótsi Patkó János (1763-1842) színész, zenészerző, drámaíró, fordító. „Egyike volt a korai m. színészet művelt mindeneseinek”. *Magyar Színházművészeti lexikon*, 410.

⁹⁶ Kerényi Ferenc, „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása.”, 109., A darab eredetije az 1790-ben bemutatott *Die adeliche Schäferin*, Pietro Guglielmi két felvonásos vígoperája, melyből

A zenés műsor népszerűségét és fenntartásának másik gondját a társulat vezetőjének felhívása mutatja, melyet a Magyar Hírmondó 1799 március 1-i számában tett közzé: ebben arra kérte a tisztelt publikumot, hogy akinek van készen darabja, fordítás, vagy saját, vigye hozzá. Ha próza, akkor a jobbakat ki is nyomtatják, ha énekes, akkor ezen felül a harmadik előadás jövedelmét ajánlja fel a beküldő számára.⁹⁷ Wesselényi társulata ugyanis, amint a korábbi pest-budai is, magyarításokra volt utalva, melyek általában Bécsben népszerű darabok átírásai voltak.⁹⁸ Az eredeti darabok azonosítását nagyban nehezíti, vagy éppen lehetetlenné teszi, hogy a Magyarországra a Pesti Német Színház közvetítésével eljutott darabok sokszor francia, vagy olasz nyelvből ültetettek át németre, és Bécsben is többféle átdolgozásban játszották őket.⁹⁹ Mindemellett a pesti és erdélyi magyarítás sem volt egységes: Kotzebue: *Bruder Moritz, de Sonderling* c. vígjátéka az erdélyi Horváth Józsefnél *Különös természetű Móric*, Magyarországon Ungvárynál *Ország András*, ugyanígy Schiller: *Ármány és szerelem* c. műve Kolozsváron *Fortély és szeretet*, Pest-Budán *Szőkevény és szerelem*.¹⁰⁰ A zenés darabok esetében további kutatási nehézséget okoz, hogy sokszor csak a szöveg jutott el a magyar társulathoz, az eredeti zenei anyag nem. Ilyen esetben a helyi karmesternek három lehetősége volt a muzsika pótlására:

- Saját maga komponált új zenét a hiányzók helyett
- Ha volt valami az eredetiből, azt a helyi sajátosságokra alkalmazta
- Teljesen máshonnan vett zenei betéteket a hiányzók pótlására¹⁰¹

A második és harmadik eset, és a vándorlás során változó zenészhelyzet lehet az oka, hogy ugyanazon darab esetében is esetenként más-más zenészerzőt tüntettek fel a színlepleten.¹⁰² Ha végképpen szorongatta a társulatot a darabhiány, a közönséget legjobban vonzó zenés játék helyettesítését szolgálta a quodlibet, azaz „színjátéktípus-pótló egyveleg”, melyben csak a

Kótsi keze alatt magyar énekesjáték vált. Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, 265., Németh Amadé, *A magyar opera története*, 26.

⁹⁷ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, 274.

⁹⁸ Lakatos István, *A kolozsvári magyar zenés színpad*, 16.

⁹⁹ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, 262., Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1800-1810).” in. *Zenetudományi dolgozatok*. 1981. Felelős kiadó: Falvy Zoltán. Szerkesztette: Berlász Melinda Domokos Mária. (Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, 1981.). 101-116. 105.

¹⁰⁰ Kerényi Ferenc, „Az erdélyi magyar hivatásos színészet kezdetei”, 94., 91., Horváth József (?-1830): színész, színigazgató, fordító. 1808-1812 Debrecenben játszott, majd alapító tagja volt a Székesfehérvári társulatnak. 1825-től Erdélyben folytatta pályáját. Ungváry János (1763-1807): színész, fordító. Kelemen László első társulatának alapító tagja. *Magyar Színházművészeti lexikon*, 313, 827.

¹⁰¹ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1800-1810)”, 110.

¹⁰² Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, 262.

legnépszerűbb jeleneteket, dalbetéteket adták elő zömmel olyan énekesjátékokból, melyet a helyi publikum egyben még nem látott.¹⁰³ Az első ilyen Quodlibet előadásáról 1799-ből, Debrecenből tudunk.¹⁰⁴

Wesselényi társulata az 1799-es évben Biharban, Nagyváradon és Debrecenben játszott, majd a következő években különböző városokban folytatták a vendégjátékokat, egészen 1809-ig, amikor Debrecen városát kérték, hogy vegye át felügyeletüket Wesselényitől. Az erdélyi társulat kinevelt ifjabb tagjai 1807-ben Pestre távoztak, hogy önálló, új társulatot alapítsanak.¹⁰⁵ Vendégjátékaikkal hamar elterjedtek az általuk játszott zenés darabok legnépszerűbb dalai, és ezt a terjedést az egyre szaporodó többi, mecénatúra híján saját magára utalt vándorló kistársulat működése tovább fokozta. A magyar nyelvű előadások 1790-1797 között a kolozsvári és pest-budai társulat által három, „futó társaságok” által szintén három, 1798-1809 között a különböző társulatok által újabb tizenegy városba jutottak el.¹⁰⁶

IV.1.1.3. A második pest-budai társulat, új műfajok, első színházak

A színházügy az 1802-es országgyűlésen, majd az 1807., 1808 és 1811-12-es évin is felmerült.¹⁰⁷ Eredményt az 1807-esen értek el a művészet pártolói: a pesti magyar együttes a némettel azonos jogokat kapott, így mentesültek a 25%-os bérleti díj fizetése alól.¹⁰⁸ Az új együttes 1807-ben mutatkozott be a pesti Rondellában Ludvig Schmidt: *A virtus próbaköve a szerencsétlenség* c. darabjával, a társulat igazgatója, Ernyi Mihály fordításában.¹⁰⁹ Ebben a társulatban kezdte pályáját 1810-ben Dérnyé, aki kivételes hangterjedelmével és színészi tehetségével fellendítette az énekesjátékok előadását.¹¹⁰

¹⁰³ Kerényi Ferenc, „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása”, 110.

¹⁰⁴ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, 269.

¹⁰⁵ Id. Wesselényi Miklós levele Mérey Sándornak 1807.07.30., Darvas Ferenc levele id. Wesselényi Miklós bárónak 1807.10.15., *A vándorszínésztől a Nemzeti színházig*. Magyar Levelestár, 76-80., Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 61.,

¹⁰⁶ Kerényi Ferenc, „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása”, 102., 106.

¹⁰⁷ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”. In. Magyar színháztörténet 1790-1873. Szerk.: Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémia kiadó, 1990), 127-189., 127.

¹⁰⁸ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 128.

¹⁰⁹ Ernyi Mihály (1770-1820): Énekes színész, színigazgató, drámaíró- és fordító. Kelemen László első társulatának alapító tagja. Főleg Debrecen és Nagyvárad színészetéhez kötődött. *Magyar Színházművészeti lexikon*, 193, Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 63.

¹¹⁰ „Az ember nem tudta mit bámuljon meg nála jobban: színjátszó tehetségét, átható szavalatát vagy énekét” Ábrányi Kornél, *A magyar zene a XIX. században*, 66., Dérnyé Széppataki (Schenbach, Schekenbach) Róza (1793-1872): Énekes színésznő, drámafordító. Számos társulatban megfordult, nagy szerepe volt a korai magyar operajátszásban, illetve a színészet elismertetésében. *Magyar Színházművészeti lexikon*, 180-181.

1812-ben új fordulat állt be a társulat életében: megnyílt a német színház, így a Rondella a magyar társulatra maradt. 1812-ben itt mutatták be Láng Ádám fordításában Hirschfeld: *Tündérkastély Magyarhonban* c. művét, Dérynével a főszerepben.¹¹¹

A nem túl jelentékeny zenekar erősítésére az együttes szívesen vette igénybe az Eszterházy-ezred katonazenészeinek segítségét is, a koncertélet pótlására a felvonások között zenét adtak, hogy milyen, arról Berzsenyi kifogásából kaphatunk képet, aki Pestre látogatván bírálta a felvonásközi zene németességét.¹¹²

Bár a zenés műsor főleg singspielek fordítására támaszkodott, Pesten ezek mellett újként, eredeti magyarként jelent meg, a német, banditaéletet bemutató, és igen sikeres színművek hatására Balogh István *Angyal Bandija* 1812-ben.¹¹³ Ennek csárdajelenetében a szereplők „népdallal, vagy népies műdallal” léptek színre, Rózsavölgyi Márk verbunkos hangszerelésében.¹¹⁴ Sikerére jellemző, hogy a XIX. század első felének egyik legtöbbet játszott darabjaként tartják számon.¹¹⁵ A darab hat évvel a betyár pere után keletkezett, és a későbbi népi színművekhez képest jóval realiztikusabb volt.¹¹⁶ Hozzávetőleg ezzel egyidejűleg jelent meg a magyar színpadon a nemzetiségek zenei népiessége is: Láng Ádám: *A szebeni erdő* c. művébe román táncot is szőtt.¹¹⁷ Ennek az iránynak folytatása Mátray Gábor 15 éves kori kompozíciója, a vitézi játékok típusába tartozó *Czernyi György*, melyben szerb szövegű dalok, verbunkos motívumok, valamint délszláv zenei betétek is helyet kaptak.¹¹⁸ A darab megnyerte a szerb közönséget: a Czernyi György cenzúra általi betiltása után a szerző, Balogh István naplója szerint a szerb kereskedők kézzől-kézre adták, és amivel tudták, ellátták

¹¹¹ Pesti Német Színház: *Magyar Színházművészeti lexikon*, 609, Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 155.

¹¹² Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 141., Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 154.

¹¹³ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 16. Balogh István (1790-1873): színész, színigazgató, drámaíró és fordító. Kisebbség-nagyobb társulatokkal az egész országot bejárta. Mintegy harminc darabot fordított és magyarázott. *Magyar Színházművészeti lexikon*, 50., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 142.

¹¹⁴ Rózsavölgyi Márk (1787/89-1848): zeneszerző, a verbunkos műfajának egyik utolsó művelője. Szabolcsi Bence, Tóth Aladár, *Zenei lexikon* III, 262-263., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 142., Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 155.

¹¹⁵ Pór Anna, *Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka*. Irodalomtörténeti füzetek 86. (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézet, 1974), 37.

¹¹⁶ Pór Anna, *Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka*, 55., Angyal Bandi (1760-1806): A legrégebbiről ismert betyár. Több ízben perbe fogták, utoljára 1806-ban. *Magyar néprajzi lexikon*, I-III. Szerk: Ortutay Gyula. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977-1980), I., 103-104.

¹¹⁷ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 20, Láng Ádám (1772-1847): énekes színész, színigazgató, drámaíró- és fordító. Először a Pesti Német Színház tagja, majd az első Kelemen László társulaté. Megfordult Erdélyben, majd a második pesti magyar társulatban, végül a Nemzeti Színház tagja lett. *Magyar Színházművészeti lexikon*, 442.

¹¹⁸ Bayer József, *Déryné naplója*. I-III. Budapest: Singer és Wolfner, é.n. [1900] I. 141., Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 20., Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 154., 155.

öt.¹¹⁹ A társulat 1815-ig játszhatott Pest-Budán, ekkor a Rondellát lebontották, a társulatot pártoló Pest vármegye pedig Miskolcra küldte színészeit, amíg új játszóhely épül Pesten a számukra.¹²⁰

A társulat Miskolcon Hirschfeld: *Tündérkastély Magyarországon* c. művével mutatkozott be, melyet, mint ez a napi gyakorlatról sokat elárul, Déryné telerakott „olyan kedves kis dalokkal”, mert úgy vette észre, hogy „itt szeretik az éneket”.¹²¹ Borsod megye színházi kerület elképzelését vázolta fel, mely szerint a színjátszók időről-időre kirajzanak a többi „nemes városba”, de a központjuk Miskolc marad.¹²² Itt, az Észak-magyarországi színi kerületben adták elő Láng Ádám nyomtatásban is ránk maradt művét, *Mátyás deák választása, avagy a falusi deputáció* címen, melynek zenéjét Zomb József szerezte.¹²³

Míg a pesti társulat Miskolcon játszott, Székesfehérváron is fontos folyamatok játszódtak le. 1818-ban saját társulatot szerveztek és felvetődött a „Dunántúli színi kerület” gondolata.¹²⁴ Itt, Székesfehérváron adták elő „az eredetiség diadalaként” Kisfaludy Károly: *A tatárok Magyarországon* c. színművét, mely nyitó darabja lett a Borsod megye elhatározása alapján Miskolcon megépült állandó színháznak is 1823-ban.¹²⁵ Az eredetiség kérdése egy évvel korábban, az énekesjátékok kapcsán vetődött fel, Döbrentei Gábor értekezett róla az *Erdélyi Múzeum* hasábjain. Szavai szerint „eredeti magyar énekesjátéknak” az felel meg, amelynek szövegírója, zeneszerzője, témája és előadógárdája is magyar.¹²⁶

Székesfehérváron ismét Déryné nevéhez fűződik az énekesjátékok fellendülése. 1821-1822-ben, rövid ideig volt a társulatnál, és naplójában sivár zenei állapotokról számolt be.¹²⁷ A korai zenés műsor nehézségére jellemző, hogy az énekesek hiányának Déryné általi felvetésére a helyi igazgató azt válaszolta: „Majd kitalálunk valamit. Hiszen most eleintén jó lesz a *Csörgő sapka* is.”¹²⁸ A zenészhelyzet okán többnyire a *Tündérkastélyt* illetve egyveleget játszottak,

¹¹⁹ Pór Anna, Pór Anna, *Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka*, 166.

¹²⁰ Enyedi Sándor, *Déryné erdélyi színpadokon*. (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1975), 13.

¹²¹ Déryné naplójában a dalokról is beszámol: „Cserebogár”, „Mariskám, Mariskám, eszem a szemedet”, „Akkor úszok öröm özönében”. Bayer József, *Déryné naplója* I, 312-313., Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 154.

¹²² Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 146.

¹²³ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*. 17., Zomb József: zeneszerző, zenetanár, 1838-1846 között a Kassai Főnemzeti iskola zongoratanára. Több darabhoz is írt kísérőzenét. Szabolcsi Bence, Tóth Aladár, *Zenei lexikon* III, 709.

¹²⁴ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 149.

¹²⁵ Kisfaludi előtt a népi alakok „csak beszéltek, de nem éltek”. Gombos Andor, *A magyar népszínmű története*. (Mezőkövesd: Balázs Ferenc Könyvnyomdája, 1933), 5., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 148., 151.

¹²⁶ Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 215.

¹²⁷ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 154., „Kolosváry azt mondá: „Énekelni köll” De hát kivel? Hát egy áriát” Bayer József, *Déryné naplója* II, 4.

¹²⁸ Bayer József, *Déryné naplója* II, 5.

valamint népszerűvé vált a paródia gyakorlata is, mely szerint egyik este az eredeti darabot, következőn a paródiáját játszották. Ilyen párosítás volt például a *Hamlet*, illetve kiforgatott verziója: *A bástyai kísértő lélek*.¹²⁹

A zenés színház fejlődésében Kolozsváré volt a vezető szerep. Itt, hála az arisztokrata pártolásnak 1819-be zeneiskola nyílt, 1821-ben pedig megépült az első magyar állandó színház.¹³⁰ A konzervatórium vezetője, Grospletter József vállalta a színház karmesteri teendőit.¹³¹

1822-ben Kolozsváron a műsorréteg új, népszerű típusokkal gyarapodott. Ebben az évben mutatták be Grétry: *Raul, a kékszakáll* c. művét, mely a párizsi opéra comique képviselője.¹³² Ugyanebben az évben került színre Kolozsváron az első magyar történelmi daljáték és operakísérlet, a *Béla Futása* Ruzitska Józseftől.¹³³ A mű hamar népszerű lett, amit magyar történelmi témáján kívül néhány könnyen énekelhető verbunkos betétének köszönhetett. Dalai csakhamar a darabtól független, önálló életet éltek.¹³⁴ Még mindig komoly akadály volt a színészek éneklésben való járatlansága, mely alól Déryné volt kivétel, rendkívüli hangterjedelme okán, melyet „minden erőltetés nélkül” tudott használni.¹³⁵ 1823-ban, mikor Kolozsvárra érkezett, még megdöbbenve tapasztalta az énekesek hiányát, ám a színház zenei helyzete a Muzsikai egyesület hatására gyorsan javult: 1826-ra a zenekar létszáma megkettőződött.¹³⁶

Erre az időre egyre másra alakultak a vándortársulatok, melyek „vidéken úgy elszaporodtak, mint gomba az erdőben”.¹³⁷ Ezek a „futó társaságok”, esetenként csak két-három főből álltak, pártolás híján pedig csak jövedelmeikre voltak utalva, így a közönség igényét kiszolgáló sokszor egyéb látványosságokkal is kellett szolgálniuk: akrobatikával, bábozással,

¹²⁹ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 154-155.

¹³⁰ Lakatos István, *A kolozsvári magyar zenés színpad*, 25., *Magyar Színházművészeti lexikon*, 394.

¹³¹ Lakatos István, *A kolozsvári magyar zenés színpad*, 27.

¹³² Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet második szintje, a klasszikus értelemben vett vándortársulatok és színjátéktípusaik.” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk.: Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémia kiadó, 1990), 190-208., 205.

¹³³ Ruzitska József: Karmester és komponista, 1820 körül a nagyenyedi József-ezred karnagya, majd Nagyváradon és Debrecenben működött, 1822-ben a Kolozsvári Színház karnagya. 1823-1824-ben Olaszországba távozott. Szabolcsi Bence, Tóth Aladár, *Zenei lexikon* III, 273., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet második szintje, a klasszikus értelemben vett vándortársulatok és színjátéktípusaik.” 205.

¹³⁴ Ilyen például Kálmán Áriája, „Eleim e gyász hazának”. Bővebben a IV.3.3. fejezetben.

¹³⁵ Tóth Dénes. A magyar népszínmű zenei kialakulása, 18., Legány Dezső a *Hazai és külföldi tudósítások* 1820. augusztus 29-i tudósítását idézi. Legány Dezső, „A vidék zenei élete a húszas-harmincas években” In. *A magyar zene krónikája. Zenei művelődésünk ezer éve dokumentumokban*. (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1967.) 201-217., 202.

¹³⁶ Déryné naplójában arról számol be, hogy előtte a tanácsos felesége énekelte az *Agnes Sorel* címszerepét, ki a férje bevallása szerint nem is tudott énekelni. Bayer József, *Déryné naplója* II, 120., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet második szintje, a klasszikus értelemben vett vándortársulatok és színjátéktípusaik”, 205.

¹³⁷ Bayer József, *Déryné naplója* I, 224.

tablóképekkel.¹³⁸ Működésük, mint Katona József 1821-es szavaiból kiderül, sokszor nem vetett jó fényt a magyar színészet ügyére: „Egyes szerencsevitézekkel tévelygő és sokszor fennérdekletteknek útjait elrontó csoportok”-nak nevezte őket, kiknek „nem a nyelvpallérozás a céljuk, hanem a pénzszerzés”.¹³⁹ Komoly kritika érte a vándor társulatok magyarításokra szorító műsorát is. A bírálat Kölcsey Ferentől jött: „Mostani vándorszínészeinktől nem látunk egyebet a német színnek még, ha lehetséges, romlottabb visszatükrözésénél (...) színjátszóink kénytelenek a bécsi pór nép multságára koholt alacsony tréfákat szedni elő (...) melyek a magyar férfias lélekkel oly elhatározólag ellenkezők.”¹⁴⁰ Az énekesjátékok előadása e kis társulatok esetében még nagyobb nehézségekbe ütközött, de sokszor a nézőszám növelése érdekében a zenekar hiánya ellenére is törekedtek azok előadására.¹⁴¹ A zenés darabok előadásának másik, már említett gátja az énekesek képessége, mely miatt a helyi változatokat lehetetlen kibogozni.¹⁴² Az előadásokba dalbetétként versek is kerülhettek, mint például Kisfaludy Sándor versei Arnold György - Heinisch József -Szentjóni megzenésítésében, a *Mátyás király választásában*. Ebből az „Adja Isten, hogy a magyart egész világ uralja” hamarosan kelléke lett minden vitézi tárgyú darabnak, önálló számként is élt a vándor társulatok gyakorlatában, 1835-ben pedig már „népdal”-ként említették.¹⁴³ A vándor társulatok haszna ugyanakkor mozgékonyaságukban rejlett: olyan helyeken is terjesztették a magyar nyelvet, ahová a nagyobbak nem jutottak el.¹⁴⁴

1825-ben Fejér vármegye a székesfehérvári és miskolci társulat legjobbjaiból válogatott társaságot küldött Pozsonyba, hogy fellendítse a nemzeti színjátszás ügyét. A társaság szeptember közepétől december végéig játszott, innen van adat a már említett *Gott erhlite* színpadi betétdallá válásáról is: az október 4.-i előadáson István király a darab végén leszállt trónjáról, és kottából elénekelt az akkor már „népének”-nek tartott császári himnusz.¹⁴⁵

¹³⁸ Pór Anna, *Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka*, 48.

¹³⁹ Kerényi Ferenc, „A kistársulatok színjátéktípusai”, In. Kerényi Ferenc (szerk.), *Magyar Színháztörténet 1790–1873*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990), 209.

¹⁴⁰ Pór Anna, *Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka*, 5., Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 155.

¹⁴¹ Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 216., Balogh István *Angyal Bandiját* Dunapatajon például egy szál gitárral játszották. Pór Anna, *Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka*, 48.

¹⁴² Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 151., 215.

¹⁴³ Mátyás király választása: Németh Amadé, *A magyar opera története*, 34-35., Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)” I. in. *Zenetudományi dolgozatok*. 1985. Felelős kiadó: Falvy Zoltán. Szerkesztette: Berlász Melinda Domokos Mária. (Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, 1985.). 101-116., Kerényi Ferenc, „A kistársulatok színjátéktípusai”, 206., 216.

¹⁴⁴ Kerényi Ferenc, „A kistársulatok színjátéktípusai”, 211., 212.

¹⁴⁵ Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 150., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 157.

Az 1825-ös országgyűlésen fogalmazódott meg a temlom-iskola-színház hármassága, mint a magyar kultúra fennmaradásának alappilléreié.¹⁴⁶

IV.1.2. Színházügy a reformkorban

IV.1.2.1. A Pesti Magyar Színház megnyitása előtt

A kolozsvári javuló körülmények lehetővé tették, hogy komolyabb dalműveket, operákat is játsszon a társulat. A zenei fejlődést mutatja Grétry: *Raoul* c. operájának 1826-os színlapja, melyen megjegyzi, hogy korábban erős húzásokkal adták elő a művet „némely Rollokra énekes tagok hibáztván”.¹⁴⁷ A zenei fejlődés eredményeként 1825-ben bemutatták: Weber: *A bűvös vadász* c. operáját, majd ezt követte Mozart: *Don Juan*ja, majd a következő évben: Rossini: *Tolvaj szarkája*, 1827-ben pedig a *Sevillai borbély*, újabb egy év múlva a szabadító opera őstípusa, Cherubini: *Vízholdó*-ja.¹⁴⁸ A két típus, az opera és az énekesjáték különválását hirdette Kreutzer: *Cordelia* c. darabjának színlapja 1830-ban: „Ezen daljáték az olaszok szokása szerint minden szóbeszéd nélkül fog előadatni”. A recitativok ekkor még nem arattak osztatlan sikert, bár kérdés, hogy a közönség, vagy az előadók kívánsága volt-e, de hat év múlva már ezt hirdette a színlap Bellini: *Rómeó és Júliájában*: „Sokak kívánságára a felesleges recitativok folyó beszédre vannak változtatva”.¹⁴⁹

1827-ben a kolozsvári társulat énekes része Kilényi Dáviddal az élen függetlenedni kívánt a prózai résztől, és énekes műsorral járta Magyarországot, hirdetve, hogy a magyar nyelv alkalmas operák játszására.¹⁵⁰

Az 1830-évek elején a már töretlen népszerűségű Rossini művei mellett a romantikus opera termékeit, Bellini: *Rómeó és Júlia*, illetve *Norma* c. műveit is műsorra tűzték, noha ez a műfaj többet, komolyabb képzettséget követelt volna az énekesektől, mint a daljátéki gyakorlat.¹⁵¹ A

¹⁴⁶ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 157, 260.

¹⁴⁷ Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 216.

¹⁴⁸ Szabadító opera: A nagy francia forradalom után kialakult színjátéktípus, melyben a főhős valamilyen nagy veszedelemben forog, ám az opera végére éppen hogy csak, de megszabadul. Szabolcsi Bence, Tóth Aladár. *Zenei lexikon* III, 431., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet második szintje, a klasszikus értelemben vett vándortársulatok és színjátéktípusaik”, 205., 206., Lakatos István, *A kolozsvári magyar zenés színpad*, 34.

¹⁴⁹ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet második szintje, a klasszikus értelemben vett vándortársulatok és színjátéktípusaik”, 206.

¹⁵⁰ Lakatos István, *A kolozsvári magyar zenés színpad*, 35., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet második szintje, a klasszikus értelemben vett vándortársulatok és színjátéktípusaik”, 207.

¹⁵¹ Kerényi Ferenc, „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796)”, 70.

már említett vaudeville művészet bécsi válfaja, a paródia az énekesjátékok terén is megjelent: Boieldieu: *A fehér asszony* c. operája utáni estén 1830-ban paródiáját, *A fekete asszonyt* játszották Miskolcon, ugyancsak Müller zenéjével.¹⁵²

Az eredetiséget illetően Kisfaludy Károly kultusza az Észak-Keleti Színi Körzetben 1829-1830-ra megnőtt, és itt, pontosabban Kassán került sor Katona József: *Bánk bán* című művének ősbemutatójára is.¹⁵³ 1833-ban a társulat kettévált, drámai részlege Budán, a Várszínházban kezdett játszani.¹⁵⁴

A Reform országgyűlés által 1830-ban létrejött Magyar Tudós Társaságnak a színügyben is fontos szerep jutott: ajánlásokat fogalmaztak meg a lefordítandó darabok körét illetően, valamint pályázatot hirdettek „a színi kultúra fejlesztésének módozataira”, és páholyt béreltek „az előadások nyelvi ellenőrzése céljából.”¹⁵⁵ 1831-ben foglalkoztak a nyelvkérdéssel is, ekkor írta meg Széchenyi: *A magyar játékszínről* c. munkáját.¹⁵⁶ Az Akadémia nem feledkezett meg a zenés színházról sem. Amint az az 1832-es titkári jelentésben olvasható: „külföldi énekesjátékok jó fordítását is örömmel fogadjuk”¹⁵⁷

Ezekkel együtt a várbéli társulat műsorán még mindig szerepeltek az első műsorréteg darabjai, valamint Kotzeube fordításai.¹⁵⁸ Garay János 1835-ben kelt ki a fordítások ellen „A magyar színműnek egybe kell fornia a nemzet életével”, ugyanebben az évben fiatal írók megalakították a Pesti Drámaírói Egyesületet.¹⁵⁹ A „német nyavalygás leküzdése”, mint törekvés fordulatot hozott a műsorban: hódítani kezdett a francia minták hatására kialakult tündéres játék, melynek egyik legsikeresebb darabja Munkácsy János „eredeti magyar paródiája”, a *Garabonciás diák* Pály Elek zenéjével, melyet 1834-ben mutattak be.¹⁶⁰ Pály ebben a darabban az ún. „sperotizmus”-al élt, vagyis új szöveget alkalmazott már ismert

¹⁵² Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 26, Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 230.

¹⁵³ Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 173., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 174., 175.

¹⁵⁴ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 176.

¹⁵⁵ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 25, Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 177.

¹⁵⁶ Gróf Széchenyi István, *Magyar Játékszínről*. (Pest: Landerer Nyomda, 1834), Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 177.

¹⁵⁷ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 24.

¹⁵⁸ Talpassy Tibor, *A magyar színjátszás hőskora*, 185.

¹⁵⁹ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 24., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 182.

¹⁶⁰ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 32. Pály (Lukács) Elek (1796-1846): Énekes, színész, színigazgató, fordító. 15 éven át a vándorszínészet legjobb tenoristája. Korrepetitorként, karmesterként, zenés darabok zenei összeállítójaként is működött. *Magyar színházművészeti lexikon*, 590., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 184.

dallamokra.¹⁶¹ Azzal, hogy a szövegek a színpadi helyzethez voltak igazítva, és a szereplők belépőt énekeltek, a zenei anyag a jellemzés eszközévé kezdett válni, népdalszerű betéteivel pedig a darab a francia népi vígjátékokra hajazott.¹⁶² A mű mintája az előző évben bemutatott *Lumpácius Vagabundus, avagy a három jómadár*, Nestroy vígjátékának magyarítása, melynek quodlibetre hajazó zenéjébe operákból és más tündérbohózatokból vett betétek mellett „magyaros elméncségek és tréfák” is szöve voltak.¹⁶³

A vándortársulatok gyakorlatát is érintette az ízlésváltozás: Balogh István Mészáros Ignác: *Kartigám* c. szentimentális regényfordításából „víg énekesjáték”-ot készített.¹⁶⁴ Az országot járó kistársulatok gyakorlata, amint az Balogh István naplójából kiderül, változatlan maradt, bizonyos részeket kihúztak, elbeszéléssel helyettesítettek, szerepeket összevontak, ha nem volt más, a cappella is énekeltek.¹⁶⁵

1835-ben Budán kezdett működni az Erdélyben és Kassán összeszokott társulat, így az előadások között megszorodtak az operák és énekesjátékok is.¹⁶⁶

A színházépítés ügyében a fordulat 1836-os országgyűléshez köthető, ekkor Széchenyi István szenvedélyesen igyekezett megnyerni az egybegyűlteket az ügynek, az alsóházban pedig lelkes támogatókra talált.¹⁶⁷

IV. 1.2.2. A Pesti Magyar Színház megnyitása, a népszínmű kialakulása

A Pesti Magyar 1837-ben nyitotta meg kapuit, Vörösmarty: *Árpád ébredése* c. művével, ezzel pedig lezárult a vándorszínészet korszaka.¹⁶⁸ Az új színház társulatának új minőségi kívánalmaknak kellett megfelelnie, ennek érdekében az opera részleg fellendítésére 1838-ban a társulathoz szerződtették a külföldi színpadokat megjárt képzett énekest, Schodelnét, valamint Erkel Ferencet.¹⁶⁹ Ez az opera részleg már alkalmas volt Bellini és Donizetti operáinak

¹⁶¹ Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 241.

¹⁶² Gupcsó Ágnes, "Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)" I, 120., Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 242.

¹⁶³ Tóth Dénes. *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 26., Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 235., 236., 238.

¹⁶⁴ Színpadi megjelenése még érthetőbbé teszi a dalok elterjedtségét. V. Szűcs Imola, „A Kártigám kéziratos dallamemlékei”. In: *Doromb, közköltészeti tanulmányok* 11. Szerk.: Csörsz Rumen István. (Budapest: Reciti, 2023), 161-172., 161., Kerényi Ferenc, „A kistársulatok színjátéktípusai”, 214.

¹⁶⁵ Kerényi Ferenc, „A kistársulatok színjátéktípusai”, 214.

¹⁶⁶ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 179.

¹⁶⁷ Kerényi Ferenc, „A Pesti Magyar Színház építése és megszervezése”, in Kerényi Ferenc (szerk.), *Magyar Színháztörténet 1790–1873* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990), 221-234., 226.

¹⁶⁸ *Magyar színházművészeti lexikon*, 553., 838.

¹⁶⁹ Schodelné Klein Rozália (1811-1854): énekesnő. Először a Kolozsvári Zenedében, majd Bécsben tanult énektechnikát és színészmesterséget is. Kivételes hangterjedelmével és professzionális képzettségével az első

játszására. A *Beatrice di Tenda* bemutatásában még a német társulatot is megelőzték, 1839-ben pedig új magyar operát mutatták be, Bartay Ede: *A csel* c. művét, majd egy évvel később Erkel Ferenc első operáját, a *Báthory Máriát*.¹⁷⁰

A Pesti Magyar Színház repertoárjának „legnagyobb kérdése” változatlanul az eredetiség volt, ezen a téren pedig a magyar elemekkel feltöltődő tündérbohózat bizonyult a legsikeresebbnek.¹⁷¹ Már a *Garabonciás diák* bemutatóján népdalos tréfát emlegettek, de az első, „igazán magyar színmű”-ként ünnepelt *Peleskei nótáriust*, Thern Károly és Gál József tündéres játékát csak 1838-ban mutatták be.¹⁷² Gál műve a népi boszorkányhiedelmet használta természetfölötti szereplőnek, a vidéki magyar nótárius és a pesti német polgár kézfogása a gőzben pedig szimbolikus jelentőséggel bírt.¹⁷³ Thern Károly sikere vegyes zeneiségében rejlett, legnagyobb sikerű dalának pedig a „Hortobágyi pusztán fúj a szél” kezdetű dal bizonyult.¹⁷⁴ Ahogy a színművek témaválasztása a népelet felé fordult, zenei anyagukba is egyre több népies műdal került.¹⁷⁵

A *Peleskei nótárius* sikerén felbuzdulva a színház igazgatója, Bartay Ede 1843-ban pályázatot írt ki, melyben már 50 aranyat ígért „egy, a magyar nép-életből merített, minden aljasságtól ment színműért”.¹⁷⁶ A pályázatra 13 alkotás érkezett be, második díjat Szigligeti Ede: *A szökött katona* c. műve nyerte, mely sikerével hamar háttérbe szorította az első díjast, Ney Ferenc: *A kalandor* c. színjátékát.¹⁷⁷ A *szökött katona* színlapján zenei szerkesztőként Szerdahelyi József szerepelt, bemutatójakor pedig új színjátéktípus született, a népszínmű, mely „se vígjáték, se bohózat, se tragédia, de mindebből valami vegyes nem, mely sok mindent magába olvaszthat (...) legtöbbször társadalmi iránnyal”.¹⁷⁸ A következő évben zenei

európai színvonalú énekesnő a magyar színháztörténetben. *Magyar színházművészeti lexikon*, 673-674., Kerényi Ferenc, „A Pesti Magyar Színháztól a Nemzeti Színházig”, In. Kerényi Ferenc (szerk.), *Magyar Színháztörténet 1790–1873*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990), 264-283., 267.

¹⁷⁰ Németh Amadé, *A magyar opera története*, 38-40., 42-45., Bartay Ede (1799-1854): Színházigazgató, zeneszerző, 1829-ben a Pestvárosi Énekiskola alapítója, és igazgatója. 1843-1845 között a Nemzeti Színház igazgatója. *Magyar színházművészeti lexikon*, 66., Kerényi Ferenc, „A Pesti Magyar Színháztól a Nemzeti Színházig”, 268.

¹⁷¹ Kerényi Ferenc, „A Pesti Magyar Színháztól a Nemzeti Színházig”, 278.

¹⁷² Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 29., Thern Károly (1817-1886): Karmester, zeneszerző, 1841-1842-ben a Nemzeti Színház másodkarmesteri tisztét is betöltötte. Több operát is írt. *Magyar színházművészeti lexikon*, 796.

¹⁷³ Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 240., 242.

¹⁷⁴ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 37., Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 243.

¹⁷⁵ Kerényi Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790-1840*, 244.

¹⁷⁶ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely* 2012, 89., Kerényi Ferenc, „Nemzeti színház a polgári forradalom előestéjén (1840–1848)”, In. Kerényi Ferenc (szerk.), *Magyar Színháztörténet 1790–1873*. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990), 284-324., 311.

¹⁷⁷ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 89.

¹⁷⁸ Idézet Tóth Dénestől. Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 11., Szerdahelyi József (1804-1851): színész, operaénekes, zeneszerző, rendező, fordító, korrepetitor és zenekari muzsik. 1827-ben saját

szerkesztőként Erkel Ferenc társult Szigligeti Edéhez, és *A két pisztoly*ban létrehozták az eddigi legkomplexebb magyar darabot, amit Pest-Buda közönsége addig látott.¹⁷⁹ A népszínmű zenei anyagába a korábbi színházi korok gyakorlatához hasonlóan bármi kerülhetett, zeneszerzők helyett, mint a *Szökött katona esetében*, sokszor „zenei szerkesztők”-et tüntettek fel, akik a dallamok szerzőségére nem is tartottak igényt.¹⁸⁰ A dalbetétek mögött, melyek több népszínműben is felbukkannak, esetenként más-más szöveggel, egy közös dalkincs, „közzene” sejlik fel.¹⁸¹

IV.1.3. A korai magyar színházi repertoár kutatási helyzete, a kutatás nehézségei

A magyar színjátszás korai szakaszának feltártsága első sorban színháztörténeti szempontból jelentős. A munkát már 1887-ben megkezdték, először Bayer József a *Nemzeti Játékszín történetével*, majd Ferenczi Zoltán a kolozsvári társulatával.¹⁸² Szintén Bayer József adta ki a korai magyar színjátszás jeles énekesének, Dérynének a naplóját, 1900-ban.¹⁸³ Az első ilyen témájú köteteket az 1920-as, 1930-as években újabbak követték, mind a korai magyar színjátszást, mind a Nemzeti Színház első száz évét, mind a német nyelvű színjátszást illetően.¹⁸⁴ Újabb színháztörténeti munkák jelentek meg az 1960-as, 1980-as években, végül Kerényi Ferenc összegezte az addigi eredményeket a *Magyar Színháztörténet* c.

operatársulatot alakított Kolozsváron. 1837-től a Nemzeti Színház tagja. *Magyar színházművészeti lexikon*, 745., Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 89., Kerényi Ferenc, „Nemzeti színház a polgári forradalom előestéjén (1840–1848)”, 315.

¹⁷⁹ Kerényi Ferenc, „Nemzeti színház a polgári forradalom előestéjén (1840–1848)”, 315., 316.

¹⁸⁰ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 99. *A két pisztoly*-ba bekerült például Rosina áriája Rossini: *Sevillai borbélyából*. Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 126.

¹⁸¹ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 100.

¹⁸² Bayer József, *A Nemzeti Játékszín története* I–II. (Budapest: Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése, 1887), Ferenczi Zoltán, *A kolozsvári színészet és színház története*. (Kolozsvár: Kiadja a jubileumát rendező bizottság, 1896).

¹⁸³ Bayer József, *Déryné naplója*. I–III., Bayer József, *A Nemzeti Játékszín története* I–II. (Budapest: Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése, 1887), Ferenczi Zoltán, *A kolozsvári színészet és színház története*. (Kolozsvár: Kiadja a jubileumát rendező bizottság, 1896).

¹⁸⁴ Bíró Lajos Pál, *A Nemzeti Színház története 1837–1841*. (Budapest: Pfeiffer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedésének kiadása, 1931), Rédey Tivadar, *A Nemzeti Színház története*. (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1937), Pukánszky Kádár Jolán, *A budai és pesti német színészet története 1812-ig, játékszíni és drámairodalmi szempontból*. Függelékül: *A budai és pesti német színházak műsora 1783–1812*. (Budapest: Pfeiffer Ferdinánd Könyvkereskedése, 1914) (= Német philológiai dolgozatok 12.), Pukánszky Kádár Jolán, *A pesti és budai német színészet története 1812–1847*. (Budapest: Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalat, 1923) (= Német philológiai dolgozatok 29), Pukánszky Kádár Jolán, *A Nemzeti Színház százéves története I–II*. (Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1938).

tanulmánykötetben.¹⁸⁵ Említett tanulmánykötet, Lakatos István Kolozsvári zenés színpadot illető kiadványa, illetve Kerényi Ferenc: *A régi magyar színpadon*-ja számos zenés színházi utalást is tartalmaz, valamint vizsgál operatörténeti kérdéseket is, kiindulási alapot képezve a későbbi színháztörténettel összefüggő kutatások számára.

Az operatörténeti kutatások korábban leginkább Erkel Ferenc munkásságára koncentráltak, *A magyar opera története* Németh Amadétól csak 2000-ben jelent meg.¹⁸⁶

Az operán kívüli zenés darabok esetében a népszínművek zenei kialakulásáról Tóth Dénes publikált 1930-ban, ám négy évvel később Dobó Sándor még mindig így kezdte a *Népszínművek dalait* 1934-ben: „Népszínműveink zenei vonatkozásáról irodalmunkban kevés szó esett.”¹⁸⁷

A HUN-REN Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályán és Népzenei Osztályán azóta folytak és folynak a zenés színház dallamait és a repertoár kérdéseit érintő kutatások. A vidéki társulatok közül Gupcsó Ágnes Debrecen zenés színházi életét kutatta, Major Ervin a népies magyar műzene kapcsolatát a magyar népzenevel, Gurmai Éva és Szacsvai Kim Katalin a kolozsvári és aradi társulat kottatárát és szövegkönyveit, Horváth Adél a Pest-Budai zenés színjátszás forrásait dolgozta fel szakdolgozatában.¹⁸⁸

A Népzenei Osztályon először Kodály Zoltán, majd Kerényi György vezetésével folytak zenés színházi kutatások.¹⁸⁹ Kerényi György népszínmű adatait java részben tartalmazza a Kodály-Rend, de Kerényi, mint a kéziratok hagyatékából nyilvánvaló, megkezdte a korábbi színházi időszak dalainak feldolgozását is, legyen anyaguk bármilyen vegyes.¹⁹⁰

¹⁸⁵ *A Nemzeti Színház*. Szerk. Székely György. (Budapest: Gondolat, 1965), *A Nemzeti Színház 150 éve*. Szerk. Kerényi Ferenc. (Budapest: Gondolat, 1987), Kerényi Ferenc. *A régi magyar színpadon 1790-1840, Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990), Lakatos István, *A kolozsvári magyar zenés színpad*.

¹⁸⁶ Például: Somfai László, „Az Erkel-kéziratok problémái”, in *Írások Erkel Ferencről és a magyar zene korábbi századairól*. Szerk. Bónis Ferenc. (Budapest: Zeneműkiadó, 1968), 57–62. (= Magyar Zenetörténeti Tanulmányok 9). Németh Amadé, *A magyar opera története*, Tallián Tibor, „Szikrát dobott a nemzet szívébe” *Erkel Ferenc három operája*.

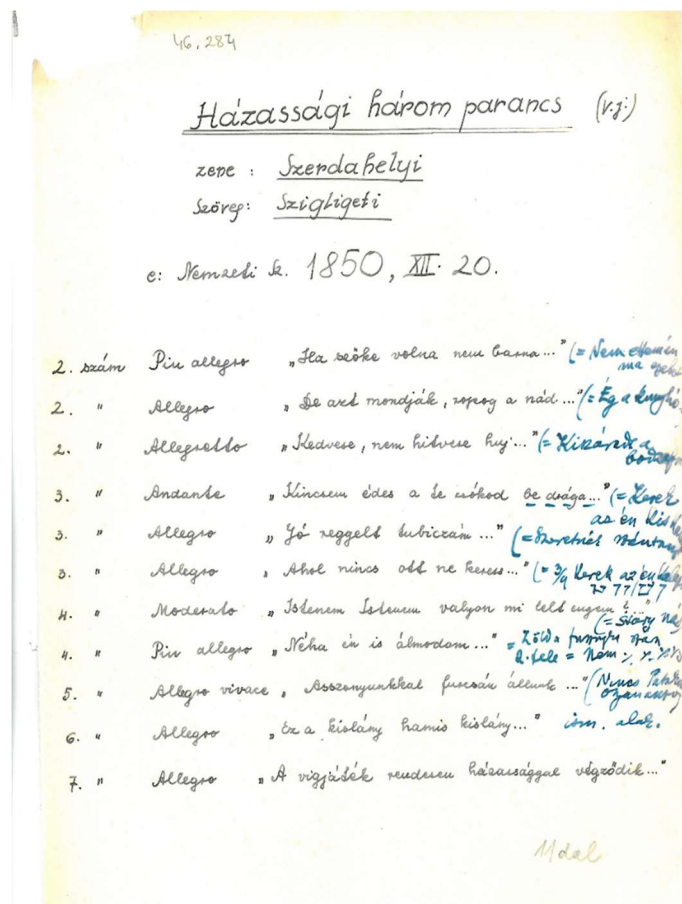
¹⁸⁷ Dobó Sándor, *Népszínművek dalai*, 1., Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*.

¹⁸⁸ Gupcsó Ágnes: „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1800-1810)”, Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)” I-II., Major Ervin, *A népies magyar műzene és a népzene kapcsolatai*, Gurmai Éva, *A magyar nyelvű zenés színjátszás kialakulása*. Szakdolgozat. (Budapest, 1999), OSzK jelzete: Ms. mus. th. 195., Gurmai Éva, „Az első magyar operatársulattól a Nemzeti Színházig”, *Magyar Zene* 42/1 (2004): 49–58., Horváth Adél, *A Pest-budai zenés színjátszás forrásai. A Várszínház és a Pesti Magyar Színház előadásai 1800-1840 között*. Gépirat. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtára, DISS 1789.

¹⁸⁹ Lásd: Szalay Olga, Kodály, *a népzene kutató és tudományos műhelye*. (Budapest: Akadémiai kiadó, 2004), 194–199., 339–340.

¹⁹⁰ Pl.: „Piros csákós süvegem” *A két gyám*. KR_08635. Kerényi György *kéziratok hagyaték*a. Népzenei Osztály és Archivum: Ms Mus 46. Négy dosszié, az első az áttekintett művek dallamainak felsorolása színművenként, a második a hozzájuk tartozó támlapokat is, a harmadik egy Színi Károly népdalgyűjteményéről írt cikk kézirata, a negyedik jegyzetek Színi népdalgyűjteményéhez.

Papp Mónika után Szacsvai Kim Katalin közölte Erkel Ferenc népszínmű dallamait doktori disszertációjában.¹⁹³ Mindezzel együtt többen és többször felvetették egy korszerű népszínmű-monográfia szükségességét, de ez mindeztáig várat magára.¹⁹⁴

A házassági három parancs daljegyzéke Kerényi György megjegyzéseivel, Kerényi György kézíratos hagyatékából.¹⁹⁵

Kutatási nehézséget első sorban a változó forráshelyzet okoz, mely miatt Gupcsó Ágnes is le kellett mondjon az 1810 és 1833 közötti időszak publikálásáról és kutatásáról Debrecen zenés színjátszását illetően.¹⁹⁶ Kevés színmű jelent meg a korai időszakban nyomtatásban, „legtöbbje nehezen elérhető kéziratokban lappang”¹⁹⁷. Ami rendelkezésre áll, az is feldolgozatlan még java

¹⁹³ Szacsvai Kim Katalin. *Az Erkel-Műhely. Közös munka Erkel Ferenc színpadi műveiben (1840-1857).*

¹⁹⁴ Például Kerényi Ferenc. Kerényi Ferenc. *A régi magyar színpadon 1790-1840,* 458.

¹⁹⁵ Ker. Kzt., Ms. Mus. 46.284.

¹⁹⁶ Gupcsó a hiányzó évek okaként konkrétan az adathiányt jelölte meg a 2-es lábjegyzetben. Gupcsó Ágnes: „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)” I, 113.

¹⁹⁷ Pór Anna, Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka, 11.

részben, jelenleg is zajlik például a kolozsvári társulat kéziratok anyagáé, mely néhány éve került át Budapestre.

Mindemellett ott van még a szinte kibogozhatatlan a dallam- és szövegcserelődés, utóbbira Kerényi György értékes megjegyzései is rávilágítanak, kéziratok hagyatékában. Arra is van példa, hogy egy, kéziratok énektárban meglévő dalnak a színpadra csak a szövege került, de a színműhöz teljesen új dallamot írtak hozzá. Így történt például a „Múltadban nincs öröm” esetében, melyhez Erkel Ferenc a *Két pisztolyba* új melódiát írt, ami eltér a kéziratokban lévő, Molnár Antal szerint nyugatias dallamtól.¹⁹⁸ A dalok cserelődése szintén megnehezíti a kutatók dolgát, különösen a *Nemzeti Színház* megnyitása előtti idő esetében.

Akadnak azért támpontok is a kéziratok színházi kapcsolatainak vizsgálatakor. Esetenként maguk az összeírók igazítanak el, mikor egy-egy éneket forrásmegjelöléssel láttak el, helyenként támaszkodni lehet korábbi kutatói megjegyzésekre, valamint a hivatkozott darabok azonosításakor a korabeli sajtótermékekre.

A melódiáriumok áttekintése színházi szempontból számos tanulsággal járt, így például korábbi előfordulása került elő a „Jer az ablakomra kedves” kezdetű dalnak.¹⁹⁹ Az azonosított színházi anyag a forrásfeldolgozás előrehaladásával feltehetően változni, bővülni fog, az ez irányú kutatás legfeljebb csak elkezdődött. Végezetül Dobó Sándor szavaival élve: „Fáradtságos utánajárással igyekeztem a lehetőleg biztos adatokat szerezni. Ez a munka korántsem záródott még le. Minden helyesbítést köszönettel fogadok. Hadd fogyjon a „gazdátlan dalok” tekintélyes száma!”²⁰⁰

IV. 2. A SZÍNPADI DALLAMOK MEGOSZLÁSA AZ EGYES FORRÁSCSOPORTOKBAN

A vizsgált dallamokból összesen 98 származik tudhatóan a hivatásos magyar nyelvű színjátszás a dallamtárak összeírását megelőző valamelyik műsorrétegéből, további 7 többször használatos betétdallam.²⁰¹ Ezeken felül három olyan ének található a reformkori kéziratokban, melynek esetleges színpadi származását korábbi kutatók fölvetették, de megerősítésük további kutatást

¹⁹⁸ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 130., Molnár Antal, „Nyugatias dallamok”, 118.

¹⁹⁹ v.ö.: Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 133.

²⁰⁰ Dobó Sándor, *Népszínművek dallamai*, 9

²⁰¹ Amennyiben a császári himnusz nem tekintjük színpadi betétdalnak, még ha kivételes alkalmakkor ilyen funkcióba is kerülhetett.

igényel. Így dr. Molnár Imre szerint *A Pikkó herczeg* egyik betétdala lehetett eredetileg a „Héj pajtás, de nevetem e világ bolondságát” kezdetű, Molnár Antal bécsi daljátékból valónak tekintette az „Egy vén paraszt egykor feleségül vett...” kezdetű éneket, a Kodály-Rendben pedig a „Jó estét kívánok kedves R. uram” támlapján a következő kutatói megjegyzés olvasható: „Színpadi szöveg?”.²⁰² A kéziratoknak ez a dallami rétege jól tükrözi a korszak általános kutatási problémáit, legyen az akár a különböző műcím, egy ugyanazon ária kétféle fordítása, vagy éppen a hivatkozott darab felkutatásának nehézségei.²⁰³

A színházi anyag négy, jól elkülöníthető részre osztható: Külföldi szerzők operái, külföldi daljátékok magyarításai, magyar dalművek és a népszínmű előzményei, népszínművek, valamint külön kategóriát kapott a betétdalok csoportja.

Színházi dallamot valamennyi forráscsoport tartalmaz a repertoár valamelyik rétegéből. Egy-egy kéziratot találhatunk a magánhasználatúak, illetve a diák-melodiáriumok forráscsoportjában, amelyek a jelenlegi ismeretek szerint ezirányú vizsgálódás alkalmával teljesen figyelmen kívül hagyhatóak. Így a magánhasználatú kéziratok közül *Péter Zsuzsanna és Diénes Gábor énekeskönyve*, a diák-melodiáriumok közül a Sárospataki csoportból *Csörge László és Kovács Gábor melodiáriuma*, az 1822-1831-es *Melodiarium*, valamint az 1837-1853-as *Sárospataki Dallamtár* nem tartalmaz a jelen ismereteink szerint színházi dallamot, *Márkus Istváné* is csak olyat, amely később, más szöveggel lett a színházi repertoár része.

A diák-melodiáriumokban a színházi dallamok aránya elenyésző, esetükben ezért nem is a százalékos arányt, hanem a dallamok darabszámát tartalmazza a táblázat (5. táblázat).

A táblázatból jól látható, hogy ennél a forráscsoportnál a népszínmű anyag teljesen hiányzik. Ennek egyik oka, hogy a vizsgált kéziratok az első népszínmű, a *Szökött katona* bemutatója előtt keletkeztek. A sárospataki melodiáriumok legkésőbbi darabjaiban ugyan előfordulhatnak egy-egy dallam ebből a rétegből, de ebben az esetben ismét Apáthy János működésére kell gondolnunk. A teljes igazsághoz tartozik, hogy a dallami darabszám jóval kevesebb művet jelöl, itt operát csak a *Varázsfuvolát*, magyarított daljátékként az *Arany időt*, a *Havasi Juhászleányt* és Balogh István *Kartigám*-ját találjuk, magyar dalműként pedig egy dallam szerepel a *Falusi lakodalomból*, a többi a *Béla futásából* való.²⁰⁴

²⁰² „Héj pajtás”: dr. Molnár Imre, „M. G. újonnan előkerült népzene gyűjtési anyaga.” *Új Zenei Szemle*, 1956. (7. évfolyam, 1-9. szám) 11-12., 12., TÁD 1832, 58., *Mindszenty 1832*, 23., „Egy vén paraszt”: Molnár Antal, „Nyugatias dallamok” 118., TÁD 1832, 112., Git 1835, 49b-50a., „Jó estét kívánok”: KR_08635, TÁD 1832, 118.

²⁰³ Ilyen a *Magyar dalművek*ben a „Helvetiai háznép-ből” megjegyzés, mely művet a szakirodalom *Sweitz család* címen tart számon, illetve Rosina áriája a *Sevillai borbélyból* a *Gitárra való énekes darabokban* és a *Magyar dalművek*ben, melyre a maga helyén ki fogok térni. Git 1835 14b-15b, MD 1834 83b, 18b-22b. Azonosítási probléma: „A pásztor innéből” Git 33b.

²⁰⁴ Egressy Béni, Jakab István, *Falusi Lakodalom* [zenemű kézirat]. OSZK Népsz. 1194/Zenemutár, v.ö.: Ker. Kzt 46.45.

	P.Dt. 1817- 1828	Sp.sz. és dtár 1818- 1848	M.Á. 1823-35	P_dtár 1828- 1837	B.J. 1831- 1840	Pdtár 1837	Kótár 1844- 1851	T.M. 1814- 1826	F. L 1827	V. J. 1828- 30
Operák	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
daljátékok magyarításai	2	1	1	0	0	0	2	0	0	0
magyar dalm. népsz. előtt	2	2	3	1	1	0	1	0	2	1
betétdalok	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
Népszínmű	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Összesen	4	3	4	1	1	2	3	2	2	1

5. Táblázat: színházi dallamok darabszáma a vizsgált diák-melodiáriumokban

Mindezekből a sárospataki adatokban egyetlen magyarított dalmű a reformkorban a *Havasi juhászleány*, az *Arany idő* adata az 1817-1828-as *Pataki dallamtárban* az 1817-es részben, a *Kártigám* dala pedig az 1814-1826-os időszakban található, magyar dalművek közül pedig 1844 előtt csak a *Béla futása* dallamai kerültek feljegyzésre. A betétdal adat valójában egy: *Tóth Mihály melodiáriumában* és az 1837-es *Pataki dallamtárban* is Csokonai: *A Reményhez c* versét találjuk dallammal ellátva.²⁰⁵

Legváltozatosabb képet feljegyzett színházi anyag terén a magánhasználatú kéziratok mutatják, melyeknél már a dallamok megoszlási arányát is érdemes vizsgálnunk (6. táblázat).

	Nagyk. 1809- 1848	K. L. 1828- 1844	V.É. 1829	TKK 1831	TÁD 1832- 1843	MD 1834	Git 1835	Sz-M. 1840- 1850
Színházi anyag aránya az összes dallamfeljegyzésben	5%	31%	8%	43%	11%	22%	19%	20%
Ebből:								
Operák	25%	0%	0%	11%	5%	33%	38%	10%
daljátékok magyarításai	75%	0%	0%	33%	22%	22%	24%	5%
magyar dalm. népsz. előtt	0%	30%	25%	11%	24%	17%	21%	33%
betétdalok	0%	17%	0%	45%	12%	11%	10%	0%
Népszínmű	0%	53%	75%	0%	37%	17%	7%	52%
Összesen	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

6. táblázat: A színházi anyag műsorréteg szerinti megoszlása a magánhasználatú kéziratokban

²⁰⁵ Pdtár 1837, 4., T.M. 1814-1826, 47a-47b.

Az első adatsor a színházi dallamok arányát mutatja a kézirat összes világi dallamán belül, alatta az anyag műsorréteg szerinti megoszlását látjuk.

A táblázat népszínmű adata valamelyest torzít: a műfaj csak 1843-ban jelent meg, tehát a korábbi kéziratokban a színpadi megjelenést csak az összeírás utánra tudjuk adatolni, de a vizsgált időszakban a dallamot más kéziratban a bemutató utánról is feljegyezték. Így például a „Kalapom szememre vágom” kezdetű ének szerepel 1834-ben Almási Sámuel: *Magyar dalnokjában* és *Kelemen László énekeskönyvének* végén is, ott már „A szökött katonából”.²⁰⁶

Ebben az összehasonlításban ismét az összeírók ízlése és személyes preferenciáit mutatkoznak meg: két kéziratban, *Kelemen Lászlónál* és a *Válogatott Énekekben* sem operai, sem magyarított daljátéki adat nem található. Nem úgy a *Magyar Dalnokban* és a *Gitarra való énekes darabokban*, melyekben az operarészletek harminchárom, illetve harmincnégy százalékos arányt tesznek ki az összes színházi dallamon belül.

Az utolsó három, válogatás nélküli repertoárt tartalmazó összeírásban mindemellett jól kivehető a színházi repertoár elmozdulása a magyarított daljátékok felől a magyar dalművek és a népszínművek irányába. A két, 1830-as években kezdett kézirat színházi dallamainak még huszonkét-huszonnégy százaléka való magyarított daljátékokból, tizenhét-huszonnégy százaléka magyar dalművek részleteiből, tizenhét, illetve hét százalék népszínművekből, és a népszínmű dallamok aránya még az 1840-es elején befejezett *Áriák és dallokban* is csak harminchét százalékot tesz ki. *Szalontai-Madass Sándor* 1840-1850 közé datált *énekeskönyvében* már csak öt százaléknál találunk a színházi dallamokon belül magyarított daljátékok dalaiból, a magyar dalművek aránya már harminchárom, a népszínmű részleteké ötvenként százalék. Ez az elmozdulás még Tóth István két kézírata között is megfigyelhető: az 1831-es és az 1832-1843 közé datálható kézirat között harmadával esik vissza a magyarított daljátékok, felére az operarészletek aránya, a magyar dalműveké ugyanakkor kétszeresére nő.

A népdalgyűjtés szándékával összeírt kéziratokban ez a változás kevésbé szembetűnő (7. táblázat). A dalgyűjtemények szándéka az operarészletek teljes hiányából és az idegen nyelvből magyarra tett daljátékok elenyésző hányadából tisztán látszik, különösen, ha az előző csoport közel azonos időben keletkezett kézírataival vetjük össze az arányokat. Figyelemre méltó, hogy Mátray Gábornál és Kiss Dénesnél, valamint az előző csoportból a *Válogatott énekek* esetében is hetvenöt százalék azoknak a dallamoknak az aránya, amik a vizsgált időszakban népszínművekbe is bekerültek.

²⁰⁶ MD 1834, 67b-68a., K. L. 1828-1844, 110a.

	Mátray 1828-1829	Mindszenty 1832	DF 1844	K.D. 1844
Színházi anyag aránya az összes dallamfeljegyzésben	18%	23%	24%	21%
Ebből:				
Opera	0%	0%	0%	0%
daljátékok magyarításai	0%	6%	0%	2%
magyar dalm. népsz. előtt	14%	35%	20%	19%
betétdalok	14%	12%	20%	7%
Népszínmű	72%	47%	60%	72%
Összesen	100%	100%	100%	100%

7. táblázat: A színházi anyag műsorréteg szerinti megoszlása a népdalgyűjtés szándékával készült kottás kéziratokban

Ez az adat a népszínművek kutatóinak „közzene”, vagy „közdal” felfogását támasztja alá, másrészt azt a feltevést, hogy a népszínművek zenei összeállítói szívesen nyúltak az általuk „magyar népdal”-nak tartott repertoárhoz.²⁰⁷

IV.3. A VIZSGÁLT KÉZIRATOK SZÍNHÁZI ANYAGA

IV.3.1. Opera részletek

A vizsgált dallamgyűjteményekben jelenleg összesen huszonkét operarészletet sikerült azonosítani, ezek áttekintése megerősíti a színházi fejezetben írtakat: az operajátszás kezdete hazánkban az 1820-as évek elejére tehető (8. tábla). Az áttekintés első oszlopában a darab szerzői és címe látható, ezt követi az ősbemutató, mellette szögletes zárójelben a magyarországi bemutató éve, amennyiben az adat ismert. A második oszlopban a műből a vizsgált időszak kéziratosa dallamtáiraiban megtalálható részlet szövegkezdete, majd az azokban való előfordulása áll, a kézirat jelzete végén / jellel olvasható szám a dal sorszáma az énektáron belül.

²⁰⁷ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 99.

Szerzők, műcím, bemutató	Dalszöveg	dal helye a kéziratokban
Giovanni Paisiello-Giuseppe Palomba: <i>La molinara</i> . 1788.	- Örömmel oda vannak	Sz-M. 1840-1850/16
Wolfgang Amadeus Mozart - Emanuel Schikaneder: <i>A varázsfuvola</i> . 1791. [1831]	- Be csendesen töltöm életemet	T.M. 1814-1826/6 Nagyk. 1809-1848/114 Pdtár 1837/10 TKK 1831/17 TÁD 1832-1843/I/36
	- Mely bájolásra méltó, szép	MD 1834 /118
Dominique Della Maria - Alexandre Duval: <i>A fogoly</i> . 1798. [1822]	- Midőn homályos fogházában	MD 1834 /39 Sz-M. 1840-1850/39
Luigi Cherubini-Jean Nicolas: <i>A vízhordozó</i> . 1800. [1827]	- Egy elhagyott kis Szavoyard	MD 1834 /121
Gioacchino Rossini- Marchese Berrio: <i>Otello</i> . 1816. [1827]	- Oh, jöjj el, édes álom	MD 1834/8
Gioacchino Rossini-Ceasero Sterbini: <i>A Sevillei borbély</i> . 1816. [1826]	- Egészen elragadott engemet/ Kérem alélt szívemet	Git 1835/24 MD 1834 /36
Gioacchino Rossini - Giovanni Gherardini: <i>Tolvaj szarka</i> . 1817. [1826]	- Kedves, jöjj ezen dobogó szívhez	Git 1835/9
	- Amit egykor álmodám/ Hajdan édes álmaim	Git 1835/38 MD 1834/44
Gioacchino Rossini-Andrea Leone Tottola: <i>Hermione</i> . 1819.	- Atyáim vára mely szomorú	MD 1834/37
Karl Maria von Weber-Johann Friedrich Kind: <i>A bűvös vadász</i> . 1821. [1825]	- Ezen a bajos életbe	Git 1835/56
	- Ím hozzuk a szűz koszorút	MD 1834/163 TÁD 1832-1843/I/150
Karl Maria von Weber-Pius Alexander Wolf: <i>Preciosa</i> . 1821. [1836]	- Preziosa szívem ég és gyötrődik	Git 1835/21
François-Adrien Boieldieu-Eugene Scribe: <i>A fehér asszony</i> . 1825. [1829]	- Látjátok-e ama vén falakat?	Git 1835/53
Daniel Auber - Eugene Scribe - Casimir Delavigne: <i>A portici néma</i> . 1828.	- Már örökre köt tehát	Git 1835/22
Daniel Auber - Eugene Scribe - Casimir Delavigne: <i>Fra Diavolo</i> . 1830. [1838]	- Azt sem bánom	MD 1834/153
	- Adele kellemével	MD 1834/155
	- Nézd, ott a hegytetőn	MD 1834/159 Git 1835/16
Ferdinand Hérold-Joseph Mélesville: <i>Zampa</i> . 1831. [1836]	- A víg öröm, s kedv mámorába	Git 1835/18
	- Hányra bár egekig fel	Git 1835/5
	- Te, ki szelíd bájpillanattal	Git 1835/20
„Favori Bolletos o Diabelli Allegretto arioso”	- Én kis viola alacsony bokorba	MD 1834/38

8. tábla: operarészletek a reformkori kottás kéziratokban

A magyarországi bemutatók dolgában főleg Kerényi Ferenc és Gupcsó Ágnes munkáira lehetett támaszkodni.²⁰⁸ Az operák magyarországi bemutatásának ideje ezen információk alapján 1822-vel kezdődik. A táblázat két korábbi adata feltehetően német színházi repertoárból, vagy quodlibetből való.

A *Varázsfuvolát* a pesti német színház már 1794-ben műsorán tartotta.²⁰⁹ Magyar fordításával Csokonai Vitéz Mihály, Batsányi János és Verseghy Ferenc is foglalkozott, valamint Debrecenből egy diákcsoport fordításáról is tudunk.²¹⁰

„Tsendes élet” Papageno és Papamina duettje a *Varázsfuvolából* új szöveggel, Tóth István *Áriák és dallokjában*.

Első, teljes nyomtatásban, szöveghelyesen fordított librettóját Sebestyén László földbirtokos adta ki Vácon.²¹¹ Magyar nyelvű előadásával 1831-ben Kassán próbálkozott Kilényi társulata, Pály Elek jutalomjátékaként, aki Tamintot énekelte.²¹²

²⁰⁸ Magyar Színháztörténet 1790-1873, Kerényi F, Régi magyar színpadon, Kerényi Ferenc, A borzasztó torony. Képek a magyar vándorszínészet világából. (Budapest: Neuman Kht, 2004), A magyar színikritika kezdetei 1790–1837, Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket írta és a mutatókat készítette Kerényi Ferenc. (Budapest: Mundus Kiadó, 2000.) Gupcsó Ágnes: „Zenés színjátszás Debrecenben. (1833-1841)” I, II.

²⁰⁹ Kerényi Ferenc, "A német színészet hazánkban." In. Magyar színháztörténet 1790-1873. Szerk.: Kerényi Ferenc. (Budapest: Akadémia kiadó, 1990). 35-42., 35.

²¹⁰ Kerényi Ferenc, „Drámaprogram – színház nélkül”, 47., Földvári Miklós, „A Varázsfuvola magyar fordításairól.” In. A nyelvtudomány aktuális kérdései. Tanulmányok Nyomárkay István emlékére. Szerk. Nagy Sándor István. (Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság, 2021). 150-164., 155-156.

²¹¹ A tündér-síp. Egy nagy dall játék két felvonásban. Magyarra tette: Sebestyén László. (Vázzon (sic!): Máramarosy Gottlieb Antal' betűivel. és költ, 1804).

²¹² Kerényi Ferenc. „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”. 170., Varázs síp. Nagy tüneményes Dalljáték (opera) két fölvonásban. Német nyelven írta: Schikáneder. A ’muzsikáját készítette: néhai Mozárt

A sárospataki forráscsoportban egyetlen része található meg, de egy, az eredetitől merőben eltérő szöveggel, melyet valószínűleg – amolyan sárospataki módon – csupán ráalkalmaztak a dallamra. A vizsgált időszak legkorábbi adata *Tóth Mihály 1814-1826-os* kéziratáé, azon kívül megvan még az *1837-es Pataki melodiárium* régebbi, melodiáris kottairással írt részében, valamint a nagykaposiak kéziratában.²¹³

A sárospatakiakon kívül Tóth István jegyezte fel a *Kótáskönyvbe* és az *Áriák és dallokba* is. Az *Áriák és dallok* esetében ő a „Tsendes élet” címet adta neki, de a *Kótáskönyvben* megjegyezte, hogy „Aria a Zauberflötéből.”²¹⁴

Harsányi Zsolt fordítása	TÁD 1832-1844 36. dal (20.)
Pamina: Ha férfi szívét szikra éri Még várni kell, míg lobban is Papageno: Az asszony dolga érte élni A láng így éled jobban is.	De csendesén töltöm életem, Itt a hegyek hű forrásinál A városi bajt csak nevetem: Mert itt minden örömmel kínál:
együtt: Ó száll még egyszer még miránk : S kincsünk lesz az égi láng :	Azért töllem távozzatok : Szívrepesztő búk, s bánatok :
Pamina: A szívbe csillan drága fénye A szembe lángot ez tüzel. Papageno: A fénye árad minden lényre És bajt, vagy bút e láng űz el.	A gyönyörűség karjaival Itt átölel engemet Ártatlan mulatságaival Édesíti életemet
együtt: A lelkünk édes lázban jár, :A legszebb kép egy mátkapár:	Itt a szép napot tisztetem, :Tiszteli hegy völgy 's tér velem.:
Férj és nő és nő és férj :Férj és nő egy mátkapár Vágyunk szent, és mennybe száll:	:A Zefírek víg kontzertek : :Nyájas enyelgésire Oh hogy újul kebelem. :

9. táblázat: Papageno és Pamina duettjének szövegváltozatai

Amadeus Farkas. Közre bocsájtotta: Pály Elek. Tekintetes Nemes Abaúj Vármegye által pártfogolt Kassai Nemzeti Dall és Színjátszó Társaság Vezér Tagja. (Kassán: Werler Károly, 1832). A librettó belső oldalán a darab kezdetével szemközti oldalon a szereposztás olvasható, majd a bejegyzés: „elő adatott ezen Személyekkel Mártius 19-én 1831, ismét mártius 14-én 1832”. Kilényi Dávid (1791-1852): színész, színigazgató, fordító. Az első vállalkozó színigazgató, aki jó gazdálkodással éveken át sikerrel vezetett társulatokat. Az Erdélyországi Énekes Társaság 1827-es magyarországi turnéjának igazgatója. *Magyar színházművészeti lexikon*, 383-384.

²¹³ T.M. 1814-1826, 4a., Pdtár 1837, 3., Nagy. 1809-1848, 306.

²¹⁴ TKK, 120.

A részlet az eredetiben valójában Papageno és Pamina duettje, mely így, a hozzáadott magyar szöveggel áriává vált.²¹⁵ Tóth István *Áriák és dallokjában* ugyan két szólamot kottázott le hangszerkíséret mellett, de egyéb jelölést arra, hogy duettel lenne dolgunk, nem alkalmazott. Mivel nem magyarul jelölte meg a címet, valószínűsíthető, hogy nem magyar nyelvű előadásból, operafordításból ismerte a zenei anyagot. Valószínűbb valamilyen német nyelvű kiadvány másolása, mivel Tóth Istvánnál az előjegyzés is egyezik Mozartéval, csak az ütemmutató más: az eredetiben a duett 6/8-ban készült. Szintén a németből való másolásra utal, hogy a hajlítások az eredetivel egyeznek meg.²¹⁶ Az Operaházban játszott magyar szöveget, és a Tóth István *Áriák és dallokjában* található ária változat szövegét hasonlítja össze a 9. tábla (9. tábla).²¹⁷

Más a helyzet Tamino *kép-áriája* esetében: „Mely bájolasra méltó szép”. Almási Sámuel már így jelölte meg a forrást: „A Varázssíp című daljátékból”. A cím és az ária szövege ebben az esetben megegyezik Pály Elek magyar fordításával, amit a Kassai társulat 1832-ben Kassán ki is adott. Ebben az esetben feltételezhető tehát a színpadi megjelenés rögzítése.²¹⁸

A másik, 1820-as évek előtti adat az „Örömmim oda vannak”, Rachelina dala *Paisiello L'amor contrastato, ossia La molinara* című operájából Szalontai Madass Sándor saját fordításában.²¹⁹ Ez az ária, a „Nel cor più sento” az operából önállóan is rendkívül népszerűvé vált, Hummel és Beethoven variációkat is írt hozzá.²²⁰ 1790-1809 között Bécsben játszották, Magyarországon pedig ez az opera volt Haydn operatársulatának utolsó előadása Eszterháznál 1790-ben.²²¹

Az operai anyag visszatükrözi a korszak egyik kutatási nehézségét is: az előadások eltérő változatait. A legtöbb színházi részletet ebből a repertoár rétegből a *Gitarra való énekes darabokban*, valamint Almási Sámuel *Magyar dalnokjában* találjuk. Jelölül a helyi változatok problémakörének, az Erdélyből való *Magyar dalnok* két esetben is eltérő fordításban tartalmazza közel egy időben ugyanazt az operarészletet, mint a *Gitarra való énekes darabok*.

²¹⁵ W. A. Mozart, *Die Zauberflöte*. Klavierauszug. Revidiert von Gustav F. Kogel. (Leipzig: C. F. Peters, é.n.) 49.

²¹⁶ Utóbbi körülményre Hovánszki Mária hívta fel a figyelmemet, melyet ezúton köszönök neki.

²¹⁷ *A varázsfuvola*. Dalmű két felvonásban. Szövegkönyv. Szövegét írta: Schikaneder Emmanuel, németből fordította Harsányi Zsolt. Zenéjét szerezte Mozart W.A. (Debrecen-Budapest: Csáthy Ferenc, é.n.), 22-23.

²¹⁸ *A Varázssíp*, 15.

²¹⁹ Gálos Rezső, „A német érzelmes dalköltészet magyar emlékei”, 49. Mivel Szalontainál a cím németül is szerepel a magyar mellett, feltételezhető, hogy nem magyar társulat anyagából írta ki, fordítóként saját magát jelölte meg. Sz-M. 1840-1850, 36-37.

²²⁰ Gordana Lazarevich, „Molinara, La” *Grove Lexikon*. [Molinara, La | Grove Music \(oxfordmusiconline.com\)](https://www.oxfordmusiconline.com/). Letöltés ideje: 2024.09.01.

²²¹ Gordana Lazarevich, „Molinara, La”.

A kétféle fordítás problémakörét példázza Rosina: „Une voce poco fa” kezdetű áriája a Sevillai borbélyból (10. tábla).²²²

Git. 1835. 24. dal. (14b-15b)	M.D. 1834. 36. (18b-22b)
Egészen elragadott Engemet szelíd hangja, Vidámságra változott Szívemnek kínos baja :O Lindoro szeretlek, Csak teérted én lehelek:	Kérdem alélt szívemet, Mi hevíti keblemet Egy nem esmért mozdulat Megrepszti mellyemet :Lindoro vetett tüzet, Ez emészti éltemet:
(hiányzik)	A tutorom mondja nem, De bátorít szerelmem. Lindoromat ha bírom, zúgolódhat tutorom :Kimondom, ha hozzám hív Nyugodt mellyemben a szív.:
Nyájasság, szerelem Lakik szívemben Vígan foly éltém e vidám körben Vidámság, béke az én barátim csak ezek az én érzésim De szívemet gyanú kezdi hálózni Bátran fogok ellent állni. :Gyámatyámnak meg kell szégyenülni Gyaláztatnak kell rászállni:	Szendereg az elme az Ámor ölében Mint víz csergése A völgyek mélyében Csak a szerelem adhat Édes nyugodalmat S távol tartja az unalmat Mi meg víg körében És a vér erében Vígan szökdös örömében Mindég a szerelem részén a győzelem Csendes a kebelem, győz a szerelem.

10. táblázat: Rosina áriájának kétféle fordítása a *Sevillai borbély*ből.

Már a két szövegen is látható, hogy a *Gitarra való énekes darabok* verziója rövidebb, a két feljegyzés között azonban nem csak ez a különbség: Almási Sámuel *Magyar Dalnokjában* F dúrban, a *Gitarra való énekes darabok*ban E dúrban jegyezték le az áriát, ezen kívül a *Gitarra való énekes darabok* egyszerűbb formát hoz. A *Sevillai borbély* részlete esetében ismét egy rendkívül népszerű áriáról van szó, mely önálló koncertdarabként is létezett, Erkel Ferenc a *Két pisztoly* c. népszínmű zenei összeállításakor is felhasználta.²²³

Szintén változatok egymás mellett élésére enged következtetni Nagy Sándor bejegyzése Boieldieu: *A fehér asszonyából* való részlete esetében: „Látjátok-e ama vén falakat?” A felirat: „a Bécsi Udvari Theátrum szerint” arra is felhívja a figyelmet, hogy a kéziratokba felvett

²²² *Il Barbiere di Siviglia. Melodrama giocoso in 2 Atti.* Posto di musica del cav.e G. Rossini. Canto in Chiave di Sol con. accomp.to. di Piano-Forte. (Milano: F. Lucca, é.n.), 82.

²²³ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 114.

színházi részletek esetében a kutatói figyelem nem korlátozható kizárólag a magyar nyelvű társulatok előadásaira.²²⁴ Ugyanez a helyzet az Almási Sámuel *Magyar Dalnokjában* a „Majd vígan mezőn ha erdőn mégyünk” kezdetű dal alatt található ceruzás kutatói megjegyzés esetében: „A Szemorvosból”.²²⁵ *Szemorvos* című daljátékról egyelőre nincs tudomásunk a magyar társulatok műsorán, így a Pesti Német Színház repertoárján 1812-től szereplő: August Kotzebue: *Der Augenarzt, oder das Epigramm* című műről lehet szó.²²⁶ Egy, „kettős párdal”-ának felhasználásáról a Honművész tudósít két alkalommal, a *Tündérkastély* c. darabban.²²⁷ Két esetben a jelenleg tudott első magyar nyelvű bemutató későbbi, mint a részletek kéziratokban való megjelenése, a pontosítás további elvégzendő feladat. Ezeknél a részleteknél vagy a quodlibet-gyakorlatot, vagy a német társulatokat sejtethetjük az adatok mögött, de előfordulhat az is, hogy az összeírás egy része későbbi, mint a most ismert adat.²²⁸ Utóbbira enged következtetni a *Fra Diavolo* esetében, hogy nincsen szövegi változat Almási Sámuel és Nagy Sándor kézírata között, tehát a bejegyzés a Pesti Magyar Színház bemutatójához lehet köthető.²²⁹

Quodlibet sejlik fel Almási Sámuel 38. dalánál: „Én kis viola alacsony bokorba”. Almási Sámuel, aki Nagy Sándorhoz hasonlóan jelölte színházi forrásait, ennél a dalnál csak a következő megjegyzést tette: „Favori bolletos o Diabelli Allegretto arioso”.²³⁰ Ebben az esetben valamilyen tematikus összeállítás rögzítése állhat a kéziratoss dallamtár adata mögött, melynek bővebb megfejtése további kutatást igényel.

²²⁴ Gt 1835, 32b-33b.

²²⁵ A megjegyzés írója a kézírás alapján Kerényi György. MD 1834, 50a-51b.

²²⁶ Hedvig Belitska Scholtz, Olga Somorjai, *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770-1850*. Normativer Titelkatalog und Dokumentation. I-II. (Budapest: Argumentum, 1992)., 295.

²²⁷ Először 1835-ben Pécsen Pályi és Pályiné, másodszor 1836-ban Déryné és Lendvay Márton előadásában, utóbbinál a *Honművész* meg is jegyzi, hogy „közbeszótt” dalról van szó. Alkonyati, „Színészet, magyar játékszín”. *Honművész*, 1835. július-december (3. évfolyam, 53-104. szám) 1835-07-05/54. szám. 428-432., 430. MLLGR és társai: „Színészet, magyar játékszín” *Honművész*, 1836. július-december (4. évfolyam, 53-104. szám) 1836-09-25/77. szám. 613-615., 614. Az OSZKban lévő partitúra nem tartalmazza a *Szemorvos* részletét. A *Tündérkastély* partitúrája: Szerdahelyi József, Adolf Hirschfeld, Láng Ádám, *Tündérlak Magyarhonban* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 1150/Zenemutar. Az OSZK jelzeten egy 1833, és egy régebbi kézirat egybekötött példányaikat találjuk. A kéziratok összevetése: Ker. kzt, 46.195.

²²⁸ A *Fra Diavolo* és a *Zampa* esetében.

²²⁹ A *Fra Diavolo* bemutatója a Pesti Magyar Színházban 1838-ban: Tallián Tibor, *Schodel Rozália és a hivatásos magyar operajátás kezdetei*. (Budapest: Balassi Kiadó, 2015)., 582.

²³⁰ MD 1834, 27.

IV.3.2. Magyarra tett dalművek emlékei a vizsgált kéziratokban

A kéziratokban fellelhető színházi anyag legvékonyabb rétegét a hozzánk német közvetítéssel eljutott, magyarra tett dalművek alkotják. Szerepük a magyar színjátszás kezdetén volt a legnagyobb, majd fokozatosan halványult el. Egyes műveket többször is átdolgoztak, hogy az egyes előadások alkalmával melyiket játszották, nehezen, vagy egyáltalán nem kibogozható. A vizsgált dallamtárakban összesen tizenhat dal ilyen előfordulását sikerült megtalálni, további három, aminek az azonosítása jelenleg még kérdéses.²³¹

Legkorábbi, teljes partitúrával ránk maradt ilyen énekesjáték a *Tsörgő Sapka*, az első műsorréteg legsikeresebb, legtovább színpadon maradt tagja.²³² Hosszú szériájával jelképe lett a korai magyar színjátszás termékeinek, ahogy azt egy, az avulását, és vele nyilván, az 1830-as évekre porosnak ható első műsorréteg divatjamúltságát, illetve az azzal való elégedetlenséget kifaragó dalocska is mutatja, a *Gitarra való énekes darabokból* (11. kotta).²³³

11. kotta: A *Gitarra való énekes darabok* 84. dala: „Freishütz, Tolvaj szarka...”

Még a *Tsörgő Sapka* esetében is, noha teljes partitúráját őrzi az Országos Széchényi Könyvtár, vannak kérdőjelek.²³⁴ Második dala, a „Szép állat a liba”, a partitúra hátulján lévő dallamfeljegyzésként maradt meg, kíséret nélkül. Hogy melyik előadásokban énekelték, és hol állt a darabban, kérdéses (11. tábla). Mindenesetre népszerű dalról lehetett szó. „Sok iskolakönyv átvette, a nép sokfelé tudja” – írta róla Kodály Zoltán Arany János népdalgyűjteményéhez írt tanulmányában.²³⁵ 1832-es *Áriák és dallokban* is. A „Szép állat a

²³¹ Ilyen a *Gitarra való énekes darabokban* a „Pásztor innep”-re való hivatkozás. Git 1835, 33b.

²³² Gurmai Éva, „Johann Baptist Henneberg-Emanuel Schikaneder-Szerelemhegyi András: Csörgősapka”. In. *Magyar Zene* XL. évfolyam. 3. szám. 2002. augusztus 271-278., 271.

²³³ Git 1835, 44-45. A szöveg két versszakkal folytatódik, viccesen méltatlankodik a régies nadrágviseleten, majd, mivel későre jár, hirtelen megakasztja az éneket.

²³⁴ Johann Baptist Henneberg, Emanuel Schikaneder, Szerelemhegyi András, *Csörgő sapka, vagy A Jótevő zarándok* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 197/Zenemutár, v.ö.: Ker. kzt. 46.261.

²³⁵ Kodály Zoltán, Gyulai Ágost. (közzéteszi és jegyzetekkel ellátta), *Arany János népdalgyűjteménye*, 76.

liba” esetében nehéz volna megmondani, hogy mint egyébként is népszerű dalt írta fel Tóth István, vagy pedig a *Tsörgő sapka* volt a feljegyzés forrása.

A *Tsörgő sapka* ezzel együtt úgy tűnik, még a harmincas években is valamelyest népszerű lehetett, erre enged következtetni, hogy az „Ah Sophrano szeretlek” kezdetű részlet megvan az Más a helyzet a hasonló időben bemutatott *Arany idő* esetében, bár tudjuk, hogy a harmincas évek közepén Debrecenben még ez a darab is műsoron volt.²³⁶ A reformkori kéziratokban egyetlen feljegyzett dala „Az én apám kunyhójára festve van a kegyesség” csak az 1817-1828-as *Sárospataki melodiáriumban* fordul elő, későbbiekben nem találkozunk vele.

Jóval ismertebbnek mutatják a dallamfeljegyzések az 1799-ben Debrecenben bemutatott *A havasi Juhászleányt*.²³⁷ A reformkori kottás kéziratokban az 1817-1828-as *Pataki melodiáriumtól* kezdve az 1840-1850-es *Szalontai Madass* kéziratig találunk belőle dallami részleteket. A Sárospataki Kottatár diákmelodiáriumban inkább a második, „Emlékezz meg, bár sorsom kemény volta” fordul elő, amit temetési énekként is használtak Orbán József szerint.²³⁸

A *politikus csizmadia* több átdolgozást ért meg, eredetileg Aszalay János magyarításában 1798-ban Kolozsváron került színre, 1812-ben Balogh István írta át.²³⁹ Az „Esik eső a haraszt” még későbbi betoldás: 1830-ban, Kaczér Ferenc zenei betéteként került a darabba.²⁴⁰ Tóth István valószínűleg ebből az átdolgozott *Politikus csizmadiából* vehette az „Esik eső”-t kézírata második felében, de Kiss Dénesnél már gyanítható, hogy esetleg az 1844-ben bemutatott: *A zsidó* c. népszínműből, melynek 8. dala volt.²⁴¹ A dallam népszerűségét mutatja, hogy Kiss Dénes még egy szöveggel feljegyezte: „Már én többet nem szolgálak”.²⁴² Mivel a Tóth István kézirat első felében még egy variánsát megtaláljuk: „Megégett a réten a nád” kezdettel, nem elképzelhetetlen, hogy Kaczér Ferenc is már egy ismert éneket dolgozott fel.²⁴³

A „Ki hallott engem panaszkodni” kezdetű dalhoz Almási Sámuel a következő megjegyzést fűzte: „A Helvetiai háznép nevű daljátékból”.²⁴⁴

²³⁶ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)”/I, 127.

²³⁷ Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”, 265.

²³⁸ Orbán József, *A Sárospataki énekkar története*, 51.

²³⁹ Kerényi Ferenc, „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása”, 109., Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 145.

²⁴⁰ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 133. Kaczér Ferenc (1810-1871): táncos, táncmester, zeneszerző, karmester. 1834-1835-ben a Várszínház táncmestereként az idegen táncok tanítója. Főleg táncos- és némajátékok zenéjének összeállítója. *Magyar színházművészeti lexikon*, 346.

²⁴¹ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 133. Erkel Ferenc, Szigligeti Ede, *A zsidó*. [zenemű kézirat] OSZK, Népsz. 815/4 /Zenemutár.

²⁴² K.D. 1844, 12a.

²⁴³ TÁD 1832-1843, 48. Összehasonlító dallamtáblázata: V. fejezet, 19-es kotta.

²⁴⁴ MD 1834, 83b.

Szerzők, műcím, bemutató	Dalszöveg	Dal helye a kéziratokban
Johann Baptist Henneberg-Emanuel Schikaneder – Szerelemhegyi András: <i>A Tsörögő Sapka, vagy a jótevő zarándok.</i> 1795.	- Ah, Sophrano szeretlek	MD 1834/82
	- Szép állat a liba, magát megmossa	TÁD 1832-1843/II/23
Karl von Eckartshausen-Kótsi Patkó János: <i>Inkle és Járíkó, avagy az arany idő.</i> 1797.	- Az én apám kunyhójára	P.Dt. 1817-1828/15
Jean Francois Marmontel-Kótsi Patkó János: <i>A Havasi Juhászleány.</i> 1799.	- Csak a tiszta szerelemben áll az igaz boldogság	T.M. 1814-1826/110 Nagyk. 1809-1848/105 TÁD 1832-1843/I/98 Git 1835/75
	- Emlékezz meg, bár sorsom kemény volta	P.Dt. 1817-1828/120 Sp.sz.és.dtár 1818-1848/7 MÁ 1823-1835/34 Nagyk. 1809-1848/107 TÁD 1832-1843/I/24 Git 1835/87 Sz-M. 1840-1850/64
Ludvig Holberg-Aszalay János-Balogh István: <i>A politikus csizmadiája.</i> 1798.	- Esik eső a haraszton/	TÁD 1832-1843/II/064 KD 1844/146
	Már én többet nem szolgállok/ Megégett a réten a nád	KD 1844/46 TÁD 1832-1843/I/48
Joseph Weigl-Ignaz Franz Castelli-Pály Elek: <i>A Svájci család.</i> 1821.	- Ki hallott engem panaszkodni	MD 1834/117
Venczel Müller – Ferdinand Raimund- Telepi György: <i>A havasi rémkirály és az embergyűlölő.</i> 1828.	- Isten veled, te békelak/ Jó lelkek	MD 1834/152 Git 1835/117
Carolina Börnstein - Komlóssy Dániel: <i>A siklósi leányok, vagy Zsigmond király álma.</i> 1832	- Pirosló nap, fénytüzednek	MD 1834/120
Joseph Dreschler-Ferdinand Raimund-Szerdahelyi József: <i>Tündérvilági lány, avagy a paraszt, mint dúsgazdag.</i> 1833.	- A város kedves, ám kivált	Git 1835/148
	- Az ember egész létele	Git 1835/149
David Christian Walther-Mészáros Ignác-Balogh István: <i>Adelaide.</i> 1837.	- Ím Egek, látjátok szívemnek	TKK1831/31 TÁD 1832-1843/I/45 MD 1834/101
	- Ne kételkedj szavaimban	TÁD 1832-1843/II/29 MD 1834/10
	- Nincs szebb vígság, mint egymást szeretni	TKK1831/32 TÁD 1832-1843/I/46
	- Tenger búknak közepette	TKK1831/30 Nagyk. 1809-1848/33 TÁD 1832-1843/I/39 MD 1834/108
Konradin Kreutzer - Ferdinand Raimund-Zsivora József: <i>A Tékozló.</i> 1837.	- Hát e szegényre nem figyeltek	Git 1835/163

11. táblázat: magyarított daljátékok emlékei a reformkori kéziratossallamtárakban

Ez a megjegyzés ismét helyi változatra enged következtetni. Amint ez a korabeli tudósításól kiderül, 1827-ben Hódmezővásárhelyen játszották ezen a címen a darabot, Dérynével a főszerepben, bemutatójára így címezve eredetileg Kolozsváron került sor 1822-ben, Déry István fordításában.²⁴⁵ A művet 1821-ben *Svájci család* címmel láthatta a közönség.²⁴⁶

Kétféle kezdettel találjuk az „Isten veled te békelak” dalbetétet a *Havasi rémkirályból*. Ez esetben mindössze arról van szó, hogy az eredetileg Kassán, majd 1834-ben Kolozsváron is bemutatott darab dalbetétének két versszakát Nagy Sándor megcserélte, és a második versszakkal kezdte el a szöveg leírását.²⁴⁷

Előzőtől eltérően csak Almási Sámuel jegyezte fel a „Pirosló nap fénytüzednek” kezdetű éneket. A dal a *Zsigmond király álmából* való, mely a Dunántúli Színjátszó Társaság nyitóelőadásaként szerepelt a Pozsonyi Országgyűlésben 1832-ben.²⁴⁸

A *paraszt, mint dúsgazdag* dalai csak egy kéziratban, a *Gitarra való énekes darabokban* jelennek meg. Bár korábban úgy gondolták, hogy csak 1838-ban mutatták be, az újabb adatok fényében kijelenthető, hogy már 1833-ban, tablóként szerepelt a debreceniek műsorán.²⁴⁹

Kerényi Ferenc szerint a tablóként való előadás oka az volt, hogy a debreceni társulatnak nem volt elég tagja a „tündérapparátus” megjelenítéséhez.²⁵⁰

Jóval kevesebb változattal büszkélkedhet a Mészáros Ignác magyarításában *Kártigám*-ként ismertté vált regényből készült *Adelaide*, melynek a kéziratokban is meglévő dalai már 1780 óta terjedtek nyomtatásban dallamaikkal együtt.²⁵¹ Az eredetileg szentimentális műből Balogh István készített a kornak már jobban megfelelő énekes bohózatot, amit 1836-ban mutatott be Nyéken.²⁵² Mivel Balogh használta a regény négy dallamát, ez esetben, bár több kéziratban is szerepelnek, a változatok elenyészőek, és ismét csak nehéz volna megmondani, hogy kiírásuk ihletője Balogh István, vagy Mészáros Ignác volt-e.²⁵³

²⁴⁵ Földvári László, „A vásárhelyi színjátszás kezdetei (2.) A legendás igazgatók korszaka.” *A 7 napról*, 1995. január-június (2. évfolyam, 1-26. szám) 1995-01-26 / 4. szám, 10., Lakatos István, *A kolozsvári zenés magyar színpad*, 124.

²⁴⁶ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 154.

²⁴⁷ MD 1834, 105b-106a., Git 1835, 57a. Lakatos István, *A kolozsvári zenés magyar színpad*, 124., Kerényi Ferenc. „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 172-173.

²⁴⁸ Kerényi Ferenc, „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei”, 165., Roser Ferenc, Carolina Börnstein, Komlóssy Dániel, *Siklósi leányok* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz 656/Zenemutar, no. 5., Kerényi Kzt. 46.77.

²⁴⁹ Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*. 12. kötet. (Budapest: Horánszky Viktor, 1908), 811., Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)” II, 79., (Joseph Dreschler, Ferdinand Raimund), *Dús paraszt* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 218/Zenemutar, Ker. kzt. 46.55.

²⁵⁰ Kerényi Ferenc, „A kistársulatok színjátéktípusai”, 217.

²⁵¹ V. Szűcs Imola, „A Kártigám kéziratossallamemlékei”, 161.

²⁵² Kerényi Ferenc, „A kistársulatok színjátéktípusai”, 214.

²⁵³ V. Szűcs Imola, „A Kártigám kéziratossallamemlékei”, 172.

Utolsó a reformkori kéziratokban előforduló magyarított dalmű részletek sorában a *Tékozló*, „énekes vígjáték 3 felvonásban” melynek 1837-es előadásáról ismét Debrecenből van adatunk.²⁵⁴ Ez esetben, mivel a *Gitarra való énekes darabok* utolsó bejegyzéséről van szó, feltételezhető, hogy a kézirat összeírása esetleg túlnyúlt az 1835-ös éven.

IV.3.3. Magyar dalművek dallamai a népszínmű megjelenéséig

Ez a csoport mutatja zeneileg a legvegyesebb képet. Egy részét a népszínmű előzményének tekinthetjük, mint a népiesség első megjelenéseit, ilyen korai darabjai az *Angyal Bandi*, vagy a *Czerny György*. A kéziratokban ebbe a csoportba tartozó dallamok mindössze hét színműhöz tartoznak, de jóval több kéziratban megtalálhatóak, mint az előző két műsorréteg dallamai. Huszonnyolc dallamot lehet ide sorolni, melyek esetében már, mint a táblázat mutatja, változatokkal, esetenként szövegi változatokkal is számolnunk kell (12. táblázat). Az első oszlop ezért ebben az esetben a színműben megtalálható szövegkezdete, az egyes művekhez tartozó dalok pedig a szerzőket és a mű címét tartalmazó fősor alatt következnek.²⁵⁵

Első a sorban Balogh István *Angyal Bandi*-ja lenne, melyben elhangzott az „Az toth ember mestersége” kezdetű dal, de zenei kézirat ezidáig Balogh *Angyal Bandi*jához nem került elő.²⁵⁶ Ezért, bár a dal két kéziratban is megvan, nem volt mód bármilyen dallami összehasonlításra, csak annyit lehet megállapítani, hogy a szöveg megvan az *Áriák és dallok*-ban, és *Kelemen László* énekeskönyvében is, egymáshoz hasonló dallammal.²⁵⁷

Legkorábbi ebből a műfajból így Mátray Gábor műve, a *Czerny György*.²⁵⁸ Az Országos Széchényi Könyvtár jelzete a katalógusban csak Novák György átdolgozását nevezi meg, de a jelzet alatt az 1857-es kézirattal együtt Mátrayét is megtaláljuk. Jelenleg úgy gondolják, hogy ez, a régebbi keltezésű *Czernyi György* sem azonos az eredetivel.²⁵⁹

²⁵⁴ Gupcsó Ágnes, "Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)" II, 88.

²⁵⁵ Például: „Ne sírj Matyi, ne könnyez” változatai: „Egy-két tehén nem nagy csorda”, illetve „Nem bánom én, ha csikós is”.

²⁵⁶ Pór Anna: *Balogh István és a 19. század elejének népies színjátéka*, 47.

²⁵⁷ TÁD 1832-1832, 128, K. L. 1828-1844, 26a-26b.

²⁵⁸ Novák György, Balogh István, *Cserni György* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 184/Zenemutár, Ker. kzt 46.254, 46.40.

²⁵⁹ „Erkel és a magyar opera kezdetei – beszélgetés Gurmai Éva zenetörténésszel”. *Operavilág*. 2010.10.18. <https://operavilag.net/interjuk/gurmai-eva/> letöltés ideje: 2024.10.01.

A Mátray nevével ellátott változat dallamaiból négy található meg a kéziratokban. Ezek rendkívül vegyes képet mutatnak. Az „Édes kincsem, kis Rusitzám” rokokó dallam, valószínűleg gróf Széchenyi Lajostól.²⁶⁰ Dúr hexachord a „Kilenc forint a bérem”, a „minden nap, minden nap jó borral kell élni” pedig egy elterjedt XVIII. századi dallam, melyet, mint feljegyzője, Mindszenty Dániel is megjegyzi: „minden nyelven szokták énekelni a vidám mulatságokban”.²⁶¹

A Cserny György dalai közül ezek, amelyek úgy tűnik, már eleve népszerű dalként kerültek a műbe, később népszínművekben is felhangzottak. Így az „Utzu dane cuvale”, amit Kiss Dénesnél „Az ajtómat ne zörgesd” szöveggel találunk, 1852-ben az *Orgazdában* „Czoki bocskor”, A *Cigányban* „Mondd meg rajkó a bírónak” szöveggel tűnt fel.²⁶² A „Kilenc forint a bérem” ugyanígy betétdala volt az e listában is szereplő *Garabonciás diák*-nak is, „Telve szívünk örömmel” sorkezdettel, jelölve, hogy a dalműveknek ez a rétege a népszínműhöz hasonlóan igen gyakran nyúlt az úgynevezett „közdal”-kincshez.²⁶³ „A „Minden nap minden nap jó borral kell élni” érdekessége még, hogy a Cserny György említett kézírataiból az Országos Széchényi Könyvtárban az 1812-esben még szöveg nélkül, az 1857-esben pedig kórusként áll.

Más utóélet jutott a *Béla futása* dalainak. E mű dalait jegyezték fel a legtöbb kéziratba, csak a népdalgyűjtés szándékával készült összeírások kivételek. Az átdolgozást mégsem kerülte el: Heinisch József 1837-1838-ban operává formálta a művet.²⁶⁴ A kéziratok adataiból úgy tűnik, a daljátéki verzió darabjai terjedtek el, Heinisch átdolgozása nem hagyott mélyebb nyomot a közdal-repertoárban.²⁶⁵

²⁶⁰ Molnár Antal: „Nyugatias dallamok”, 114.

²⁶¹ „Minden nap, minden nap” Küllös Imola, Csörsz Rumen István. *Közköltészet II*, 479-480., Pálóczi Horváth Ádámnál változata található. Bartha Dénes, Kiss József, *Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye*, 688-689., „Kilenc forint a bérem”: Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 25.

²⁶² Bognár Ignác, Tóth József, *Orgazda* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 557/Zenemutár. no.10., Ker. kzt. 46.338., Doppler Károly, Szigligeti Ede, *A cigány* [zenemű kézirat]. OSZK, Szinh. 259/Zenemutár, 1.

²⁶³ Pály Elek, Munkácsy János, *A Garabonciás diák* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 290 / Zenemutár, no. 13.

²⁶⁴ Horváth Pál, „Énekesjátéktól a magyar operáig: A Béla futása előadásai, forrásai és változatai”, *Magyar Zene* 57, 1. sz. (2019), 14–30, 15. Énekesjáték verzió: OSZK Zenemutár, ZB 158/a.

²⁶⁵ V. Szűcs Imola „A Béla futása (1822) dalai közkézen, közszájon, köztudatban.” *Doromb* 9. szám, 237-256, 237.

Darabbéli kezdősor:	Kezdősor a kéziratokban	Dal helye a kéziratokban
Mátray Gábor-Balogh István: Cserny György. 1812.		
„Édes kincsem, kis Rusitzám”	- Édes kintsem, kis Rózsikám/ Tubiczám/ - Édes kintsem, kis Rusitzám	TÁD 1832-1843/I/32 Mindszenty 1832/80 K. L. 1828-1844/21
„Utzu dane cuvale”	- Az ajtómat ne zörgesd	K.D. 1844/163
„Telve szívünk örömmel”	- Kilenc forint a bérem rittada	TÁD 1832-1843/II/126
sz.n.	- Minden nap, minden nap jó	Mindszenty 1832/40
Ruzitska József-Kótsi Patkó János-August Kotzebue: Béla futása. 1822.		
„Eleim e gyász hazának”	- Eleim e gyász hazának	TÁD 1832-1843/II/209 Git 1835/29 Pdtár 1828-1837/7
„Hunnia nyög letiporva”	- Hunnia nyög letiporva	TÁD 1832-1843/I/21 TKK 1831/45, 82 Git 1835/86 K. L. 1828-1844/61 M.Á. 1823-35/16 Félegyh. 1827/77
„Köszönöm jószívű lélek”	- Köszönöm jószívű lélek	Git 1835/103 Sp.sz. és dtár 1818-1848/35 M.Á. 1823-35/67 B.J. 1831-1840/50 V. J. 1828-30/222
„Magyart királya ha hívja”	- Magyart királya ha hívja /Drága kintse a magyarnak	TÁD 1832-1843/I/18 V.É. 1829/17 F.L. 1827/41
„Termetednek annyi éke”	- Termetednek annyi éke	TÁD 1832-1843/II/13 Git 1835/12
„Természete a magyarnak”	- Természete a magyarnak	P.Dt. 1817-1828/171 Sp. sz. és dtár 1818-1848/27 M.Á. 1823-35/19 V. J. 1828-30/220
Zomb József-Láng Ádám: Mátyás deák. 1824.		
„Férfiak vigyázzatok”	- Férfiak vigyázzatok	Git 1835/25
Szerdahelyi József-Adolf Hirschfeld-Láng Ádám: Tündérekastély. 1833.		
„Ég a kunyhó, ropog a nád”	- Ég a kunyhó, ropog a nád	Sz-M 1840-1850/114
"Nem vagyok oka semminek"	- Elvágtam az ujjam /Micsoda csárda	K.D. 1844/9 SZ-M 1840-1850/89
„Mariskám, Mariskám, eszem a szemedet”	- Mariskám, Mariskám, eszem a szemedet/ Szeretett angyalom	K. L. 1828-1844/119 Sz-M 1840-1850/68 Mindszenty 1832/41
„Mi füstölög ott a síkon távolba”	- Mi füstölög ott a síkon távolba	Sz-M 1840-1850/105 KD 1844/143
„Nézz rózsám a szemembe”	- Nézz rózsám a szemembe	Sz-M 1840-1850/110
"Vígán élünk, nem lesz baj”	- Vígann élem világom	KL 1828-1844/42 Mátray 1828-1829/51 TÁD 1832-1843/I/113

11. táblázat: Korai magyar dalművek és a népszínmű előzményei a reformkori kottás kéziratokban

Darabbéli kezdősor	Kezdősor a kéziratokban	Dal helye a kéziratokban
Pály Elek-Munkácsy János: <i>A Garabonczyás diák. 1834.</i>		
„Az egekben lovagoltam”	- Az egekben lovagoltam/ Ég a kunyhó, ropog a nád	K.D. 1844/129 Mindszenty 1832/79 SZM 1840-1850/113
sz.n.	- Csaplárosné/ Kocsmárosné be barna/ Már ezután feketében	MD 1834/76 K.D. 1844/161 Mindszenty/79
"Ne sírj Matyi, ne könnyezz"	- Egy-két tehén nem nagy csorda/ Nem bánom én, ha csikós is	MD 1834/33 KD 1844/98
"Hej ha, kántor, hová mégy"	- Kántor koma hova mégy?/ Egybegyültek a papok	TÁD 1832-1843/I/123 MD 1834/62
„Nincsen nékem egyéb bajom”	- Nintsen nékem semmi bajom, tsak hogy szegény vagyok/ Életembe korhel voltam	TÁD/II/190 SZ-M 1840-1850/45 Mindszenty 1832/40 MD 1834/70
Egressy Béni-Jakab István: <i>A falusi lakodalom. 1834.</i>		
„Egy az Isten, kit hiszünk”	- Egy az Isten, kit hiszünk	Kótár 18K44-1851
„Van szederfa, de nincs rajta”	- Debrecenben kidoboltak	K.D. 1844/139
„Hányadik már a pohár”	- Ha betekintsz a dalai/ kadarcsi csárdába	DF 1844/13 K.D. 1844/85, 215
„Úgy ég a tűz, ha lobog”	- Úgy ég a tűz, ha lobog/ Szőlőtőke, venyige	TÁD 1832-1843/II/213 K.D. 1844/67
„Lágy a kenyér”	- Lágy a kenyér pirítani nem lehet/ A huszárnak templom a pincze	TÁD 1832-1843/II/122 SZM 1840-1850/76 K.D. 1844/127 DF 1844/41
Thern Károly-Gál József: <i>A peleskei nótárius. 1838.</i>		
„Hortobágyi pusztán fúj a szél”	- Hortobágyi pusztán fúj a szél	TÁD 1832-843/II/103 Sz-M. 1840-1850/116 DF 1844/17

11. táblázat folytatása: Korai magyar dalművek és a népszínmű előzményei a reformkori kottás kéziratokban

Különösen népszerű volt közülük Lóra áriája, a „Hunnia nyög letiporva” melyet Tallián Tibor egyesén „nemzeti közkinccs”-nek nevezett.²⁶⁶

Hogy az ária három évvel a kolozsvári bemutató után Sárospatakra is eljutott énekkari letétként, arról egy, az ún. „protokántorokat” ostromozó bejegyzés tudósít az 1817–1828-as Pataki dallamtárban.

²⁶⁶ Tallián Tibor, „Nemzeti színház, nemzeti opera”, in „Symphonia Hungarorum”: Magyarország zenekultúrájának ezer éve. Kiállítás a Budapest Történeti Múzeumban 2011. március 31.–október 29., kiad. Kárpáti János. (Budapest: Budapesti Történeti Múzeum–Országos Széchényi Könyvtár–Magyar Nemzeti Múzeum, 2011)., 111–126., 111.

A bejegyzésből megtudjuk, hogy 1825-ben mely énekek kóruspartitúráinak elnöki melodiariumba való feljegyzése maradt el, noha az adott évben azokat tanulta az énekkar, így a „Hunnia nyög letiporva” kezdetűt is. A „Nagy restség” miatt kimaradt dalok „nem válnak az ekkori protokántoroknak ditsőségekre” folytatódik a bejegyzés.²⁶⁷

1825re Ezen évben ére az énekek és Dallamok a
 de a nagy restség és gondatlanfag miatt.
 Sol: cxxxviii Boldog az Isten nyelven... Mi Szent Anyánk k
 OK! erős bájja állt Isen. Diszferjérek
 Diszfer sereg edlyen friven! Diszferünk
 Nosak ezek: Sereg Jellegetek sa, Miért nem is
 Halakal ingo lanjha jara sa. Ah! me
 Hunnia nyög le tiporva sa. Kivel n
 nek sa. Az öpüle. Szaradok for
 A Sereg gy. homályab sa. Na.
 hiven sa. Mar. Isen hiven
 sa. Ezek nem válnak a
 protokant ösfe

Feljegyzés a protokántorok restségéről az 1817–1828-as Pataki dallamtárban²⁶⁸

A „Hunnia” Sárospatakon temetési énekként is funkcionált, és mint Orbán Józseftől megtudjuk: „újra dolgozta a procenterium”, vagyis Apáthy János ezt a kórust is átdolgoztatta a klasszikus összhangzattan szabályai szerint.²⁶⁹ Sárospatakon a legfeltűnőbb a változás az eredetihez képest, de nem az egyetlen: valamennyi kéziratban az eredeti, hajlításokkal és verbunkos cifrázatokkal ellátott ária kisebb-nagyobb mértékben módosult verziói találhatók.²⁷⁰ Tóth István például pedagógiai célú Kótáskönyvében kidolgozott az áriára egy

²⁶⁷ V. Szűcs Imola: „A Béla futása dalai” 240., P.Dt. 1817-1828, 87.fol. Bartha Dénes a „nagy restséget” illetően már a korábbi anyagról is megjegyzi, hogy „csak azt jegyezték fel, amit muszáj volt”. Bartha Dénes, *A XVIII. Század énekelt dallamai*, 14.

²⁶⁸ P.Dt. 1817-1828, 87. fol.

²⁶⁹ Orbán, *A Sárospataki énekkar története*, 51., 86.

²⁷⁰ V. Szűcs Imola: „A Béla futása dalai” 241.

egyszerűbb, és egy virtuózabb hangszeres verziót is, *Kelemen László énekeskönyvében* kilenc, magasabb hangfekvésben járó ütemet kihagyott, a *Gitarra való énekes darabok* változata pedig egy egyszerűbb, gitárkíséretes forma.²⁷¹

Gyász-ének lett Sárospatakon nem csak Lóra „Hunnia nyög letiporva” kezdetű áriájából, hanem Kálmánéból is: „Eleim e gyász hazának”. Orbán József ugyan világi dallamként említette, de a 1818–1848-as *Sárospataki szöveg- és dallamtárban* hét temetési éneknél is megtaláljuk a rá való hivatkozást *ad notam* jelzéssel.²⁷²

A *Tündérkastélyt*, ahogy a *Béla futását* is, jelentősen átdolgozták az évek, során, ám Ruzitska művétől eltérően több ilyen változtatást is megért 1829 és 1840 között.²⁷³ Mivel szintén olyan tündéres játék, mint a népszínmű közvetlen előzményének tekinthető *Peleskei nótárius*, ebben ismét amazokhoz hasonló dalválasztással, és ehhez köthetően egyes dalok esetében gazdag népszínmű utóélettel számolhatunk.

Az „Ég a kunyhó ropog a nád” kezdetű dalt például Szerdahelyi belekomponálta 1850-ben a *Házassági három parancs* zenei összeállításába is, a „Mariskám, Mariskám”-at Doppler a *Kántor és molnár lányába* 1857-ben „Ha megházasodom” szöveggel, a Szalontai Madass által feljegyzett „Mi füstölög ott a síkon távolba” pedig a 1844-ben *A zsidó* 10., 1850-ben *A szép juhász* 10. dala lett, utóbbiban „Kedves rózsám, gyöngy violám” szövegkezdettel.²⁷⁴ A „Nem vagyok oka semminek” ugyanezzel a szöveggel szerepelt a *Szökött katonában* is, annak 8/3. tételeként.²⁷⁵ A kéziratokban utóbbi dalnak szövegi és kisebb dallami variációi találhatók, mindkét esetben egy ütemnyi bővüléssel (12. kotta).

Szalontai Madass adatában verbunkos stílust idéző hajlításokat láthatunk, ez esetben színpadra a dal jóval egyszerűbb formája került. Mivel mindkét összeírás szövege más, mint ami a színmű esetében látható, ismét egy már népszerű dal felhasználására lehet gondolni.

Szintén több népszínmű felhasználta a „Nézz rózsám a szemembe” kezdetű éneket, kisebb szövegi változtatásokkal. „Babám nézz a szemembe” Egressy Béni: *A földönfutó* című művében 1850-ben, illetve Doppler Ferenc: *A nagyapóban* 1851-ben „Nézz csak a szemébe”.²⁷⁶

²⁷¹ V. Szűcs Imola: „A Béla futása dalai” 241-245.

²⁷² Sp. sz. és dtár 1818-1848, 100., 193., 203., 210., 214., 207., 228.

²⁷³ Németh Amadé, *A magyar opera története*. 40.

²⁷⁴ „Ég a kunyhó”: Szigligeti Ede, Szerdahelyi József, *Házassági három parancs* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 1120/Zenemutár, Ker. kzt. 46.284, no.2., „Mariskám, Mariskám”: Doppler Károly, *A kántor és a molnár leánya* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 925/Zenemutár, Ker. kzt. 46.168, no. 11., „Mi füstölög” Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 134., Egressy Béni, Szigeti József, *A szép juhász* [Zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 696/Zenemutár, Ker. kzt. 46.190.

²⁷⁵ Papp Mónika. *A népszínművek zenei emlékei*, 44.

²⁷⁶ Doppler Károly, Szigligeti Ede. *A nagyapó* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 1151/Zenemutár, Ker. kzt. 46.180., no.3., Egressy Béni, *Földönfutó* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz.281/Zenemutár, KR_21527.

T.K. Nem va - gyok o - ka sem - mi - nek a - nyám az o - ka min - den - nek

K.D. El - vág - tam az uj - jam de nem fáj fű - ge - fa le - ve - le le - hullt már

Sz-M. Mi - cso - da csár - da ez itt be csi nos van - e ben - ne le ány szép pi ros

mért ad - ja a - nyám öt ka - to - ná - nak kit a szí - vem vá - lasz - tott ma - gá - nak

fű - ge - fa - le - ve - le gyó - gyíts gyó - gyíts gyó - gyíts meg ked - ves é - des ró - zsám csó - kolj meg

ha nincs ben - ne szép lány vagy me - nyecs - ke ta - ka - ros bo - mol - jon - meg úgy a korcs - má - ros

12. kotta: „Nem vagyok oka semminek” 1. *Tündérmű* no.8. 2. „Elvágtam az ujjam K.D. 1844/9, 3. „Micsoda csárda az ott” Sz-M 1840-1850/89²⁷⁷

Néhány kéziratban, így Mátraynál is megvan a *Tündérlakból* a „vigan élünk, nem lesz baj”. Hogy ebből a műsorrétegből csak ez az egy dal szerepel nála, amit Kodály Zoltán „erősen népi gyökerű”-nek minősített, ismét Mátray Gábor tudós érdeklődését mutatja.²⁷⁸

1834-ben mutatták be Pály Elek és Munkácsy János művét, a *Garabonciás diákot*, mely egy kilenc évvel későbbi újságcikk szerint „többet behozott 20.000 forintnál a színháznak”²⁷⁹ Énekei a *Honművész* szerint „népdalokból valának szerkezve (*sic!*), de hogy azok hamarsággal íratnak össze, nagyon is kitetszett.”²⁸⁰ A dalok a kéziratokban majdnem ugyanazt a képet mutatják, mint amit a *Tündérmű* esetében is láthatunk: esetenként szövegcserelődést a darabbéli verzióhoz képest, és/vagy a dallamok a kéziratokban is eltérő szövegi verziókban bukkannak elő. Utóbbi a *Garabonciás diák* valamennyi dalára igaz: Amennyiben több kéziratban jelen van egy-egy darabja, azok egymáshoz képest variánsok, szövegükben pedig teljesen eltérnek. Ezért, bár mindegyik feljegyzés későbbi, mint a *Garabonciás diák* bemutatója, feltételezhető, hogy nem abból származnak, hanem a darab zenei összeállítója vett elő – ahogy az idézett *Honművész* híradás is írja – eleve népszerű dalokat. Ebből a szempontból kivétel az Almási Sámuel: *Magyar dalnokjában* szereplő „Életemben korhel voltam” kezdetű ének, ami dallama teljesen egyezik a színpadon „Nincsen nekem semmi bajom” szöveggel

²⁷⁷ Eredeti hangneme Kiss Dénesnél és a *Tündérmű*-ben D-dúr.

²⁷⁸ Kodály Zoltán-Gyulai Ágost: *Arany János népdalgyűjteménye*. 50.

²⁷⁹ A cikkíró ennek okát a cigányzenében látta. „Thalia”. *Honderű* (1. évfolyam, 7. szám) 1843.02.18., 247-249., 247.

²⁸⁰ „Színészet. Magyar Játékszín” *Honművész* 1834. július-december (2. évfolyam, 73. szám) 1834.09.11., 583-584., 583.

elhangzott dalbetéttel, ebben az esetben tehát a színmű közvetítését lehet feltételezni, Almási ugyanakkor „népdal”-nak nevezte kéziratában ezt az éneket.²⁸¹ Mindszenty Dániel szintén a színműbeli dallamot írta le, apró, elírásnak is tekinthető eltérésekkel, és azzal szövegében is azonos.²⁸²

Érdekesség ebből a szempontból a Mindszenty Dánielnél található „Ég a kunyhó, ropog a nád” (13. kotta). Szövege a *Tündérkastély* dalát hozza, de dallama előzőhöz képest távoli variáns, „Az egekben lovagoltam” kezdetű dalhoz áll közelebb. Első sora lefelé helyett felfelé irányt követ, második sorának kezdete így kvarttal, befejező üteme már szeptimmal kerül feljebb Szalontai Madass adatához képest. A harmadik sorban Mindszenty Dániel dallama csárdás ritmusának aprózódásával már teljesen eltávolodik egymástól a két dallam, és csak a negyedik sor végén közelít vissza egymáshoz újra. Az „Ég a kunyhó” később a népszínmű irodalom része is lett, „De azt mondják, ropog a nád” szöveggel a *Házassági három parancs*ba is bekerült.²⁸³

13. Kotta: „Ég a kunyhó”: 1. Szerdahelyi: *Tündérkastély* no. 9., 2. Sz-M 1840-1850/114, 3., Mindszenty 1832/79, 4., Pály Elek: *A garabonciás diák*, no. 3.²⁸⁴

Tündérk
Ég a kuny - hó ro - pog a nád Szo - rítsd hoz - zád azt a bar - nát

Sz-M.
Ég a kuny - hó re - cseg a nád csó - kol - gasd meg azt a bar - nát

Mindsz
Ég a kuny - hó ro - pog a nád de sze - re - tem én a bar - nát

Garab
Az e - gek - ben lo - va - gol - tam Sze - re - tőm - nél még - se vol - tam

9
míg a bar - nát szo - ron - ga - tod azt a szó - két el - sza - lasz - tod
míg a bar - nát csó - kol - ga - tod azt a szó - két el - sza - lasz - tod
haj - já czicz tral - lá - rom sze - re - tem a pá - rom haj - já czicz tral - lá - rom sze - re - tem a pá - rom
ha - ja - haj til - lá - rom sze - ret a ga - lam - bom ha - ja - haj til - lá - rom sze - ret a ga - lam - bom

13. Kotta: „Ég a kunyhó”: 1. Szerdahelyi: *Tündérkastély* no. 9., 2. Sz-M 1840-1850/114, 3., Mindszenty 1832/79, 4., Pály Elek: *A garabonciás diák*, no. 3.²⁸⁴

²⁸¹ *A garabonciás diák*, no 7., Ker. kzt. 46.45., MD 1834, 49b-50a.

²⁸² Mindszenty 1832, 21b.

²⁸³ *Házassági három parancs*, No. 2/2.

²⁸⁴ Eredeti hangnem: Mindszenty-nél és a *Tündérkastély*ban D-dúr, a *Garabonciás diák*ban F-dúr.

Ami a „hamarjában össze-írást” illeti, a *Garabonciás diák* dalaival egészen vegyes stilisztikai képet mutat: míg az „Ég a kunyhó” a népies műdalok közé tartozik, „tágabb értelemben műzenei eredetű népdal” a „Csaplárosné be barna”, a „Ne sírj Matyi, ne könnyezz” kezdetű ének pedig egy, a XVIII. századból ismert dallamra tett szöveg.²⁸⁵

A Sárospataki forráscsoportban a *Béla Futása* dalain kívül egyetlen magyar színmű örökség az „Egy az Isten, kit hiszünk, egy legyen a királyunk” kezdetű induló a többszöri átdolgozást megért *Falusi lakodalomból*, mely ebben a formájában nyilván jól illeszkedett a kollégium ünnepeihez.²⁸⁶

Szintén diáksághoz kötődik, de ellentétes iránnyal a „Van szederfa, de nincs rajta”, ami a debreceni diákság körében lehetett népszerű „Debrecenben kidobolták” szöveggel.²⁸⁷ Kiss Dénesnél eredeti formájában találjuk, így feltehető, hogy nem a színműből vette. A dal a későbbiekben is többször kapott új szöveget, így „Haja, haja, haja” kezdettel *Az orgazda* 16. dala, és „A ténsasszonyt kérem szépen” az *Egy szekrény rejtelmében*.²⁸⁸

A „Lágy a kenyér, pirítani nem lehet” népies műdal általánosan elterjedt alakja jelen ismereteink szerint a *Falusi lakodalomban* került színre először.²⁸⁹ Három kéziratban az ismert szövegkezdettel, de Tompa Mihálynál mint „A huszárnak temploma a pincze” áll. Az ismert formában került színre a *Csikósban* is 1847-ben, de később többször kapott új versezeteket.²⁹⁰ „Kezekben van már az úti levelem” *A két gyámban* 1846-ban, „Nem parancsol nékem már a szenior” a Háromszéki lányokban 1874-ben.²⁹¹

Eredetileg Bernáth Gáspár csárdás dallama a „Hányadik már pohár” 1833-ból.²⁹² A kéziratokban „Ha betekintsz” kezdettel áll. A három kéziratoss dallam egymás variánsa: Tompáé hangszeresebb és cifrább, de Kiss Dénes két feljegyzése is eltér egymástól, kisebb részleteiben. „Széles körben elterjedt népies dal”-ként aposztrofálta Paksa Katalin az „Úgy ég a tűz, ha lobog” kezdetű dalt.²⁹³ A Tóth Istvánnál található forma alig tér el a színre került alaktól, ahogy zeneileg Kiss Dénesé is majdnem azonos. Később felhasználták a *Pál fordulásában* is.²⁹⁴

²⁸⁵ „Ég a kunyhó”: Kerényi György, *Népies dalok*, 19., „Egy-két tehén”: Küllös Imola, Csörsz Rumen István, *Közköltészet* II, 523-527., „Csaplárosné”: Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 22.

²⁸⁶ Egressy Béni, *Falusi lakodalom*, no.4.

²⁸⁷ Kerényi György, *Népies dalok*. 210.o.

²⁸⁸ *Egy szekrény rejtelve*: Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*. 140.

²⁸⁹ Kerényi György, *Népies dalok*, 24., *A falusi lakodalom*, no. 3.

²⁹⁰ *A csikós*, no. 10., Papp Mónika, *A népszínművek zenei emlékei*, 59.

²⁹¹ Erkel Gyula, Szigligeti Ede, Jókai Mór, *A háromszéki leányok* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 1119/ Zenemutár, Ker. kzt, no.18., Szénfy Gusztáv, Jókai Mór, *A két gyám* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 399/ Zenemutár, 8. ív, Ker. kzt, 46.170.

²⁹² DF 1844, 105.

²⁹³ Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 20.

²⁹⁴ Bognár Ignác, Szigligeti Ede, *Pál fordulása* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 579/ Zenemutár, No. 1/3, Ker. kzt, 46.347.

A *Peleskei nótárius* szintén többszöri átalakítás után nyerte el végleges formáját.²⁹⁵ Rendkívüli sikere ellenére egyetlen dala található a kéziratokban, az 1842-ben hozzátett „Hortobágyi pusztán fúj a szél”, ami eredetét illetően a kutatói vélemények megoszlanak. Tóth Dénes úgy vélte, hogy a dal ebből színműből terjedt el, Kerényi Ferenc szerint viszont Thern Károly egy eleve népszerű népies műdal, az „Ezt a kerek erdőt járom én” dallamát használta fel, mely „a színpadról indult neki másodszor a népdallá válás útjának”.²⁹⁶ Kerényi György Tóth Déneshez hasonlóan a *Peleskei nótárius*ból eredeztette a később a *Csikósban* is színre került, ott „Ezt a kerek pusztát” kezdettel elhangzott dalt.²⁹⁷ A kéziratok adatai, mivel mind a „Hortobágyi pusztán”, mint az „Ezt a kerek erdőt járom én” esetében a *Peleskei nótárius* utánról valók, Kerényi György álláspontját látszanak alátámasztani.²⁹⁸

IV.3.4. Népszínművek dallamai

Mikor Bartay Ede a *Peleskei nótárius* sikere után kiírta a pályázatot egy „a magyar nép-életből vett” színműre, maga sem gondolta, hogy a pályázattal egy új műfajt indít útjára.²⁹⁹ Célja egyrészt a *Peleskei nótárius* sikerének megismétlése volt, másrészt, mint a pályázat szövegéből is kitetszett, a „köznép”et kívánta a színházba édesgetni, hogy az a „magasabb mű-élvezetekre előkészíttessék”.³⁰⁰ A népszínmű tehát szórakoztató, közönségcsalogató műfajként született, melynek kifejezett célja „eredeti népi” figurák szerepeltetése.³⁰¹ A vegyes zeneiség, mely vaudeville műfajához közelítette a műfajt egyelőre megmaradt a népszínműben is, de ennek oka nemcsak a népiességre való törekvés, hanem a „sláger-komponisták” hiánya volt, így a könnyebb műfajhoz onnan vettek dalokat, ahonnan tudtak.³⁰² A zeneiséget illetően a korábban, a tündérboházatokban megismert tendencia erősödik föl: már szinte nincs olyan népszínmű részlet a kéziratokban, amelyben szövegcserélődés, variáció ne fordulna elő.

²⁹⁵ Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 37.

²⁹⁶ Thern Károly, Gál József. *A peleskei nótárius* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 586/Zeneműtár, Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 37. v.ö.. Kerényi F., *A régi magyar színpadon*, 243., Idézet: Kerényi Ferencről, „Nemzeti színház a polgári forradalom előestéjén (1840–1848)”, 280.

²⁹⁷ Kerényi György, *Népies dalok*, 211., Dobó Sándor, *Népszínművek dalai*, 17.

²⁹⁸ Kerényi György, *Népies dalok*, 211., Az „ezt a kerek erdőt járom én” „akkor szép az erdő, mikor zöld” szövegkezdettel: DF 1844, 3/b., „Szép a rozmaringszál bukorba”: TÁD 1832-1843, 134.

²⁹⁹ Szacsvai Kim Katalin. *Az Erkel-Műhely*, 90.

³⁰⁰ Szacsvai Kim Katalin. *Az Erkel-Műhely*, 89.

³⁰¹ Kerényi Ferenc. „A magyar népszínmű”, 234.

³⁰² Tóth Dénes, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*, 39.

Darabbéli kezdősor	Kezdősor a kéziratokban	Dal helye a kéziratokban
Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A szökött katona</i> 1843		
„Amott a hegyek lábánál”	- Amott a hegyek lábánál/ Hová tegyem a kalapom/ Nincsen széna	K. L. 1828-1844/125 Mindszenty 1832/29 K.D. 1844/151
„Szeretnék szántani”	- Jobb a bor, jobb a bor/ Szeretnék szántani/ Szeretlek galambom	MD 1834 1834/81 K.D. 1844/12 DF 1844/12
„Három alma, meg egy fél”	- Három alma, meg egy fél/ Kökény szemed taplót gyújt	K. L. 1828-1844/124 K.D. 1844/207 MD 1834/92
„Kard lesz oldalamon”	- Héj pajtás, be nevetem e világ	TÁD 1832-1843/I/104 Mindszenty 1832/23 K.D. 1844/101
„Kalapom szememre vágom”	- Kalapom szememre vágom/ Nehéz tudni célját, végít	K. L. 1828-1844/123 MD 1834/9 TÁD 1832-1843/II/76 Mátray 1828-1829/26 Sz-M. 1840-1850/25
„Már minálunk verbuválnak”	- Már minálunk verbuválnak	TÁD 1832-1843/I/112
„Ne menj rózsám a tarlóra”	- Ne menj rózsám a tarlóra/ Őszi harmat	Sz-M. 1840-1850/106 K.D. 1844/208 K. L. 1828-1844/126 DF 1844/6
„Elmennék én katonának”	- Nini, mi az a szerelem/ Nini, hát ez a szerelem/ Ím tehát ez a szerelem/ Valameddig nem szerettem	TÁD 1832-1843 I/66 V.É. 1829/19 Git 1835/85 Mindszenty 1832/62 MD 1834/175
Gál József-Szerdahelyi József: <i>A vén sas</i> 1843		
„Hát haza, hát haza, este van már”	- Ültettem violát kis kertembe/ A malom a vizet aláhajtja	DF 1844/3 K.D. 1844/64
„Nincsen kedvem, el vitte a gólya”	- Bécs várostól nyugotról keletre/ Nincsen kedvem, elvitte a gólya	MI 1836 TÁD 1832-1843/II/25 Git 1835/68 Sz-M. 1840-1850/66 DF 1844/33 K.D. 1844/92
Erkel Ferenc- Szigligeti Ede: <i>Két Pisztoly</i>: 1844		
„A kanász az erdőben”	- Adj bort a fejszémre/ Három huszas, látod-e	TÁD 1832-1843 I/128 K.D. 1844/128
„Az Alföldön halász legény”	- Az Alföldön halász legény	K. L. 1828-1844/127 Sz-M. 1840-1850/92 K.D. 1844/205
„Kocsmárosné bort ide az iccébe”	- Kocsmárosné már én kendnél	K.D. 1844/109,218
„Fölszállott a páva”	- Ne szomorkodj, légy víg	TÁD 1832-1843/I/95 Mátray 1828-1829
„Pesten jártam iskolába, kuk”	- Pesten jártam iskolába, kuk	TÁD 1832-1843/II/36

12. táblázat: Népszínművek dallamai a reformkori kottás kéziratokban

Darabbéli kezdősor	Kezdősor a kéziratokban	Dal helye a kéziratokban
Erkel Ferenc- Szigligeti Ede: <i>Két Pisztoly</i>: 1844		
„Föl, föl e vérző kebelről”	- Föl, föl e vérző kebelről	MI 1836/65 Git 1835/65 TÁD 1832-1844/II/12 DF 1844/29
„Nagygazda volt az apám”	- Mikor szűrit nyakába	TÁD 1832-1844/II/135
„Szegény legény vagyok én”	- Szegény legény vagyok én	Sz-M. 1840-1850/116 K.D. 1844/41
Egressy Béni-Balogh István: <i>Mátyás deák</i> 1844		
„Micsoda falu ez”	- Micsoda falu ez, be fakó/ Nem messze van ide Uzora	K.D. 1844/80 K.D. 1844/185
„De mit töröm fejemet”	- De mit töröm fejemet/ Móta megnyílt lány eszem/ Megadod-e magadat/ Egy leány azt ígérte/ A kukori lencsének/ Hogy sokáig éljete	TÁD 1832-1843/I/061 Mindszenty 1832/74 V.É. 1829/26 K.D. 1844/228 K. L. 1828-1844/27 Mindszenty 1832/72 K.D. 1844/169 TÁD 1832-1843/II/212 K.D. 1844/114 Mátray 1828-1829/19
Egressy Béni-Vahot Imre: <i>Farsangi iskola</i> 1844		
„Ej, haj, magyar ember”	- Ej, haj, magyar ember összeüti	K.D. 1844/171
„Este van már a faluba”	- Én vagyok a petri gulyás/ Már minálunk így köszönnek	K. L. 1828-1844/3 Sz-M. 1840-1850/93 TÁD 1832-1843/II/151 Mátray 1828-1829/11 K.D. 1844/4
Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>A zsidó</i> 1844		
„Amely leány sokat szeret”	- A melly leány sokat szeret/ Ne menj babám/ szn	Sz-M. 1840-1850/21 K. L. 1828-1844/52 Mindszenty 1832/45 K.D. 1844/133
„Bús az idő, bús vagyok én magam is”	- Bús az idő, bús vagyok én Túl a Tiszán van egy város	K.D. 1844/88 DF 1844/9
„Deres a fű édes lovam”	- Deres a fű, édes lovam / Lágy a kenyér	DF 1844/28 TÁD 1832-1843/2/122
„Elmehetsz drága madár”	- Elmehetsz drága madár/ Bort ide ifjú asszony/ sz.n.	TÁD 1832-1843/I/106 Mindszenty 1832/13 V.É. 1829/29 K. L. 1828-1844/13 MD 1834/32 K.D. 1844/190
„Jer az ablakomra kedves”	- Jer az ablakomra kedves	Sz-M. 1840-1850/86
„Végigmentem egy embernek az udvarán”	- Végigmentem egy embernek/ Egy embernek végigmenék/ Végigmentem egy asszonynak/ Végigmentem a csajági hosszú/ Felszántom én azt az utcát szn.	DF 1844/30 MD 1834/86 Mindszenty 1832/57 TÁD 1832-1843/I/107 Mátray 1828-1829/14 K.D. 1844/131

12. táblázat folytatás: Népszínművek dallamai a reformkori kottás kéziratokban

Darabbéli kezdősor	Kezdősor a kéziratokban	Dal helye a kéziratokban
Egressy Béni-Haray Viktor: <i>A szökött színész és katona</i> 1845		
„De szép a katona”	- Volt szeretőm öt is, hat is/ Szép élet a katona	K.D. 1844/162 K.D. 1844/184a
Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>A debreczeni rüpfők</i> 1845		
„Három piros kendőt veszek”	- Három fehér kendőt veszek/ Kútágasra szállott a sas	K.D. 1844/54 DF 1844/12
Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> 1847		
„Édes falum határa”	- Boldog az a pillantás/ Nagygazda volt Megholt az édesapám	TÁD 1832-1843/ I/33 Mindszenty 1832/50 MD 1834/55 Sz-M. 1840-1850/14
Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> 1849		
„Megesküdtem az egekre”	- Felfogadtam az Egekre	Sz-M. 1840-1850/57

12. táblázat: Népszínművek dallamai a reformkori kottás kéziratokban folytatás

Ennél a műfajnál fokozottan igaz, hogy a kottás kéziratok pillanatnyi állapotot tükröznek: egyes dalaik forrása maga a népszínmű, mások esetében a bemutató előtről és utánról is találkozunk ugyanazzal a dallammal vagy variációjával, ismét más esetekben pedig csak az összeírás utánról rendelkezünk az adott dallamról népszínmű adatokkal. Első két csoport tagjait tartalmazza népszínművenkénti csoportosításban a 12-es táblázat (12. tábla).

Ami *A szökött katonát* illeti, a vizsgált korszak kézírataiban e műből találjuk a legtöbb éneket, mindösszesen nyolcat, ebből hatnál fordulnak elő további szövegkezdetek is. Mindjárt az első, „Amott a hegyek lábánál” esetében Kelemen László láthatóan a népszínműből jegyezte fel a dalt, forrását is megjelölte: „Dal a szökött katonából”.³⁰³ Az ének más dallami és szövegi variációt rögzítette ugyanakkor Mindszenty Dániel és Kiss Dénes.

Előzőnél még bővebb dallami variációkkal rendelkezik a „Szeretnék szántani” kezdetű csárdás dallam, melynek színműbéli alakját Kiss Dénesnél, illetve egyező dallami alakját Almási Sámuelnél találjuk utóbbit, „Jobb a bor, jobb a bor” szövegkezdettel.³⁰⁴ A dal benne van Tompa Mihály *Dalfűzér*-ében is, de kétszer olyan hosszú alakban, mint Almási Sámuel „Jobb a bor, jobb a bor” kezdetű dala. Tompa Mihály adatának első fele a „Jobb a bor” dallamával, és így a népszínműével rokon (14. kotta). A kottapélda második sora Tompa Mihály adatának 1-8. üteme.

³⁰³ K. L. 1828-1844, 111/b, A dal második versszaka „Az ég alatt, a föld színén”, Dobó Sándor, *Népszínművek dalai*. 16, Papp Mónika, *A népszínművek zenei emlékei*, 42.

³⁰⁴ Kerényi György, *Népies dalok*. 25, Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 32.

14. Kotta: 1. „Jobb a bor, jobb a bor” MD 1834/81, 2. „Szeretlek galambom” DF 1844/45 1-8. ü.³⁰⁵

Tompa dallamának második része az első, dúr hexachord terjedelmű dallam szélesebb ambitusú variánsa, melyhez a kéziratokban külön variációcsalád tartozik. A dallam e formája Almási Sámuelnél is megtalálható: teljesen önállóan szerepel a népszínműben is elterjedt: „Szeretnék szántani” szövegkezdettel (15. kotta). A kotta középső sora Tompa Mihály dallamának 8-16. üteme.

15. kotta: 1. „Szeretnék szántani” MD 1834/3, 2. „Szeretlek galambom” DF 1844/45 8-16.ü., 3. „Búbánat siralom” KD 1844/186³⁰⁶

E dallam távolabbi, moll variánsa Mátray Gábor harmadik dala, mely pien hangos lá pentaton hangsorával már a magyar népdalokkal mutat rokonságot (16. kotta).³⁰⁷

16. kotta: „A pünkösdi rózsza” Mátray 1828-1829/3.³⁰⁸

Tompa Mihály dallamának első és második fele közötti átmenetet képvisel Kiss Dénes kéziratának 195. dala (17. kotta). A népszínműben is található dallamnak felel meg az első négy hang, majd Tompa 8-16. ütemének oktáv váltását látjuk. Második felére a dallam terccel lejjebb

³⁰⁵ „Jobb a bor, jobb a bor” és „Szeretlek galambom” eredeti hangmagasság mindkét esetben: A-dúr

³⁰⁶ Eredeti hangnem: „Szeretnék szántani” A-dúr, MD 1834, 3b., „Szeretlek galambom” A-dúr, DF 1844, 26a., „Búbánat, siralom” Esz-dúr, KD 1844, 12a.

³⁰⁷ DF 1844, 108-109.

³⁰⁸ Eredeti hangnemből.

ereszkedik a népszínműből elterjedt dallamhoz képest, és mollban fejeződik be, majd nyolc ütemnyi, feltehetően hangszeres bővülést láthatunk.

17. kotta: „Szeretek játszani” KD 1844/195³⁰⁹

A *Szökött katonában* színpadra került egyszerűbb dallam 1844 után is népszerű volt, többször is felhasználták. Megjelent Bartay Ede: *50 népies csárdásában*, az Almási Sámuel által feljegyzett „Jobb a bor, jobb a bor”, valamint a Tompa Mihálynál található „Szeretlek, szeretlek” szöveggel hallhatta a közönség a *Két pisztolyban* és utóbbival *A cigányban*, „Jó reggel tubiczám”-ként a *Házassági három parancsban*, valamint „Tavaj, tavaj (*sic!*)” a *Debreczeni rüpfőkben*.³¹⁰

A „Három alma meg egy fél” esetében a dallamot a színmű előttről és utánról is feljegyezték a dallamtárakban. Almási Sámuelnél „Kökényszemed taplót gyújt” kezdettel a dallam kisebb variációkkal eltérő formája korábbi, mint a színmű adata, Kelemen László viszont már meg is jelölte forrását a *Szökött katonában*.³¹¹ Kiss Dénes egyező alakjából szintén arra lehet következtetni, hogy forrása Szerdahelyi műve volt.

1834-ben Bartay Ede adta ki a dr. Molnár Imre által színpadi dalnak tartott „Héj pajtás, be nevetem” kezdetű dalt, második népdalfüzetében.³¹² A feljegyzések alakjai alig térnek el a Bartay által népdalként megjelöltetett formától, így gyanítható, hogy az volt a kéziratok forrása, *A Szökött katonában* csupán új szöveget kapott.

„A kalapom szememre vágom” egy, a XVIII. század óta folyamatosan fennmaradt műdal népszínműbeli megjelenése, Almási Sámuel „népdal” megjelöléssel látta el.³¹³

Több szöveggel ismeretes, Bartha Dénes az „Addig szerencsésen éltem” kezdettel is hozott rá példát.³¹⁴

³⁰⁹ Eredeti hangnem: d-moll.

³¹⁰ *A két pisztoly*: Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 119., Papp Mónika, *A népszínművek zenei emlékei*, 52-53., *Házassági három parancs*, No 2/3., *A cigány*, No. 18., *Debreczeni rüpfők*: Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 136.

³¹¹ K. L. 1828-1844, 110b.

³¹² Bartay András. *Eredeti-Nép-Dalok Klavírkísérettel*, II. 6, dr. Molnár Imre szerint a *Pikkó hertzeg* egyik betétdaláról van szó. dr. Molnár Imre, „M. G. újonnan előkerült népzene gyűjtési anyaga”, 12.

³¹³ Kodály Zoltán, Gyulai Ágost, *Arany János népdalgyűjteménye*, 72., Bartha Dénes, Kiss József, *Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye*, 551., MD 1834, 67/b.

³¹⁴ Bartha Dénes, *A XVIII. Század énekelt dallamai*, 131.

„Köteles verbung” címmel jegyezte fel Tóth István a „Már minálunk verbuválnak kötéllel” kezdetű éneket. Mivel a kéziratok közül csak nála található, gondolhatnánk, hogy a népszínműből vette, de a dal korábbi. Szövege már egy 1778-1787-ben keltezett gyűjteményben is felbukkant, illetve „Katonának verbuválnak kötéllel” szöveggel színpadi betétdal volt a *Rontó Pál*ban is.³¹⁵

A „Ne menj rózsám a tarlóra” eredetileg Egressy Béni dala Petőfi versére, melyet „borsodi népdal”-ként jelentetett meg.³¹⁶ Mivel a kéziratokban csak kisebb változások vannak a népszínműhöz képest, feltételezhető, hogy ez esetben Egressy kiadványa, illetve a népszínmű volt a forrás.³¹⁷

Régebbre nyúlhat vissza előzőnél az „Elmennék én katonának” kezdetű ének. Legkorábbi adat a vizsgált időszakban a *Válogatott énekek* 19 dala, „Nini, hát ez a szerelem”. A többi kéziratban szintén a szerelemmel kapcsolatos szövegekkel található meg, ez esetben tehát ismét egy korábban népszerű dal új szövegezésével van dolgunk. A népdalgyűjtés szándékával készült kottás összeírásokból ebben az időszakban csak Mindszenty Dánielnél fordul elő, így feltehető, hogy a többi összeíró nem tartotta népdalnak.

Jelenleg két dal azonosítható *A vén sas* című színműből.³¹⁸ Egyik a német hatást mutató „Hát haza, hát haza, este van már”, melynek mindkét kéziratban más-más szövege található.³¹⁹ A dallam később a *Zsidóban*, és a *Kántor és molnár lányában* is helyet kapott.³²⁰

Jókai Mór országgyűlési dalnak tartotta a „Bécs várostól nyugotról keletre” kezdetű éneket, „Bécs város nótájá”-nak nevezve azt, mint egyikét azoknak a daloknak, amik „ott szoktak keletkezni a jurátus kávéházakban országgyűlések alatt”.³²¹ A hat kéziratból négyben van meg az országgyűlési versezettel, csak a két, 1844-es összeírás hozza a „Nincsen kedvem” alakot, utóbbi kettő feltehetően már a népszínműből.

A *Két pisztoly* bemutatója egy évvel követte a *Szökött katonáét*, és a kéziratok tanúsága szerint dallamai hasonlóan népszerűek lettek. A „Nagygazda volt az apám” népszerűségéhez hozzájárulhatott, hogy már Bartay Andrásnál megjelent, „Hozz bort” kezdettel.³²² A nyomtatványban közreadott forma valamivel egyszerűbb volt Tóth István verbunkos

³¹⁵ Küllös Imola, Csörsz Rumen István, *Közköltészet* I., 508-509., Thern Károly, Gvadány József, Szigligeti Ede, *Rontó Pál* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 639/Zenemutár, Kerényi Kzt. 46.71, 5.

³¹⁶ Kerényi György, *Népies dalok*, 211.

³¹⁷ Tompa Mihály második versszaka a „Ne menj rózsám a tarlóra”, illetve kisebb hangszeres betoldásokat látunk nála a szöveges részek között. DF 1844, 5/b.

³¹⁸ Kerényi kzt. 46.201, KR_03583, KR_11806.

³¹⁹ DF 1844, 4.

³²⁰ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 132., *A kántor és a molnár leánya*, no.8.

³²¹ Jókai Mór, *Mire megvénülünk*. 1865. (Gyula: Digi-book Magyarország Kiadó, 2013), 60.

³²² Bartay András, *Eredeti-Nép-Dalok Klavírkísérettel*, II/4.

verziójánál, bár a dallamsorok második fele még megőrizte a cifrázatokat. Kiss Dénes „Három huszas, látod-e” kezdetű és a népszínműbeli „Nagygazda volt az apám” a nyomtatásban megjelent verzióhoz áll közelebb.

Többen is saját szerzeményüknek vallották a népszínmű bemutatójakor már közkedvelt „Az alföldön halászegény vagyok én” kezdetű éneket, melynek szövegi variánsa a kéziratokban nincs, de Szalontai Madassnál dallami bővüléssel és hangszert idéző cifrázatokkal találkozhatunk.³²³ A dallam később a *Szökött színész és katona* című népszínműbe is bekerült.³²⁴ Paksa Katalin népdalok között sorolta fel a „Kocsmárosné bort ide az iccébe” kezdetű dalt, melyet a vizsgált korszakban csak Kiss Dénes vett fel a gyűjteményébe, ám ő kétféle alakban is, kisebb eltérésekkel.³²⁵ A kétféle alak jelzi, hogy széles körben ismert dalról lehetett szó.³²⁶ „Fölszállott a páva” szöveget kapott a *Két pisztoly*ban a Tóth Istvánnál és Mátray Gábornál „Ne szomorkodj, légy víg” kezdettel följegyzett népies műdal. Szintén más szöveggel, és Tóth Istvánénál egyszerűbb formában, mint „Lóra csikós, lóra” jelent meg Bartay Andrásnál 1833-ban.³²⁷ A színmű vélhetően Bartaytól vette a dallamot, viszont a két kézirat egy korábbi, elterjedt alakot rögzített.

A „Pesten jártam iskolába kuk” kezdetű dal több német szövegi változattal is rendelkezik, a „ballag már a vén diák” variánsa.³²⁸ Korábban úgy gondolták, hogy az első dallami adat 1844-ből való, de – és ez is a kézirat kutatás fontosságát mutatja – Tóth Istvánnál is megtalálható, a kötet második részének elején, így jelenleg ezt tekinthetjük a legkorábbi adatnak.³²⁹

Hasonló a helyzet a „Föl föl e vérző kebelről” esetében. A dal megvan már a *Gitarra való énekes darabok*ban, illetve *Márkus István énekeskönyvében*. Mivel Márkus István feltehetően azt kottázta le, ami számára újdonság volt 1836-ban, és tekintve a *Gitarra való énekes darabok* keletkezési idejét, még ha nem is zárható ki, hogy tényleg Szigligetitől való a vers, valamikor az 1830-as években, vagyis mindenképpen a *Két pisztoly* előtt keletkezett.³³⁰ Rajtuk kívül feljegyezte még Tóth István és Tompa Mihály is, versezetük azonos, csak egyetlen szóval tér el a népszínműétől: amabban a „hadd derítse fel szívemnek” szöveg a kéziratokban „hadd derítse fel sugára” alakban szerepel. Tompa Mihály adata kézírata keletkezési idejét tekintve lehetne a népszínműből való, de nem a *Két pisztoly*ban látható formát írta le, hanem a korábbi:

³²³ Bernáth Gáspár, Egressy Béni és Rózsavölgyi Márk is. Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 128.

³²⁴ Egressy Béni, Haray Viktor, *A szökött színész és katona* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 714/ Zenemutár. No. 3.

³²⁵ Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 25.

³²⁶ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 130.

³²⁷ Bartay András, *Eredeti-Nép-Dalok Klavirkísérettel*, I/1.

³²⁸ Kerényi György, *Népies dalok*, 216.

³²⁹ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 126.

³³⁰ V.ö.: Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 127.

adata megegyezik Márkus Istvánéval és a *Gitarra való énekes darabokban* találhatóval (18. kotta), az utolsó két ütem előtt lévő két ütemnyi hangszeres bővülést is beleértve.

Két p.
Föl föl e vér - ző ke-bel ről ked - ves köny - nyű ég a - zon Szív - re - ped-ve hű ö - led-ből

TÁD
Föl föl e vér ző ke bel - ről ked - ves köny - nyű - ég - a - zon szív - re - ped - ve hű ö - led - ból

MI
sor - som en - gem mesz-sze - von Tárd főlegy-szer még sze-med-nek üdv mo-soly-gó báj e-gét

sor - som en - gem mesz - sze-von Tárd főlegy - szer még sze-med - nek üdv mo - soly - gó báj e - gét

had de-rít - se fel sz - vem-nek lel - kem zor - don éj - je - lét

had de - rít - se fe su - gá - ra lel - kem zor - don éj - je - lét

18. kotta: „Föl föl e vérző kebelről” 1. *A két pisztoly* 1844 no.3., TÁD 1832-1843/II/12, MI 1836/65³³¹

Mindhárom dallam a verbunkos és a kora romantikus műzene keveréke. Tóth István adata a verbunkoshoz áll közelebb, nála a 4. ütem zárata emelt IV. fokról érkezik az V. fokra, valamint a 11. ütemben a többtől eltérően a VII. fok négyeshangzat felbontását az I. fokra épülő skála helyettesíti. Egyszerűsítés figyelhető meg a népszínmű dallam végén: az utolsó négy ütem a nyolc ütemes előtag első, illetve utolsó két ütemének ismétlése.

³³¹ 1. eredeti hangnem: esz-moll. Papp Mónika, *A népszínművek zenei emlékei*. 51., 2. eredeti hangnem: a-moll TÁD 1832-1843, 107., 3. eredeti hangnem: d-moll. MI 1836, 69.

Az „A kanász az erdőben”, a színműben 11. férfikar egyező dallama Tóth István *Áriák és dallokjában* van meg, „Mikor szürit nyakába” szövegkezdettel, így feltehető, hogy ismét egy korábbi, a népszínmű előtt már létezett dallammal van dolgunk.³³² A Tóth Istvánnál található szöveg még három másik kéziratban is megvan, de azokban másik dallam kapcsolódik hozzá.³³³ A „Szegény legény vagyok én” kezdetű dal szintén korábban keletkezhetett a népszínműnél: Kim Katalin a szöveg több korábbi előfordulását jegyezte meg disszertációjában.³³⁴ A vizsgált kéziratok közül kettőben fordul elő, mindkét adat a népszínmű utáni, szövegük és dallamuk apróbb eltérésektől eltekintve a színpadra kerültével azonos formát mutat. Ez esetben tehát feltételezhető, hogy mindkét kézirat forrása a népszínmű volt.

Előbbiekénél jóval kevesebb, mindössze két közös dala van a kéziratokkal Egressy Béni és Balogh István: *Mátyás deák* című művének, ahogy a szövegváltozatok mutatják, mindkét esetben korábbi, kedvelt dal felhasználásáról beszélhetünk.³³⁵ A „De mit töröm fejemet” Pálóczi Horváth Ádámnál is megtalálható, egy, az 1700-as évek végéről származó dallam.³³⁶ „De mit töröm fejemet” szöveggel öt kézirat jegyezte fel, továbbá négyben különböző versezetek találhatók a dallamra, vagy azok variánsaira. A Mindszenty Dánielnél található „Mióta megnyílt lány eszem” a *Magyar Aglájában* megjelent változat.³³⁷

A népszínművekbe került kevés népdal egyike a „Micsoda falu ez”, melyet csak Kiss Dénesnél találunk, nála viszont két szövegi variációban is. A fríg népdalok közül való.³³⁸ Szintén Egressy Béni nevéhez köthető a *Farsangi iskola* zenei összeállítása, melyből két dallamot jegyeznek a vizsgált kéziratok.³³⁹ Első az egyedül Kiss Dénesnél található „Ej haj, a magyar ember”, mely szövegében és dallamában is egyezik Egressy Béniével, tehát valószínűleg a népszínmű volt Kiss Dénes forrása.

Ismét szövegcserelődést láthatunk az „Este van már a faluba” esetében, mely az „Én vagyok a petri gulyás” kezdettel elterjedt népies dal szövegi variánsa.³⁴⁰ Az éneket Billisits Mártonnak tulajdonítják, és már 1795-ben betétdala volt egy Bakhusról szóló iskolai színjátéknak.³⁴¹ A *Két pisztolyhoz* és a *Szökött katonához* hasonló számban találjuk a kéziratokban *A zsidó* dalait. Az „Amely leány sokat szeret” széles körben elterjedt, későbbiek során is kapott új

³³² Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 130.

³³³ D. G. 1826-1837, 4., K.D. 1844, 3a.

³³⁴ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 131.

³³⁵ Papp Mónika, *A népszínművek zenei emlékei*, 58.

³³⁶ Bartha Dénes, Kiss József, Pálóczi Horváth Ádám *dalgyűjteménye*, 553.

³³⁷ Bartha Dénes, *A XVIII. Század énekelt dallamai*, 121.

³³⁸ Paksa Katalin: *Magyar népzene kutatás a XIX. században*, 25.

³³⁹ Egressy Béni, Vahot Imre, Böhm Gusztáv, *Farsangi iskola* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 259/Zenemutár.

³⁴⁰ Kerényi György, *Népies dalok*, 200.

³⁴¹ Küllös Imola, Csörsz Rumen István, *Közköltészet I.*, 589.

szövegeket. Így „Végre is csak azt mondom” az *Orgazdában* 1852-ben, „A csikósnak jól megy dolga” *A csikós-ban* 1847-ben.³⁴² Mindszentynél „Ne menj rózsám a tarlóra”, de megtaláljuk szöveg nélkül is, a *Kiss Dénes kéziratban*.

Kétféle szöveggel szerepel a „Bús az idő” kezdetű fríg népdal, melyet korábban nem, csak az 1844-re datálható kéziratokban találhatunk meg.³⁴³ Tari Lujza szerint kapcsolódik a jaj-nóta kialakulásához, Paksa Katalin a fríg népdalok közé sorolta.³⁴⁴ Tompa Mihálynál az első versszak a „Túl a Tiszán”, második ugyanaz, mint a népszínmű esetében: „Bús az idő, bús vagyok én magam is”.

A színműben „Deres a fű, édes lovam ne egyél” szövegkezdettel álló dal Tóth Istvánnál a „Lágy a kenyér pirítani nem lehet” népies műdal szövegét kapta, de dallama a „Deres fű” csárdáséval azonos. Később feltűnt Székely Imre *Magyar Ábrándjában* is.³⁴⁵ Ebben az esetben elképzelhető, hogy Tóth Istvánnak még nem, de Tompa Mihálynak már a népszínmű volt a forrása.

A XIX. századnál korábbi dallami rétegből való az „Elmehetsz drága madár”, melyet hat kéziratból négy a régi szövegével hoz amivel a népszínműben is szerepel, Almási Sámuelnél viszont újabb versezettel találkozunk, Kiss Dénesnél pedig szöveg nélkül áll.³⁴⁶ Későbbiekben is felhasználták színpadon, a *Liliomfi* betétdala volt.³⁴⁷

Olaszos jellegű „magyar hallgató”-nak titulálta Molnár Antal a „Jer az ablakomra kedves” kezdetű dalt, „ami nélkül a 30-as 40-es években imárottjainknak adott éjjeli zene meg nem történhetett”.³⁴⁸ Bár Szalontai Madassnál a dallam egy változata szerepel feltehetően más forrásból, hogy nála is megvan a dallam, új adalék a népszínműkutatás számára.³⁴⁹ 1855-ben „Isten hozzád kedves hajlék” szövegcserélődéses változattal Bognár Ignác is felhasználta *A bíró uram leányában*.³⁵⁰

Valamennyi vizsgált kéziratban más a szövege a népszínműben „Végigmentem egy embernek udvarán” kezdetű dalnak, mely egyező formában csak Tompa Mihály *Dalfüzérében*

³⁴² *A csikós* 10/a Papp Mónika, *A népszínművek zenei emlékei*, 159., *Orgazda*, no. 8, Paksa Katalin, *Magyar népzenei kutatás a 19. században*, 128., Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 134.

³⁴³ Paksa Katalin, *Magyar népzenei kutatás a 19. században*, 25., Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 135.

³⁴⁴ DF 1844, 104-105.

³⁴⁵ DF 1844, 106-107.

³⁴⁶ Bartha Dénes a „Szeretőmnek szája fáj” dallama mellé állítja. Bartha Dénes. *A XVIII. Század énekelt dallamai*, 63/3, Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel műhely*, 133.

³⁴⁷ Szerdahelyi József, Szigligeti Ede, *Liliomfi* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 480/ Zenemutár, Ker. kzt. 46.316, No. 12.

³⁴⁸ Molnár Antal Jókait idézi. Molnár Antal, „Nyugatias dallamok”, 107.

³⁴⁹ Korábban más előfordulása nem volt ismert. Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 133.

³⁵⁰ Bognár Ignác, Szentpétery Zsigmond, *Bíró uram leánya* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 1228/Zenemutár, no. 4.

olvasható. Tóth István a címét is felírta: „Csajághi nótá”. Kiss Dénesnél szöveg nélkül találjuk. Címe a *Két pisztolyban* is olvasható, de végül a *Zsidóba* került bele Erkel által feldolgozott dalbetétként.³⁵¹ Felhasználták 1856-ban a *Dalos Pistában* is.³⁵²

Az 1845-ben bemutatott *A szökött színész és katona* zenei összeállítója ismét Egressy Béni volt. Bár 1845-ben mutatták be, és Kiss Dénes kéziratának kelte 1844, ám a végén, mint a kézirat leírásakor említettem, néhány 1849 utáni dal is található. Feltehető tehát, hogy ebben az esetben a forrás a népszínmű volt.³⁵³

Szintúgy a népszínmű lehetett a forrása Kiss Dénesnek és Tompa Mihálynak is a *Debreceni riipőkben* no. 2/1-es számmal szereplő, ott „Három piros kendőt veszek” szöveggel álló dal esetében.³⁵⁴ Erkel Ferenc egy évvel később az *Egy szekrény rejtelmében* is felhasználta, annak no. 6/1-es darabjaként.³⁵⁵

Az 1847-ben bemutatott *A csikós* 12. dala, „Édes falum határa” esetében fordított a helyzet: három különböző szövegkezdet is kapcsolódik hozzá, melyek mind eltérnek a népszínműbeli alaktól. A „Boldog az a pillantás” forma része lett két évvel később a *Liliomfi*nek is.³⁵⁶ Első két sora megegyezik a szintén a *Liliomfi*ben található „Megesküdtem az egekre” kezdetű dallal.³⁵⁷ A „Megesküdtem az egekre” Szalontai Madass Sándornál olyan apró változásokkal tér el, hogy ismét nem zárható ki, forrása a népszínmű volt.

IV.3.5. Betétdalok

A népszínművek szövegkönyvéhez valamennyire kapcsolódó dalokon kívül a vizsgált kéziratokban még hét olyan dal azonosítható, melyek nem köthetőek egyértelműen az egyes dalművekhez, de betétdalként többször is színpadra kerültek (16. tábla).

Ilyen, népszerű megzenésített Kisfaludy vers az „Adja Isten, hogy a magyart a fél világ uralja” kezdetű, melyet Bartalus István eleve színpadi dalnak tartott, s mely „népdal”-t „muzsika kíséret nélkül” énekelt a színjátszó társaság a Debreceni Színház megnyitóján, 1835-ben.³⁵⁸ 1840-ben is azonosítható a finale részeként, a *Zsigmond király álma, avagy a siklósi*

³⁵¹ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel műhely*, 127, 135.

³⁵² Doppler Károly, Szigligeti Ede, *Dalos Pista* [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz 1228/Zenemutar, no. 8., Ker. kzt, 46.264.

³⁵³ *A szökött színész és katona*, No. 2/2.

³⁵⁴ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 135.

³⁵⁵ Szacsvai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*, 135.

³⁵⁶ *Liliomfi*, no. 11/II.

³⁵⁷ Kodály Zoltán, Gyulai Ágost (közzéteszi és jegyzetekkel ellátta), *Arany János népdalgyűjteménye*, 130.

³⁵⁸ Kodály Zoltán, Gyulai Ágost (közzéteszi és jegyzetekkel ellátta), *Arany János népdalgyűjteménye*, 139. Gupcsó Ágnes a *Honművészt* idézi. Gupcsó Ágnes, „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841)” I, 118.

lányokban.³⁵⁹ Az énektárakban a szöveghez kétféle dallam is kapcsolódik: míg Kelemen László változata inkább funkciós, *A Magyar dalnokban* és a *Gitárra való énekes darabokban* található verbunkos dallam.

Szövegkezdlet	Dallam helye a kéziratostallamtárakban
Adja Isten, hogy a magyart	K. L. 1828-1844/40 MD 1834/112 Git 1835/138
Cserebogár, sárga cserebogár/ Jaj Istenem, be szép élet	TÁD 1832-1843/63 Mindszenty 1832/11 DF 1844/34 K.D. 1844/8 K.D. 1844/8b
Gyere be rózsám/ Csicsiri borsó, vadlencse	K.D. 1844/10 MD 1834/143 K.D. 1844/10b
Estve jött a parantsolat	TÁD 1832-1843/II/109
Földiekkel játszó/ Elhagyom földünk/ Kellemes virágit	Pdtár 1837/12 T. M. 1814-1826/72 K. L. 1828-1844/38 TKK 1831/9 MD 1834/116 Git 1835/47 Mindszenty 1832/61 TÁD 1832-1843/I/001 TÁD 1832-1843/II/268 MD 1834/166
Gyöngyöm Minkám/ Kedves Minkám el kell válnom	K. L. 1828-1844/62 TÁD 1832-1843/94
Jer vidám csónakos	MD 1834/170 Git 1835/8

13. táblázat: színpadi betétdalok

A „Cserebogár, sárga cserebogár” valószínűleg a kuruc korban keletkezett csúfondáros nyárváró dal, amit jelen ismeretink szerint Déryné használt először az *Oltovány, avagy a viszonttalálkozás* c. darabban.³⁶⁰ Később több színműben is előfordult, így benne volt a *Szökött katonában*, *A Tündérműhelyben*, később 1857-ben *Az obsitosban*, *A falu rosszában*, majd 1861-

³⁵⁹ Siklósi leányok, no. 12.

³⁶⁰ Bartha Dénes, Kiss József, Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye, 845., Paksa Katalin, Magyar népzeneutatók a 19. században, 19., Szathmáry Király Antal, Az oltovány, vagy A' viszont találkozás, egy eredeti érzékeny játék. (Kassa: Werfer Nyomda, 1825)., Kerényi Ferenc, A régi magyar színpadon, 439.

ben a *Tinódi, Murány örökös urában* is.³⁶¹ A kéziratokban Tóth Istváné a legbonyolultabb, verbunkos forma. Hozzá képest Kiss Dénes a cifrázatokat elhagyva, a dallam egyszerűsített vázát hozza, mind a „Cserebogár”, mind a „Jaj Istenem be szép élet” szöveggel.

Előzőhöz hasonlóan korábbi évszázadok dallamai közül való „Gyere be rózsám, gyere be” kezdetű dal.³⁶² Része volt 1847-ben a *Csikós*, 1855-ben a *Huszárcsíny*, 1856-ban a *Pál fordulása* c. daraboknak, „Csicséri borsó, vad lencse” szöveggel Erkel Elek beemelte Jókai Mór *A bolondok grófja* című „zenés bohóság”-ába is.³⁶³

Kiss Dénesnél kétféle szöveggel, kétféle alakban: „Gyere be” szöveggel dúrban, „Csicséri borsó, vad lencse” szöveggel mollban találjuk ugyanazt a dallamot, Almási Sámuelé távolabbi variáns. A népszínművekben „Gyere be” szöveggel elhangzott formával Kiss Dénes moll verziója egyezik meg.

Csokonai Vitéz Mihály verbunkos dallamra alkalmazott verse az „Estve jött a parancsolat”.³⁶⁴ Népszínmű betétdalként a *Szökött katonában* alkalmazták, de a vers rajta van Balogh István 1830-as népszínmű betétdal listáján is.³⁶⁵

Legtöbb kéziratban és legtöbb alakban Csokonai, Kossovitz verbunkos dallamához alkalmazva írt: *A reményhez* című versét jegyezték fel a vizsgált kéziratokban.³⁶⁶ Tóth István meg is jegyzi, hogy: „Kossovitz úrtól Bécsben”. Először a *Garabonczyás diák*-nyitányában használták fel, majd 1855-ben a *Csokonai szerelme*, egy évvel később a *Csizmadia, mint kísértet*, majd 1861-ben *A molnár lánya* betétdala is volt.³⁶⁷

³⁶¹ *Tündérkastély*, No. 3., *A szökött katona*, No. 1/3., Bognár Ignác, *Tinódi, Murány örökös ura*. [Zenemű kézirat]. OSZK, Népsz.736/Zeneműtár, No. 2., Ker. kzt, 46.362., Bognár Ignác, Szigligeti Ede, *Az obsitos*. [Zenemű kézirat]. OSZK, Népsz. 553/I/Zeneműtár, No. 2/2., Ker. kzt, 46.203., Falu rossza: *Népszínházi műsorozat. A magyar népszínházban énekelt szövegezett dalok gyűjteménye*. (Budapest: Rózsavölgyi és Társa, é. n.), 47.

³⁶² Küllös Imola, Csörsz Rumen István, *Közköltészet II. Társasági és Lakodalmi költészet*, 520-521.

³⁶³ Böhm Gusztáv, Vahot Imre, *Huszárcsíny*. [zenemű kézirat]. OSZK, Népsz 340/Zeneműtár, No. 12., Ker. kzt. 46.286, *Pál fordulása* 1856, 3/II., *A csikós*, no. 16., Erkel Elek, Jókai Mór, *A boldondok grófja*. [Zenemű kézirat]. OSZK Népsz. 143/Zeneműtár, no. 23/1. Összehasonlító dallamtáblázat: V. fejezet, 20. kotta.

³⁶⁴ Hovánszki Mária, „Csokonai-dallamok és forrásaik” II, 469.

³⁶⁵ *A szökött katona*, No.9., v.ö: Dobó Sándor, *Népszínművek dalai*, 7.

³⁶⁶ Hovánszki Mária, „Csokonai-dallamok és forrásaik” II, 447.

³⁶⁷ Szigeti József, *Csizmadia, mint kísértet*. [Zenemű kézirat]. OSZK, Népsz.191/Zeneműtár, No. 2., Ker. kzt, 46.256., Ellenbogen Adolf, Szigligeti Ede, *A molnár lánya*. [Zenemű kézirat]. OSZK, Népsz.526/Zeneműtár, No. 2., és 7., Ker. kzt, 46.176., Doppler Károly, Szigligeti Ede, *Csokonai szerelme*. [Zenemű kézirat]. OSZK, Népsz.192/Zeneműtár, No.3., Ker. kzt, 46.258.

Jókai Mór német, Molnár Antal szláv melódiának titulálta a „Gyöngyöm Minkám kezdetű dallamot”.³⁶⁸ Valójában August Christoph Tiedge műve a *Der Kosak und sein Mädchen*, melyet orosz dallamra írt.³⁶⁹ Felhasználták színpadon is, a *Pajkos Fritz* quodolibetben.³⁷⁰

Olasz melódia, „barcarola dallam” a „Jer vidám csolnakos” kezdetű, „Amivel vidéken minden színielőadást szoktak befejezni”.³⁷¹ Konkrét felhasználására a *Dalos Pistából* van példa, melynek második dala volt.

IV.3.6. A kéziratok dallamainak színpadi utóélete

A vizsgált kéziratokban hetvenkét olyan különböző dallam, illetve dallamcsoport szerepel, melyekről az eddigiekben még nem esett szó, és amelyek esetében a színházi utóélet jelenleg igazolható. A dallamcsoportokhoz több olyan tétel tartozik, melyek egymás dallami, esetenként szövegi variánsai, illetve a közönség elé is legtöbbször valamilyen dallami, vagy szövegi változat került. Ezek az adatok a táblázat nagysága miatt az 1-es függelékben kaptak helyet. Az első oszlopban a kéziratok dallamtárakban található szövegkezdet, másodikban az ének lelőhelye, harmadikban a színpadra került szöveg, negyedikben az adott szöveghez tartozó színmű áll, szerzőivel, dátumával, és a dal színműben elfoglalt helyével. Amennyiben dallamcsoportról van szó, melyhez a kéziratokban több sorkezdet kapcsolódik, azok közös rubrikában egymás alá kerültek, mindegyikkel egy sorban a következő oszlopban az adott szövegkezdet lelőhelye található. Hogy az összetartozásuk nyilvánvaló legyen, a dalcsoportok szövegkezdeti rubrikái nem, csak a színpadra került szövegeké lettek osztva, utóbbiak az áttekinthetőség okán.

Az adatok áttekintésekor feltűnő, hogy e tekintetben legtöbb adat a népdalgyűjtés szándékával keletkezett kéziratokból származik, azokon kívül csak Tóth István összeírásából látunk nagyobb számú dallamot.

Tisztán kirajzolódik előbbin kívül az a jelenség, melyet Major Ervin „plágium”-nak, mint a korszak „sajátos betegségének” nevezett, Kim Katalin pedig „közzenének”.³⁷² Így például az

³⁶⁸ Jókait Molnár Antal idézi. Molnár Antal, „Nyugatias dallamok”, 107.

³⁶⁹ Gálos Rezső, „Tiedge kozák dalának ismeretlen fordításai”. In: *Irodalomtörténeti közlemények* 1937. évf. 4. füzet. 407. Feltehetően erről a dalról írt Ábrányi Kornél, mint amit 1850-ben Rubinsteinnek magyar népdalként kezdtek énekelni, de ő tiltakozott, majd a zongoránál orosz népdalként fejezte be a dallamot. V. Szűcs Imola, *id. Ábrányi Kornél népzeneelfogása. A népzene jelentősége id. Ábrányi Kornél A Magyar zene a XIX. században c. művében.* (Budapest: Zenetudományi Intézet, Magyar Zenetörténeti Osztály, 2022)., 3.

³⁷⁰ *A pajkos Fritz*. [Zenemű kézirat]. OSZK, Népsz.571/Zenemutar, No. 2., Ker. kzt, 46.17.

³⁷¹ Molnár Antal Jókait idézi. Molnár Antal, „Nyugatias dallamok” 107.

³⁷² Major Ervin „A népies magyar műzene és a népzene kapcsolatai”. 159, Szacsmai Kim Katalin, *Az Erkel-Műhely*. 9.

Almási Sámuel, Kiss Dénes és Mindszenty Dániel által „Nagykomárom kiskomárom” kezdettel feljegyzett dallam, mely Mátray Gábornál „Simonyiban van egy malom” szövegkezdettel áll, 1850-1852 között háromféle szöveggel és két különböző szerző neve alatt került a közönség elé. A jelenség megítélésekor nem hagyható figyelmen kívül, hogy ilyen felhasználása előtt már több, mint húsz évvel korábban, népdalgűjteménye részeként írta le az éneket Mátray Gábor, így mérleg a „közzene” meghatározás felé billen.

A színpadra kerülés ideje zömében megáll az 1860-as évek elejénél, csupán hat esetben találunk 1870-es évekből, vagy későbből való dátumot. Ez a körülmény a dallamok divatjamúlására, a magyar daljátékok zenei stílusváltására enged következtetni.

IV.3.7. A kéziratok színházi anyagának stilisztikai megoszlása

Ha az egyes kéziratokban megtalálható, korabeli színházhoz köthető, vagy azokban meglévő, de az összeírásuknál későbbi színházi felhasználású dallamok zenei stílusrétegenkénti megoszlását nézzük, a következő képet kapjuk (14. tábla).

	Magyarított daljátékok	Korai magyar dalművek	betétdalok	népszínművek dalai	Az összeírás után népszínművekbe került dalok
Nyugatis és egyéb jövevény dallamok	68%	11%	29%	12%	14%
Régebbi verbunkos	9%	22%	29%	12%	15%
népies dalok és csárdások	5%	37%	0%	46%	46%
népdalok	9%	7%	0%	15%	18%
	100%	100%	100%	100%	100%

14. táblázat: A kéziratok színházi anyagának dallami rétegek szerinti megoszlása

Ebből az összehasonlításból egy réteg, az operák emlékei kimaradnak, mivel ezek esetében a „nyugatis és egyéb jövevény” dallamok aránya száz százalék volna, így összehasonlításuk nem járna különösebb eredménnyel.

A repertoár többi rétege esetében más a helyzet: ellentétben a kéziratok összes anyagának vizsgálatakor tett megállapítással, a magyar nyelvű színjátszás által használt dallamokra szorított vizsgálat egyértelmű stílusváltást mutat.

Míg a magyarított daljátékok esetében még hatvannyolc százalék volt ezen dallamok részaránya és a reformkorban feljegyzett betétdalok között is egyharmad, ez az arány már a népszínmű előtti magyar daljátékok anyagában is tizenegy százalékra szorult vissza, és a később felhasznált dallamok esetében is csak tizennégy százalék.

A korai magyar dalművekben ezzel párhuzamosan megugrott a régebbi korok dallamainak aránya, majd a népszínműveknél visszaszorult, és a később felhasznált dalok között már csak egy százalékkal több, mint a nyugatias és egyéb jövevény dallamoké.

A verbunkos dallamok visszaszorulása a népies dalok és csárdásokkal szemben itt egyértelműen kirajzolódik az idő előrehaladtával, így a népszínművekbe később került dalok esetében már kisebb arányt képvisel ez a stíluskör, mint a magyarra tett dalművek énekeiben. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ez az arány már a korai magyar dalműveknél is kisebb, mint a népies dalok és csárdásoké. Ennek oka kettős: egyik, a színészek énekelni tudásával, és azzal függ össze, hogy a verbunkos stílus alapvetően hangszeres voltával és cifrázataival nem volt ideális a színpadi éneklésre.³⁷³

Másik ok, hogy a verbunkos túlzott cifrázataival szemben már vannak egyszerűsítést követelő hangok, a tánczenében is, amint azt a *Honművész*ben megjelent cikkben is olvashatjuk: „(...) a' sok czifraságnak, sújtásnak ott kell-e lenni mindenben, a' mi a' mienk! a' tánczon, hangműveken, ruhán?!! (...) hangműveink egyiptomi barna művészeink mesteri kezeiknek hivatalosan átadva czikornyás fogásokkal bőven ellátva; eddigi magyar tánczunk csak akkor szép, akkor nemzeti, ha láb-ficzamodásig apróztatjuk (...) 's csudálkozunk, hogy a nemzetiesedés olly lassan halad.”³⁷⁴

Egyes esetekben verbunkos dallamok váltak színpadi változatukban egyszerűbbé, mint ahogy az a „Nem vagyok én oka semminek” kezdetű dalnál látható, a 12-es kottában.

A népies dalok és csárdások már a korai magyar dalművek esetében több, mint harmadát adják a reformkori kéziratok zenei emlékeinek, majd ez arány a népszínművek énekei között már negyvenhat százalék, és ez a későbbi színpadi felhasználású dalok csoportjában sem változott.

A népdalok szerepének növekedését láthatjuk ellenben, melyek aránya már a magyarított daljátékok esetében is kilenc százalék volt, de a korai magyar dalművek, majd a népszínművekből való és az összeírások után népszínművekbe került dalok között

³⁷³ Tóth, *A magyar népszínmű zenei kialakulása*. 40

³⁷⁴ Polgárfi, „V. Hazai hírlelő” – *Honművész*, 1833. július-szeptember (1. évfolyam, 27-52. szám), 1833-09-19 / 49. szám 395-396, 396

folyamatosan növekedett, utóbbi csoportban már majdnem a dallamok ötöde tartozott ebbe a stíluskörbe.

V. A VIZSGÁLT KÉZIRATOK ÉS A NÉPZENEI ARCHÍVUM KAPCSOLATAI

V.1. BEVEZETÉS

A reformkori szellemi áramlatok térhódításával „a néphagyomány ügye sürgetően fontossá vált”, a nemzeti kultúra, zene, költészet megteremtése érdekében.¹ Ez az időszak így egyszerre jelenti a magyar nyelvű színjátszás kibontakozásának idejét, valamint a népzene gyűjtések korai szakaszát is, mely körülménnyel már a vizsgált kéziratok cél szerinti csoportokba sorolásakor számolni kellett. A kéziratok anyagának színházi vonatkozásain kívül ezért sem megkerülhető a kéziratok jelen Népzenei Archívummal való kapcsolatának vizsgálata.

A XIX. századi népzenei gyűjtemények folklórral való kapcsolatának kérdése, illetve az ezen gyűjtemények vizsgálata már Bartók Bélát is foglalkoztatta. 1924-ben megjelent könyvének megállapítása szerint a nagyobb XIX. századi dallamgyűjtemények közül a „legjelentősebbekben” mintegy 589 parasztdal van, „verbunkosok beszámítása nélkül” csak 476.² Több mint hatvan év múlva Paksa Katalin tekintette át ilyen szempontból a XIX. század kottás forrásait, melyek közül négy tartozik disszertációm tárgykörébe: Almási Sámuelé, Kiss Dénesé, Mindszenty Dániel és Tóth Istváné.³ Munkája során a kéziratok bemutatásán túl főképp a szűkebb értelemben vett népdalok kimutatására és közlésére szorítkozott. További feladat maradt a szélesebb körű folklorizáció kérdése, illetve a népies műdalok, a népszínmű repertoár és a népzenei új stílus kialakulása közötti kapcsolat vizsgálata. Utóbbival Bereczky János foglalkozott bővebben *A magyar népdal új stílusa* c. könyv első kötetében.⁴

A Zenetudományi Intézet Népzenei Osztálya és annak Népzenei Archívuma a XX. század során több szakaszban jött létre, első sorban az MTA keretein belül, és a legszorosabban összefüggően a népzenei összkiadással. A fokozatosan intézményesülő magyar népzene kutatás állomásait, hivatali, személyi, történeti összefüggéseit tudománytörténeti munkák sora tárta föl

¹ Paksa Katalin, *Magyar népzene-történet*. (Budapest: Balassi Kiadó, 1999), 12.

² Bartók Béla, *A magyar népdal*. (Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 1924), VIII.

³ Paksa Katalin, *Magyar népzene-kutatás a 19. században*.

⁴ Bereczky János, *A magyar népdal új stílusa. I-IV*. (Budapest: Akadémia Kiadó, 2013), I. kötet, 14., 46.

és tárgyalja.⁵ A jelen Népzenei Archívum alapjait 1934-ben rakták le, és anyagát Bartók Béla népzenei gyűjteménye képezte.⁶ A Magyar Tudományos Akadémia vezetősége 1934 szeptemberében megbízta Bartók Bélát és Kodály Zoltánt, hogy egy, a teljes magyar nyelvterület népdalait felölelő összkiadást készítsenek elő. Bartók hivatalos kikéréssel a Tudományos Akadémián dolgozott a népdalgyűjtemény sajtó alá rendezésén, Kodály könyvtárak, kéziratárak, népzenei összehasonlító forrásanyagának feltárását vállalta.⁷ Bartók Béla 1940 szeptemberében külföldre távozott, a csaknem kész kéziratot Kodály Zoltánnak adta át, akire ezután a munka folytatása hárult.⁸ Ekkor Kodály saját népzenei gyűjteményét, a Kodály-rendet az Akadémiára szállíttatta, és hivatalosan is az Akadémiának ajándékozta.⁹ 1949-ben létrejött a Magyar Népzene Tára Szerkesztősége Kodály Zoltán vezetésével, 1951-ben pedig a megjelent a sorozat első, *Gyermekjátékok* kötete.¹⁰

1953-ban a szerkesztőség átalakult, és Magyar Tudományos Akadémia Népzenekutató Csoport néven működött tovább. A tervszerű gyűjtés megszervezésén kívül ennek kutatói köz- és magángyűjtemények, legalább másolatban meglévő anyagával is gyarapítani kívánták az Archívumot.¹¹ Kodály Zoltán és csoportja népzenei rendjébe, az ún. Kodály-rendbe nem csak a szűkebb értelemben vett népdalokat vette fel, hanem anyagába beledolgozott, illetve tanítványaival, munkatársaival dolgoztatott számos 19. századi és korábbi történeti anyagot, „népies vonatkozású írott zenetörténeti anyagot”.¹² A Népzenei Archívum Kodály-rendjének mintegy 31000 levéltári tétele között így nem csak közel száz népszínmű címhez tartozó kiírt dallam található, hanem többek között a *Szózat* is Egressy Bénitől, illetve Haydn *Egykedvűség* című dala, versezetként Verseghy: „Én egy gazdag asszonyért” szövegével.¹³

⁵ Szalay Olga, *Kodály, a népzenekutató és tudományos műhelye*, Szalay Olga, „Kodály Zoltán és a Tudományos Akadémia szerepe a népdal-összkiadás megindításában 1930 és 1940 között” In: *Zenetudományi dolgozatok. Tanulmányok az MTA népzenekutató Csoport megalakulásának 50. évfordulójára*. I-II. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2003), 127-185., Szalay Olga, „125 éve született Kodály Zoltán. Kodály Zoltán és a Magyar Tudományos Akadémia” In: *Magyar Tudomány*. 2007/5, 168. évf. 618-630.

⁶ Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa stílusok szerint rendezve*. I. (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1988), 7.

⁷ Domokos Mária, „A magyar népzene összkiadása és az Akadémia”. *MTA Közgyűlési előadások 2000. november*. Szerk. Glatz Ferenc. (Budapest: MTA, 2002), 49-56.

⁸ Szalay Olga, „125 éve született Kodály Zoltán. Kodály Zoltán és a Magyar Tudományos Akadémia”, 618.

⁹ Szalay Olga, „Kodály Zoltán és a Tudományos Akadémia szerepe a népdal-összkiadás megindításában 1930 és 1940 között”, 185.

¹⁰ *Gyermekjátékok* (=A Magyar Népzene Tára I.) Szerk.: Bartók Béla és Kodály Zoltán, sajtó alá rendezte: Kerényi György. (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1951).

¹¹ Például a Magyar Néprajzi Múzeuméval. Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*, 7.

¹² Szalay Olga, „19. századi források Kodály népzenei gyűjteményében.” *Magyar zene* 55. évf. 3. sz. (2017. augusztus), 336-347, 336.

¹³ Szalay Olga, „19. századi források Kodály népzenei gyűjteményében”, 343., „Hazádnak rendületlenül” archívumi szám: KR_00348, „Én egy gazdag asszonyért” archívumi szám: KR_23787.

A népdal és a műdal elkülönítése egyebekben a XVIII. század óta diskurzus tárgya, Kodály Zoltán e tekintetben egyenesen „fogalomzavarról” beszélt.¹⁴ A kérdés tisztázásának egyaránt léteznek szociológiai, valamint a dalok terjedés módját és funkcióját figyelembe vevő megközelítései is.¹⁵ Kodály Zoltán ugyanakkor a műzenét „a népdal testvérének” tekintette, a gyűjtések során pedig megállapítást nyert, hogy a folklórban egymás mellett él mindaz, amit a kutatók szűkebb értelemben vett népdalnak, illetve műdalnak, vagy idegennek tartanak.

Almási S. Magyar Dalnok 1834.
II. 4.

Haydn

En egy gaz-dag asz-szo-nyrt kétszer adjam nyugtornat
súlnak

A ki-al-kudt sol-do-kért jussnak tart-sa lán-go-mat

Légy te gyöngyöm tiarla értz, s oly nagy, mint a mátra bértz,

A kalmárlott mátkaság, Mind palástolt szol-ga-ság,

11118. A kalmárlott mátkaság Mind palástolt szolgaság.

Joseph Haydn: *Egykedvűség* című dala Verseghy Ferenc szövegével a Népzenei Archivum Kodály-rendjében,
Almási Sámuel: *Magyar dalnokjából* kiírva.

¹⁴ Járdányi Pál, *Magyar népdaltípusok I.* (=Népzenei könyvtár 1.) Szerk. Járdányi Pál. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961). Kodály Zoltán előszava, 5.

¹⁵ Szociológiai: közösségi jelleg, nemzeti jelleg, réteg jelleg, ahol „réteg” alatt a használó társadalmi réteg értendő. Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa. I.*, 8-11.

„A parasztság mindent őriz, amit felülről csak tegnap kapott éppúgy, mint az őshazából hozottat”.¹⁶

Az összegyűjtött anyag növekedésével elkezdődtek annak rendszerezési kísérletei is. Bartók Béla stilisztikai szempontok alapján három nagy tömbbe, A, B és C osztályba sorolta az anyagot. A négy soros, 6-12 szótagos, izometrikus pentaton dalok alkották az A, a régi stílusú dallamok osztályát, a visszatérő szerkezetű dalok a B, új stílusú osztályt, minden más, előzőekbe nem sorolható dallam a C-be, a vegyes osztályba került.¹⁷

Kodály Zoltán „szótárszerű” megközelítést alkalmazva, a sorvégző hangok, kadencia alapján rendezte el a dallamokat.¹⁸ Ezen módszerek alkalmazása még lehetővé tette, hogy egy-egy dal variánsai a rendszerben egymástól távolabb kerüljenek elhelyezésre, ami nehezítette az összehasonlító munkát.

Járdányi Pál ezért új, „típus” alapú megközelítést dolgozott ki, oly módon, hogy az egymás mellé állított variánsokból igyekezett leszűrni „legtipikusabb”, „a dallamcsaládra leginkább jellemző” formát, melynek során a dallamvonal irányának, és a dallamsorok egymáshoz viszonyított magasságának a vizsgálatára támaszkodott.¹⁹ Járdányi viszont rendszere megalkotása során az archívumi anyagnak csak egy részét vette figyelembe: a szűkebb értelemben vett népdalokat. Munkáját így határozta meg: „minden, a magyar nép által énekelt dallamtípust” magában foglal, „amely mentes az akkord-funkciók, a harmónia-váltások nyomától.”²⁰

Az 1970-es évektől a népzenei rendszerezés két ágra szakadt, ez az oka a kritikai kiadás és a Népzenei Gyűjtemény eltérő felépítésének.²¹ Mint Dobszay László írja, Szendrei Janka vetette fel az 1970-es évek elején „nem lehetne-e Járdányi nagyszabású és merész kezdeményezésének logikus továbbviteleként egy stílusrend megalkotására tenni kísérletet”.²² A teljes archívumi anyagot felölelő, átfogó rendszerhez minden dallamot figyelembe véve kellett típusokat kialakítani.²³ A szélesebb típus-alkotói munka keretében Szendrei Janka és Dobszay

¹⁶ Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*. I. 13-14. Idézet: Kodály Zoltán, *Közélet, vallomások, zeneélet. Kodály Zoltán hátrahagyott írásai*. Szerk. Vargyas Lajos. (Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó, 1989), 340.

¹⁷ Az osztályok leírása: Bartók Béla, *A magyar népdal*, A osztály: XIII-XXXIV, B osztály: XXXIV-XVLI, C osztály: XLVI-LXX.

¹⁸ Szalay Olga, *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye*, 263-269.

¹⁹ Járdányi Pál, *Magyar népdaltípusok*, 7., 10.

²⁰ Járdányi Pál, *Magyar népdaltípusok*, 8.

²¹ Domokos Mária, Olsvai Imre, Paksa Katalin, „Járdányi Pál népzenei munkásságának utolsó szakasza.” In: *Zenatudományi dolgozatok. Tanulmányok az MTA népzene kutató Csoport megalakulásának 50. évfordulójára*. I-II. (Budapest: MTA Zenatudományi Intézet, 2003), 219-328, 227.

²² Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*. I. 33.

²³ Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*. I. 21.

László 1978-ban az új stílus kivételével átrendezte a teljes anyagot, ennek során a dallamokat 9 nagy stílustömbbe sorolták.²⁴ A stílustömbök meghatározásánál Bartók Bélához hasonlóan figyelembe vették az egyes tömbök időrendi kialakulását, zenetörténeti összefüggéseit is.²⁵

Az így kialakított stílustömbök²⁶:

1. Kvintváltó, vagy egyéb pentaton, vagy pentatonból leszármaztatható ereszkedő dallamok
 - 1.b Ereszkedő pásztordalok csoportja
 - 1.c Ereszkedő moll népies műdalok
2. Dúr, oktáv ambitusú ereszkedő dallamok
3. Pszalmódizáló dallamok
4. Sirató stílusú dallamok
5. „Rákóczi dallamkör” és fríg környezete
6. Dudanóta-kanásztánc stílus
7. Régies kisambitusú penta- és hexachord dallamok
8. Újabb stílusú kisambitusú dallamok és ehhez hasonló plagális dallamok
9. Emelkedő nagyambitusú dallamok

A Szendrei Janka és Dobszay László által létrehozott Népzenei Típusrend kiadásának első kötete 1988-ban jelent meg, *A magyar népdaltípusok katalógusa stílusok szerint rendezve* címen. Ebben négy nagy stílustömb kapott helyet, a pszalmódizáló, az új és a régi kisambitus, mindegyik elején az adott stílus kutatástörténeti bevezetésével és általános stilisztikai ismertetésével.²⁷ A további stílustömbök leírásai egyelőre kéziratban maradtak a Zenetudományi Intézet Népzenei Osztályán.²⁸ A stílusok szerinti rend kialakításával Szendrei Janka és Dobszay László olyan rendszert hozott létre, mely már a később beérkező adatok besorolására is alkalmassá vált.

²⁴ A stílusok és a típusrend ismertetése: Szendrei Janka, Dobszay László: *A magyar népdaltípusok katalógusa*. I. 21-43.

²⁵ Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*. I.34-37.

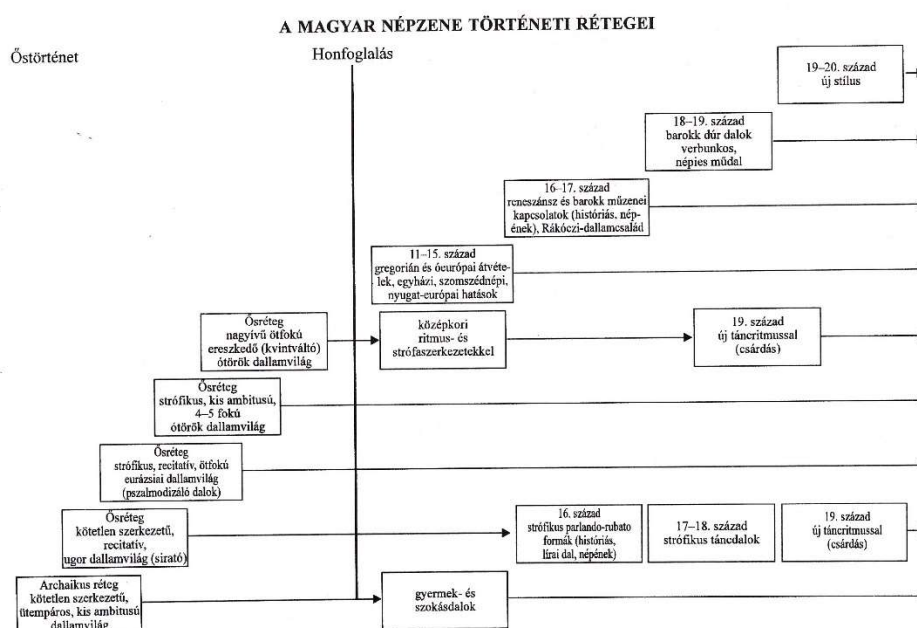
²⁶ A stílustömbök felsorolása: Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*. I. 41., 178. lábjegyzet.

²⁷ Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*. I. pszalmódizáló: 55-59., sirató 235-236., régies kisambitus: 327-330., újszerű kisambitus: 539-540.

²⁸ Dobszay László, Szendrei Janka, *Magyar népzene tára sorozatterv*. Gépelt kézirat. Zenetudományi Intézet, Népzenei Osztály, 1978. Pentaton kvintváltó stílus és környezete: 9-14., Rubato pásztordalok: 15., Ereszkedő moll műdalok 15-18., dúr ereszkedő: 20-22, Rákóczi dallamkör: 31-33., duda-kanász mulattató: 34-37., emelkedő dallamszerkezetű rétegek: 38-41.

Ami a típustömbök történeti összefüggéseit illeti, a történeti rétegek kialakulásának időrendjét Paksa Katalin *Magyar népzene-történet* c. munkájában szemléletes táblázatban foglalta össze.²⁹

Zene- és kortörténeti összefüggések szempontjából a kvintváltó, egyéb pentaton, vagy pentatonból leszármaztatható ereszkedő dallamok, valamint a pszalmodizáló és sirató dallamok stílustömbjeinek kialakulása a honfoglalást megelőző időkben gyökerezik, elsősorban az ereszkedő pásztordalok kialakulása a XVI-XVII., illetve a moll ereszkedőké XVIII-XIX. századra tehető.³⁰

A magyar népzene történeti rétegei. Paksa Katalin: *Magyar népzene-történet*, 43.

A régies kisambitus, valamint a duda-kanász mulattató középkori műzenei hatásokra vezethető vissza, az emelkedő nagyambitusú dallamok stílustömbje szintén ekkortájt, főképp egyházi népénekek hatására kezdetét vehetett kialakulni. A Rákóczi-dallamkör eredetét a XVII. századra teszik, a verbunkos zene egyik fő gyökere is e stílusban keresendő. Funkciós zenei hatásokat mutat és szintén a XVII. században indulhatott az újszerű kisambitusú dallamok tömbje, a dűr ereszkedő dallamok pedig a XVIII. századi diákköltészet révén terjedtek el és váltak népszerűvé.

²⁹ Paksa Katalin, *Magyar népzene-történet*, 43.

³⁰ Sebő Ferenc, *Népzenei olvasókönyv*. Lekt. Dobszay László, Pávai István. (Budapest: Planétás Kiadó, 1997), 48.

A Népzenei Típusrend az ún. régi stílusú anyag jelen és jövőbeli elrendezését volt hivatott megoldani. A jelentős számú új stílusú anyag beosztása maradt utoljára, amit Bereczky János végzett el, rendszerét négy kötetben adta ki 2013-ban.³¹ E stílus kialakulásának pontosabb idejét illetően, azon kívül, hogy a folyamat a XIX. század idejére tehető, megoszlanak a vélemények.

Az új stílusú népdal jellegzetes A A5 szerkezetét Kodály Zoltán a „Prussiának királya” kezdetű dalnál mutatta ki először, Kovács Ferenc 1777-es gyűjteményéből.³² A XX. század elejei gyűjtések során viszont Kodály Zoltán és Bartók Béla azt tapasztalta, hogy „Az új stílussal első sorban, és jobban mondva szinte kizárólag a fiatalabb nemzedék él”.³³ Bereczky János szerint, ha az új stílus korábban, már a XIX. század 70-80-as éveiben kialakult volna, akkor az idősebb adatközlőknek is ismernie kellett volna ilyen népdalokat.³⁴ A Kodály Zoltán által a „Prussiának királya” kezdetű dalon kimutatott szerkezetet illetően pedig Vargyas Lajos azt a megállapítást tette, hogy egyetlen dal még nem nevezhető stílusnak, „csak összefüggő jelenségek tömeges jelentkezése az”, a visszatérő szerkezet pedig már a régi nyugati műzenében is jelen volt.³⁵ Bartók Béla ugyanakkor úgy gondolta, hogy „ez a szerkezet nálunk keletkezett, és már a múlt század első felében általánosan ismert volt”, mivel ilyen szerkezetű dalokat 60-70 éves emberektől is gyűjtöttek, akik öreganyjukat nevezték meg forrásként.³⁶ Bereczky megállapította, hogy többé-kevésbé folklorizálódott, korai új stílusba tartozó dalok (melyeknél még nem dominál a később annyira jellemző pontozott ritmus) az 1833 és 1848 közötti gyűjteményekben (vagyis épp az e disszertáció által vizsgált időszakban) tűnnek föl először, az új szerkezet elterjesztésében pedig a vándor társulatoknak és népszínműveknek jelentős szerep jutott.³⁷

³¹ Bereczky János, *A magyar népdal új stílusa*.

³² Kodály Zoltán, *A magyar népzene*, 27-28.

³³ Bartók Béla, *A magyar népdal*, XLV.

³⁴ Bereczky János, *A magyar népdal új stílusa*, 8.

³⁵ Vargyas Lajos, „Észrevételek Szabolcsi új tanulmánykötetére.” (Szabolcsi Bence, *Népzene és történelem. Tanulmányok*. Bp. Akadémiai K., 1954, 173 p.; 2. kiadás: 1955.). *Ethnographia*, 1955. LXVI. évf. 1-4. sz. 514-519., 514. Vargyas Lajos, *A magyarság népzeneje*, 334. Hogy egyetlen dallam még nem stílus, azt Kodály Zoltán is megjegyezte. Kodály Zoltán, *A magyar népzene*, 27-28.

³⁶ Bartók Béla, *A magyar népdal*, XXXVII.

³⁷ Bereczky János, *A magyar népdal új stílusa*, 14-15.

V.2. A REFORMKORI KÉZIRATOS DALLAMTÁRAK KAPCSOLATAI A NÉPZENEI ARCHÍVUMMAL

V.2.1. A reformkori kéziratoss dallamanyag megjelenési formái a Népzenei Archívumban

Miközben a Kodály Zoltán vezette kutatócsoport a XIX. századból való anyag másolatait gyűjtötte össze különböző nyomtatványokból és archívumokból, az e disszertáció tárgyába tartozó dallamgyűjtemények közül is látókörukbe került néhány a magánhasználatúak, valamint a népdalfelhívásokra készültek közül, melyekből azonosíthatóan több száz dalt írtak ki. A reformkori kéziratok anyaga és a Népzenei Rend között ezért többféle kapcsolat mutatható ki:

1. Magukból a vizsgált kéziratokból kimásolt támlapok. A Kodály Zoltán által feldolgoztatott manuscriptumok között szerepel a magánhasználatúak közül Tóth István: *Áriák és dallokja*, a *Gitárra való énekes darabok*, Almási Sámuelről a *Magyar dalnok* valamint *Szalontai Madass Sándor énekeskönyve*, a népdalgyűjtési szándékkal összeírtakból pedig Kiss Dénestől a *Népdalok I.* és Mindszenty Dániel *88 Eredeti magyar Dala*. Ezekben az esetekben a dallamokat pontos, oldalhelyes forrásmegjelöléssel látták el.

2. Olyan támlapok, melyeken a vizsgált kéziratok valamely dala, vagy annak kisebb variációja szerepel, de más XIX. századi forrásból valóak. Legtöbbször ennek az az oka, hogy maga a kérdéses kézirat nem került a Kodály Zoltán vezette kutatócsoport látókörébe. Ez az eset azonban néhányszor még az egyébként a Kodály-rendbe bedolgozott énekeskönyveknél is előfordul. A dallamok egy részét több XIX. századi forrásból is kiírták, de úgy tűnik, ha alapvetően egyezett az adat, nem mindenhol. Így például a „Búsul a lengyel hona állapotján” kezdetű ének a *Szalontai Madass kézirat* 98. dala, de a Kodály-rendben Káldy Gyula: *A szabadságharc dalai és indulói* c. kiadványából találjuk meg.³⁸

3. Olyan támlapok, melyeken a vizsgált kéziratok valamely dallamának variánsa szerepel későbbi gyűjtésekből. Vagyis a dallam a XIX. századi források kiírásakor nem került be a Népzenei Archívumba, de a későbbi gyűjtések során változata igen. Példája ennek az „Apám, ki megholt, vízimolnár volt...” kezdetű dal, mely a *Magyar dalnokban* a 98. számot viseli, ám

³⁸ Káldy Gyula, *A szabadságharc dalai és indulói*. (Budapest: Pesti könyvnyomda, é. n.). „Búsul a lengyel” archívumi szám: KR_04897, Sz-M. 1840-1850, 76.

a Kodály-rendben ez az adat nem szerepel. Változata került elő Bereczky János 1969-es gyűjtésekor, mely viszont már a Népzenei Archivum részét képezi.³⁹

V.2.2. A Népzenei Archivumba került dallamok stilisztikai megoszlása

Összességében elmondható, hogy a vizsgált kéziratok összesen ezerkettőszáznyolcvannyolc különböző dallamot tartalmaznak, amennyiben az egymás változatait képező melódiákat egy adatnak vesszük. Az ezerkettőszáznyolcvannyolc dallamból ötszázhatvan lett a Népzenei Archivum része a fenti módok valamelyikén, ami a teljes dallamanyag negyvenhárom százaléka. Abban a kérdésben, mennyi terjedt el a vizsgált kéziratok dalaiból szélesebb körben, érintve a népzene is, szintén a Népzenei Archivummal való összevetés segíthet eligazodni.⁴⁰

A dallamok egy része későbbi gyűjtésből egyelőre nem került elő, így ezek esetében nem beszélhetünk folklorizációról. Háromszázhatvannégy adat esetében tartalmaz gyűjtött változatot a Népzenei Típusrend, ami a teljes Archivumba került anyag hatvanöt, a teljes, vizsgált kéziratokban lévő dallamok huszonnyolc százalékát teszi ki. A Népzenei Archivumba került anyag stilisztikai megoszlását, valamint gyűjtésekből való előkerülésének arányát mutatja a következő táblázat (15. tábla).

A Népzenei Archivumba került dallamok stílusbeli megoszlását áttekintve jól látható, hogy a teljes anyag zenei rétegek szerinti megoszlásával ellentétben (1-4. tábla) – leszámítva Mátray Gábor és Kiss Dénes kézirateit a kifejezetten népzene-gyűjtés szándéka által vezéreltek közül - melyekben a nyugatias és egyéb jövevény dallamok aránya harminctől akár száz százalékgig terjed, ebben az összehasonlításban csak huszonöt százalék ennek a stílusrétegnek az aránya az összeshez képest. A korábbi időszakok melódiái, melyek arányánál a stílusrétegek áttekintésekor az tapasztalható, hogy csak három, Apáthy János működése előtről származó sárospataki, valamint két, az időszak elejéről származó egyéb diák-melodiáriumban, két magánhasználatú kéziratban és Mátray Gábor összeírásában haladják meg a húsz százalékot, huszonegy százalékos részét alkotják a Népzenei Archivumba került dallamoknak.

³⁹ MD 1834, 66b., vö. ZTI_AP08457d.

⁴⁰ V. Szűcs Imola: „Magánhasználatú kéziratok kottás énekeskönyvek a reformkorban. Az énekeskönyvek dallami rétegei és népzenei vonatkozásai.” In: Amerre én járok: *Tanulmányok a 70 éves Pávai István tiszteletére*. (Budapest: Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, 2021), 169-192., 183.

	NA-ban fellelhető dallamok	Dallamok NA-ban gyűjtött változattal
Dallamok aránya a reformkori kéziratos anyagban	43%	28%
Ebből:		
Nyugatias és egyéb jövevény dallamok	25%	18%
Régebbi	21%	22%
XVIII. Hex.	39%	45%
Verbunkos	15%	11%
Népies dalok és csárdások	28%	33%
Népdal	11%	16%
	100%	100%

15. tábla: A reformkori kéziratos kottás énekeskönyvek Népzenei Archívumban fellelhető dallamainak stilisztikai megoszlása

A régi rétegen belül harminckilenc százalék a dūr hexachord dalok aránya, mely mértéket az összes dallamon belül csak három magánhasználatú és két, népzene gyűjtés szándékával készült kéziratban érnek el. A verbunkos dallamok szintűgy magasabb arányban kerültek a Népzenei Archívum anyagába, mint a teljes dallamanyagban való részarányuk vizsgálatakor látható volt: tizenöt százalékot mindössze három Sárospatakon kívüli kéziratban, Tóth István két összeírásában, és Mindszenty Dániel *88 eredeti magyar dalában* érnek el. Huszonnyolc százalék a népies dalok és csárdások aránya, ami szintén magasabb a legtöbb e vizsgálat tárgykörébe vont kéziraténál. Ez a stílusréteg ekkora százalékot csak négy magánhasználatú, és a két, 1844-től datált népdalösszeírás szándékával készült kéziratban ér el. Ugyanez igaz a népdalokra: ez a réteg a diák-melodiáriumok anyagában meg sem jelenik, a magánhasználatú kéziratokban pedig, ahol igen, ott sem képezi nagyobb részét a teljes dallamanyagnak öt-hat százaléknál, ahogy a népdal összeírás szándékával készültekben sem, kettő kivételével, amelyekben meg is haladja az eme összehasonlításban látható tizenegy százalékot.

Ha a gyűjtött adattal rendelkező dallamokat nézzük, azt látjuk, hogy a nyugatias és egyéb idegen dallamok és az énekelt verbunkosok kevésbé terjedtek el a többi réteg dalalmaihoz képest. Csupán e két stílus körben látható csökkenés, főképp a nyugatias és egyéb idegen dallamok esetében. A régebbi korok dallamai aránya lényegesen nem tér el egymástól a gyűjtött adattal rendelkező, illetve nem rendelkező dallamok esetében, ám a rétegen belül a dūr

hexachord dallamok aránya magasabb a gyűjtött adattal rendelkező dallamok körében. Az énekelt verbunkosokkal és a nyugatias és egyéb idegen dallamokkal ellentétben nagyobb a gyűjtésből is előkerült dallamok között a népies dallamok és csárdások, és értelem szerűen a népdalok aránya is.

V.2.3. A Népzenei Archívum és a dallamtárak kapcsolatai, a dallamok megoszlása a Típusrend stílustömbjei között

V.2.3.1. A diák-melodiáriumok és Típusrend kapcsolata

A Típusrendbe került dallamok az egyes énektárakból nem egyenlő arányban kerültek ki. A kérdés vizsgálatakor, hogy az egyes kéziratípusok anyaga mekkora része lett része a fenti módok valamelyike szerint a Népzenei Archívumnak, fontos kérdés az is, hogy ezek a dallamok hogyan oszlanak meg a Népzenei Típusrend nagy stílustömbjei között. (16-19. tábla).

A diák-melodiáriumok sárospataki részében jól látható a Népzenei Archívumba került dallamok arányának csökkenése az idő előrehaladtával, ami ismét Apáthy János a III. fejezetben kifejtett működésével hozható összefüggésbe (16. tábla). Ennek megfelelően az 1817-1828-as *Pataki dallamtár*ból még kilenc százalék szerepel valamely formában a Népzenei Archívum anyagában, illetve Csörge László 1816-ban megkezdett összeírásából húsz százalék, ez az arány a későbbiekben már öt-hat százalék körüli, de legfeljebb hét százalékot ér el.

	P.Dt. 1817- 1828	Cs.L. 1816- 1831	Sp_sz.és dtár 1817- 1848	Melod 1822- 1831	M.Á. 1823- 1835	P_dtár 1828- 1837	B.J. 1831- 1840	Pdtár 1837	Sp_dtár 1837- 1853	K.G. 1839- 1844	Kótár 1844- 1851
NA-ban fellelhető dallamok aránya	9%	20%	6%	6%	5%	5%	5%	11%	7%	8%	4%
Ebből:											
5. Rákóczi	0%	0%	0%	0%	0%	25%	0%	0%	0%	0%	0%
6. Duda-kanász mulattató	11%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
8. Újszerű kisambitus	89%	100%	100%	100%	100%	75%	100%	100%	100%	100%	100%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

16. tábla: A sárospataki melodiáriumok Népzenei Archívumban szereplő világi dallamainak aránya és megoszlása a Típusrend stílustömbjei között

Kivételt képez ez alól az 1837-es *Pataki dallamtár*, utóbbi dallamaiból tizenegy százalék szerepel valamely formában a Népzenei Archívumban, ám e kézirat első fele a datálásánál korábbi, melodiáris kottával írt anyag.

Ha ezt az aránycsökkenést összevetjük a nem Sárospatakhoz köthető, hasonló korú melodiáriumokéval (Félegyházi Lajos Veres János, Márkus István), melyekből ugyanebből az időszakból húsz-harminc százaléknyi dallam szerepel a Népzenei Archívum anyagában, ismét arra a következtetésre juthatunk: a sárospataki énekanyag változásából nem lehet országos következtetéseket levonni a reformkor zenei folyamatait illetően, inkább helyi jelenségről beszélhetünk (17. tábla).

	T.M. 1814- 1826	Félegyh. 1827	Veres J. 1828- 1830	M.i. 1836
NA-ban fellelhető dallamok aránya	15,00%	23,00%	33,00%	22,00%
Ebből:				
6. Duda-kanász mulattató	33%	0%	0%	17%
8. Újszerű kisambitus	50%	100%	100%	83%
9. Emelkedő nagyambitus	17%	0%	0%	0%
	100%	100%	100%	100%

17. tábla: Az egyéb helyeken található diák-melodiáriumok Népzenei Archívumban szereplő világi dallamainak aránya és megoszlása a Típusrend stílustömbjei között

Érdeemes megjegyezni ugyanakkor, hogy Sárospatakon és a többi diák-melodiáriumban az új stílussal együtt tíz nagy stílustömbből csak háromhoz tartozik valamilyen dallam. Ebből a Sárospatakon és az egyéb helyeken található melodiáriumoknál közös réteg az idegen és funkciós hatást mutató újszerű kisambitus, illetve a középkori mulattató hagyományhoz köthető duda-kanász mulattató stílustömbje. Feltűnő az újszerű kisambitus dominanciája: a Sárospatakon kívüli diák dallamtárak esetében kettő esetében kizárólag az újszerű kisambitusba sorolható, ami azokból a Népzenei Archívum része lett. Az egyéb helyeken fellelhető diák dallamtárak esetében ismét gondolhatnánk arra, hogy ezekben az esetekben nem teljes egészében kottás kéziratokról van szó, és feltehetően azokat a dallamokat látták el leíróik kottával, amik számukra újdonságok voltak.

A sárospataki melodiáriumokat nézve viszont, ahol a dallamtárak szinte teljes mértékig kottával együtt tartalmazzák a szövegeket, szintén az látható, hogy egyedül az újszerű

kisambitus, ami minden dallamtárban képviselteti magát, kettőt kivéve a dallamok száz százaléka tartozik ide. A többi réteg százalékos aránya ebben az esetben megtévesztő: valójában egy-egy dallam tartozik hozzájuk. A Rákóczi-dallamkör esetében ez az egy Kálmán „Eleim e gyász hazának” kezdetű áriája a *Béla futásából*, melyet a Kodály-rendbe Tóth István *Áriák és dallokjából* írtak ki, gyűjtött adat pedig nem tartozik hozzá.⁴¹ A duda-kanász mulattató csoportba szintén egyetlen dallam tartozik, a „Már ennyire ereszkedni le” kezdetű ének.⁴² Ugyanígy egyetlen dallam köthető az egyéb helyeken lévő diák-dallamtárak közül *Tóth Mihály melodiáriuma* esetében az emelkedő nagyambitusú stílustömbhöz, ez a „Tenger búknak közepette” kezdetű dal a *Kártigám* című románczból, melyet a Kodály-rendbe Almási Sámuel *Magyar dalnokjából* írtak ki, gyűjtött adattal szintén nem rendelkezik.⁴³ Összegezve a refomkori diák-melodiáriumok népzenei stílustömbökkel való kapcsolatát, elmondható, ebből a körből ebben az időszakban szinte kizárólag az újszerű kisambitusba tartozó dallamokat találunk.

V.2.3.2. A magánhasználatú kéziratok és Típusrend kapcsolata

Előbbieknél vegyesebb arányokkal találkozunk a magánhasználatra szánt kéziratok csoportjában. (18. tábla). E kéziratok közül Péter Zsuzsanna énekeskönyve az egyetlen, aminek két lejegyzett dallama közül egyik sem szerepel a Népzenei Archívum anyagában, ezért ez a forrás az összehasonlításból értelemszerűen kimarad. A magánhasználatú énekeskönyvek esetében első és legfontosabb megállapítás, hogy bármi is volt az összeíró célja, a dallamanyag legalább tizenhét százalékát megtaláljuk a Népzenei Archívumban is. Ezen kívül ismét úgy tűnik, az idő sokkal kisebb szerepet játszik az arányok tekintetében, mint inkább az összeíró mögöttes szándéka. Kelemen László hazafias lelkület fűtötte összeírásának csaknem negyven százaléka található meg a Népzenei Archívumban, míg a *Gitárra való énekes darabok* esetében ez az arány csak huszonegy százalékos. E tekintetben az sem igazán számít, hogy mely kéziratok kerültek Kodály Zoltánék látókörébe: két említett közül éppen a *Gitárra való énekes darabok* egynémely dallamát írták ki konkrétan e kéziratból, Kelemen Lászlóé viszont úgy tűnik, nem került a Kodály-rend összeíróinak kezébe.

⁴¹ P_dtar 1828-1837, 7., KR_21601, típusszám: 08.011.0/0.

⁴² P.Dt. 1817-1828, 56., Népzenei archívumi típusszám: 19.008.01/00.

⁴³ KR_24153, típusszám: 05.010.0/15, T.M. 1814-1826, 26.

	Nagyk. 1809- 1848	D. G. 1826-37	K. L. 1828- 1844	V.É. 1829	TKK 1831	TÁD 1832- 1843	MD 1834	Git 1835	Sz-M. 1840- 1850
NA-ban fellelhető dallamok aránya	18%	29%	39%	17%	24%	72%	68%	21%	45%
Ebből:									
1. Ereszkedő kvintváltó pentaton	0%	0%	0%	0%	0%	4%	4%	0%	0%
1.b Ereszkedő pásztor	0%	0%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	0%
2. Ereszkedő dúr	0%	0%	5%	0%	0%	2%	1%	0%	4%
3. Pszalmódizáló	0%	0%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	2%
4. Sirató	0%	0%	0%	0%	0%	2%	1%	0%	0%
5. Rákóczi	0%	50%	0%	13%	0%	4%	2%	7%	2%
6. Duda-kanász mulattató	14%	0%	10%	12%	0%	11%	11%	19%	15%
7. Régies kisambitus	0%	0%	4%	13%	0%	9%	14%	3%	6%
6. Újszerű kisambitus	72%	50%	57%	50%	80%	57%	55%	65%	58%
9. Emelkedő nagyambitus	14%	0%	24%	12%	20%	8%	9%	6%	9%
Új stílus	0%	0%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	4%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

18. tábla: A magánhasználatú dallamtárak Népzenei Archívumban szereplő világi dallamainak aránya és megoszlása a Típusrend stílustömbjei között

Mindezzel együtt látható, hogy a másik három, a Kodály Zoltán vezette kutatócsoport által a népzenei Archívumba részben beemelt kézirat Archívumban szereplő dallamainak aránya kifejezetten magas a többihez viszonyítva, Tóth István *Áriák és dallok*jában ez a kiírtsági arány hetvenkét, illetve Almási Sámuel *Magyar dalnokja* esetében hatvannyolc százalék. *Szalontai Madass Sándor* kéziratának dallamai ugyanakkor ismét csak hat százalékkal nagyobb arányban kerültek az Archívumba, mint Kelemen Lászlóéi. Szintúgy a szándék elsőségét mutatja ebből a szempontból Tóth István két kéziratának egymás mellé állítása: a pedagógia céllal készült *Kótáskönyv* dallamainak csak huszonnégy százalékát tartalmazza a Népzenei Archívum, a teljes repertoár rögzítését célzó *Áriák és dallok* hetvenkét százalékos kiírtsági arányához képest.

Nagy Sándor kézírata /1835/ 97.

OSzK Zeneműtár

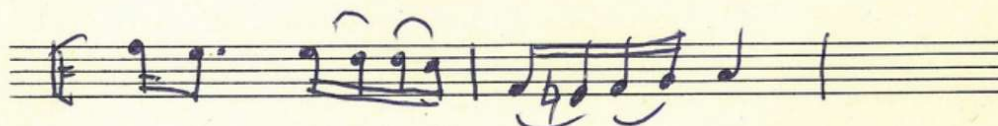
/Mikrofilmje nálunk./

De - rült az ég fe - let - tem,

Egy - kor mi - kor szeret - tem.

Sok szép vi - dor na - pom - ra

Ju - tot - tam, de ja - jom - ra.

+ 7 v. n.

A Gitarra való énekes darabok 97. dala a Kodály-Rendben

Ami a Népzenei Archívumban szereplő anyag stílustömbök közötti megoszlását illeti a diák-melodiáriumokkal összehasonlítva, elmondható, hogy a kollégiumok zárt falain kívül a magánhasználatú összeírásokban valamennyi stíluskör képviselve van, még ha nem is mindegyikben és nem is egyenlő mértékben. A diák-dallamtárakhoz hasonlóan ezekben is az újszerű kisambitus az, amely dallamait valamennyi dallamtárban megtaláljuk, de mindegyik másikhoz tartozik egy-egy dallam valamelyik kéziratban. A kéziratok közül kettő, Tóth István *Áriák és dallokja* és Almási István *Magyar dalnokja* az, amelyben valamennyi stílustömbhöz találunk néhány dallamot, a többi kéziratban a diák-melodiáriumokhoz hasonlóan bizonyos stílustömbök hiányoznak. Ezek közül az ereszkedő kvintváltó pentaton stílushoz Tóth Istvánnál tizenkettő, Almási Sámuelnél öt dallam tartozik, ezen belül az ereszkedő pásztor típushoz Tóth

Istvánnál kettő, Almási Sámuelnél egy dallamot lehet találni. Utóbbi a két kéziratban egymás variánsa, Almási Sámuelnél „Elment Jancsi az erdőre”, Tóth Istvánnál „Pesten jártam iskolába, térdig jártam a rúnába” szövegkezdettel.⁴⁴ Az ereszkedő kvintváltó pentaton stílus körön belül az ereszkedő moll népies dallamok körébe tartozó adat egyik magánhasználatú kéziratból sem került elő.

A kilenc magánhasználatú kézirat csaknem felében, négyben mutatható ki a Típusrend szerinti ereszkedő dúr dallamok jelenléte. Ez a vékony jelenlét Kelemen László és Almási Sámuel esetében mindössze egy-egy dallamot takar: Kelemen László esetében a „Ne menj rózsám a tarlóra” kezdetű népies műdalt, Almási Sámuelnél pedig a „Csaplárosné be barna” kezdetű, Paksa Katalin által „tágabb értelemben műzenei eredetű népdal”-nak nevezett éneket.⁴⁵

A teljes Népzenei Archívumba került anyagban egyetlen dallam képviseli a pszalmódizáló stílustömböt, melynek változatai találhatóak a különböző kéziratokban. A dallamhoz Almási Sámuelnél „Nagygazda volt az apám”, Tóth Istvánnál és Mindszenty Dánielnél „Boldog az a pillantás”, Szalontai Madass Sándornál „Megholt az édesapám” szöveg tartozik. A *csikós* című népszínműbe „Édes falum határa” szövegkezdettel került.⁴⁶

Előzőnél valamivel több, összesen tizenkét dallam sorolható a sirató stílusú dallamok csoportjába. Almási Sámuelnél ez ismét csupán egy dallamot jelent, a „Kincsem Kató ángyom” kezdetűt.⁴⁷

Érdekeség ebből a szempontból a „Mikor szürit nyakába” kezdetű dal, melyhez a vizsgált énektárakban két különböző, eltérő stílustömbbe sorolandó dallam tartozik. Az éneket Tóth István, Diénes Gábor és Kiss Dénes is feljegyezte, de míg Tóth Istvánnál a *Két Pisztolyba* „A kanász az erdőben” szövegkezdettel bekerült, sirató stílusú dallammal, addig Diénes Gábornál és Kiss Dénesnél egy, a Rákóczi-dallamkörbe tartozó melódiával találjuk.⁴⁸ Ez az egy dallam adja Diénes Gábornál a Rákóczi-dallamkör képviselőjét, melyhez a teljes vizsgált anyagban már huszonhárom dallam tartozik. Diénes Gáborén kívül Szalontai Madass Sándornál is egyetlen ének, a „Nincsen kedvem nincsen, mert nincsen” kezdetű tartozik ide.⁴⁹ E stílus kör

⁴⁴ Almási Sámuelé KR_22426, Tóth Istváné: KR_22428, típusszám: 18.057.00.

⁴⁵ „Ne menj rózsám a tarlóra”: K. L. 1828-1844, „Csaplárosné be barna”: Paksa Katalin, *Magyar népzenei kutatás a 19. században*, 22., típusszám: 10.012.01.

⁴⁶ Almási Sámuel: „Nagygazda” KR_12107, „Boldog az a pillantás” Mindszenty: KR_12103, Tóth István: KR_12104, „Megholt”: SZ-M, KR_12108, *A csikós*, no. 12., Típusszám: 17.046.0/0.

⁴⁷ „Kincsem Kató ángyom” 12.023.0.

⁴⁸ „Mikor szürit nyakába”: Diénes Gábor, 4., Kiss Dénes, KR_23668, Típusszám: 18.201.1, Tóth István: KR_06444, Típusszám: 13.011.0, *A két pisztoly*, No. 11.

⁴⁹ „Nincsen kedvem, nincsen” Sz-M: KR_21811, típusszám: 19.004.0.

melódiai már csak három énektárból hiányoznak a vizsgált anyag magánhasználatú részén belül.

Előzőnél háromszor több, mindösszesen hatvankilenc ének sorolható a duda-kanász mulattató stílustömb dallamai közé. E típus már csak két magánhasználatú énekeskönyvből hiányzik, Diénes Gáboréból, melyből összesen két dallam található meg a teljes Típusrendben, illetve Tóth István pedagógiai céllal készült *Kótáskönyvéből*. Egy énekeskönyv, a *Válogatott énekek* esetében ez szintén egyetlen dallam, a „De mit töröm fejemet” kezdetű, melyet még két magánhasználatú és három népdalgyűjtési szándékkal készült kéziratban találhatunk meg, különböző szövegekkel. Színpadon először a *Mátyás deákban* hangzott el.⁵⁰ Mint többes énekeskönyvi megjelenése és szövegváltozatainak nagy száma mutatja, igen elterjedt, 1700-as évekből eredeztethető dallamról van szó.⁵¹

A duda-kanász mulattatónál kevesebb, mindösszesen negyven dallam sorolható a vizsgált anyagban a régies kisambitusú dallamok közé. Ehhez a stíluskörhöz tartozó énekek előzőnél több, három kéziratból teljesen hiányoznak, a *Gitarra való énekes darabok* esetében pedig egyetlen dal sorolható ide, a „Szép Lenka vár a part felett” kezdetű.⁵²

Legtöbb dal a magánhasználatú kéziratok körében is a funkciós zenei hatásokat mutató újszerű kisambitusú dallamok közé tartozik, számuk a teljes vizsgált anyagban háromszázhat. A Népzenei Archívumba került dallamok a vizsgált kéziratcsoport mindegyik darabjában minimum ötven százalékban e stíluskör darabjaiból kerülnek ki. Ezek között egyaránt vannak népdalok, mint „A vénasszony kását főz” Almási Sámuel kéziratában, széles körben elterjedt népies dalok, mint a három magánhasználatú és három népzene gyűjtési szándékkal készült kéziratban összesen hatféle különböző szövegváltozattal rendelkező, többes színpadi megjelenéssel bíró „Veres bársony süvegem”, illetve idegen eredetű dalok, mint a *Nagykaposi melodiáriumban*, Kelemen László, Szalontai Madass Sándor és Mindszenty Dániel összeírásában is szereplő „Hát fiaim, ti vitéz nevetek” kezdetű *Hertelendy marsch*.⁵³

A régies kisambitusba sorolható dallamoknál némileg több, de a duda-kanász mulattatónál kevesebb ének tartozik az új stílust is előkészítő emelkedő nagyambitusú dallamok csoportjába, szám szerint ötvenkettő a teljes vizsgált anyagon belül. A *Válogatott énekek* esetében ez ismét

⁵⁰ L. 12-es táblázat. Típuszám: 17.066.0.

⁵¹ L. IV. fejezet 334-335-ös lábjegyzet.

⁵² „Szép Lenka” Git 1835, 54a., Népzenei Archívumban Kenesei Ilona 1918-as gyűjteményéből, KR_19766, Típuszám: 13.076.07.

⁵³ „A vénasszony kását főz”: Típuszám: 13.096.00, KR_07765, Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 18., „Veres bársony süvegem”: l. 1-es függelék, Almási Sámuelnél: „Ne sírj Ninám”, KR_07188, és „Piros kukoricaszár” KR_07188, Tóth Istvánnál: „Édes hazám fiai” KR_07184, Kerényi György, *Népies dalok*, 226., típuszám: 17.185.0. „Hát fiaim, ti vitéz nevetek” Mindszenty Dániel: KR_24718, Sz-M: KR_24408, Kelemen László, 16a., *Nagykaposi melodiarium*, 344., Típuszám: 15.075.0.

egyetlen dallamot jelent, *A zsidóba* is bekerült „Elmehetsz drága madár” kezdetű, melynek Tóth Istvánnál, Mindszenty Dánielnél és Kelemen Lászlónál egyező szövegkezdetű verzióját találjuk, Almási Sámuelnél viszont a „Bort ide ifjú asszony” kezdetű verzet kapcsolódik hozzá.⁵⁴ Szintén egy dallam tartozik e stíluskörbe Tóth István pedagógiai célú kéziratában, a diák-melodiáriumoknál már említett „Tenger búknak közepette” kezdetű dal a *Kártigám* című románczból.⁵⁵

Az új stílusba tartozó dallamot mindössze három magánhasználatú kéziratban lehet találni, ami alátámasztja a Bereczky János által megállapítottakat, miszerint e stílus darabjai az 1830-as évek kézírataiban tűnnek fel először.⁵⁶ Több dallam esetében előfordul, hogy a kéziratokban lévő eltérő változatok különböző stílustömbökbe tartoznak, melyek között megtalálható az új stílusú, visszatérő forma ugyanúgy, mint az emelkedő, de nem visszatérő dallam is.

E jelenség, és a népszínművek új stílusú szerkezet elterjesztésében a bevezetőben említett szerepére példa a Tóth István feljegyzései közül emelkedő nagyambitusú dallamok közé sorolt „Megégett a réten a nád” kezdetű ének, melynek Tóth Istvánnál és Kiss Dénesnél megtaláljuk új stílusú, AA5BA szerkezetű változatát „Esik eső a haraszton”, illetve „Már én többet nem szolgállok” szövegkezdettel (19. kotta).⁵⁷ Az „Esik eső a haraszton” kezdetű ének *A zsidóba*ban eredetileg egy negyed felütéssel indul, Tóth Istvánnál pedig a második negyeden, a „ső” szótagon negyed helyett fél érték áll, így ez a két dallam negyed értékkel el volna csúszva eredetileg a többitől. Ezek elhagyása jelen esetben az összehasonlíthatóságot szolgálja. Az utolsó sor adata Vikár Béla Kolozs megyei gyűjtéséből, Bánffyhunyadról való, adatközlői Tamás Kata és Bokor Márta voltak.⁵⁸

Az összehasonlításból jól látható, hogy míg a Tóth István kéziratának első felében lévő „Megégett a réten a nád” második fele még teljesen más, mint az első, a többi változat már visszatérő formájú, és az eredetileg 1830-ban színpadra került formától lényegében alig különbözik. A népi gyűjtésből való adat szintén ezt, az új stílusú formát mutatja.

⁵⁴ L. 12-es táblázat. „Elmehetsz drága madár”: *Válogatott énekek*, 84., Kelemen László 13b-14b., Mindszenty Dánielnél: KR_16319, Tóth Istvánnál KR_16318, „Bort ide ifjú asszony” Almási Sámuelből, KR_16307, Típuszám: 17.105.0.

⁵⁵ TTK 1831, 127.

⁵⁶ L. 37-es lábjegyzet.

⁵⁷ L. 11. Táblázat. „Megégett a réten a nád” KR_15841, típuszám: 18.380.00. „Esik eső a haraszton” KR_15840, „Már én többet nem szolgállok” KR_14619, típuszám: 2022-06, Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 143.

⁵⁸ KR_15850.

TÁD
 Me-e-é-gett a ré - ten a - a nád mi-in-den sze - re - ti - a ba-ar-nát
 A zsidó
 E - sik e - ső a ha-a - rasz - ton nem ka-pok én a pa-a - rasz - ton Jó az Is-ten
 KD
 Már én töb - bet nem szol - gá - lok Fa - ze - kas - né mel - lé ál - lok Cif - ra kor-sót
 TÁD
 E - sik e - ső a ha - rasz - ton mi - nek kap - nék a - pa - rasz - ton jó az Is-ten
 Kolozs 1900
 Asz - szony sze - resd az u - ra - dat ér - tem ne ve - resd ma - ga - dat van már
 Ha-aj - ja tzittz tril - la - rom el - ha - gyott a ga - lam - bom
 jót ad né - kem hej szol - ga - bí - ró vesz e - el en - gem
 csi - csi - csi - ná - lok Hej a ba - bám - mal ve - le há - lok
 jót ad né - kem Hej! Szol - ga - bí - ró vesz el en - gem.
 né - kem fe - le - sé gem ki - vel vi - lá - go - mat é - lem

19. kotta: „Megégett a réten a nád” TÁD 1832-1843/I/85, „Esik eső a haraszton” *A zsidó* No.8, TÁD 1832-1843/II/64 „Már én többet nem szolgállok”, K.D. 1844/46, „Asszony szeresd az uradat” Bánffyhunyadi (Kolozs), 1900.02.25⁵⁹

Hasonlóképp van példa az AABA formára is, és annak visszatérés nélküli verziójára, ilyen például a „Nincsen nékem semmi bajom, csak hogy szegény vagyok”, mely először a

⁵⁹ Eredeti hangnem: „Megégett a réten a nád”: G, „Már én többet nem szolgállok: C, „Esik eső”: Tóth Istvánnál és a *Zsidóban* is F. Szacsvai Kim Katalin, Az Erkel-Műhely, 133.

*Garabonciás diák*ban került színpadra.⁶⁰ Az ének két érdekességgel is szolgál. Azon kívül, hogy Tóth István kéziratában újszerű kisambitusú, visszatérés nélküli, rövidebb verzióban szerepel, a színpadon elhangzott, visszatérő változatot Bereczky János is besorolta az új stílusú népdalok rendjébe, és a Típusrendben is megtaláljuk, ott a duda-kanász mulattató dallamok között.⁶¹ Az új stílusba sorolt egyik támlapon a „Szentirmay” megjegyzés szerepel, ám mivel a *Garabonciás diák* bemutatójakor ő még meg sem született, nyilvánvaló, hogy itt is a XIX. századi szerzőségi problematika egyik lenyomatával találkozunk.⁶² Számos népi változattal rendelkezik, például Kerényi György és Vikár László is rögzítette Pápasalamonon (Veszprém megye).⁶³

A magánhasználatú kéziratok és Típusrend kapcsolatáról összességében elmondható, hogy bár a diák-melodiáriumokkal ellentétben valamennyi stílustömbhöz találunk bennük dallamokat, azok a középkornál korábbi rétegekből inkább csak mutatóban fordulnak elő, és minél későbbi egy réteg, annál többet találunk belőle a vizsgált forrásokban. Kivételt ez alól az új stílus dallamai képeznek, hiszen ebben az időben éppen e stílus kialakulásának korai nyomaival találkozhatunk. Ezzel párhuzamosan megfigyelhető az emelkedő nagyambitusú dallamok arányának csökkenése is: míg az 1828-1844 között keletkezett *Kelemen László énekeskönyv*ben még huszonnégy százalék ezek aránya, Szalontai Madass Sándor 1840-1850 között készült összeírása már csak kilenc százalékban tartalmaz ilyen dallamokat. Ismét nem mehetünk el ugyanakkor a szándék fontossága mellett: A *Gitarra való énekes darabokban* a többihez képest magasabb arányban állnak a duda-kanász mulattató stílus dallamai. Tóth István *Kótáskönyvéből* pedig, mely pedagógia célokat szolgált, kizárólag újszerű kisambitusba és emelkedő nagyambitusba sorolható dallamok kerültek a Népzenei Archívumba, míg a teljes repertoárt rögzítő *Áriák és dallok* valamennyi stíluskör anyagát gazdagítja legalább egy-egy példával, a másik kézirat nyolcvan százalékához képest pedig csak ötvenhét százaléknyi újszerű kisambitusba sorolható dallamot tartalmaz.

⁶⁰ L. 11-es táblázat. TÁD 1832-1843 „Nintsen nékem” KR_11086, Típuszám: 18.500.0. Mindszenty 1832 „Nincsen nékem” KR_03902, Típuszám: 3988-67.

⁶¹ TÁD 1832-1843: KR_11086, Típuszám: 18.500.0. színpadi verzió: MD 1834, *Garabonciás diák*: KR_02730, Mindszenty 1832: KR_03902, SZ-M. 1840-1850: KR_03903, Típuszám: 13.042.0., változat Sziliczéről: KR_03421, Típuszám: 3988-64.

⁶² Szentirmay Elemér (sz. Németh János, 1836-1908): dalkomponista, az 1860-as években lett népszerű. Az 1870-es, 1880-as években számos népszínműhöz írt kísérőzenét. Szabolcsi Bence, Tóth Aladár, *Zenei lexikon*, 445.

⁶³ ZTI_AP_01075c.

V.2.3.3. A népdalgyűjtés szándékával készült összeírások és Típusrend kapcsolata

Ha előzőekkel összevetjük a népzene gyűjtés szándékával készült dal-összeírások Népzenei Archívumban került dallamainak arányát, ismét a szándék elsősége, ami szembeötlő: egyetlen esetet kivéve e kéziratok dallamait találjuk meg legnagyobb arányban a Típusrend anyagában (19. tábla). A népzenevel kapcsolatos, Kodály Zoltán által említett „fogalomzavar” lehet az oka, hogy e céllal készült kéziratok Népzenei Archívumban bekerült dallamainak aránya Tompa Mihály *Dalfüzére* esetében alacsonyabb, mint a magánhasználatúak közül Tóth Istvánénál, vagy Almási Sámuelénél látható. E kéziratok esetében a két, Kodály Zoltán vezette kutatócsoport látókörébe került forrás, *Mindszenty Dániel: 88 eredeti magyar dal*, illetve Kiss Dénes által összeírt *Népdalok I.* dallamai szignifikánsan nagyobb arányban szerepelnek az Archívumban, mint amennyire az a másik kettő esetében elmondható. Az kézirat elkészülési ideje ugyanakkor itt sem látszik meghatározónak, Mátray Gábor dallamait hetvennyolc százalékos arányban találhatjuk meg az Archívumban a tizenöt évvel később datált *Dalfüzér* hatvanhét százalékos arányához képest. Ebből a szempontból legfigyelemreméltóbb Kiss Dénes közel százszázalékos kiírtsági aránya, mely alapján úgy tűnik, a népdalok összeírásának szándéka nála valósult meg a legteljesebb mértékben a vizsgált kéziratok közül.

	Mátray 1828-29	Mindszenty 1832	DF 1844	KD 1844
NA-ban fellelhető dallamok aránya	77,50%	87,67%	66,66%	98,90%
Ebből:				
1. Ereszkedő kvintváltó pentaton	10%	0%	7%	8%
1.b Ereszkedő pásztor	0%	0%	0%	1%
1.c Ereszkedő moll népies	0%	0%	4%	1%
2. Ereszkedő dúr	6%	2%	7%	4%
3. Pszalmódizáló	0%	2%	0%	0%
4. Sirató	0%	2%	0%	3%
5. Rákóczi	6%	3%	7%	7%
6. Duda-kanász mulattató	19%	16%	4%	16%
7. Régies kisambitus	7%	6%	11%	2%
8. Újszerű kisambitus	52%	56%	42%	41%
9. Emelkedő nagyambitus	0%	11%	18%	12%
Új stílus	0%	2%	0%	5%
	100%	100%	100%	100%

19. tábla: A népdalgyűjtés szándékával készült kottás kéziratok Népzenei Archívumban szereplő világi dallamainak aránya és megoszlása a Típusrend stílustömbjei között

Ami a stílustömbök közötti megoszlást illeti, hasonló mondható el, mint a magánhasználatú kéziratok esetében: a középkor előttről eredeztethető dallami rétegekből esetenként csak egyet-egyét találunk meg ezekben a kéziratokban, a Típusrendben is szereplő énekek többsége pedig

az újszerű kisambitusú stíluskörből kerül ki. Bár összességében valamennyi stíluscsoport képviselve van valamelyik dallamtárban, a magánhasználatú forráscsoporttal ellentétben nem találunk közöttük olyat, melyben önmagában mindegyik stílusfajta képviselve volna.

Mindszenty Dánielnél teljesen hiányoznak például az első nagy stílustömbbe tartozó dallamok, melyek a másik három kézirat hét-tíz százalékát adják. Köztük az „Apró fának apró a virága” Kiss Dénesnél is Tompa Mihálynál is megtalálható, elterjedését segíthette, hogy 1855-ben a *Pünkösdi királyné* népszínműbe is bekerült.⁶⁴

Ereszkedő pásztor dallamokat csak Kiss Dénes kézírata tartalmaz a népzene gyűjtés szándékával készültek közül. Ezek közül a reformkori kéziratok dallamtárakban csak nála található meg a „Pej paripám patkószöge de fényes” kezdetű népdal, mely szintén része lett a népszínmű repertoárnak, 1856-ban a *Dalos Pistában* hallhatta a közönség.⁶⁵

E körben már megjelenik az ereszkedő moll népies műdalok csoportja is, Tompa Mihály: *Dalfüzérében*, illetve Kiss Dénes: *Népdalok* I. összeírásában. Valójában Bernáth Gáspár 1833-as csárdás dallamának két változatáról van szó, melynek elterjedésében a *Falusi lakodalom* c. darab is szerepet játszhatott.⁶⁶ Tompa Mihálynál „Ha betekintsz a dalai csárdába”, Kiss Dénesnél „Ha betekintsz a kádarci csárdába” szövegkezdettel.⁶⁷

Valamennyi népdalgyűjtési szándékkal írt kéziratban találhatóak ereszkedő dúr dallamok, a magánhasználatúakkal ellentétben. Közülük csak Kiss Dénes jegyezte fel az „Árva csallán az árokban” kezdetűt, mely változata már Pálóczi Horváth Ádámnál is megtalálható, „Mikor én még gyermek voltam” szöveggel.⁶⁸

Kizárólag Mindszenty Dánielnél láthatunk pszalmódizáló dallamot a vizsgált kéziratcsoportban, ám ez az egy a már a magánhasználatú kéziratoknál említett „Boldog az a pillantás” kezdetű ének.⁶⁹

Két összeírásban állnak sirató stílusba sorolható dallamok a népzene gyűjtés szándékával írottak közül. Kiss Dénesnél öt, de Mindszenty Dánielnél csak egyetlen dallam képviseli e dallamok tömbjét, *Szőcs Maris* balladája. A teljes vizsgált anyagban három változatát is feljegyezték. Mindszenty Dániel 88 *magyar dalában*, „Egy szép barna legény nálunk kezde

⁶⁴ L. 1-es függelék. KR_22825, DF 1844, 6a., Típuszám: 15.006.0/2.

⁶⁵ L. 1-es függelék. KR_10592, Típuszám: 11.025.0/9, Paksa Katalin, *Magyar népzene kutatás a 19. században*, 25.

⁶⁶ L. 11-es táblázat és III. fejezet 82. l.

⁶⁷ KD 1844 adata a Népzenei Archívumban: KR_10128, DF 1844, 9a., Típuszám: 11.029.0/0.

⁶⁸ Bartha Dénes, Kiss József, *Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye*, 627. KR_20781, Típuszám: 18.111.1/0.

⁶⁹ L. 46-os l.

járni” szövegkezdettel, Tóth István *Áriák és dallok*­jában két változatát „Estve van, estve van” versezettel.⁷⁰

Az ereszkedő dúr dallamokhoz hasonlóan mindegyik kézirat tartalmaz Rákóczi-dallamkörbe tartozó éneket, ha nem is egyenlő mértékben. Darabszámra a legtöbbet Kiss Dénesnél találjuk. Ezek közül a „Héj Lucza Panna” kezdetű népdal egy változatát rajta kívül a magánhasználatú kéziratok összeírói közül Tóth István is feljegyezte.⁷¹

A magánhasználatú kéziratokhoz hasonlóan, a többihez képest magasabb arányban találjuk a duda-kanász mulattató csoportba tartozó dalokat, ha nem is érik el az újszerű kisambitusnál található mértéket. Előző kéziratcsoporttal ellentétben e körben nincs olyan összeírás, amiben ne talál­nánk meg e stíluscsoport darabjaiból egyet legalább. Egy a számuk például a *Dalfűzér* esetében, ez pedig nem más, mint a „Föl, föl e vérző kebelről” kezdetű dal, melyet még másik három kéziratban megtalálhatunk, és a *Két pisztoly* című népszínműnek is része lett.⁷²

A Rákóczi dallamkörhöz hasonló mértékben tartalmazzák a kéziratok a régies kisambitus dalait. Ezek közül Mátray Gábor és Kiss Dénes is feljegyezte a „Nem jöttem volna én ide” kezdetű népdalt, melyet Mátray Gábor „Nem adnák száz petáért” szöveg­változattal örökített meg.⁷³

Az újszerű kisambitus dallamainak egyértelmű túlsúlya e forráscsoportban a magánhasználatú kéziratokban láthatóakhoz hasonló. Különbséget jelent, hogy míg amott arányuk ötven és nyolcvan százalék közöttre volt tehető, e kéziratok anyagában negyvenegy és ötvenhat százalék közötti, tehát az arányeltolódás e dallamok felé kisebb, mint a magánhasználatúak, vagy főképp, amit a diákmelodiáriumok között láthatunk.

Emelkedő nagyambitusú dallamot csak három kéziratban lehet e körben találni. Köztük a magánhasználatúaknál említett „Elmehetsz drága madár” kezdetűt Mindszenty Dániel és Kiss Dénes is felvette gyűjteményébe, utóbbi szöveg nélkül.⁷⁴

Szintén hiányzik két kéziratból az új stílusó dallamok csoportja, míg minden más kéziratnál többet, összesen tizet tartalmaz e dallamok közül Kiss Dénes kézírata. Ezek közül való a 19-es kotta harmadik sorában bemutatott „Már én többet nem szolgállok” kezdetű ének, illetve az

⁷⁰ „Egy szép barna legény” KR_12610, „Estve van, estve van”: KR_12609, Típus­szám: 12.021.0/1.

⁷¹ Paksa Katalin, *Magyar népzene­kutatás a 19. században*, 21, KR_13541, KR_13542, Típus­szám: 16.094.0/0.

⁷² L. 12-es tábla és IV. fejezet 329. lj. A Népzenei Archívum Tóth István kéziratából tartalmazza. KR_05401, DF 1844, 17b., Típus­szám: 15.002.0/0.

⁷³ Paksa Katalin, *Magyar népzene­kutatás a 19. században*, 25., „Nem jöttem volna én ide” KR_04720, „Nem adnák” Mátray 1828-1829, 25.

⁷⁴ L. 54-es lj. „Elmehetsz drága madár” KR_16309, Kiss Dénesé szöveg nélkül KR_16311.

AABA formát mutató „Nincsen nékem semmi bajom, csak hogy szegény vagyok”, Mindszenty Dániel kéziratában.⁷⁵

E kéziratokban az idő előrehaladtával az újszerű kisambitusú dallamok visszaszorulása látszik. Míg az 1832-ben és 1828-1829-ben keletkezett kéziratok esetében arányuk ötven százalék fölötti, a két, 1844-ben keltezett összeírásban ez a mérték már mintegy tíz százalékkal kevesebb. Ahogy a magánhasználatú kéziratokban, úgy itt is újként jelenik meg az új stílusú dallamok csoportja, és ugyanaz az emelkedés figyelhető meg a harmincas évek eleje és a negyvenes évek közepe között, mint a magánhasználatúak esetében.

V.2.4. A Népzenei Archívumba került és a gyűjtött adattal is rendelkező dallamok megoszlása Népzenei Archívum stílustömbjei között

A kéziratok Típusrendbe került dalainak vizsgálatakor adódik a kérdés, hogy hogyan alakul a teljes anyag megoszlása a nagy stílustömbök között, valamint, hogy az egyes stílusokba sorolt dallamok milyen arányban kerültek elő a későbbi gyűjtések során (20. tábla). A táblázat tanulsága, hogy amennyiben összességében tekintjük a dallamok megoszlását, hasonló eredményre jutunk, mint a magánhasználatú és népzene gyűjtési szándékkal írott dallamtárak vizsgálatakor: az összes dallam több mint fele sorolható az újszerű kisambitusba, a középkor előtt keletkezett népzenei stílusrétegekbe pedig a dallamok csupán néhány százaléka, ugyanez igaz az új stílusú dallamok esetében.

A gyűjtött adattal is rendelkező dallamok arányainak áttekintése nem hoz gyökeresen más eredményt, úgy tűnik, a ezek a dallamok csaknem ugyanolyan arányban oszlanak meg a nagy népzenei stílustömbök között, mint a teljes, Népzenei Archívumba került anyag. Egy százalékos eltérést a gyűjtött adatok javára az ereszkedő kvintváltó pentaton rétegbe tartozó dallamok mutatnak, szintúgy egy százalékkal több a gyűjtött adattal rendelkező dallamok között az ereszkedő dúr, valamint az új stílusú dallamok aránya. Egy százaléknál több eltérést csak az emelkedő nagyambitusú stílustömbhöz tartozó dalok mutatnak: ezek aránya a teljes, Népzenei Archívumba került dallamanyagon belül kilenc, a gyűjtött adattal is rendelkezők között csupán hat százalék.

⁷⁵ L. 59-es lábjegyzet.

	NA-ban fellelhető dallamok	Dallamok NA-ban gyűjtött változattal
Dallamok aránya a reformkori kéziratos anyagban	43%	28%
Ebből:		
1. Ereszkedő kvintváltó pentaton	5%	6%
1.b. Ereszkedő pásztor	1%	1%
1.c. Ereszkedő moll népies	1%	1%
2. Ereszkedő dúr	2%	3%
3. Pszalmódizáló	1%	1%
4. Sirató	2%	2%
5. Rákóczi	4%	4%
6. Duda-kanász mulattató	12%	12%
7. Régies kisambitus	7%	7%
8. Újszerű kisambitus	54%	54%
9. Emelkedő nagyambitus	9%	6%
Új stílus	2%	3%
	100%	100%

20. tábla: A reformkori kéziratos kottás énekeskönyvek Népzenei Archívumban fellelhető, valamint gyűjtött adattal is rendelkező dallamainak stílustömbönkénti megoszlása.

V.3. A KÉZIRATOK SZÍNPADRA KERÜLT DALLAMAI A NÉPZENEI TÍPUSRENDBEN

A reformkori kéziratos kottás énekeskönyvek korabeli bontakozó magyar nyelvű színjátszással és a Népzenei Archívummal való kapcsolatainak vizsgálatakor időről-időre előkerült a már Kodály Zoltán által boncolgatott kérdés, a színpad hatása a dalok terjedésében és folklorizálódásában.⁷⁶

A kéziratok Népzenei Archívumba került ötszázhatvan dallama közül száznegyvennégy színházi eredete, vagy színházi utóélete igazolt, ez a teljes Archívumba került anyag huszonhat százaléka. Összehasonlításképp: a vizsgált kéziratok ezerkettőszáznyolcvannyolc különböző dallamot tartalmaznak, melyek közül a színházi eredet százöt esetben igazolható vagy feltételezhető a kutatás jelen állása szerint, ami az összes dallamanyag nyolc százaléka, további

⁷⁶ Kodály Zoltán, *Közélet, vallomások, zeneélet*, 322.

hetvenkettő került későbbiekben népszínművekbe, ami további hat százalékot jelent. Elmondható tehát hogy a Népzenei Archívumnak nagyobb arányban lettek részei a színpadra került dalok, mint azok, amelyek jelen tudásunk szerint nem lettek a magyar nyelvű színházi repertoár részei. A gyűjtött adattal is rendelkező énekek esetében ez az arány még magasabb: a színpadi kapcsolattal rendelkező dallamok száma ezek között százhusz, ami az összes gyűjtött változattal rendelkező dallam harminchárom százaléka. Ezen dallamok a harmadik nagy fejezetben taglalt színműtípusok közötti megoszlását mutatja a 21. táblázat (21. tábla).

A táblázat adataiból jól látható, hogy a kéziratokban a különböző színműtípusokból való dallamok közül az opera műfajából nem akadt olyan dallam, mely a reformkori kéziratot kottázó énekeskönyveknek és a Népzenei Archívumnak is része volna. A magyar nyelvű színjátszás kezdetére jellemző, idegen nyelvből fordított, illetve magyar helyszínre tett, vagy szereplőit illetően magyar analógiával ellátott dalművek a Népzenei Archívumba került színházi anyag hat százalékát teszik ki. Mivel a Típusrendbe került, gyűjtött változattal rendelkező színházi dallamok közül viszont már csak három százalékos arányt képviselnek e műsorréteg darabjai (ilyen például az „Esik eső a harasztan” a 19. kottapéldából), elmondható, hogy kisebb arányban beszélhetünk folkorizációjukról, mint a többi színjátéktípus esetében.

	NA-ban fellelhető dallamok	Dallamok NA-ban gyűjtött változattal
Színpadra került dallamok aránya a kéziratok NA-beli anyagában	26%	33%
Ebből:		
Operarészletek	0%	0%
Magyarra tett dalművek	6%	3%
Korai magyar dalművek és népszínmű előzmények	15%	14%
Népszínművek	27%	26%
Betétdalok	4%	4%
A Reformkor után népszínművekbe került dalok	48%	53%
	100%	100%

21. tábla: A kéziratokból a Népzenei Archívumba került színházi dallamok színműtípusonkénti megoszlása

Előbbinél nagyobb arányt képviselnek a korai magyar dalművek és a népszínművek előzményeinek tekinthető művek zenei betétei. A kéziratokból azonosított színházi dallamok tizenöt százalékát adják ezek az énekek, a gyűjtött változattal rendelkezőeknek viszont csak

tizennégy százalékat, ez esetben tehát minimális csökkenést láthatunk. Ilyen, „erősen folklorizálódott” ének például az új stílusú népdaloknál már említett „Nintsen nékem semmi bajom, csak hogy szegény vagyok”, a *Béla futása* dalai ugyanakkor nem mutatják a folklorizáció jeleit.⁷⁷

Egyértelműen nagyobb súllyal vannak jelen előbbinél azok a népszínművek, melyek elég egykorúak valamely vizsgált kézirattal ahhoz, hogy felmerüljön a gyanú, a kéziratba került dallam a színpadról való. E dallamok a kéziratokból a típusrendbe került színházi dallamok között huszonhét százalékat tesznek ki, ám a gyűjtött adattal rendelkezők között már csak huszonhatot. A 14. számú kottapéldában szerepelő „Szeretnék szántani” kezdetű ének például „Arra jár mulatni” szöveggel került elő a Vas megyei Viszákra.⁷⁸ Ez esetben is tehát, mint a korai magyar dalműveknél, egy százalékos csökkenést lehet látni.

A betétdalok esetében a százalékos arány a gyűjtött és nem gyűjtött adattal rendelkező színházi dallamok esetében is négy százalék. Kodály Zoltán például 1913-ban a Gömör megyei Giczen gyűjtötte alig eltérő változatát a „Csicseri borsó, vad lencse” kezdetű dalnak 1913-ban, „Elvitte az árvíz a hegyet” kezdetű szöveggel pedig a háromszéki Bodosról való verziót közölt Dobszay László és Szendrei Janka, utóbbit Seemayer Vilmos gyűjtötte 1926-ban (20. kotta).⁷⁹

KD
MD
Gicze 1913

Csí - cse - ri bor - só vadlencse fe - ke - te sze - mü me - nyecs ke most a - dott Is - ten kezemre meg - já - rom ve - led kedemre
Tsít - si - ri bor - só vad lent - se fe - ke - te sze - mü me - nyets ke Ad - jad u - ram Is - ten kezemre hogyta - nít has - sam meg kedemre
Gye - re be ró - zám gye - re be Csak magam va - gyok i - de - be Há - rom ci - gány le - gény he - ge - dül Csak ma - gam va - gyok e - gy - e - dül

20. kotta: „Csicseri borsó vad lencse” 1. KD 1844/10, 2. MD 1834/143, Gicze (Gömör), 1913.⁸⁰

A Típusrendben és a vizsgált énekeskönyvekben is meglévő színházi dallamok között legnagyobb arányt azok az énekek képviselik, melyek megtalálhatóak valamelyik kéziratban és színházi előfordulását is ismerjük, de utóbbit jelenleg csak valamely reformkor utáni bemutató kapcsán. Ezek az énekek teszik ki a vizsgált anyag majdnem felét, a változattal rendelkezőeknek pedig ötvenhárom százalékat. Elmondható tehát, hogy ez az a csoport, mely

⁷⁷ L. 11-es táblázat, Bereczky János: *A magyar népdal új stílusa*, 3522.

⁷⁸ KR_11775, Gy.: Vikár, Adatközlő Dávid Ferenc, 74 é. Archívumi szám: MH659b.

⁷⁹ L. 13-as tábla, IV. fej. 362. l., KD 1844: KR_09434, MD 1834: Kr_20201, Kodály Zoltán gyűjtése: KR_09408, Seemayer Vilmosé: KR_09409, közölve: Szendrei Janka, Dobszay László, *A magyar népdaltípusok katalógusa*, 583., típusszám: 19.022.1.

⁸⁰ Eredeti hangnem: KD 1844: d-moll, MD 1834: fisz-moll.

nagyobb részét teszi ki a népzene gyűjtésekből is előkerült színházi dallamoknak, mint amekkora az aránya az Archívumba bekerült dallamok esetében.

Az 1876-ban Erkel Elek: *A csirkefogó* c. művében „Hótól fehér” szöveggel színre került, Kiss Dénesnél „Fene ember a hevesi vicispán” kezdetű dalnál hasonlót láthatunk, mint a 20. kottában bemutatott „Gyere be rózsám” esetében (21-es kotta).⁸¹ 1916-ban Nagyszalontán Kodály Zoltánnak az 55 éves Kajtor László alig eltérő dallamot énekelt, mint amit Kiss Dénesnél láthatunk, és ami az 1876-os népszínmű része volt. A nagyszalontai gyűjtés támlapján meg is jegyezték, hogy „műdal”, majd valaki hozzáfűzte: „Nem csak a hátsó fele?”, jelöl a népdal és műdal megkülönböztetését övező esetenkénti bizonytalanságnak.⁸²

KD
Nagysz. 1916

Fe - ne em - ber a he - ve - si vic - is - pán El - fo - gat - ja a csa - var - gót az ut - szán

Ke - se - rű a bo - ros - tyán - fa le - ve - le még ke - se - rűbb az én ró - zsám sze - rel - me

KD
Nagysz. 1916

Kér - di tó - le hol vol - tál - te gaz - em - ber sze - re - tő - m - nél vol - tam én biz ez egy - szer

el - vi - sel - nek a - kár - mi bút, bá - na - tot Hej csak az fáj, hogy a ró - zsám el - ha - gyott

21. kotta: „Fene ember a hevesi vicispán” 1. KD 1844/33, 2. Nagyszalonta (Bihar), 1916.12.30.

Hasonló eredményt hoz, ha a kérdést a másik oldaláról közelítjük meg, vagyis hogy a Típusrendbe mekkora része került az egyes színműfajtákhoz tartozó daloknak a vizsgált anyagból, illetve, hogy azok milyen arányban rendelkeznek gyűjtött adattal (22. tábla).

E vizsgálódásnál is megállapítható, mint a 21-es tábla adatainak elemzésekor, hogy az opera műfaja esetében az arány nulla. Egyebekben az adatok hasonlóak, mint az összes dallamon belüli arány vizsgálatánál, csupán a gyűjtött adatokra vonatkozó százalékok beszédesebbek a Típusrendbe került dallamokéhoz képest. Ebben az összehasonlításban az látható, hogy még a magyarított dalművekből származó dallamoknak is majdnem fele lett a Típusrend része, viszont az ebből a játéktípusból való dalok csak alig ötöde az, ami a XX. században is gyűjthető volt.

⁸¹ L. 1-es függelék.

⁸² KD 1844: KR_01498, Nagyszalontai gyűjtés: KR_01507, típusszám: 11.163.3/0.

Ez az arány növekszik a korai magyar dalműveknél, ezek már több, mint háromnegyed részben lettek a Típusrend részei.

	NA-ban fellelhető dallamok	Dallamok NA-ban gyűjtött változattal
Operarészletek	0%	0%
Magyarra tett dalművek	47%	21%
Korai magyar dalművek és népszínmű előzmények	77%	63%
Népszínművek	100%	84%
Betétdalok	86%	71%
A Reformkor után népszínművekbe került dalok	94%	89%

22. tábla: A kéziratok színházi dallamainak Népzenei Archívumba kerülési aránya színműtípusok szerint

Ezen énekek jobban utat találtak a vidékhez is, csaknem kétharmaduk került elő a népzene gyűjtések során. A népszínművekben eddig azonosítani sikerült dalok közül viszont valamennyi része lett a Népzenei Archívumnak, folklorizálódásuk is magas: a dalok több, mint négyötödéhez található népi változat. A betétdaloknak tizennégy százalékkal kisebb része lett része a Típusrendnek, de még mindig több, mint a korai magyar dalművek esetében, folklorizációjuk aránya is előző kettő között áll. Legmagasabb folklorizációs arány a reformkor után a népszínművekbe került dalok esetében. Bár ezeknek csak kilencvennégy százaléka lett az Archívum része, mégis, csaknem kilencven százalékukhoz található változat valamely későbbi gyűjtésben. A népszínművek ilyen magas aránya bizonyára annak is köszönhető, hogy ez a játéktípus nagyobb részben alkalmazott népies dalokat és csárdásokat, míg a magyarított daljátékok, korai magyar dalművek és betétdalok között a nehezebben énekelhető verbunkosokat, valamint a nyugatias és egyéb jövevény dallamokat nagyobb arányban találjuk.⁸³

⁸³l.: 14-es és 15-ös tábla

VI. ZÁRSZÓ

A reformkor zenei és szellemi áramlatainak sokféleségét, egymás mellett élő, sokszor egymással ellentétes, szinte átláthatatlan folyamatait, zenei és szellemi áramlatait segíthetnek megérteni az ezek tükrét képező egykorú kéziratok. A korai, bontakozó népzene gyűjtési nekibuzdulás, a kulturális identitás, és ezzel az anyanyelvű színjátszás felépítésének, a repertoár önállósodásának időszaka ez, melyből a színházi anyag jórészt feltérképezetlen, vagy éppen feldolgozás alatt áll.

Megtörtént a kéziratok dallami rétegeinek elkülönítése, melynek során megállapítást nyert, hogy ezek arányának változása az egyes kéziratokban nem annyira időrendhez köthető, mint inkább azok összeíróinak ízlését tükrözi. A szakirodalomban a harmincas évekre tett stílusfordulót a dallamtárak összevetésekor csupán a korábbi kutatásokhoz, például Hovánszki Mária Csokonai dallamokat illető munkájához képest új dallami réteg, a népies dalok és csárdások megjelenése mutatja.

Más a helyzet a színházi repertoárból való dalok esetében, melyeknél jól látható a verbunkos és a nyugatias és egyéb jövevény dallamok háttérbe szorulása az egyes, időben egymás után megjelenő színjátéktípusok esetében. Ebből azt lehet gyanítani, hogy ez a háttérbe szorulás a kezdetekkor nem volt annyira általános, mint inkább a hazafias hevülettől is fűtött színházi emberektől, a kultúra szószólóitól indult ki. Gondolhatnánk arra is, hogy egyszerűen jobban tetszettek a közönségnek ezek a dalok, de a vizsgált összeírások nem mutatják ugyanezt az időbeli változást.

A színházi repertoárt illetően időnként maguk a kéziratok segíthetik a dallamok után való kutakodást, amennyiben az összeírók utalnak a forrásaikra. Így vált láthatóvá például a *Szemorvos*-ból való dallam esetében, hogy a maguk korában népszerű dalok akár a Pesti Német színházból is származhatnak, anélkül, hogy a művet jelen tudásunk szerint magyarra fordították volna. Ez a munka messze nem ért véget, a teljes feltáráshoz szükség volna a XIX. századból és korábbiól meglévő színházi dallamok adatbázisára, és még ha ez rendelkezésre is állnék, akkor is számolni kellene azzal, hogy bármikor, bárholonnan kerülhet elő egy lappangó kézirat. Néhány dal esetében így is sikerült korábbi előfordulást igazolni a korábban feltételezettnél. Az adatok igazolták a Kim Katalin által felvetett „közzene” definíciót, a dallamok sokszor már azelőtt változataikban éltek, hogy színpadra kerültek volna, repertoárba kerülésük viszont általában megerősítette a színházi verzió elterjedését. Mindez más megvilágításba helyezi Major Ervin „plágium”-ra vonatkozó megállapítását is, noha a szerző-cserélődés úton-útfélen felbukkan, főleg a népszínművek és a dallamtárak vizsgálatakor.

A Népzenei Típusrend és a kéziratok tartalmának vizsgálatakor kiderült, hogy a reformkorban valaki által feljegyzésre méltónak ítélt dallamok mintegy harmadánál beszélhetünk jelen tudásunk szerint folklorizációról. A dallamok stílusbölcök közötti megoszlása a kéziratok időbeli elhelyezkedésének megfelelő: legnagyobb arányban az újszerű kisambitust képviselik, és megtalálható közöttük az éppen bontakozó új stílus egy-egy darabja. Ebben az értelemben beszélhetünk a stílusfordulat megjelenéséről is az idő előrehaladtával. Amiben ismét megerősíti a korábbi feltételezéseket e dallamtárak vizsgálata, a magyar nyelvű színjátszás szerepe a dalok elterjedésében, melyet már Kodály Zoltán is felvetett. E tekintetben további elvégzendő feladat lenne a nyomtatott verziók hatásainak, valamint a csárdások szerepének vizsgálata. Mindez, és persze a korábban említett dallamvándorlások feltérképezése még biztosan hosszú évekre elegendő munkát fog adni a kutatóknak.

VII. BIBLIOGRÁFIA

I. PRIMER FORRÁSOK ÉS IRODALOM

I.1. Elsődlegesen vizsgált kéziratok

Pogány Péter, Tari Lujza. *Dalfüzér 1844*. Tompa Mihály kéziratosa, kottás népdalgyűjteménye. Miskolc: Herman Ottó múzeum, 1988.

Almási Sámuel. *Magyar dalnok, vagy énekes gyűjtemény*. (1834). MTAK, Ms. 10,002, Mf: MTAK B 1098/I

Bódog János melodiárium. (1831-1840). Sp. Kt., 1720, Mf: MTAK, A 1482/I. és 3274/V.

Csörge László melodiárium. (1816-1831). Sp. Kt., 516, Mf: MTAK, A 112/IV, A 1638/I. és A 3182/V.

Diénes Gábor énekesönyve. (1826-1837). Néprajzi Múzeum, EA 14945.

Félegyházi Lajos énekeskönyve. (1827). OSZK, Oct. Hung. 1729.

Finkey József. *Kótár*. (1844-1851). Sp. Kt., 1879, Mf: MTAK, A 3298/I.

Gitarra való énekes darabok (Nagy Sándoré). (1835). OSZK, Ms. Mus. 973.

Kelemen László énekeskönyve. (1828). OSZK, Oct. Hung. 1874.

Kiss Dénes: *Népdalok I*. 1844. OSZK, Ms. Mus. 1097.

Kovács Gábor melodiárium. (1838–1844). Sp. Kt., 2595., Mf: MTAK, A 3380/II.

Magyar és német énekek. (1828). Győr, Állami Zeneiskola, 93. sz., Mf: MTAK, A 632/V.

Makai Ádám melodiárium. (1823-1835). Sp. Kt., 1678., Mf: MTAK, A 1653/II. és 3269/I.

Márkus István. *Dalos Könyv.* Pápa. (1836). OSZK, Ms. Mus 2300.

Mátray Gábor kézirata. (1828-1829). Néprajzi Múzeum, EA 2969.

Melodiárium vagy A Sárospataki ref. Főiskola Énekkara által betanult dalok, s öröm és gyász énekdarabok dallamtárja. 1837–53. Sp. Kt., 1762, Mf: MTAK, A 1495/III. és 3278/III.

Melodiárium. (1822–1831). Sp. Kt., 515. Mf: MTAK, A 3182/IV.

Mindszenty Dániel. *88 eredeti magyar Dal Fortepiánóra S mellesleg Gitárkísérettel elkészítve toldalékul A Nemzeti Dalgyűjteményhez.* (1832). MTAK, RUI 4r 324.

Nagykaposi melodiarium. (1809-1848). Sp. Kt., 1316, Mf: MTAK, A 1638/II. és A 3282/I.

Pataki dallamtár. 1817–1848. Sp. Kt., 1765, Mf: MTAK, A 112/III. és 3279/II.

Pataki dallamtár. 1828-1837. Sp Kt., 1760, Mf: MTAK, A 1696/I. és 3278/I.

Pataki dallamtár. 1837. Sp. Kt., 1761, Mf: MTAK, A 1696/II. és 3278/II.

Pataki énekkar dallamtára. 1817–1828. Sp. Kt., 1759, Mf: MTAK, A 1482/II. és 3277/XVIII.

Péter Zsuzsanna énekeskönyve. (1836). MTAK, Ms. 214.

Sárospataki szöveg és dallamtár. 1817-1848. Sp. Kt., 1765, Mf: MTAK, A 112/III. és 3279/II.

Szalontai Madass Sándor. *Kótás dallos könyv.* (1840-1850). Kolozsvár, EK MS 1531.

Tóth István. *Áriák és dallok verseikkel* (1832-1843). MTAK, RUI 8r. 63.

Tóth István. *Kótáskönyv.* (1831-1832). MTAK, A 2/II.

Tóth Mihály. *Melodiárium.* (1814-1826). Szatmárnémeti, Szatmár Megyei Könyvtár, MS 108.

Válogatott énekek. (1829). MTAK, Rui 8r. 200.

Veress János gyűjtemény. (1828-1830). Csurgó, Ref. Gimn., K 235.

I.2. Színmű kéziratok

A pajkos Fritz. Quodlibet. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.571/Zenemutar.

Bognár Ignác, Kovacsószky Mihály. *Parlagi Jancsi*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.577/Zenemutar.

Bognár Ignác, Szentpétery Zsigmond. *Bíró uram leánya*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1228/Zenemutar.

Bognár Ignác, Szigligeti Ede. *Az obsitos*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 553/I/Zenemutar.

Bognár Ignác, Szigligeti Ede. *Pál fordulása*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 579/ Zenemutar.

Bognár Ignác. *Tinódi, Murány örökös ura*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.736/Zenemutar.

Bognár Ignác, Tóth József. *Orgazda*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.557/Zenemutar.

Böhm Gusztáv, Vahot Imre. *Huszárcsíny*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.340/Zenemutar.

Doppler Károly. *A kántor és a molnár leánya*. (zenemű kézirat) OSZK, Népsz.925/Zenemutar.

Doppler Károly, Szigligeti Ede. *A cigány*. (zenemű kézirat). OSZK, Szinh.259/Zenemutar.

Doppler Károly, Szigligeti Ede. *A nagyapó*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1151/Zenemutar.

Doppler Károly, Szigligeti Ede. *A pünkösdi királyné*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.612/Zenemutar.

Doppler Károly, Szigligeti Ede. *Árgyil és Tündér Ilona*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 112/Zenemutar.

Doppler Károly, Szigligeti Ede, *Csokonai szerelme*. (zenemű kézirat) OSZK, Népsz.192/Zenemutar.

Doppler Károly, Szigligeti Ede. *Dalos Pista*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1228/Zenemutar.

Doppler Károly, Vas Gereben. *A csárdás*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1113/Zenemutar.

Egressy Béni, Dobsa Lajos, *Világismeret*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.801/Zenemutar.

Egressy Béni, *Földönfutó*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.281/Zenemutar.

Egressy Béni, Haray Viktor. *A szökött színész és katona*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.714/ Zenemutár.

Egressy Béni, Jakab István. *Falusi Lakodalom* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1194/ Zenemutár.

Egressy Béni. *Két Sobri* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.405/Zenemutar.

Egressy Béni, Szigeti József. *A jegygyűrű*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1137/Zenemutar.

Egressy Béni, Szigeti József. *A szép juhász*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.696/Zenemutar.

Egressy Béni, Szigligeti Ede. *Fidibus*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.273/Zenemutar.

Egressy Béni Szigligeti Ede. *A párbaj, mint Istenítélet*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.581/Zenemutar.

Ellenbogen Adolf, Némethy György. *A vén darázs*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 797/Zenemutar

Ellenbogen Adolf, Sárközi Ferkó, Benkő Kálmán. *Mikulás*. (zenemű kézirat) OSZK, Népsz.515/Zenemutar.

Ellenbogen Adolf, Szigligeti Ede. *A molnár lánya*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.526/Zenemutar.

Ellenbogen Adolf, Szilágyi Sándor. *Egy magyar komédiás*. [=Jancsó fiataalkori kalandjai] (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1242/Zenemutar.

Erkel Elek, Jókai Mór. *A boldondok grófja*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.143/Zenemutar.

Erkel Elek, Lukácsy Sándor. *A csirkefogó*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.190/Zenemutar.

Erkel Ferenc, Szigligeti Ede. *A zsidó*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 815/4/Zenemutár.

Erkel Gyula, Rákosi Jenő. *A ripacsos Pista dalománya*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.631/Zenemutar.

Erkel Gyula, Szigligeti Ede, Jókai Mór. *A háromszéki leányok*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1119/ Zenemutár.

Erkel Gyula Tóth Ede. *A tolonc* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.745/Zenemutar.

Johann Baptist Henneberg, Emanuel Schikaneder, Szerellemhegyi András. *Csörgő sapka, vagy A Jótevő zarándok* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.197/Zenemutár.

Joseph Dreschler, Ferdinand Raimund. *Dús paraszt*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.218/Zenemutar.

Latabár Endre Feleki Miklós. *Angyal Bandi* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 80/Zenemutar.

Nikolits Sándor, Abonyi Lajos. *Panna asszony leánya*. (zenemű kézirat). OSZK, Szinh.411/Zenemutar.

Novák György, Balogh István. *Cserni György*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.184/Zenemutár.

Pály Elek, Munkátsy János. *A Garabonciás diák*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.290/Zenemutár.

Roser Ferenc, Carolina Börnstein, Komlóssy Dániel. *Siklósi leányok* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.656/Zenemutár.

Ruzitska József, Kótsi Patkó János, August Kotzebue. *Béla futása*. 1822. OSZK Zenemutár, ZB 158/a.

Szénfy Gusztáv, Jókai Mór. *A két gyám*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 399/ Zenemutár.

Szerdahelyi József, Adolf Hirschfeld, Láng Ádám. *Tündérlak Magyarhonban*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1150/Zenemutár.

Szerdahelyi József, Szigligeti Ede. *Liliomfi*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.480/Zenemutár.

Szigeti József. *Csizmadia, mint kísértet*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.191/Zenemutár.

Szigligeti Ede, Szerdahelyi József. *Házassági három parancs* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz. 1120/Zenemutár.

Thern Károly, Gál József. *A peleskei nótárius* (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.586/Zenemutár.

Thern Károly, Gvadány József, Szigligeti Ede. *Rontó Pál*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.639/Zenemutár.

[Vidor?], Kazinczy Ferenc, Moliere. *Botcsinálta doktor*. (zenemű kézirat). OSZK, Népsz.1102/Zenemutár.

I.3. Egyéb primer irodalom

Ábrányi Kornél. *A magyar zene a XIX. században*. Budapest: Pannonia Nyomda, 1900.

Alkonyati. „Színészet, magyar játékszín”. *Honművész*, 1835. július-december. (3. évfolyam, 53-104. szám). 1835-07-05 / 54. szám. 428-432.

A tündér-síp. Egy nagy dall játék két felvonásban. Magyarrá tette: Sebestyén László. Vázzon (sic!), Máramarosy Gobttlieb Antal' betűivel. és költs. 1804.

A vándorszínésztől a Nemzeti Színházig. Magyar Levelestár. Válogatta, szövegeket gondozta és az utószót írta: Kerényi Ferenc. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1987.

A varázsfuvola. Dalmű két felvonásban. (Szövegkönyv). Szövegét írta: Schikaneder Emmanuel, németből fordította Harsányi Zsolt. Zenéjét szerezte Mozart W.A. Debrecen-Budapest: Csáthy Ferenc, é.n.

Aurora. Hazai Almanach. Pest: Kisfaludy Károly, 1824.

Bartay András. *Eredeti-Nép-Dalok Klavírkísérettel*. Gyűjtögette B.A. Pest: 1 füzet 1833, 2. füzet 1834.

Bartha Dénes, Kiss József. *Ötödfélszáz Énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1953.

Bartók Béla. *A magyar népdal.* Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 1924.

Bayer József. *A Nemzeti Játékszín története.* I–II. Budapest: Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése, 1887.

Bayer József. *Déryné naplója.* I–III. Budapest: Singer és Wolfner, é.n. [1900])

Bereczky János. *A magyar népdal új stílusa.* I–IV. Budapest: Akadémia Kiadó, 2013.

Fáy András. *A Bélteky-ház.* Pest: Franklin Társulat, 1832.

Ferenczi Zoltán. *A kolozsvári színészet és színház története.* Kolozsvár: Kiadja a jubileumát rendező bizottság, 1896.

Füredi Mihály, Bognár Ignác. *100 magyar népdal.* 1851. Reprint kiadás. Közreadja: Sziklavári Károly. Budapest: Eötvös József Könyv- és Lapkiadó, 2017.

Gróf Széchenyi István. *Magyar Játékszínről.* Pest: Landerer Nyomda, 1834.

Gyermekjátékok (=A Magyar Népzene Tára I). Szerk.: Bartók Béla és Kodály Zoltán, sajtó alá rendezte: Kerényi György. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1951.

Hébe. Zsebkönyv. Bécs: Igaz Sámuel, 1823,1824,1825,1826.

Il Barbiere di Siviglia. Melodrama giocoso in 2 Atti. Posto di musica del cav.e G. Rossini. Canto in Chiave di Sol con. accomp.to. di Piano-Forte. Milano: F. Lucca, é.n.

Járdányi Pál, *Magyar népdaltípusok I.* (=Népzenei könyvtár 1.) Szerk. Járdányi Pál. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

Jókai Mór. *Mire megvénülünk.* (1865). Gyula: Digi-book magyarország kiadó, 2013.

Káldy Gyula. *A szabadságharc dalai és indulói.* Budapest: Pesti könyvnyomda, é. n.

Kerényi György kéziratos hagyatéka. HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet Népzenei Osztály és Archivum, Ms Mus 46.

Kodály Zoltán, Gyulai Ágost. (közveteszi és jegyzetekkel ellátta). *Arany János népdalgyűjteménye.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1952.

Kodály Zoltán. *A magyar népzene.* Példatárát szerkesztette: Vargyas Lajos. 13. kiadás. Budapest: Editio Musica, é.n.

Kodály Zoltán. *Közélet, vallomások, zeneélet. Kodály Zoltán hátrahagyott írásai.* Szerk. Vargyas Lajos. Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó, 1989.

Magyar Aglája. Buda: Eggenberger József, 1806.

Mátray Gábor, *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye*. I.-II. (Buda: Cs. Kir. Magy. Egy. Nyomda, 1852., II- III. Pest: 1854, 1858).

MLLGR és társai. „Színészet, magyar játékszín”. *Honművész*, 1836. július-december. (4. évfolyam, 53-104. szám), 1836-09-25/77. szám, 613-615.

Népszínházi műsorozat. A magyar Népszínházban énekelt szövegezett dalok gyűjteménye. Budapest: Rózsavölgyi és Társa, é. n.

Orbán József. *A Sárospataki énekkar története*. Sárospatak: k. n., 1882.

Polgárfi. „V. Hazai hírlelő” – *Honművész*. 1833. július-szeptember. (1. évfolyam, 27-52. szám), 1833-09-19 / 49. szám, 395-396.

Szalay Olga. *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004.

Szathmáry Király Antal. *Az oltovány, vagy A' viszont találkozás: egy eredeti érzékeny játék*. Kassa: Werfer Nyomda, 1825.

Szendrei Janka, Dobszay László. *A magyar népdaltípusok katalógusa stílusok szerint rendezve*. I. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, 1988.

„Színészet. Magyar Játékszín”. *Honművész*. 1834. július-december. (2. évfolyam, 6. szám) 1834.01.19. 45-46.

„Színészet. Magyar Játékszín”. *Honművész*. 1834. július-december. (2. évfolyam, 73. szám) 1834.09.11., 583-584.

„Thalia”. *Honderű*. (1. évfolyam, 7. szám). 1843.02.18., 247-249.

Tudós, tanár, tanú. Kodály Zoltán hátrahagyott feljegyzései. A kéziratokat válogatta és átirta Tallián Tibor. Közreadja Tallián Tibor és Pintér Csilla. (Várható megjelenés: 2025. szeptember.)

Varázs síp. Nagy tüneményes Dalljáték (opera) két fölvonásban. Német nyelven írta: Schikáneder. A ’muziskáját készítette: néhai Mozárt Amadeus Farkas. Közre bocsájtotta: Pály Elek. Tekintetes Nemes Abaúj Vármegye által pártfogolt Kassai Nemzeti Dall és Szíj játszó Társaság Vezér Tagja. Kassán: Werler Károly, 1832.

Verseghy Ferenc. *Magyar Aglája*. Buda: Eggenberger József, 1806.

II. SZEKUNDER IRODALOM

A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzéke. VI. Zenei kéziratok. II. Kötet: Kézírtos Zeneművek. Közli: Lavotta Rezső. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára, 1940. 102-103.

A Nemzeti Színház. Szerk. Székely György. Budapest: Gondolat, 1965.

„Az első magyar nyelvű színielőadás.” *Cutura.hu*. 2015.10.25. <https://cultura.hu/kultura/az-első-magyar-nyelvu-szinielőadás>. Letöltés ideje: 2024.09.29.

A magyar színikritika kezdetei 1790–1837. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket írta és a mutatókat készítette Kerényi Ferenc. Budapest: Mundus Kiadó, 2000.

A Nemzeti Színház 150 éve. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Gondolat, 1987.

A verbunkos kéziratok emlékei. Közreadja: Papp Géza. (=Műhelytanulmányok a Magyar Zene történetéhez. 16.). Budapest: Zenetudományi Intézet, 1999.

Almási István. „Kodály Zoltán és Gyulai Ágost Almási Sámuel dalgyűjteményéről”. In: *„Most jöttem Erdélyből...” Írások népzeneről és népdalkutatásról.* 68–75. Budapest: MMA Kiadó, 2019.

Barsi Ernő, Szabó Ernő. *A pataki kollégium zenei krónikája.* Budapest: Zeneműkiadó, 1984.

Bartha Dénes. *A XVIII. Század énekelt dallamai. Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodiáriumaiból.* (1770-1800). Budapest: MTA, 1935.

Bartha Dénes. „A magyar énekelt vers forrásai Faluditól Horváth Ádámgig.” In: *Irodalomtörténeti közlemények* 1932. 42. évf. 4. füzet, 274-397.

Batta András. „Álom, álom, édes álom...” *Népszínművek, operettek az Osztrák-Magyar Monarchiában.* Budapest: Corvina, 1992.

Benkő András. „Madass Sándor énekeskönyve”. In: *Zenetudományi írások.* Szerk.: Szabó Csaba. 229-267. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1977.

Bíró Lajos Pál. *A Nemzeti Színház története 1837–1841.* Budapest: Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedése, 1931.

Bona Gábor, *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban* I-II. Budapest: Heraldika Kiadó, 1998.

Britannica Hungarica Nagylexikon. 8. kötet. Főszerk. Nádori Attila. Budapest: Kossuth Kiadó Zrt., 2012.

Csomasz-Tóth Kálmán. *A XVI. század magyar dallamai.* I. kiadás: Budapest: Akadémiai Kiadó, 1958, II. javított, bővített kiadás: I-II. kötet. Szerkesztette és sajtó alá rendezte: Ferenczi Ilona. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2017.

Dobó Sándor. *Népszínművek dalai.* Budapest: Sárkány Nyomda Részvénytársaság, 1934.

Dobszay László. *A magyar dal könyve.* Budapest: Timp kiadó, 2004.

Domokos Mária. „A magyar népzene összkiadása és az Akadémia”. MTA Közgyűlési előadások 2000. november. Szerk. Glatz Ferenc. Budapest: MTA, 2002., 49-56.

Domokos Mária, Olsvai Imre, Paksa Katalin. „Járdányi Pál népzenei munkásságának utolsó szakasza.” In. *Zenetudományi dolgozatok. Tanulmányok az MTA népzene kutató Csoport megalakulásának 50. évfordulójára*. I-II. (Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2003). 219-328.

Domokos Mária, Paksa Katalin. „Vígággal zeng Parnassusnak magas teteje”: 18. századi kottás források és a magyar zenei néphagyomány. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016.

Domokos Mária-Paksa Katalin. „A népdal XVIII. században.” *Magyar zene*. XLV. évfolyam, 2. szám., 113-132. (2007. május).

Domokos Pál Péter. *Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században*. Budapest: Akadémia kiadó, 1878.

„Erkel és a magyar opera kezdetei – beszélgetés Gurmai Éva zenetörténésszel”. *Operavilág*. 2010.10.18. <https://operavilag.net/interjuk/gurmai-eva/> letöltés ideje: 2024.10.01.

Éneklő egyház. *Római Katolikus Népénektár*. 7. kiadás. Budapest: Szent István Társulat, 2005.

Enyedi Sándor. *Déryné erdélyi színpadokon*. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1975.

Földvári László. „A vásárhelyi színjátszás kezdetei” (2.) „A legendás igazgatók korszaka.” *A 7 napról*. 1995. január-június. (2. évfolyam, 1-26. szám). 1995.01.26. 4. szám.

Földvári Miklós. „A Varázsfuvola magyar fordításairól.” In. *A nyelvtudomány aktuális kérdései. Tanulmányok Nyomárkay István emlékére*. Szerk. Nagy Sándor István. Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság, 2021. 150-164.

Gálos Rezső. „A német érzelmes dalköltészet magyar emlékei.” In. *Irodalomtörténeti közlemények*. Szerkesztette: Császár Elemér és Kéký Lajos. L. évfolyam, 31-49. (1940).

Gálos Rezső. „Tiedge kozák dalának ismeretlen fordításai”. In. *Irodalomtörténeti közlemények* 1937. évf. 4. füzet. 407.

Gombos Andor. *A magyar népszínmű története*. Mezőkövesd: Balázs Ferenc Könyvnyomdája, 1933.

Gupcsó Ágnes. „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841).” I. In. *Zenetudományi dolgozatok*. 1985. Felelős kiadó: Falvy Zoltán. Szerkesztette: Berlász Melinda, Domokos Mária. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, 1985. 113-132.

Gupcsó Ágnes. „Zenés színjátszás Debrecenben (1833-1841).” II. in. *Zenetudományi dolgozatok*. 1986. Felelős kiadó: Falvy Zoltán. Szerkesztette: Berlász Melinda, Domokos Mária. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, 1986. 65-93.

Gupcsó Ágnes: „Zenés színjátszás Debrecenben (1798-1799)”. in. *Zenetudományi dolgozatok 1980*. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, 1980. Felelős kiadó: Falvy Zoltán Szerkesztette: Berlász Melinda, Domokos Mária. 259-274.

Gupcsó Ágnes. „Zenés színjátszás Debrecenben (1800-1810). in. *Zenetudományi dolgozatok*. 1981. Felelős kiadó: Falvy Zoltán. Szerkesztette: Berlász Melinda, Domokos Mária. Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, 1981. 101-116.

Gurmai Éva. „Az első magyar operatársulattól a Nemzeti Színházig”. *Magyar Zene*. 42/1. (2004). 49–58.

Gurmai Éva. „Johann Baptist Henneberg-Emanuel Schikaneder-Szerelemhegyi András: Csörgősapka”. In. *Magyar Zene*. XL. évfolyam. 3. szám. 2002. augusztus. 271-278.

Gurmai Éva. *A magyar nyelvű zenés színjátszás kialakulása*. (Szakdolgozat). Budapest: 1999. OSZK jelzete: Ms. Mus. th. 195.

Hedvig Belitzka Sholtz, Olga Somorjai. *Deutsche Theater in Pest und Ofen 1770-1850*. Normativer Titeltkatalog und Dokumentation. I-II. Budapest: Argumentum, 1992.

Horváth Pál. „Énekesjátéktól a magyar operáig: A Béla futása előadásai, forrásai és változatai”, *Magyar Zene*. 57., 1. sz. (2019). 14–30., 15.

Hovánszki Mária. „A muzsikusz Verseghegy, avagy a »Magyar Hárfa« zenei- és énekköltői munkássága.” In. *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon*. Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez. (2). 331-393., Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2017.

Hovánszki Mária. *Csokonai és az érzékeny énekelt dalköltészet*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013.

Hovánszki Mária. „Csokonai-dallamok és forrásaik” I. *Magyar Zene*. 44. évf. 3. szám, 331-358. (2006).

Hovánszki Mária. „Csokonai-dallamok és forrásaik” II. *Magyar Zene*. 44. évf. 4. szám, 439-479. (2006).

Hovánszki Mária. Érzékeny énekelt dalköltészet. In. *Zenei repertoár és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon*. Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez (2). 303-329. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2017.

Hovánszki Mária. *Verseghegy Ferenc összes költeményei III. Dallamok*. (=Régi Magyar költők tára XVIII. század). Debrecen: Debreceni Egyetemi kiadó, 2022.

Kerényi Ferenc. „Drámaprogram – színház nélkül.” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémia kiadó, 1990. 43-49.

Kerényi Ferenc. „A magyar népszínmű. 1843 Szigligeti Ede: Szökött katona.” In: *A magyar irodalom története II. 1800-tól 1919-ig*. Szerk. Szegedi-Maszák Mihály. Budapest: Gondolat Kiadó, 2007. 234-243. <https://f-book.com/mi/index.php?chapter=M214KEREAMAG>. letöltés ideje: 2025. 02.09.

Kerényi Ferenc. „A kétközpontú színházi fejlődés eredményei, a vándorszínészet kialakulása.” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémia kiadó, 1990. 100-124.

Kerényi Ferenc. „A magyar színészet Pest-Budán (1790-1796).” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémia kiadó, 1990. 61-83.

Kerényi Ferenc. „A német színészet hazánkban” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémia kiadó, 1990. 35-42.

Kerényi Ferenc. „Az erdélyi magyar hivatásos színészet kezdetei.” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémia kiadó, 1990. 84-99.

Kerényi Ferenc. „A kistársulatok színjátéktípusai.” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 209-220.

Kerényi Ferenc. „A Pesti Magyar Színház építése és megszervezése”, In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 221-234.

Kerényi Ferenc. „A Pesti Magyar Színháztól a Nemzeti Színházig).” In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 264-283.

Kerényi Ferenc. „A vándorszínészet második szintje, a klasszikus értelemben vett vándortársulatok és színjátéktípusaik.” In.: *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémia kiadó, 1990. 190-208.

Kerényi Ferenc. „A vándorszínészet első szintje, az állandósulás kísérletei.” In.: *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémia kiadó, 1990. 127-189.

Kerényi Ferenc. „Nemzeti Színház a polgári forradalom előestéjén (1840–1848)”, In. *Magyar színháztörténet 1790-1873*. Szerk. Kerényi Ferenc. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 284-324.

Kerényi Ferenc. *A borzasztó torony. Képek a magyar vándorszínészet világából*. Budapest: Neuman Kht, 2004.

Kerényi Ferenc. *A régi magyar színpadon. 1790-1840*. Budapest: Magvető, 1981.

Kerényi György. *Népies dalok*. (=Népzenei könyvtár 3.) Szerk. Kodály Zoltán. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1961.

Kobzos Kiss Tamás. „Tóth István fülöpszállási kántor kéziratossalgyűjteménye.” In. *DOROMB Közköltészeti tanulmányok 3*. Szerk. Csörsz Rumen István. Budapest: Reciti, 2014. 363-382.

Kodály Zoltán, „A magyar zenei folklora 110 év előtt”. In. *Magyarságtudomány*. 1943. II. évf. 3-4. szám. 374-399.

Küllös Imola, Csörsz Rumen István. *Közköltészet I. Mulattatók.* (=Régi Magyar Költők Tára XVIII. Század, IV. kötet. Sorozatszerk. Bíró Ferenc). Budapest: Balassi Kiadó, 2000.

Küllös Imola, Csörsz Rumen István. *Közköltészet II. Társasági és Lakodalmi költészet.* (=Régi Magyar Költők Tára XVIII. Század, VIII. kötet. Sorozatszerk. Bíró Ferenc, Debreczeni Attila.) Budapest: Universitas Kiadó, 2006.

Küllös Imola, Csörsz Rumen István. *Közköltészet III/A. Történelem és társadalom.* (=Régi Magyar Költők Tára XVIII. Század, XIV. kötet.) Sorozatszerk. Csörsz Rumen István, Bíró Ferenc, Debreczeni Attila. Budapest: Universitas Kiadó-Editio Princeps, 2013.

Lázár Katalin, „Vikár Béla és a fonográf” *Folk magazin*, 1195/2.

Legány Dezső. „A németes irányzat”. In. *A magyar zene krónikája. Zene művelődésünk ezer éve dokumentumokban.* Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1962. 135-144.

Legány Dezső. „A vidék zenei élete a húszas-harmincas években”. In. *A magyar zene krónikája. Zene művelődésünk ezer éve dokumentumokban.* Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1962. 201-217.

Magyar néprajzi lexikon. I-III. Szerk. Ortutay Gyula. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977-1980.

Magyar Színházművészeti Lexikon. Főszerk. Székely György. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994.

Magyar vonatkozású oklevelek és kéziratok 1359-től 1960-ig. Budapest: Központi Antikvárium, 1998.

Major Ervin, „A népies magyar műzene és a népzene kapcsolatai.” In. *Fejezetek a magyar zene történetéből.* Budapest: Zeneműkiadó, 1967., 158-181.

Miháltzné Tari Lujza. *Kézírtos kottás énekeskönyvek a XIX. század első felében.* (Kandidátusi értekezés). 1993. Magyar Tudományos Akadémia kézírattára, 16775.

Molnár Antal. „Nyugatias magyar dallamok a XVIII. század végén és a XIX. század első felében”. In. *Zenetudományi tanulmányok a magyar zene történetéből.* Szerk. Szabolcsi Bence és Bartha Dénes, Zenetudományi tanulmányok 4. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955. 103–162.

dr. Molnár Imre. „Mátray Gábor újonnan előkerült népdalgyűjtési anyaga.” *Új Zenei Szemle*, 1956. (7. évfolyam, 1-9. szám). 11-12.

Murányi Róbert Árpád. *A miskolci Melodiárium. Magyar Zenetörténeti Tanulmányok* 1968. I, 151–168.

Németh Amadé. *A magyar opera története.* Budapest: Anno Kiadó, 2000.

Paksa Katalin. *Magyar népzene kutatás a 19. században. Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez.* Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1988.

Paksa Katalin, *Magyar népzene történet.* Budapest: Balassi Kiadó, 1999.

Papp Géza. *A XVII. század énekelt dallamai.* (=Régi Magyar dallamok tára II). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970.

Papp Mónika. *A népszínművek zenei emlékei (1843-1875).* Szakdolgozat - LFZE, 2000. Gépírat. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Könyvtára, DISS 137.

Pávai István. „A Cserebogár-nóta népköltészeti és népzenei vonatkozásai.” In: *Folklór a magyar művelődéstörténetben. Folklór és irodalom.* Szerk. Szemekényi Ágnes. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005. 288-303.

Pór Anna. *Balogh István és a 19. század elejének népies színháza.* Irodalomtörténeti füzetek 86. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézet, 1974.

Pukánszky Kádár Jolán. *A Nemzeti Színház százéves története I-II.* Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1938.

Pukánszky Kádár Jolán. *A budai és pesti német színház története 1812-ig, játékszíni és drámairodalmi szempontból.* Függlékül: A budai és pesti német színházak műsora 1783–1812. (= Német philológiai dolgozatok 12). Budapest: 1914.

Pukánszky Kádár Jolán. *A pesti és budai német színház története 1812–1847.* (= Német philológiai dolgozatok 29). Budapest: Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalat, 1923.

Rédey Tivadar. *A Nemzeti Színház története.* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1937).

Riskó Kata. „Polgári zeneélet a reformkor kezdetén.” In: *Biedermeier mindennapok: Művészet és polgárosodás a 19. századi Magyarországon (1815–1867).* Szerk. Prágai Adrienn. Budapest: Szépművészeti Múzeum - Magyar Nemzeti Galéria, 2024. 89-102.

Somfai László. „Az Erkel-kéziratok problémái”. In: Bónis Ferenc (szerk.). *Írások Erkel Ferencről és a magyar zene korábbi századairól.* Budapest: Zeneműkiadó, 1968. 57–62. (= Magyar Zenetörténeti Tanulmányok).

Stoll Béla. *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája.* Első kiadás. (1542-1840). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1963.

Stoll Béla. *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája.* Második, átdolgozott, javított és bővített kiadás. (1542-1840). Budapest: Balassi Kiadó, 2002.

Szabolcsi Bence, Tóth Aladár. *Zenei lexikon.* I-III. Főszerk. Bartha Dénes, szerk. Tóth Margit. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1965.

Szabolcsi Bence. „A 18. század magyar kollégiumi zenéje.” In: *A magyar Zene évszázadai* II. kötet. Tanulmányok XVIII-XIX. Század. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1961. 5-103.

Szabolcsi Bence. „A XIX. század magyar romantikus zenéje.” In: *A magyar Zene évszázadai.* II. kötet. Tanulmányok XVIII-XIX. Század. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1961. 151-304.

Szabó T. Attila. *Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI-XIX. századi kéziratos énekeskönyvei*. Cluj-Kolozsvár: Lapkiadó Nyomdai Műintézet, 1929.

Szacsvai Kim Katalin. *Az Erkel-Műhely. Közös munka Erkel Ferenc színpadi műveiben (1840-1857)*. (Disszertáció). Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskola, 2012. <https://real-phd.mtak.hu/60/19/Szacsvai.pdf>. Letöltés ideje: 2025.02.09.

Szalay Olga. „125 éve született Kodály Zoltán. Kodály Zoltán és a Magyar Tudományos Akadémia” *Magyar Tudomány*. 2007/5. 618-630.

Szalay Olga. „Kodály Zoltán és a Tudományos Akadémia szerepe a népdal-összkiadás megindításában 1930 és 1940 között”. In. *Zenetudományi dolgozatok. Tanulmányok az MTA népzene kutató Csoport megalakulásának 50. évfordulójára*. I-II. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2003. 127-185.

Szalay Olga. 19. századi források Kodály népzenei gyűjteményében. *Magyar zene* 55. évf. 3. sz. (2017. augusztus). 336-347.

Szendrei Janka, Dobszay László, Rajeczky Benjamin. *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1979.

Szinnyei József. *Magyar írók élete és munkái*. 12. kötet. Budapest: Horánszky Viktor, 1908.

Tallián Tibor, „Nemzeti színház, nemzeti opera”, in „Symphonia Hungarorum”: *Magyarország zenekultúrájának ezer éve*. Kiállítás a Budapest Történeti Múzeumban 2011. március 31.–október 29., kiad. Kárpáti János, 111–126 (Budapest: Budapesti Történeti Múzeum–Országos Széchényi Könyvtár–Magyar Nemzeti Múzeum, 2011), 111.

Tallián Tibor. Operaművelés Magyarországon. In. „*Szikrát dobott a nemzet szívébe*” *Erkel Ferenc három operája*. Báthori Mária – Hunyadi László – Bánk Bán. Szerk. Gupcsó Ágnes. MTA Zenetudományi Intézet, Rózsavölgyi és Társa, 2011.

Tallián Tibor. *Schodel Rozália és a hivatásos magyar operajátszás kezdetei*. Budapest: Balassi Kiadó, 2015.

Talpassy Tibor. *A magyar színjátszás hőskora*. Budapest: Móra Ferenc Kiadó, 1983.

Tari Lujza. *A szabadságharc népzenei emlékei*. CD-Rom. Budapest: MTA ZTI, 2000.

Tari Lujza. *Különbféle magyar nóták a 19. század elejéről/Allerlei ungarische Melodien von Beginn des 19. Jahrhunderts*. Budapest: Balassi Kiadó, 1998.

Tari Lujza. „Német dal, Deutsch, Ländler, Galopp – a verbunkos árnyékában”. In. *Doromb, közköltészeti tanulmányok* 7. Szerk. Csörsz Rumen István. Budapest: Reciti, 2019, 189-209.

Tari Lujza. „A magyar hangvétel változása Weber Magyar rondájától Willmers Fóti daláig.” In. *Zenetudományi dolgozatok Szabolcsi Bence emlékére, születésének 100. évfordulója alkalmából*. Felelősi kiadó: Tallián Tibor. Szerk.: Sz. Farkas Márta. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 2000. 51-71.

Tari Lujza. „A megváltozó hagyomány Tóth István dallamgyűjteménye alapján.” In. *Folklorisztika 2000-ben*. Tanulmányok Voigt Vilmos 60. születésnapjára I–II. Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 2000: 456–468.

Tari Lujza. „Mátray Gábor, a népzene kutató.” In. *Zenatudományi dolgozatok 2013-2014*. Budapest: MTA BTK Zenatudományi Intézet, 2016. 385-437.

Tóth Dénes. *A magyar népszínmű zenei kialakulása*. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1930.

V. Szűcs Imola. „A Béla futása (1822) dalai közkézen, közszájon, köztudatban.” *Doromb* 9. szám. 237-256.

V. Szűcs Imola. „Magánhasználatú kéziratok kottás énekeskönyvek a reformkorban. Az énekeskönyvek dallami rétegei és népzenei vonatkozásai”. In. *Amerre én járok: Tanulmányok a 70 éves Pávai István tiszteletére*. Budapest: Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenatudományi Intézet, 2021. 169-192.

V. Szűcs Imola. „A Kártigám kéziratok dallamemlékei”. In. *Doromb, közköltészeti tanulmányok* 11. Szerk. Csörsz Rumen István. Budapest: Reciti, 2023. 161-172.

V. Szűcs Imola. „A sárospataki kollégium zenei élete a reformkorban a melodiáriumok tükrében”. In.: *Zenatudományi Dolgozatok Ferenczi Ilona tiszteletére. 2019-2020*. Szerk. Kim Katalin. Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenatudományi Intézet, 2021. 87-98.

V. Szűcs Imola. *id. Ábrányi Kornél népzene-felfogása. A népzene jelentősége id. Ábrányi Kornél A Magyar zene a XIX. században c. művében*. Budapest: Zenatudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztály, 2022.

Vargyas Lajos. *A magyarság népzeneje*. Lektorálta: Rajeczky Benjamin. Budapest: Zeneműkiadó, 1981.

Vargyas Lajos. „Észrevételek Szabolcsi új tanulmánykötetéről.” (Szabolcsi Bence, Népzene és történelem. Tanulmányok. Bp. Akadémiai K., 1954, 173 p.; 2. kiadás: 1955.). *Ethnographia*, 1955. LXVI. évf. 1–4. sz. 514–519.

1. FÜGGELÉK: A KÉZIRATOK ÖSSZEÍRÁSA UTÁN SZÍNLMŰVEKBE KERÜLT DALOK JEGYZÉKE A SZÍNLMŰVEK FELTÜNTETÉSÉVEL

Sorkezdet a kéziratban	dal helye a kéziratban	dalkezdet a színműben	színmű szerzője, címe, ideje
- A virágnak megtiltani nem lehet	K.D. 1844/206	„A virágnak megtiltani nem lehet”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, no.1. Ellengoben Adolf-Némethy György: <i>A vén darázs</i> . 1859, No.2/2.
- Add tudtomra szerelem	Sz-M 1840-1850/64	„Add tudtomra szerelem”	Erkel Gyula-Szigligeti Ede-Jókai Mór: <i>A háromszéki lányok</i> . 1862, No. 8.
- Amoda egy patak csereg/ Amott egy kis patak csereg/ Sír a fülemüle/ Co fel édes deresem	DF 1844/42 TÁD 1832-1843/I/90 K.D. 1844/173 Mindszenty 1832 1832/10	„Vékony deszkakerítés”	Bognár Ignác: <i>Tinódi, Murány örökös ura</i> . 1861, no.1. Doppler Károly-Némethy György: <i>A kántor és a molnár lánya</i> . 1857, No.3/2.
- Apró fának	DF 1844/7 K.D. 1844/136	„Apró fának”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A pünkösdi királyné</i> . 1855, no. 5.
- Az én rózsám szemöldöke/ Kék eres a szőlőlevél/ Halok testvér/ Zengjen új dal a hazához/ Férjhez adnám leányomat/ Drága gyöngy teremtes	TÁD 1832-1843II/49 DF 1844/15 Mindszenty 1832/28 TÁD 1832-1843II/170 TÁD 1832-1843/I/108 TÁD 1832-1843/II/59	„Ki nem kap az házasságon”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párba, mint istenítélet</i> . 1848, no. 9. Egressy Béni-Szigeti József: <i>Szép juhász</i> . 1850, No.3/b.
- Az én szemem olyan kerek	Sz-M 1840-1850/111	„Adsza babám a kezedet”	Bognár Ignác-Szentpéteri Zsigmond: <i>Bíró uram leánya</i> . 1855, no.6.
- Azt mondják, hogy nem illik / Áll a verbunk táncoljunk	TÁD 1832-1843 I/109 TÁD 1832-1843 I/129	„Azt mondják, hogy nem illik”	Szenffy Gusztáv-Jókai Mór: <i>A két gyám</i> . 1846, 8. ív.
- Az Toth Zember mestersége	K. L. 1828-1844/28 TÁD 1832-1843/II/125	„És elmegyünk dokorcsmába”	Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Egy szekrény rejtelve</i> . 1846, no.8.
- Azt szokták szememre vetni	TÁD 1832-1843/I/113 MD 1834/128 DF 1844/27	„Azt szokták szememre vetni”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> . 1849, No. 3.
- Boldogtalan az én sorsom/ Sikolt, rikolt a sarkantyú/ Erdő, erdő de magas vagy	TÁD 1832-1843/II/248 TÁD 1832-1843/II/249 K.D. 1844/34 K.D. 1844/77	„Sikolt, rikolt a sarkantyú”	Bognár Ignác – Szigligeti Ede: <i>Az obsitos huszár</i> . 1857, part. No.4. Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> . 1849, No. 7.
- Egy szál deszka kerítés	K.D. 1844 /36	„Férjhe' ment a reszelő”	Egressy Béni: <i>A két Sobri</i> .1850, No. 9.
- Ej haj, félre búbanat	K.D. 1844/222	„Ej haj, félre búbanat”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A pünkösdi királyné</i> . 1855, no.8.

Sorkezdet a kéziratban	dal helye a kéziratban	dalkezdet a színműben	színmű szerzője, címe, ideje
- Elégett a szentpéteri állás	K.D. 1844/91	„A faluba kicsapott az árvíz”	Erkel Gyula-Szigligeti Ede-Jókai Mór: <i>A háromszéki lányok</i> . 1862, no. 4.
- Életem a boros korsó/ Mit ér a subiczkos stibli	TÁD 1832-1843/II/68 MD 1834/129	„Haj,haj,haj”	Latabár Endre-Feleki Miklós: <i>Angyal Bandi</i> . 1859, no. 48.
- Elmentem én a szőlőbe/ Kedves Tubám, szépségednek/ Szeretem én kendet nagyon	Mindszenty 1832/17 TÁD 1832-1843/I/34 K.D. 1844/180	„Bort ittam én, boros vagyok”	Egressy Béni-Haray Viktor: <i>A szökött színész és katona</i> .1845, no.2. Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Egy szekrény rejtelve</i> . 1846, No. 7. Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Debreceni rüpők</i> . 1845, No. 10.
		„Azért, hogy kend kicsit ragyas”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> . 1847, No.3/4.
		„Szennyes ingem”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> . 1847, no. 10.
- Én azt cselekszem/ Esik az eső/ Kicsi vagyok én	TÁD 1832-1843/022 MD 1834/51 K.D. 1844/178	„Kicsi vagyok én”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> . 1848, no. 6. Egressy Béni-Szigeti József: <i>A jegygyűrű</i> . 1846, 4. lap. Bognár Ignác-Kovacsózszy Mihály: <i>Parlagi Jancsi</i> . 1855, No. 4.
		"Én majd úgy teszek”	Ellengoben Adolf-Némethy György: <i>A vén darázs</i> . 1859, No. 4/4.
- Érik a szőlő	Mátray 1828-1829 K.D. 1844/5	„Érik a szőlő”	Sárközi Ferkó-Ellenbogen Adolf-Benkő Kálmán: <i>Mikulás</i> . 1852, no 13.
		„Zörög a kocsi”	Nikolits Sándor - Abonnyi Lajos: <i>Panna asszony leánya</i> . 1875. no. 19.
- Es az eső, zúg a dara/ Nem szeretem az uramat/ Itt vagy ismét kis ártatlan/ Hajtsd ki kislány a juhokat	MD 1834/172 K.D. 1844/5 TÁD 1832-1843 II/232 TÁD 1832-1843 II/45	„Már minálunk így köszönnek”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> . 1848, No. 7/3.
		„Érik, érik”	Sárközi Ferkó-Ellenbogen Adolf-Benkő Kálmán: <i>Mikulás</i> . 1852, no 11/2.
- Este későn ne járj hozzám	DF 1844/32	„Elvennélek, ha adnának”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, no. 12.
- Ezt a pohárt megiszom/ Ez a pohár bujdosik	MD 1834/68 Mátray 1828-1829/8 Mindszenty 1832/14	„Ez a pohár bujdosik”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> . 1848, No.8/2.
- Falu végén a kocsmában	K.D. 1844/52	„Ördög bújjék komámasszony”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> . 1847, no. 16.
		„Itt hagynám én ezt a falut”	Doppler Károly-Vas Gereben: <i>Az alföldi csárdás</i> . 1855, no. 4.
		„Jártam kertbe”	Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Egy szekrény rejtelve</i> . 1846, no. 4/1.
- Fene ember a hevesi vicispán	K.D. 1844/33	„Hótól fehér”	Erkel Elek-Lukácsy Sándor: <i>A csirkefogó</i> . 1876.
- Galambom édes	K.D. 1844/155 K.D. 1844/203	„Galambom édes”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>Árnyil és Tündér Ilona</i> . 1852, VII/5.
- Gerlitzként nyögdecselek/ Drága kintsem galambocskám/ Édes kincsem galambocskám	TÁD 1832-1843/I/119 Mátray 1828-1829/14 Mindszenty 1832/15 K.D. 1844/194	„Kintsem, violám, rubintom”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>Csokonai szerelme</i> . 1855, no. 2.

Sorkezdet a kéziratban	dal helye a kéziratban	dalkezdet a színműben	színmű szerzője, címe, ideje
- Ha bort iszom vidám vagyok/ Azt akarom kipróbálni, miből fog	TÁD 1832-1843 I/16/ MD 1834/90 TÁD 1832-1843/II/164	„Egy szem búza egy szem rozs”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> . 1849, No.5.
- Ha én aztat tudhatnám/ Három icce magas kender	K.D. 1844/122 K.D. 1844/3	„Ha én aztat tudhatnám”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> . 1848, no.7.
- Ha haragszol, megkövetlek	D. G. 1826-1837/32 K. L. 1828-1844/69, TÁD 1832-1843/I/56	„Ha haragszol, megkövetlek”	Ellenbogen Adolf-Szilágyi Sándor: <i>Jancsó fiatalkori kalandjai</i> . 1850, No. 9.
- Hajlong sajkám	D.G. 1826-1837 TÁD 1832-1843/I/53	„Hajlong sajkám”	Erkel Elek - Jókai Mór: <i>A bolondok grófja</i> . 1887, no. 4/1.
- Ha kicsiny is a macska	K.D. 1844/56	„Egy öregúr a nyáron”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A nagyapó</i> . 1851, no. 2/2.
- Ha meghalok, se bánom/ Születni és tanulni/ Jó a fekete retek	V.É. 1829/1 Mindszenty 1832/34 DF 1844/22 TÁD 1832-1843/85 MD 1834/145	„Ha meghalok se bánom”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> . 1847, No.14/2.
- Ha nékem szóltál volna/ Hajja kukár a kukár/ Összeadás, kivonás	TÁD 1832-1843/II/86 TÁD 1832-1843/II/161 K.D. 1844/57	„Ha szeretem, elveszem”	Erkel Gyula-Rákosi Jenő: <i>A ripacsos Pista dolmánya</i> . 1874, no. 13.
- Három csillag van az égen	K.D. 1844/89	„Ez a szemem, ez az egyik”	Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Debreceni rüpők</i> . 1845, No. 4. Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>A rab</i> . 1845, No.1. 136.
- Három szál fa nem egy erdő	K.D. 1844/222	„Félre most bú” „Eszemadta kis barnája”	Bognár Ignác – Szigligeti Ede: <i>Az obsitos huszár</i> . 1857, 2. ív Doppler Károly-Vas Gereben: <i>Az alföldi csárdás</i> . 1855, no. 5.
- Harasztosi legénynek	MD 1834/72	„Ne menjünk fel a padra”	Erkel Gyula-Szigligeti Ede-Jókai Mór: <i>A háromszéki lányok</i> . 1862, no. 15.
- Hatvan garas nem egy tallér	TÁD 1832-1843 II/167	„Én vagyok a falu rossza”	Erkel Gyula-Tóth Ede: <i>A falu rossza</i> . 1875, no. 12.
- Hej a csepi lapon	K.D. 1844/90	„Adj egy csókot csattanót”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, No4/b.
- Hogy el akarsz menni/ Gyászos szívem/ Fáj, fáj fáj a szívem	Nagyk. 1809-1848/156 TÁD 1832-1843/II/181 TÁD 1832-1843/I/77	„Fáj, fáj, fáj a szívem”	Bognár Ignác-Kovácsózszy Mihály: <i>Parlagi Jancsi</i> . 1855, no. 10.
- Hozz bort kocsmárosné/ Lóra csikós	K.D. 1844/216 K.D. 1844/125	„Kinek lova nincsen” „Néha jön a posta”	Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Debreceni rüpők</i> , 1845, no. 7. Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Egy szekrény rejtelve</i> . 1846, no. 9. Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A nagyapó</i> . 1851, no. 2/1.

Sorkezdet a kéziratban	dal helye a kéziratban	dalkezdet a színműben	színmű szerzője, címe, ideje
- Huszár vagyok/ Jaj rózsám, be szeretlek	DF 1844/16, TÁD 1832-1843/II/55 Mátray 1828-1829/19	„Huszár vagyok”	Gusztáv-Vahot Imre: <i>Huszárcsíny</i> . 1855, No.5. Bognár Ignác-Tóth József: <i>Orgazda</i> . 1852, no. 15.
- Irigylük a bajuszomat	K.D. 1844/154	„Irigylük a bajuszomat”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> 1848, no. 3/3, Doppler Károly-Vas Gereben: <i>Az alföldi csárdás</i> . 1855, no.7.
- Isten a megmondhatója	Gít 1835/104 K.D. 1844/193	„Isten a megmondhatója”	Ellengoben Adolf-Némethy György: <i>A vén darázs</i> , 1859, No 1.
- Isten hozzád édes eszem/ Tizenöt esztendő voltam/ Nem engedik azt az egek	K.D. 1844/40 TÁD 1832-1843/I/111 Sz-M 1840-1850/119	„Az alföldnek sík mezején”	Bognár Ignác-Tóth József: <i>Orgazda</i> . 1852, no.9
		„Megengedik azt az egek”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> . 1848, no.9.
		„Nem engedik azt az egek”	Doppler Károly - Szigligeti Ede: <i>A cigány</i> . 1853, no. 9 Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A nagyapó</i> . 1851, no. 9b
- Jó estét kívánok kedves R. uram/ Míg ezt az unalmas	TÁD 1832-1843/II/062 TÁD 1832-1843/I/135	„Hozd el uram, hozd el”	Bognár Ignác-Tóth József: <i>Orgazda</i> . 1852, no. 1.
- Juhászlegény szegény juhászlegény	K.D. 1844/141	„Juhászlegény szegény juhászlegény”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, no. 7,
		"Nem iszom én, csak a szőlő levét"	Doppler Károly-Vas Gereben: <i>Az alföldi csárdás</i> . 1855, no. 6
- Kicsiny falu fehér háza/ Virágszálam, ha kend úgy	K.D. 1844/107 TÁD 1832-1843/I/139	"Piros rózsza, fehér kar"	Erkel Ferenc-Szigligeti Ede: <i>Egy szekrény rejtelve</i> . 1846, no. 4/2.
		"Mennyegzőmre úgy hiszem"	Egressy Béni: <i>A két Sobri</i> . 1850, no.8.
- Kinek van, kinek van karikagyűrűje/ Vége Vig Andrásnak	TÁD 1832-1843 II/79 Mindszenty 1832/38	"Kicsike, de tarka"	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A pünkösdi királyné</i> . 1855, no. 1.
		„Vége Vig Andrásnak	Bognár Ignác-Tóth József: <i>Orgazda</i> 1852, no 3.
		„Maradj hár magadnak”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> 1850, no.12/2.
- Kisigmándi barnapiros/ Könnyeimnek záporából/ Kerek az én kis kalapom	K.D. 1844/25 K.D. 1844/145 K.D. 1844/210	„Piros szádat”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, no. 4.
		„Kerek az én”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> . 1848, no. 2.
		„Kincsem édes”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Házassági három parancs</i> . 1850, no.3/1.
- Kis kalapom csurgóra	K.D. 1844/49	„ Kis kalapom csurgóra”	Bognár Ignác-Szigeti József-Eötvös József: <i>Viola, az alföldi haramia</i> . 1851, no.22.
- Kis kutya, nagy kutya	K.D. 1844/48	„Kis kutya, nagy kutya”	Bognár Ignác-Tóth József: <i>Orgazda</i> . 1852, no.4.
- Majd megmondom nemsokára/ Nintsen olyan híres asszony	K.D. 1844/60, TÁD 1832-1843 II/165	„Nem kell nekünk a kend lánya”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>Dalos Pista</i> . 1856, no. 14/B
		„Asszonyunkkal furcsán állunk”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Házassági három parancs</i> . 1850, no.5.
- Magyar leány az én rózsám	TÁD 1832-1843 II/238	„Magyar leány az én rózsám”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>Fidibusz</i> , 1850,
- Megholt feleségem	MD 1834/28	„Megholt feleségem”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> .1849, no.1.
- Megy a kocsi, megy a kocsi	K.D. 1844/74	„Megy a kocsi, megy a kocsi”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, no. 6.

Sorkezdet a kéziratban	dal helye a kéziratban	dalkezdet a színműben	színmű szerzője, címe, ideje
- Megváltalak kedves/ Taksonyi úr, a jó gazda/ A halászok mind úgy szoktak/ Egy leány a hegyek között/ Mikor a szűz hegyek között	TÁD 1832-1843 II/200 TÁD 1832-1843 I/73 Mindszenty 1832/2 Mindszenty 1832/20 TÁD 1832-1843/II/242	„Babot vittem a malomba”	Erkel Gyula-Tóth Ede: <i>A toloncz</i> . 1876, no. 3.
- Most jöttem Aradrul	K.D. 1844/23	„Most jöttem Aradrul”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> . 1849, no.10.
- Nagykomárom, Kiskomárom/ Simonyiba van egy malom	MD 1834 /100 Mindszenty 1832/48 K.D. 1844/42 Mátray 1828-1829/38	„Azt az Isten megátkozza” „E ház előtt a kaloda” „Ki van kívül az ablakon”	Egressy Béni-Jókai Mór: <i>A földönfutó</i> . 1850. Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A nagyapó</i> . 1851, no. 4. Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>Árnyil és Tündér Ilona</i> . 1852, no. 7.
- Nézz ki rózsám ablakodból	K.D. 1844/45	„Megérem még azt az időt”	Szenffyy Gusztáv-Jókai Mór: <i>A két gyám</i> . 1846, 18. év,
- Nyolcan voltak a mi ludaink	Mindszenty 1832/64	„Nyolcan voltak a mi ludaink”	Ellenbogen Adolf-Szilágyi Sándor: <i>Jancsó fiatalkori kalandjai</i> . 1850, no. 11.
- Pej paripám patkó szege de fényes	K.D. 1844/112	„Pej paripám patkó szege de fényes”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>Dalos Pista</i> . 1856, no. 2/22.
- Schita vizétek a' Franz diadalma/ Nosza vitézek a' Franz diadalma	K. L. 1828-1844/16 MD 1834/57	„Schita vizétek a Tar diadalma”	Erkel Gyula-Szigligeti Ede-Jókai Mór: <i>A háromszéki lányok</i> 1862, no 22.
- Szárad a bokor a tetőn, haragszik rám	TÁD 1832-1843/II/40	„Szárad a bokor a tetőn, haragszik rám”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> . 1849, no. 12.
- Szép a betyár paripája	K.D. 1844/202	„Szép a betyár paripája” „Sárga csikó selyem” „Három a táncz mindhalálíg”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, no. 13. Böhm Gusztáv-Vahot Imre: <i>Huszárcsíny</i> . 1855, no. no. 9. Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>Fidibusz</i> . 1850.
- Szeress engem én R-m én is szeretlek	TÁD 1832-1843/II/54	„Szeress engem én R-m én is szeretlek”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> . 1849, no.4.
- Szerettelek, szeretlek is amíg élek	Mindszenty 1832/51	„Szerettelek, szeretlek is amíg élek”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>Liliomfi</i> . 1849, no..8/2.
- Szolgabíró, vicspán	K.D. 1844/72	„A zsebemben új tárca”	Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A nagyapó</i> . 1851, no. 2.
- Te kis leány, ne bízd el magadat/ Azt mondják, hogy szoknyám nincs	K.D. 1844/70 K.D. 1844/104	„Még azt mondja az anyám” „Furcsa komédia volt”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>Fidibusz</i> . 1850. Dobsa Lajos-Egressy Béni: <i>Világismeret</i> . 1850, no.2.
- Pár gilicze, pár gilicze	K.D. 1844/170	„Vagyok olyan legény mint te” sz.n.	Sárközi Ferkó-Ellenbogen Adolf-Benkő Kálmán: <i>Mikulás</i> . 1852, no.15/2. Doppler Károly - Szigligeti Ede: <i>A cigány</i> . 1853, no.13. Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>Árnyil és Tündér Ilona</i> . 1852, no. 18.
- Űlj fel kocsis	K.D. 1844/175	„Fölpattanok az ülésbe”	Doppler Károly-Némethy György: <i>A kántor és a molnár lánya</i> . 1857, no. 9.
- Végig mentem udvarodon	K.D. 1844/51	„Zöld asztalon ég a gyertya” „De szépen szól a klarinét” „Le vesszük mi a kalapot”	Szerdahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> . 1847, no. 5. Egressy Béni-Haray Viktor: <i>A szokott színész és katona</i> . 1845, no. 5. Doppler Károly-Szigligeti Ede: <i>A nagyapó</i> . 1851, no. 10.

Sorkezdet a kéziratban	dal helye a kéziratban	dalkezdet a színműben	színmű szerzője, címe, ideje
- Végigmentem az ormódi	K.D. 1844/135 szn.	„Végigmentem az ormódi”	Szerdhahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> . 1847, no. 13.
- Veres bársony süvegem/	K.D. 1844/38	„Veres csákó süvegem”	Egressy Béni-Haray Viktor: <i>A szökött színész és katona</i> . 1845. no. 1.
	V.É. 1829/21		Böhm Gusztáv-Vahot Imre: <i>Huszárcsíny</i> . 1855, no. 7.
Piros bársony süvegem/	Mindszenty 1832/81	„Piros csákó süvegem”	Szénffy Gusztáv-Jókai Mór: <i>A két gyám</i> . 1846, 10. ív.
Ne sírj Ninám/	Mátray 1828-1829/33		
Édes hazám fiai/	MD 1834/137	„Jaj de messze elviszik”	Böhm Gusztáv-Vahot Imre: <i>Huszárcsíny</i> . 1855, no. 3.
Piros kukoricaszár/	TÁD 1832-1843/II/280		
Nadrágom selyemszél	MD 1834/48	„Piros kukoricaszár”	Szerdhahelyi József-Szigligeti Ede: <i>A csikós</i> . 1847, no. 25.
	K.D. 1844/164		
-Virágos kenderbe pittty palatty	K.D. 1844/167	„Hervad a citrusfa”	Egressy Béni-Szigeti József: <i>A szép juhász</i> . 1850, no.16.
		„Megverek valakit”	Doppler Károly - Szigligeti Ede: <i>A cigány</i> . 1853, no. 13.
		„Adtam is, adok is”	Böhm Gusztáv-Vahot Imre: <i>Huszárcsíny</i> . 1855, no.10/b.
		„Jaj babám, csata lesz”	Egressy Béni-Szigligeti Ede: <i>A párbaj, mint istenítélet</i> . 1848, no. 11.

2. FÜGGELÉK: EGYMÁSTÓL FÜGGETLENÜL TÖBB KÉZIRATBA FELJEGYZETT DALLAMOK INCIPITES JEGYZÉKE¹

1. Nyugatias és egyéb jövevény dallamok

a.) Nyugatias dallamok

1. A bárány fárságon/Rablánczra tettél

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
A bárány fárságon	MD 1834/001	KR 04787	-
Rablánczra tettél	TÁD 1832-1843/II/183	KR 04788	

2. A kinyílt tavasz édene

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
A kinyílt tavasz édene	DF 1844/35 P_dtár_1828-1837/69 BJ 1831-1840 /142 K.G. 1839-1844/09	-	-

¹ Az egyes dallamokhoz tartozó táblázat első oszlopa a dallamhoz tartozó szövegkezdeteket, második oszlop a kéziratokban adott szöveggel elfoglalt helyét, harmadik a Népzenei Archívumban való előfordulását mutatja, negyedik azt, hogy az adott dallamnak van-e népzenei gyűjtésből előkerült változata.

3. A setét éj homályába

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
A setét éj homályába	TÁD 1832-1843/II/78 MÁ 1823-1835/39 Git 1835/10	-	-

4. A vadászok mind úgy szoktak

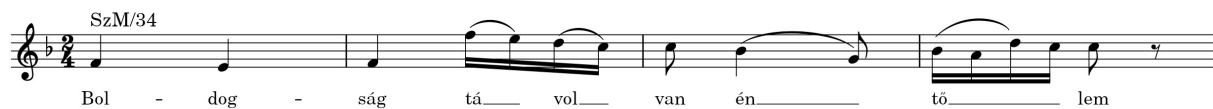
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
A vadászok mind úgy szoktak	Nagyk. 1809-1848/112 K. L. 1828-1844/5 TÁD 1832-1843/I/88 Pdtár 1837/35	-	-

5. Ah, miért is/Ó miért is esmértelek/ismertelek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ah, miért is esmértelek	MÁ 1823-1835/9 Git 1835/1 DF 1844/26	-	-
Ó, miért is ismertelek	K.D. 1844/189		

6. Áldott Magánosság/Boldogság távol van

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Áldott Magánosság	TÁD 1832-1843/I/31	-	-
Boldogság távol van	Sz-M. 1840-1850/34		

7. Aludj/Nyugodj kedves gyermek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Aludj kedves gyermek	MD 1834/70	-	-
Nyugodj kedves gyermek	Sz-M. 1840-1850/62		

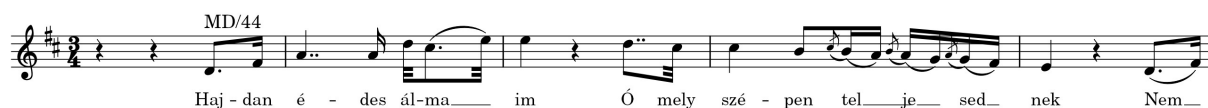
8. Ama fejer nyárfák alatt²

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ama fejer nyárfák alatt	TÁD 1832-1843/I/11 Mindszenty 1832/4	- KR_04599	x

² Tóth Istvánnál a szöveghez másik dallam is kapcsolódik Speck Jánostól: TÁD 1832-1843/I/155
TÁD 1832-1843/II/005

9. Amit egykor álmodám/ Hajdan édes álmaim

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Amit egykor álmodám	Git 1835/38	-	-
Hajdan édes álmaim	MD 1834/44		

10. Az ér mellett ült a gyermek/Csendes este, légy tanúja

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az ér mellett	TÁD 1832-1843/I/080 Sz-M. 1840-1850/80 Nagyk. 1809-1848/170 P.Dt. 1817-1828/63 Sp.sz.és_dtár 1818-1848/21 Cs.L. 1816-1831/246	-	-

11. Balgatság nagyon fennhéjázni/Én vagyok egy hív szerető/Szép leányka szépségeddel/Megyek már engedj meg

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Balgatság nagyon fennhéjázni	TÁD 1832-1843/II/42	KR_01664	x
Én vagyok egy hív szerető	TÁD 1832-1843/I/86 V.J. 1828-1830/152	KR_01666	
Szép leányka szépségeddel	TÁD 1832-1843/I/68	KR_01665	
Megyek már engedj meg	TÁD 1832-1843/I/96 P.Dt. 1817-1828//106 MÁ 1823-1835/40	KR_01663	

12. Bár a bánat sötét felhői

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Bár a bánat sötét felhői	TÁD 1832-1843/II/137 P_dtár 1828-1837/88 BJ 1831-1840/166 MÁ 1823-1835/195	KR_24588 ³	-

13. Bár a Sors tőled messze zára

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Bár a Sors tőled messze zára	MD 1834/75 Git 1835/145	-	-

14. Be csendesen töltöm életemet

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Be csendesen töltöm életemet	T.M. 1814-1826/6 Nagyk. 1809-1848/114 Pdtár 1837/10 TKK 1831/17 TÁD 1832-1843/I/36	-	-

³ Szini Károly gyűjteményéből kiírt támlap

15. Boldog az a pillantás/Nagygazda volt/Megholt az édesapám

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Boldog az a pillantás	TÁD 1832-1843/ I/33 Mindszenty 1832/50	KR_12104 KR_12103	x
Nagygazda volt	MD 1834/55	KR_12107	
Megholt az édesapám	Sz-M. 1840-1850/14	KR_12108	

16. Boldog, ki az Ámor ölében/Nemzet, amit eddig

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Boldog, ki az Ámor ölében	TÁD 1832-1843/ I/50 Sz-M. 1840-1850/53	-	-
Nemzet, amit eddig	F.L. 1827/30 P.Dt. 1817-1828/7	-	

17. Bús magányba egyedül felejtve

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Bús magányba egyedül felejtve	TÁD 1832-1843/II/245 Git 1835/66	-	-

18. Bús szívemet mardosó gondok

Mindszenty/65

Bús - szí - ve - met mar - do - só gon - dok ró - la - tok már

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Bús szívemet mardosó gondok	TÁD 1832-1843/II/39 V.É. 1829/4 Mindszenty 1832/65	KR_02825 - KR 03232	x

19. Csak a tiszta szerelembe

[illegible]

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Csak a tiszta szerelembe áll az igaz boldogság	T.M. 1814-1826/110 Nagyk. 1809-1848/105 TÁD 1832-1843/I/98 Git 1835/75	-	-

20. Csalárd örvények

TÁD/II/258

Csa - lá - árd ör - vény - nyek vad szik -

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Csalárd örvények	TÁD 1832-1843/II/258 MÁ 1823-1835/199 BJ 1831-1840/175	-	-

21. Csendes estve légy tanúja

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Csendes estve légy tanúja	MD 1834/161 P.Dt. 1817-1828/165 MÁ 1823-1835/2 BJ 1831-1840/16	-	-

22. E zöld fának árnyékában

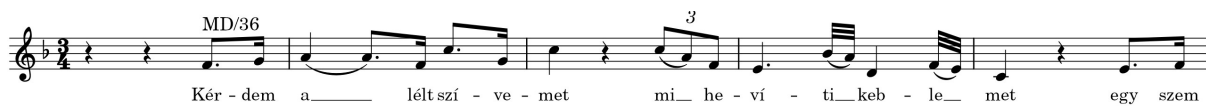
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
E zöld fának árnyékában	TÁD 1832-1843/II/194 Git 1835/45 MI 1836/3	-	-

24. Édes kincsem, kis Rózsikám/Tubiczám/Rusitzám

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Édes kintsem, kis Rózsikám	TÁD 1832-1843/I/32	KR_11692	x
Édes kintsem, kis Tubiczám	Mindszenty 1832/80	KR_24709	
Édes kintsem, kis Rusitzám	K. L. 1828-1844/21	-	

25. Egészen elragadott/Kérdem alélt szívemet

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Egészen elragadott engemet	Git 1835/24	-	-
Kérdem alélt szívemet	MD 1834 /36		

26. Egy vén paraszt egykor

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Egy vén paraszt egykor	Git 1835/96 TÁD 1832-1843/II/32 MI 1836/73	-	-

27. Egykor violákból kötöttem én

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Egykor violákból kötöttem én	V.É. 1829 /34 F.L. 1827 /48	-	-

28. El ne felejts, imádott kedves lélek

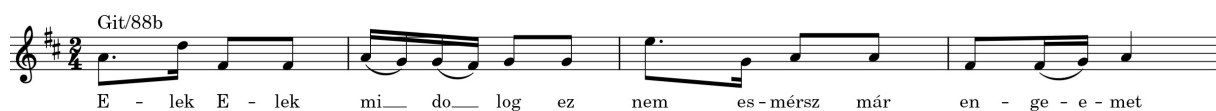
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
El ne felejts, imádott kedves lélek	Git 1835/41 Sz-M. 1840-1850/9	-	-

29. El szakadsz tőlem/Elszaladsz tőlem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
El szakadsz tőlem	Git 1835/59 K. L. 1828-1844/1	-	-
Elszaladsz tőlem	Mindszenty 1832/63	-	-

30. Elek, Elek, mi dolog ez?

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Elek, Elek, mi dolog ez?	Git 1835/88b MI 1836/68	-	-

31. Életem mái komor órái

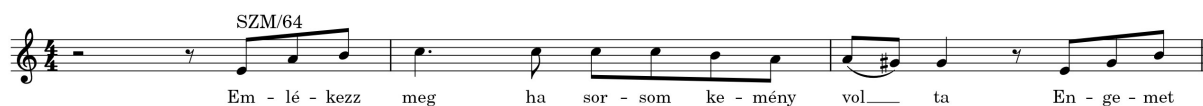
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Életem mái komor órái	Sz-M. 1840-1850/42 TÁD 1832-1843/I/12	-	-

32. Életemmel, halálommal

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Életemmel, halálommal	Mindszenty 1832 V.É. 1829/23 Nagyk. 1809-1848	KR_21932 - -	-

33. Emlékezz meg, bár sorsom kemény volta

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Emlékezz meg, bár sorsom	P.Dt. 1817-1828/120 Sp.sz.és.dtár 1818-1848/7 MÁ 1823-1835/34 Nagyk. 1809-1848/107 TÁD 1832-1843/I/24 Git 1835/87 Sz-M. 1840-1850/64	-	-

34. Erdőnn, mezőnn

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Erdőnn, mezőnn	Nagyk. 1809-1848/33 TÁD 1832-1843/II/7	-	-

35. Eszembe jutsz, és e gyenge érzés

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Eszembe jutsz	K. L. 1828-1844/2 V.É. 1829/10 TÁD 1832-1843/I/146 Git 1835/89 Sz-M. 1840-1850/22 Mindszenty 1832/82	-	-

36. Eszembe vagy, ha a reggel szürkül

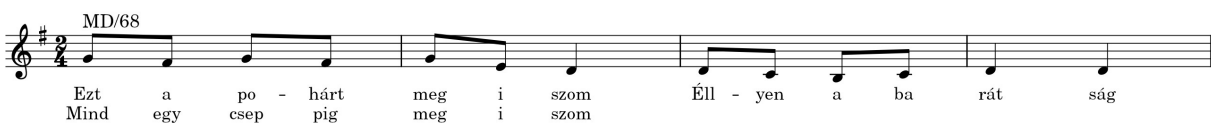
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Eszembe jutsz	K. L. 1828-1844/71 Git 1835/89 DF 1844/39 MI 1836/69	-	-

37. Ez ugyan szemtelen kis

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ez ugyan szemtelen kis	F.L. 1827/57 TÁD 1832-1843/I/154 V.J. 1828-1830/225	- KR_11079 -	x

38. Ezt a pohárt megiszom/Ez a pohár bujdossék

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ezt a pohárt megiszom	MD 1834/68	KR_00647	x
Ez a pohár bujdossék	Mátray 1828-1829/8 Mindszenty 1832/14	- KR_00646	

39. Fáj a kutyának a lába/Zsidó Juli/Tegnap is esett

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Zsidó Juli	K.D. 1844/61	KR_12315	x
Tegnap is esett	TÁD 1832-1843	KR_12314	

40. Fillis nyugszik méjj álomban/Mikor szeretőjét várja/Mikor még én tavasz módra/Igyunk barátim

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Fillis nyugszik méjj álomban	TÁD 1832-1843/II/92	KR_11562	x
Mikor szeretőjét várja	TÁD 1832-1843/I/136	KR_11561	
Mikor még én tavasz módra	TÁD 1832-1843/II/290 Cs.L. 1816-1831/3 BJ 1831-1840/74	KR_11727 - -	
Igyunk barátim	TÁD 1832-1843/I/92	-	

41. Fojj/Fogy az élet nemsokára

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Fogy az élet	TÁD 1832-1843/I/9	-	-
Fojj az élet	F.L. 1827/56	-	

42. Forró sóhajtások

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Forró sóhajtások	TÁD 1832-1843/I/3 Sp_dtár 1837-1853/22 MÁ 1823-1835/1 BJ 1831-1840/3	-	-

43. Földi létünk rövid nyara

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Földi létünk rövid nyara	MD 1834/139 Gt 1835/139	KR_12042 -	-

44. Fölfele megy borban a gyöngy/Vedd búcsúcsókom

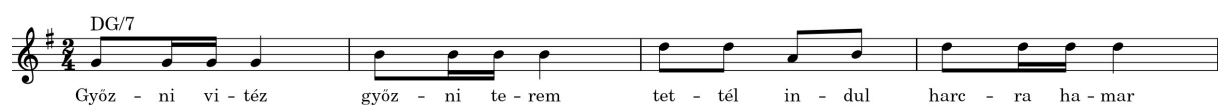
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Fölfele megy borban a gyöngy	Sp_sz.és_dtár 1818-1848/6 BJ 1831-1840/194	-	-
Vedd búcsúcsókom	K.D. 1844/144	-	

45. Gyász pecsétje kedvesemnek

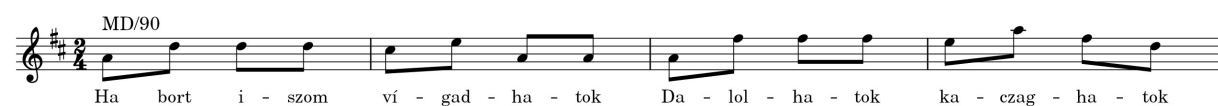
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Gyász pecsétje kedvesemnek	Sz-M. 1840-1850/95 MD 1834/146	- KR_23791	-

46. Győzni vitéz, győzni⁴

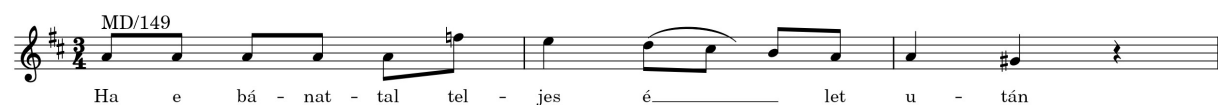
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Győzni vitéz, győzni	Nagyk. 1809-1848/182 D. G. 1826-1837/7 P.Dt. 1817-1828/68	-	-

47. Ha bort iszom vidám vagyok/Azt akarom kipróbálni

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ha bort iszom vidám vagyok	TÁD 1832-1843 I/16/ MD 1834/90	KR_01525 KR_01522	x
Azt akarom kipróbálni	TÁD 1832-1843/II/164	KR_01527	

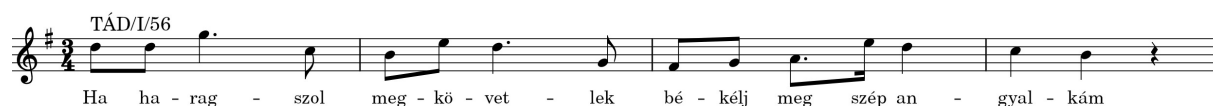
48. Ha e bánattal teljes élet után

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ha e bánattal teljes élet után	MD 1834/149 P.Dt. 1817-1828/159	-	-

⁴ Dallama Diénes Gábor énekeskönyvéből, ritmusa a dallam Közköltészet I-ben szereplő átírása szerint. Küllös Imola, Csörsz Rumen István. *Közköltészet I.* 486.

49. Ha haragszol, megkövetlek

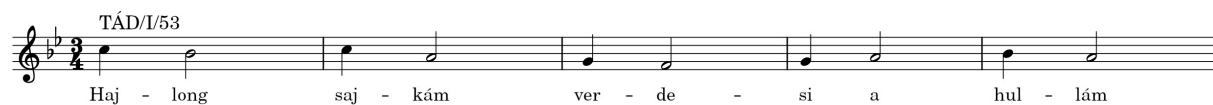
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ha haragszol, megkövetlek	D. G. 1826-1837/32 K. L. 1828-1844/69 TÁD 1832-1843/I/56	-	-

50. Ha zúg is a mord szélvész

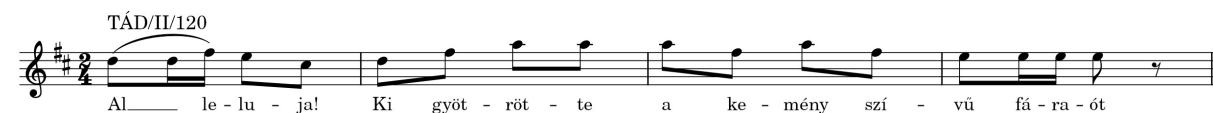
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ha zúg is a mord szélvész	MI 1836/6 Git 1835/70 Mindszenty 1832/24	-	-

51. Hajlong sajkám

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hajlong sajkám	D.G. 1826-1837/1 TÁD 1832-1843/I/53	-	-

52. Halleluja, ki gyötrötte a keményszívű Farahót/Jön a Francz nagy lépésekkel

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Halleluja, ki gyötrötte	TÁD 1832-1843/II/120	-	x
Jön a Francz nagy lépésekkel	K. L. 1828-1844/41 Mindszenty 1832/84	- KR 07588	

53. Hamar követje a tavasznak

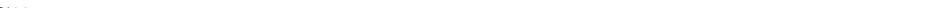
MD/60

Ha - mar kö - vet - je a ta - vasz - nak hí - mes pil -

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hamar követje a tavasznak	TÁD 1832-1843/I/49 P.Dt. 1817-1828/166 MD 1834/60	-	-

54. Hát fiaim, ti vitéz nevetek

SZM/41

Hát fi - a - im ti vi - téz ne - ve - tek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hát fiaim, ti vitéz nevetek	Nagyk. 1809-1848/139 T.M. 1814-1826/87 Mindszenty 1832/83 Pdtár 1837/33 K. L. 1828-1844 /15 Sz-M. 1840-1850/41	- - Kr_24718 - - KR 24408	x

55. Hazámnak ékes helyeit

[illegible]

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hazámnak ékes helyeit	Sz-M. 1840-1850/70 TÁD 1832-1843/I/151	-	-

56. Henrik nyugszik

Git49

Hen - rik nyug___ szik új hit - ve - se mel___ lett ki sok. kint - sel bírt___ Raj - na tá - ján

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Henrik nyugszik	Sz-M. 1840-1850/15 Git 1835/49 TÁD 1832-1843/I/70	- - KR 08366	-

57. Hív vagy-e még, vagy elhagytál

KL/14

Hív vagy - e még vagy_____ el - hagy_____ tál

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hív vagy-e még, vagy elhagytál	P.Dt. 1817-1828/94 K. L. 1828-1844 /14 MD 1834/104 TÁD 1832-1843/II/188	- - KR_06148 -	-

58. Hol talállok/jak oly szavakat

MD/2

Hol ta - lál - jak oly sza - va - kat szí - vem zi - va - tar - já___ ban me.lye

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hol találjak oly szavakat	Mindszenty 1832/25 MD 1834/2	-	-
Hol talállok oly szavakat	Git 1835/92		

59. Hol van a hon, melynek Árpád vére

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hol van a hon, melynek Árpád	P.ZS. 1836/függ2 Gt 1835/30	-	-

60. Hold mely szépen világolsz/Holdvilág, mely csendesen úszik

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hold mely szépen világolsz	TÁD 1832-1843/II/193	-	-
Holdvilág, mely csendesen úszik	MD 1834/22 Nagyk. 1809-1848/104	-	

61. Üdvöz/Idvez légy áldás forrása, világosság tengere

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Üdvöz légy áldás forrása	TÁD 1832-1843/II/002 TKK 1831/05	-	-
Idvez légy áldás forrása	MD 1834/135 Gt 1835/110	-	

62. Ím Egek, látjátok szívemnek

TÁD/I/45

Ím e____ gek lát - ját____ tok szí - vem - nek____ hab - ja____ it

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ím Egek, látjátok szívemnek	TKK1831/31 TÁD 1832-1843/I/45 MD 1834/101	- - KR_02685	-

63. Ím hozzuk a szűz koszorút

MD/163

Ím hoz____ uk____ a szűz ko____ szo____ rút vi - o - la____ pánt -

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ím hozzuk a szűz koszorút	MD 1834/163 TÁD 1832-1843/I/150	-	-

64. Ímé szerentsétlen óra Isten hozzád Fillisem/kedvesem

Mindszenty/33

Í - mé sze - rent - sét____ len ó - ra Is - ten hoz____ zád____ ked____

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ímé szerentsétlen óra Isten hozzád Fillisem	MÁ 1823-1835/36 MI 1836/70	-	-
Ímé szerentsétlen óra Isten hozzád kedvesem	Mindszenty 1832/33	-	

65. Isten veled, te békelak/Jó lelkek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Isten veled, te békelak	MD 1834/152	KR_10986	x
Jó lelkek	Git 1835/117	-	

66. Itt az éj dús homályába

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Itt az éj dús homályába	Git 1835 TÁD 1832-1843/I/15	-	-

67. Itt hol a mord kőfalak közt/Itt hol a bujdosó csermely

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Itt hol a mord kőfalak közt	Git 1835/67	-	x
Itt hol a bujdosó csermely	TÁD 1832-1843/II/192	KR_11839	

68. Jer vidám csónakos

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Jer vidám csónakos	MD 1834/170 Git 1835/8	KR_02116 -	-

69. Jobb utána látnunk

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Jobb utána látnunk	MI 1836/67 Git 1835/79	-	-

70. Karsai hajdú vagyok én

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Karsai hajdú vagyok én	MD 1834/168 TÁD 1832-1843/II/156	KR_24806 KR_24765	x

71. Kedvesem édes szép szemed

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kedvesem édes szép szemed	BJ 1831-1840/121 DF 1844/38	-	-

72. Kedvesem sóhajtása

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kedvesem sóhajtása	P.Dt. 1817-1828/7 Nagyk. 1809-1848/166 TÁD 1832-1843/I/71	-	-

73. Kezd már vidorulni egünk

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kezd már vidorulni egünk	P.Dt. 1817-1828/18 Nagyk. 1809-1848/178 TÁD 1832-1843/I/68	-	-

74. Könnyűben esti fény

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Könnyűben esti fény	TÁD 1832-1843/II/19 Git 1835/144	-	-

75. Ku, ku, ku, ku, kukucskám/Hej kukutskám

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ku, ku, ku, ku, kukucskám	MD 1834/160	KR_01204	x
Hej kukutskám	P.Dt. 1817-1828/61	-	

76. Lakja zárva kedvesemnek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Lakja zárva kedvesemnek	MD 1834/173 Git 1835/156	KR_24737 -	-

77. Legdrágább/legnagyobb kincs a szabadság

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Legdrágább kincs	P.Dt. 1817-1828/105	-	-
Legnagyobb kincs	TÁD 1832-1843/I/38	-	

78. Lyánka téged látni

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Lyánka téged látni	TÁD 1832-1843/II/31 MÁ 1823-1835/33	-	-

79. Lyánka útát szerelmemnek/Utat lánykám

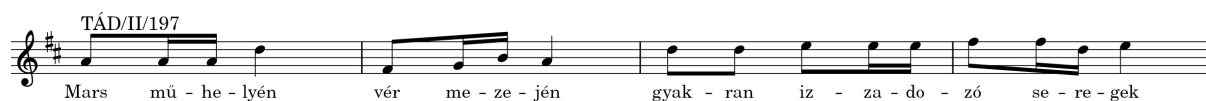
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Lyánka útát szerelmemnek	P.Dt. 1817-1828/35 V.É. 1829/25	-	-
Utát lánykám	K. L. 1828-1844/58		

80. Lyánka, míg ingó

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Lyánka, míg ingó	Nagyk. 1809-1848/132 T.M. 1814-1826/104 TÁD 1832-1843/I/008 Sz-M. 1840-1850/96	-	-

81. Mars műhelyén

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Mars műhelyén	Nagyk. 1809-1848/151 TÁD 1832-1843/II/197	-	-

82. Még most is hordom lántzaim

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Még most is hordom lántzaim	F.L. 1827/59 Git 1835/81	-	-

83. Megvan tehát/Már megesett és, győztes lett

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Megvan tehát	P.Dt. 1817-1828/95 Git 1835/81	-	-
Már megesett	Sz-M. 1840-1850/1	-	

84. Megváltalak kedves/Taksonyi úr /A halászok mind/Egy leány/ Mikor a szűz

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Megváltalak kedves	TÁD 1832-1843/II/200	KR_07115	x
Taksonyi úr, a jó gazda	TÁD 1832-1843/I/73	KR_07116	
A halászok mind úgy szoktak	Mindszenty 1832/2	KR_07117	
Egy leány a hegyek között	Mindszenty 1832/20	KR_07114	

85. Midőn homályos fogházában

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Midőn homályos fogházában	MD 1834 /39 Sz-M. 1840-1850/39	-	-

86. Míg a völgybe szaladgáltam

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Míg a völgybe szaladgáltam	TÁD 1832-1843/II/16 Git 1835/115	KR_02221 -	x

87. Minap, hogy hazaérkeztem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Minap, hogy hazaérkeztem	TÁD 1832-1843/II/33 Git 1835/34 MI 1836/71	KR_24655 - -	-

88. Minden az ég alatt/világon mulandóság

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Minden az ég alatt	MD 1834/151	-	-
Minden a világon	P.Dt. 1817-1828/81 Cs.L. 1816-1831/248 Melod 1822-1831/38 MÁ 1823-1835/29 Pdtár 1837/54	-	-

89. Mindörökké kell hallgatnom

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Mindörökké kell hallgatnom	V.É. 1829 MD 1834 Git 1835 Sz-M. 1840-1850/3	-	-

90. Most már álomba borúlva

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Most már álomba borúlva	TÁD 1832-1843/II/34 Git 1835/144 DF 1844/49 K.D. 1844/226	-	-

91. Múltadban nincs öröm

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Múltadban nincs öröm	TÁD 1832-1843/II/32 Git 1835/162 K.D. 1844/192 Sz-M. 1840-1850/131	KR_06250 - KR_06546 KR_06545	x

92. Ne kételkedj szavaimban

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ne kételkedj szavaimban	TÁD 1832-1843/II/29 MD 1834/10	- KR_23772	-

93. Ne sírj kérlek mindhiába/Ne sírjál, mert haszontalan

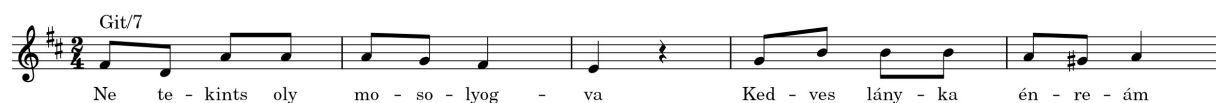
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ne sírj kérlek mindhiába	TÁD 1832-1843/I/47 Mindszenty 1832/53	-	-
Ne sírjál, mert haszontalan	Sz-M. 1840-1850/8	-	

94. Ne sírj lyánka, hogy a' balsors/végzés

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ne sírj lyánka, hogy a' balsors	TÁD 1832-1843/I/69	-	x
Ne sírj lyánka, hogy a végzés	Mindszenty 1832/76 DF 1844/47	KR_24615 -	

95. Ne tekints oly mosolyogva

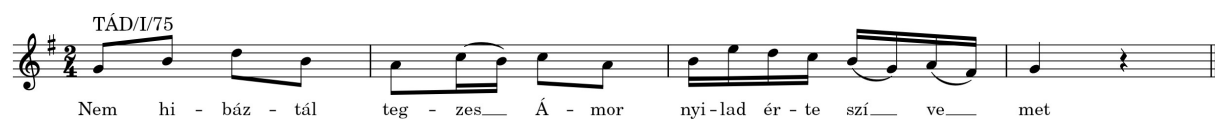
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ne tekints oly mosolyogva	Git 1835/7 DF 1844/43	-	-

96. Nem adnám a báróságot sok százezer aranyért

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nem adnám a báróságot	Nagyk. 1809-1848 /183 P.Dt. 1817-1828/22 MD 1834/30	-	-

97. Nem hibáztál tegzes Ámor/Az újdón új

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nem hibáztál tegzes Ámor	Nagyk. 1809-1848/111 T.M. 1814-1826/2 Mindszenty 1832/75 TÁD 1832-1843/I/75 MD 1834/144 Pdtár 1837/3	- - KR_04037 KR_02785 KR_02785 -	-
Az újdón új policziát	Mindszenty 1832	KR_04038	

98. Nézd, ott a hegytetőn

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nézd, ott a hegytetőn	MD 1834/159 Git 1835/16	-	-

99. Nincs szebb, mint az incognito

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nincs szebb, mint az incognito	MD 1834/125 Sz-M. 1840-1850/4	-	-

100. Nosza hív magyarok

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nosza hív magyarok	Nagyk. 1809-1848/139 Mindszenty 1832/88 Pdtár 1837/35	-	-

101. Óh atyám, óh én egyetlen

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Óh atyám, óh én egyetlen	TÁD 1832-1843/II/75 Git 1835/42 MI 1836/66	-	-

102. Óh édes érzés/Eljött, eljött

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Óh édes érzés	P.Dt. 1817-1828/98	-	-
Eljött, eljött	Sz-M. 1840-1850/6	-	

103. Óh nagy Egek, rátok apellálok

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Óh nagy Egek, rátok apellálok	P.Dt. 1817-1828/9 F.L. 1827/23 K. L. 1828-1844/43 TÁD 1832-1843/I/14 Mindszenty 1832/42 Sz-M. 1840-1850/48	-	-

104. Óh Tihanynak riadó leánya/Elhagyom már a másákat/Triste valedico musis

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Óh Tihanynak riadó leánya	Sp_sz.és_dtár 1818-1848/112 BJ 1831-1840/109 V.J. 1828-1830/159 TÁD 1832-1843/II/74 Git 1835/78	- - - KR_03216 -	x
Elhagyom már a másákat	TÁD 1832-1843/I/65	KR_03215	
Triste valedico musis	Nagyk. 1809-1848/57	-	

105. Oh, be pompás, kies estve

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Oh, be pompás, kies estve	P.Dt. 1817-1828/176 Sp_sz.és_dtár 1818-1848/29 T.M. 1814-1826/5 MÁ 1823-1835/46 TÁD 1832-1843/I/143	-	-

106. Oh/Bús/Ah, szívem öröme, mért habozol

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ah szívem öröme	Mindszenty 1832/8 V.É. 1829/15	KR_23821 -	-
Bús szívem öröme	K. L. 1828-1844 /4	-	
Oh szívem öröme	Mátray 1828-1829/30 Sp_sz.és_dtár 1818-1848/42 P_dtár 1828-1837/21 BJ 1831-1840/46	-	

107. Rejtsd előlem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Rejtsd előlem	MD 1834/58 Git 1835/50	-	-

108. Remény, kétség, mért veritek

Mindszenty/70

Re-mény két - ség mért vér-zik szí - ve_met Csal-fa szín - nel_ ját - szó kép - ze-le-tek ö-röm

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Remény, kétség, mért veritek	Nagyk. 1809-1848/29 Cs.L. 1816-1831/5 Pdtár 1837/40 Mindszenty 1832/70	-	-

109. Schita vizétek/Nosza vitézek a' Franz diadalma

KL/16

Schi - ta vi - té - zek a' Franz di - a - dal - ma__ ne ret - tet - sen el be_en - ne - te - ket

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Schita vizétek a' Franz diadalma	K. L. 1828-1844/16	-	x
Nosza vitézek a' Franz diadalma	MD 1834/57	KR 24728	

110. Setét az éj, s én egyedül tébolygok

KL/74

Se - tét az éj, s'én e - gye - dül té - boly - gok itt

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Schita vizétek a' Franz diadalma	K. L. 1828-1844/16	-	x
Nosza vitézek a' Franz diadalma	MD 1834/57	KR 24728	

111. Sír a gyermek a ligetbe, sír keservesen

Git/61

Sir a gver - mek a li - get - ben

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Sír a gyermek a ligetbe	Git 1835/61 DF 1844/40	-	-

112. Szabadon és kedvem töltve

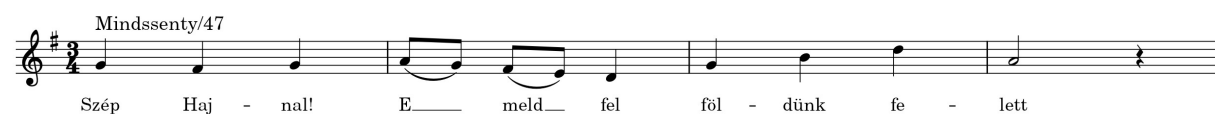
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Szabadon és kedvem töltve	Sp_sz.és_dtár 1818-1848/44 P_dtár 1828-1837/23 Git 1835/74 BJ 1831-1840/55	-	-

113. Szemeimből árvíz módjára

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Szemeimből árvíz módjára	Nagyk. 1809-1848/158 Pdtár 1837/51 TÁD 1832-1843/I/51	-	-

114. Szép hajnal, emeld fel földünk felett

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Szép hajnal, emeld fel	Nagyk. 1809-1848/102 T.M. 1814-1826/1 Mindszenty 1832/47 Pdtár 1837/6 TÁD 1832-1843/I/007	KR_29499 ⁵	x

⁵ Kodály Zoltán 1828-as nagykállói gyűjtéséből

115. Szomorú csillagzat, mely bús sugárokkal

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Szomorú csillagzat	Nagyk. 1809-1848/10 TÁD 1832-1843/II/74	- KR_00204	-

116. Szőke lánynak bús a szíve

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Szőke lánynak bús a szíve	Git 1835/95 DF 1844/23	KR_13318 ⁶	-

117. Isten tartsd meg/Tartsd meg Isten/Gott erhalte

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Isten tartsd meg	TÁD 1832-1843/I/19	-	-
Tartsd meg Isten	Sp. sz. és dtár 1818-1848/51 MÁ 1823-1835/122 BJ 1831-1840/74 Sp. dtár 1837-1853	-	
Gott erhalte	P.Dt. 1817-1828/142 Melod 1822-1831/11		

⁶ Bartalus István kéziratából

118. Távol tőled kedves lélek

Git/127

Tá-vol tő - led ked____ ves lé__ lek Szi-vem i - mád tsak____ té - ged Bús ma

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Távol tőled kedves lélek	Sp_sz.és_dtár 1818-1848/67 Mindszenty 1832/66 MÁ 1823-1835/56 Git 1835/127	-	-

119. Te kis Rózsám, szép kis Rózsám

TÁD/I/47

Te kis Ró - 'sám szép kis Ró - 'sám! Be szé - pen ne - vetsz rám!

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Te kis rózsám	Sp_sz.és_dtár 1818-1848/45 P_dtár 1828-1837/24 TAD 1832-1843/I/47	-	-

120. Tenger búknak közepette

TÁD/I/39

Musical notation for the first system of Tárogató I/39. The staff is in G major (one sharp) and 3/4 time. It begins with a half rest followed by a quarter note G. This is followed by a dotted half note A-G. Then there is a half rest followed by a quarter note B. Next is a dotted half note C-B-A. Finally, there is a triplet of eighth notes G-F-E, followed by a half rest.

Ten - ger búk - nak kö ze pet te

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Tenger búknak közepette	TKK1831/30 Nagyk. 1809-1848/33 TÁD 1832-1843/I/39 MD 1834/108	- - - KR 24153	-

121. Ti erdei vad fák

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ti erdei vad fák	T.M. 1814-1826/80 Nagyk. 1809-1848/38 MI 1836/77	-	-

122. Tíz századot kiélt s állott Árpád/Nemzetnek teste a nép

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Tíz századot kiélt s állott Árpád	Gt 1835/147 TÁD 1832-1843/I/52	-	-
Nemzetnek teste a nép	TÁD 1832-1843/I/52	-	-

123. Utánad folynak könnyeim

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Utánad folynak könnyeim	TÁD 1832-1843/I/84 Sz-M. 1840-1850/10	KR_02704 -	-

b.) Egyéb jövevény dallamok

1. A vadászok élete, élete/Én magyar leány vagyok

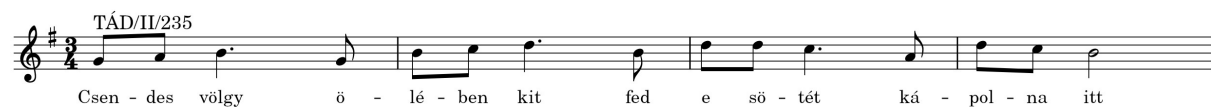
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
A vadászok élete, élete	K.D. 1844/227 TÁD 1832-1843/II/236 TÁD 1832-1843/II/247	-	x
Én magyar leány vagyok	TÁD 1832-1843/II/123 Git 1835/118	KR_04355 -	

2. Áll Ulán, a tábor őre/Est borult a harcmezőre/Ott a mezőn egy virágszál/Merre, merre szép leányka

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Áll Ulán, a tábor őre	Git 1835/159 Sp dtár 1837-1853/15	KR_06160 ⁷	x
Est borult a harcmezőre	TÁD 1832-1843/II/225	-	
Ott a mezőn egy virágszál	Sz-M. 1840-1850/129	-	
Merre, merre szép leányka	Sz-M. 1840-1850/129b	-	

3. Csendes völgy ölében

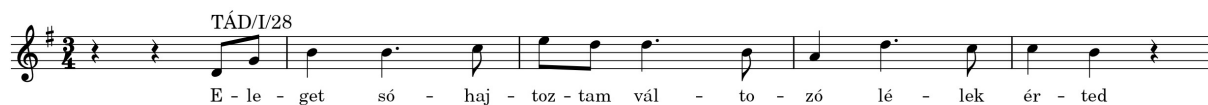

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Csendes völgy ölében	TÁD 1832-1843/II/235 Sz-M. 1840-1850/87	KR_11563 ⁸	-

⁷ Limbay Elemér: *Magyar daltár*ából kiírt támlap

⁸ Limbay Elemér: *Magyar daltár*ából kiírt támlap

4. Eleget sóhajtoztam

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Eleget sóhajtoztam	TÁD 1832-1843/I/28 Mindszenty 1832/21 P.Dt. 1817-1828/58	-	-

5. Fájdalmimat szívemen viselem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Fájdalmimat szívemen viselem	K. L. 1828-1844/12 TÁD 1832-1843/II/287	- KR_24521	-

6. Gyöngyöm/Kedves Minkám el kell válnom

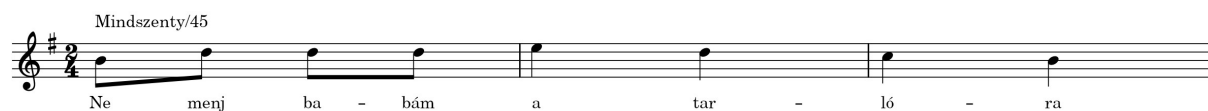

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Gyöngyöm Minkám	K. L. 1828-1844/62	-	-
Kedves Minkám el kell válnom	TÁD 1832-1843/94	-	

2. Régebbi korok dallamai

a.) Dúr hexachord-pentachord dallamok

1. A melly leány sokat szeret//Ne menj babám

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
A melly leány sokat szeret	Sz-M. 1840-1850/21 K. L. 1828-1844/52	KR_04880 -	x
Ne menj babám	Mindszenty 1832/45	KR_04872	
sz. n.	K.D. 1844/133	-	

2. Az egri kávésnak/Igazság, Barátság

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az egri kávésnak	TÁD 1832-1843/II/185 TÁD 1832-1843/II/84 MD 1834/126	KR_07449 KR_07450 KR_24512	x
Igazság, barátság	MD 1834/26	KR_24511	

3. Az Toth Zember mestersége

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az Toth Zember mestersége	K. L. 1828-1844/28 TÁD 1832-1843/II/125	- KR_02297	x

4. Egy-két tehén nem nagy csorda/Nem bánom én, ha csikós is

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Egy-két tehén nem nagy csorda	MD 1834/33	KR 12416	x
Nem bánom én, ha csikós is	KD 1844/98	KR 12410	

5. Fakadj piros rózsá/Illatoztasd kebeledet

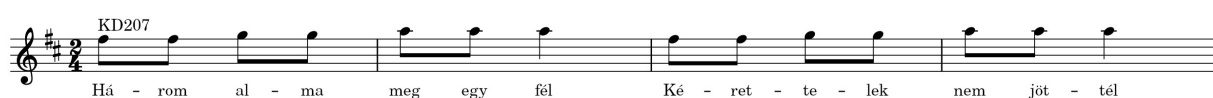
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Fakadj piros rózsá	P.Dt. 1817-1828/25 TÁD 1832-1843/I/35	- KR 03375	x
Illatoztasd kebeledet	TÁD 1832-1843/I/184	KR 03377	

6. Gyere Rúzsám Szanádra/Ha kifordítják is/Ha rongyos is

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Gyere Rúzsám Szanádra	K. L. 1828-1844/22	-	x
Ha rongyos is	K.D. 1844/166	KR 28097	
Ha kifordítják is	TÁD 1832-1843/II/152	KR 11467	

7. Három alma, meg egy fél/Kökényszemed taplót gyújt

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Három alma, meg egy fél	K. L. 1828-1844/124 K.D. 1844/207	- KR 24648	x
Kökényszemed taplót gyújt	MD 1834/92	KR 20727	

8. Hol lakik kend, húgomasszony Keresztúrba/Nincs megyénkben szebb leányka

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hol lakik kend, húgomasszony Keresztúrba	Mátray 1828-1829/16 TÁD 1832-1843/I/127 K.D. 1844/58	- KR_07423 KR_07428	x
Nincs megyénkben szebb leányka	MD 1834/9 K.D. 1844/187	KR_07434 KR_07435	

9. Jaj mely boldogok hű karjában a napok

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Jaj mely boldogok	Mindszenty 1832/71 MD 1834 1834/18 MI 1836/76	KR_03439 KR_03439 -	-

10. Jobb a bor, jobb a bor/szeretlek galambom/szeretnék szántani

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Jobb a bor, jobb a bor	MD 1834 1834/81	KR_11760	x
Szeretnék szántani	K.D. 1844/12	KR_11763	
Szeretlek galambom	DF 1844/45	-	

11. Kalapom szememre vágom/Nehéz tudni célját, végít

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kalapom szememre vágom	K. L. 1828-1844/123 MD 1834/9	- KR_24218	x
Nehéz tudni célját, végít	Mátray 1828-1829/26 TÁD 1832-1843/II/76 Sz-M. 1840-1850/25	- KR_24216 KR_24217	

12. Kántor koma hova mégy? Nyalakodni mint a légy/Egybegyűltek a papok

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kántor koma hova mégy?	TÁD 1832-1843/I/123	KR_07352	x
Egybegyűltek a papok	MD 1834/62	KR_07352	

13. Kicsiny falu fehér ház/Virágszálam, ha kend úgy

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kicsiny falu fehér ház	K.D. 1844/107	KR_20730	x
Virágszálam, ha kend úgy	TÁD 1832-1843/I/139	KR_20729	

14. Lányok fonják a lenszösz/Legyen tavasz, legyen tél

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Lányok fonják a lenszösz	K.D. 1844	KR_02516	x
Legyen tavasz, legyen tél	TÁD 1832-1843/II/175	KR_02515	

15. Ültettem violát kis kertembembe/A malom a vizet aláhajtja

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ültettem violát kis kertembe	DF 1844/3	-	x
A malom a vizet aláhajtja	K.D. 1844/64	KR_03578	

b.) Egyéb régebbiek

1. A minap hajnalba/Siralmas életem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
A minap hajnalba	MD 1834/65	KR_24209	x
Siralmas életem	TÁD 1832-1843/II/51	KR_24212	

2. Cserebogár, sárga cserebogár/Jaj Istenem, be szép élet

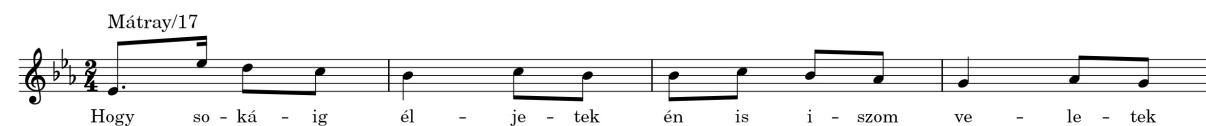
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Cserebogár, sárga cserebogár	TÁD 1832-1843/63 Mindszenty 1832/11 DF 1844/34 K.D. 1844/8	KR_19912 KR_19911 - KR_19917	x
Jaj Istenem, be szép élet	K.D. 1844/8b	KR_19918	

3. Csicsiri borsó, vadlencse/Gyere be rózsám

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Gyere be rózsám	K.D. 1844/10	KR_11442	x
Csicsiri borsó, vadlencse	MD 1834/143 K.D. 1844/10b	KR_20201 KR_09434	

4. De mit töröm/Megadod-e magadat/Egy leány/A kukori/Hogy sokáig/Mióta megnyílt

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
De mit töröm fejemet	TÁD 1832-1843/I/061 Mindszenty 1832/74 V.É. 1829/26 K.D. 1844/228 K. L. 1828-1844/27	KR_04182 KR_04181 - KR_04194 -	x
Móta megnyílt lány eszem	Mindszenty 1832/72	KR_04183	
Megadod-e magadat	K.D. 1844/169	-	
Egy leány azt ígérte	TÁD 1832-1843/II/212	KR_04184	
A kukori lencsének	K.D. 1844/114	KR_04185	
Hogy sokáig éljtek	Mátray 1828-1829/19	-	

5. Egy szóval belőlle tsudáltam magam is/Hallod-e te német/Isten áldjon pajtás

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Egy szóval belőlle	TÁD 1832-1843/II/138	KR_11517	x
Hallod-e te német	MD 1834/150	KR_11516	
Isten áldjon pajtás	Mindszenty 1832/85	KR_11511	

6. Elmehetsz drága madár/Bort ide ifjú asszony

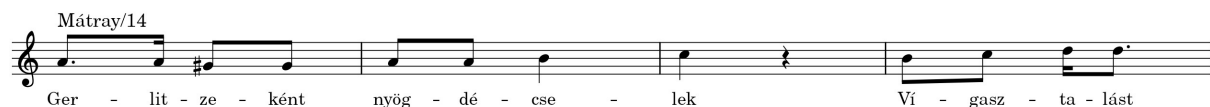
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Elmehetsz drága madár	TÁD 1832-1843/I/106 Mindszenty 1832/13 V.É. 1829/29 K. L. 1828-1844/13	KR_16308 KR_16309 - -	x
Bort ide ifjú asszony	MD 1834/32	KR_16307	
sz.n.	K.D. 1844/190	KR_16311	

7. Elvágтам a kezem/Ha én rózsá volnék

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Elvágтам a kezem	MD 1834/53	KR_09913	x
Ha én rózsá volnék	Mindszenty 1832/3	KR_09914	

8. Gerlitzeként nyögdecselek/Drága kintsem/Édes kincsem galambocskám

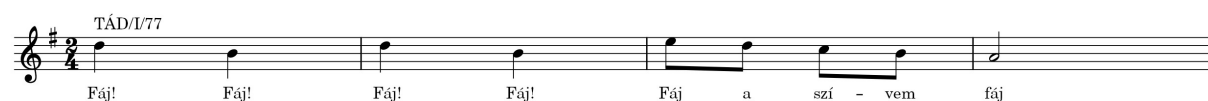
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Gerlitzeként nyögdecselek	TÁD 1832-1843/I/119 Mátray 1828-1829/14	KR_13114	x
Drága kintsem galambocskám	Mindszenty 1832/15	KR_12520	
Édes kincsem galambocskám	K.D. 1844/194	KR_13115	

9. Hej Raki, Raki, Raki/Igyál szép szó

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hej Raki, Raki, Raki	Sz-M. 1840-1850/54	KR_23990	x
Igyál szép szó	TÁD 1832-1843/II/216	KR_23989r	

10. Hogy el akarsz menni/Gyászos szívem/Fáj, fáj fáj a szívem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hogy el akarsz menni	Nagyk. 1809-1848/156	-	x
Gyászos szívem	TÁD 1832-1843/II/181	KR_07606	
Fáj, fáj fáj a szívem	TÁD 1832-1843/I/77	KR_07607	

11. Komor egemen víg nap

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Komor egemen víg nap	F.L. 1827/40 TÁD 1832-1843/I/29	-	-

12. Lyányka a végzés tőlem tégedet

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Lyányka a végzés tőlem tégedet	MD 1834/165 TÁD 1832-1843/I/48	- KR_02969	-

13. Már ennyire ereszkedni le/Rabok felett vasban sétálok

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Már ennyire ereszkedni le	P.Dt. 1817-1828 Nagyk. 1809-1848	KR_21609 ⁹	x
Rabok felett vasban sétálok	MD 1834/24	KR_21612	

14. Már siess hazádba vissza kis/vert seregem, ez a magyar klíma

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Már siess hazádba vissza kis	P.Dt. 1817-1828	-	x
Már siess hazádba vissza vert	MD 1834/29	KR_24717	

15. Van egy rongyos hitvány/Van egy híres-nevezetes vá-vá-város

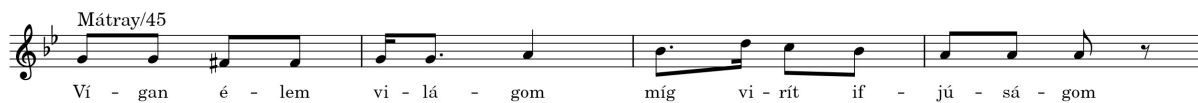
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Van egy rongyos hitvány	TÁD 1832-1843/II/81	KR_09454 ¹⁰	x
Van egy híres-nevezetes	MD 1834/56	KR_09454 ¹¹	

⁹ Bartalus István kéziratából kiírt támlap

¹⁰ Lelt. szám: 9713

¹¹ Lelt. szám: 9715

16. Vigan élem világom

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Vígan élem világom	KL 1828-1844/42 Mátray 1828-1829/51 TÁD 1832-1843/I/113 K.D. 1844/188	- - KR_07566 KR_07567	x

3. Verbunkos dallamok

1. Adj bort a fejszémre/Három huszas, látod-e

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Adj bort a fejszémre	TÁD 1832-1843/I/128	KR_24018	x
Három huszas látod-e	K.D. 1844	KR_24023	

2. Adja Isten, hogy a magyart

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Adja Isten, hogy a magyart	K. L. 1828-1844/40 MD 1834/112 Git 1835/138	- KR_01484 -	x

3. Amott a hegyek lábánál/Hová tegyem a kalapom/Nincsen széna

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Amott a hegyek lábánál	K. L. 1828-1844/125	-	x
Hová tegyem a kalapom	Mindszenty 1832/29	KR_05389	
Nincsen széna	K.D. 1844/151	KR_05380	

4. Az óra, melyre vágyódtam

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az óra, melyre vágyódtam	Nagyk. 1809-1848/175 P.Dt. 1817-1828/65 V.É. 1829/6	-	-

5. Deres a fű, édes lovam /Lágy a kenyér

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Deres a fű, édes lovam	DF 1844/28	-	x
Lágy a kenyér	TÁD 1832-1843/2/122	KR_14833	

6. Eleim e gyász hazának

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Eleim e gyász hazának	TÁD 1832-1843/II/209 Git 1835/29 Pdtár 1828-1837/7	KR_21601 - -	-

7. Fájdalom borítja keblem érzetét

TÁD/II/124

fáj - da - lom bo - rí - ít - ja Keb - le - em ér - ze - tét

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Fájdalom borítja keblem érzetét	TÁD 1832-1843/II/124 Git 1835/129 Sz-M. 1840-1850/107	- - -	-

8. Fel fogadtam száz meg/Drága kintsem/Hát már a sok komplementek/Élek még én jövődöre

TÁD /I/124

Hát - már - a sok ko - omp - li - men - - tek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Fel fogadtam száz meg	Mindszenty 1832/26	KR 22831	x
Drága kintsem	TÁD 1832-1843/I/100	KR 22832	
Hát már a sok komplementek	TÁD 1832-1843/I/124	KR 22833	
Élek még én jövődöre	Sz-M. 1840-1850/41	KR 22838	

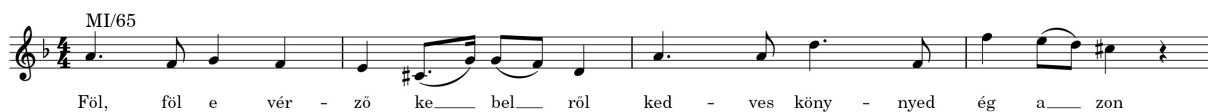
9. Földiekkel játszó/Elhagyom földünk/Kellemes virágit

Mindszenty/61

Föl - di - ek kel - ját - szó é - gi tü - ne - mény

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Földiekkel játszó	Pdtár 1837/12 T. M. 1814-1826/72 K. L. 1828-1844/38 TKK 1831/9 MD 1834/116 Git 1835/47 Mindszenty 1832/61 TÁD 1832-1843/I/001	- - - - - - KR_03078 -	x
Elhagyom földünk	TÁD 1832-1843/II/268	KR_03078	
Kellemes virágit	MD 1834/166	KR_24738	

10. Föl, föl e vérző kebelről

13. Ha rám villan szép lánykám (Szép Rózsám)/Ha rám lövell szép lánykám

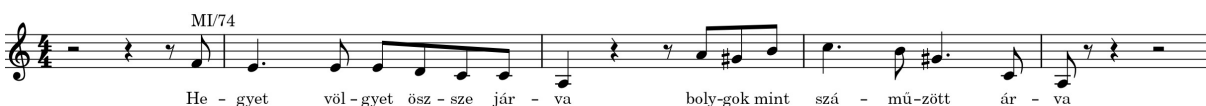
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ha rám lövell szép lánykám	Gt 1835/35	-	-
Ha rám villan szép lánykám	Sp. sz. és dtár 1818-1848/83 MÁ 1823-1835/83 P. dtár 1828-1837/47 BJ 1831-1840/33 DF 1844/48	- - - - -	-

14. Hazádnak rendületlenül

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hazádnak rendületlenül	Sz-M. 1840-1850/104 Sp. dtár 1837-1853/35	KR_00348 ¹⁴	x

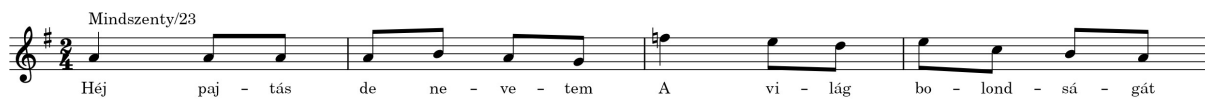
15. Hegyet, völgyet összejárva bolygok mint száműzött árva

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hegyet, völgyet összejárva	Gt 1835/76 MI 1836/74	-	-

¹⁴ Limbay Elemér *Magyar daltárából*

16. Héj pajtás, be nevetem e világ bolondságát

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Héj pajtás, be nevetem e világ	TÁD 1832-1843/I/104 Mindszenty 1832/23 K.D. 1844/101	KR_01648 KR_02069 KR_01650	x

17. Hunnia nyög letiporva

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hunnia nyög letiporva	TÁD 1832-1843/I/21 TKK 1831/45,82 Gt 1835/86 K. L. 1828-1844/61 M.Á. 1823-35/16 Félegyh. 1827/77	KR_24726 ¹⁵	-

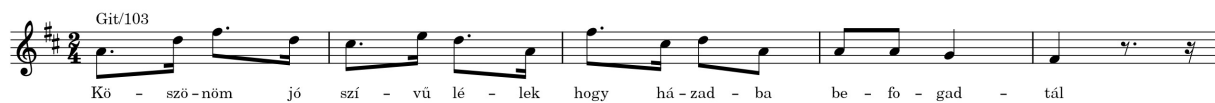
18. Jaj, ha már így élnem kell/Természeti édes ösztön

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Jaj, ha már így élnem kell	Mindszenty 1832/30	KR_06140	-
Természeti édes ösztön	Mátray 1828-1829/41 TÁD 1832-1843/II/208 K.D. 1844/102	- KR_04048 KR_06141	

¹⁵ Limbay Elemér *Magyar daltár*-ból kiírt támlap

19. Köszönöm jószívű lélek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Köszönöm jószívű lélek	Git 1835/103 Sp.sz.éstdtár 1818-1848/35 M.Á. 1823-35/67 B.J. 1831-1840/50 V. J. 1828-30/222	-	-

20. Magyart királya ha hívja/Drága kintse a magyarnak

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Magyart királya ha hívja	TÁD 1832-1843/I/18 V.É. 1829/17	-	-
Drága kintse a magyarnak	F.L. 1827/41	-	-

21. Nem bűn a lányt szeretni

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nem bűn a lányt szeretni	TÁD 1832-1843/I/69 K.D. 1844/44	KR_11847 KR_11126	-

22. Nem úgy van az, mint volt rég, béborult a magyar ég

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nem úgy van az, mint volt rég	K. L. 1828-1844/19 MD 1834/103	- KR_23278	-

23. Ott, hol patakocska

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ott, hol patakocska	F.L. 1827/72 TKK 1831/14 TÁD 1832-1843/I/004	-	-

24. Sötét olajfák illatos hűsében

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Sötét olajfák illatos hűsében	MD 1834/171 Git 1835/140	KR_24177 -	-

25. Termetednek annyi éke

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Termetednek annyi éke	TÁD 1832-1843/II/13 Git 1835/12	KR_09521	-

26. Zokoghat még egy betűcskét

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Zokoghat még egy betűcskét	P.Dt. 1817-1828/89 F.L. 1827/47 TÁD 1832-1843/I/005 Mindszenty 1832/54	-	-

4. Népies dalok

1. Akkor szép az erdő/Szép a rozmaringszál

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Akkor szép az erdő	DF1844/02	-	-
Szép a rozmaringszál	TÁD1832-1843/II/173	KR_00281	-

2. Amoda egy/Amott egy kis patak csereg/Sír a fülemüle/Co fel édes deresem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Amoda egy patak csereg	DF 1844/42	-	x
Amott egy kis patak csereg	TÁD 1832-1843/I/90	KR_10698	
Sír a fülemüle	K.D. 1844/173	KR_10697	
Co fel édes deresem	Mindszenty 1832 1832/10	KR_01678	

3. Apró fának

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Apró fának	DF 1844/7 K.D. 1844/136	- KR_22825	x

4. Árpád apánk szerzeményje

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Árpád apánk szerzeményje	D. G. 1826-1837/30 TÁD 1832-1843/II/199	- KR_04799	-

5. Az Alföldön halász legény vagyok én

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az Alföldön halász legény	K. L. 1828-1844/127 Sz-M. 1840-1850/92 K.D. 1844/205	- KR_04502 -	x

6. Az én libám/A kállai töltésen

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az én libám	MD 1834/79	KR_21621	x
A kállai töltésen	Mindszenty 1832/1	KR_04815	

7. Az én rózsám szemöldöke többet ér/Kék eres a szőlőlevél/Halok testvér/Zengjen új dal a hazához/Férjhez adnám

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az én rózsám szemöldöke	TÁD 1832-1843II/49	KR 07938	x
Kék eres a szőlőlevél	DF 1844/15	-	
Halok testvér	Mindszenty 1832/28	KR 07932	
Zengjen új dal a hazához	TÁD 1832-1843II/170	KR 07933	
Férjhez adnám leányomat	TÁD 1832-1843I/108	KR 07927	

8. Azt szokták szememre vetni

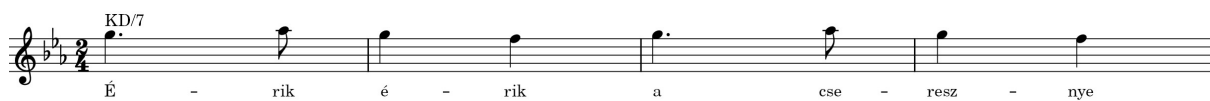
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Azt szokták szememre vetni	TÁD 1832-1843I/113 MD 1834/128 DF 1844/27	KR 24632 KR 24636 -	x

9. Bécs várostól nyugotról keletre hidegen/Nincsen kedvem, elvitte a gólya

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Bécs várostól nyugotról keletre	MI 1836 TÁD 1832-1843II/25 Git 1835/68 Sz-M. 1840-1850/66	- KR_02808 - -	x
Nincsen kedvem, elvitte a gólya	DF 1844/33 K.D. 1844/92	- -	

10. Csak hadd szólja/Te meg Tamár/Érik érik a cseresznye

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Csak hadd szólja	TÁD 1832-1843/II/121	KR_20538	x
Te meg Tamár	TÁD 1832-1843/II/154	KR_20537	
Érik érik a cseresznye	K.D. 1844/7	KR_20443	

11. Csaplárosné/Kocsmárosné be barna, be barna/Már ezután feketében

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Csaplárosné be barna	MD 1834/76	KR_22693	x
Kocsmárosné be barna	K.D. 1844/161	KR_22689	
Már ezután feketében	Mindszenty 1832/36.	KR_22690	

12. Ég a kunyhó, ropog a nád/Az egekben lovagoltam

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Az egekben lovagoltam	K.D. 1844/129	KR_21335	x
Ég a kunyhó, ropog a nád	Mindszenty 1832/79 SZM 1840-1850/113	KR_21274 -	

13. Egy embernek/Végigmentem egy asszonynak/embernek/A csajáig/Felszántom én

Mátray/13

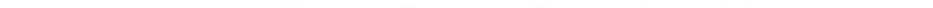

Fel szán - tom én azt az ut - szát u - gar gya - nánt

szövegkezdeketei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Végigmentem egy embernek	DF 1844/30	-	x
Egy embernek végigmenék	MD 1834/86	KR_03021	
Végigmentem egy asszonynak	Mindszenty 1832/57	-	
Végimentem a csajági hosszú	TÁD 1832-1843/I/107	KR_09902	
Felszántom én azt az utcát	Mátray 1828-1829/14	-	
szn.	K.D. 1844/131	-	

14. Egyenes vagy, mint a nád/Híven szeretettem

KD/44

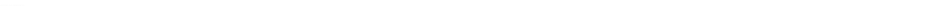

E - gve - nes vagy mint a nád Hoz - zám sza - bott az a - pád

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Egyenes vagy, mint a nád	K.D. 1844/44	KR 01624	x
Híven szeretettem	Mindszenty 1832/22	KR 01631	

15. Elmentem én a szőlőbe/Kedves Tubám, szépségednek/Szeretem én kendet nagyon

KD/180

Sze - re - tem én ken - det na - gyon mert fe - ke - te sze - me va - gyon

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzei archívumi szám	változat gyűjtésből
Elmentem én a szőlőbe	Mindszenty 1832/17	KR 08489	x
Kedves Tubám, szépségednek	TÁD 1832-1843/I/34	KR 08488	
Szeretem én kendet nagyon	K.D. 1844/180	KR 08491	

16. Elvágтам az ujjam/Micsoda csárda

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Elvágтам az ujjam	K.D. 1844/9	KR_02552	x
Micsoda csárda	SZ-M 1840-1850/89	KR_02561	

17. Én vagyok a Petri gulyás/ Már minálunk így köszönnék

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Én vagyok a Petri gulyás	K. L. 1828-1844/3 Sz-M. 1840-1850/93 TÁD 1832-1843/II/151, Mátray 1828-1829/11	- - KR_11449 -	x
Már minálunk így köszönnék	K.D. 1844/4	KR_11452	

18. Es az eső, zúg a dara/Nem szeretem az uramat/Itt vagy ismét/Hajtsd ki kislány a juhokat

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Es az eső, zúg a dara	MD 1834/172	KR_08854	x
Nem szeretem az uramat	K.D. 1844/5	KR_08861	
Itt vagy ismét kis ártatlan	TÁD 1832-1843/II/232	KR_08860	
Hajtsd ki kislány a juhokat	TÁD 1832-1843/II/45	KR_08859	

19. Ha betekintsz a dalai/kadarcsi csárdába

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ha betekintsz a dalai	DF 1844/13	-	x
Ha betekintsz kadarcsi csárdába	K.D. 1844/85, 215	KR_10128	

20. Három fehér kendőt veszek/Kútágasra szállott a sas

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Három fehér kendőt veszek	K.D. 1844/54	KR_01906	x
Kútágasra szállott a sas	DF 1844/12	-	

21. Hej a csepi határon/kanális/Kátsa gúnár

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hej a csepi határon	K.D. 1844/14	KR_04818	x
Hej a csepi kanális	K.D. 1844/13	KR_04817	
Kátsa gúnár	TÁD 1832-1843/II/189	KR_04816	

22. Hortobágyi pusztán fúj a szél

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Hortobágyi pusztán fúj a szél	Sz-M. 1840-1850/116 DF 1844/17	KR_00276 -	x

23. Huszár vagyok/ Jaj rózsám, be szeretlek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Huszár vagyok	DF 1844/16	-	x
Jaj rózsám, be szeretlek	TÁD 1832-1843/II/55 Mátray 1828-1829/19	KR_23715 -	

24. Isten a megmondhatója

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Isten a megmondhatója	Git 1835/104 K.D. 1844/193	- KR_21690	x

25. Isten hozzád édes eszem/Tizenöt esztendő voltam/Nem engedik azt az egek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Isten hozzád édes eszem	K.D. 1844/40	KR_21353	x
Tizenöt esztendő voltam	TÁD 1832-1843/I/111	KR_21352	
Nem engedik azt az egek	Sz-M 1840-1850/119	-	

26. Jaj de fázom rétümögbe/Minek az a hugyozólik

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Jaj de fázom rétümögbe	K.D. 1844/44	KR_11529	x
Minek az a hugyozólik	TÁD 1832-1843/II/159	KR_11527	

27. Kinek nintsen szeretője, menjen el a zöld erdőbe/Te, kit halva is szeretek

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kinek nintsen szeretője	K. L. 1828-1844	KR_14600 ¹⁶	-
Te, kit halva is szeretek	Git 1835		

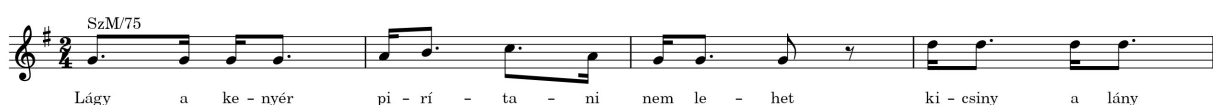
¹⁶ Bartay András *Eredeti népdalok* 1-es füzetéből kiírt támlap

28. Kinek van, kinek van karikagyűrűje/Vége Vig Andrásnak

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kinek van, kinek van	TÁD 1832-1843 II/79	KR_19886	x
Vége Vig Andrásnak	Mindszenty 1832/38	KR_12407	

29. Lány a kenyér pirítani nem lehet/A huszárnak templom a pincze

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Lány a kenyér pirítani nem lehet	SZM/76 K.D. 1844/127	KR_17705 KR_17702	-
A huszárnak templom a pincze	DF 1844/41	-	

30. Majd megmondom nemsokára/Nintsen olyan híres asszony

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Majd megmondom nemsokára	K.D. 1844/60	KR_23528	x
Nintsen olyan híres asszony	TÁD 1832-1843 II/165	KR_23523	

31. Mariskám, Mariskám eszem a szemedet /Szeretett angyalom szívemnek bálvány

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Mariskám, Mariskám	K. L. 1828-1844/119 Sz-M 1840-1850/68	- KR_02677	x
Szeretett angyalom	Mindszenty 1832/41	KR_02682	

32. Mi füstölög ott a síkon távolba

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Mi füstölög ott a síkon távolba	Sz-M 1840-1850/105 KD 1844/143	- KR_01604	x

33. Miről apám nagy búsan szólt

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Miről apám nagy búsan szólt	Git 1835/55 DF 1844/20	KR_06747 ¹⁷	x

34. Nagykomárom, Kiskomárom/Simonyiba van egy malom

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nagykomárom, Kiskomárom	MD 1834 /100	-	x
Kiskomárom, Nagykomárom	Mindszenty 1832/48	KR_06022	
Simonyiba van egy malom	Mátray 1828-1829/38 K.D. 1844/42	- KR_06022	

¹⁷ Az 1850-60 között keletkezett *Dalfüzér* c. kéziratból való támlap

35. Ne menj rózsám a tarlóra/Őszi harmat

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ne menj rózsám a tarlóra	Sz-M. 1840-1850/106 K.D. 1844/208 K. L. 1828-1844/126	KR_00231 KR_00230 -	x
Őszi harmat	DF 1844/6	-	

36. Ne szomorkodj, légy víg

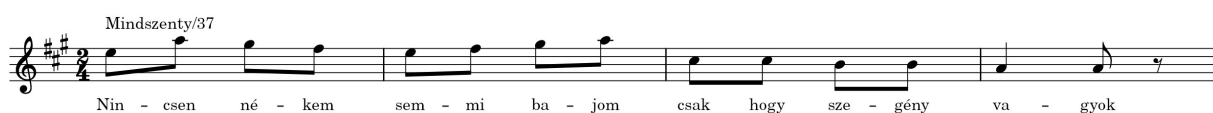
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Ne szomorkodj, légy víg	TÁD 1832-1843/I/95 Mátray 1828-1829/23	KR_07305 -	x

37. Nini, mi az a szerelem/Ím tehát ez a szerelem/Valameddig nem szerettem

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nini, mi az a szerelem	TÁD 1832-1843 I/66 V.É. 1829/19	KR_01717 -	x
Nini, hát ez a szerelem	Gt 1835/85	-	
Ím tehát ez a szerelem	Mindszenty 1832/62	KR_01715	
Valameddig nem szerettem	MD 1834/175	KR_01713	

38. Nintsen nékem semmi bajom, tsak hogy szegény vagyok/Életembe korhel voltam

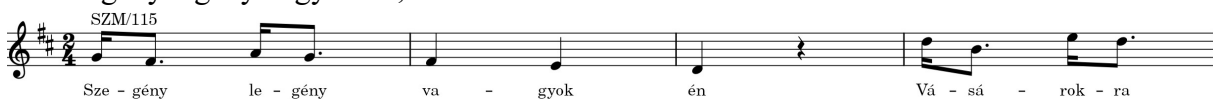
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nintsen nékem semmi bajom	TÁD/II/190 SZ-M 1840-1850/45 Mindszenty 1832/40	KR_11086 KR_03903 KR_03902	x
Életembe korhel voltam	MD 1834/70	KR_02730	

39. Száraz kukoricaszár

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Száraz kukoricaszár	Mátray 1828-1829/40	-	x
SZ.n.	K.D. 1844/153	KR_27059	

40. Szegény legény vagyok én, vásárookra

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Szegény legény vagyok én, vásárookra	Sz-M. 1840-1850/116 K.D. 1844/41	KR_24072 KR_13664	x

41. Tsak azért szeretek a Kunságba lakni/Szeretlek galambom/Búbánat, siralom/Szeretek játszani/Szeretnék szántani

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Tsak azért szeretek a Kunságba	TÁD 1832-1843/I/59	-	-
Szeretlek galambom	DF 1844	-	
Búbánat, siralom	K.D. 1844/186	KR_06190	
Szeretek játszani	K.D. 1844/195	KR_05941	
Szeretnék szántani	MD 1834	-	

42. Úgy ég a tűz, ha lobog/Szőlőtőke, venyige

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Úgy ég a tűz, ha lobog	TÁD 1832-1843/II/213	KR_22215	x
Szőlőtőke, venyige	K.D. 1844/67	KR_22217	

43. Veres/Piros bársony/Ne sírj/Édes hazám/Piros kukoricaszár/Nadrágom selyemszél

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Veres bársony süvegem	K.D. 1844/38 V.É. 1829/21 Mindszenty 1832/81	KR_07189 - KR_07185	x
Piros bársony süvegem	Mátray 1828-1829/33	-	
Ne sírj Ninám	MD 1834/137	KR_07188	
Édes hazám fiai	TÁD 1832-1843/II/280	KR_07184	
Piros kukoricaszár	MD 1834/48	KR_07186	
Nadrágom selyemszél	K.D. 1844/164	KR_07189	

5. Népdalok

1. Boldogtalan az én sorsom/Sikolt, rikolt a sarkantyú/Erdő, erdő de magas vagy

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Boldogtalan az én sorsom	TÁD 1832-1843/II/248	KR_06352	x
Sikolt, rikolt a sarkantyú	K.D. 1844/34	KR_06353	

2. Bús az idő, bús vagyok én magam is/Túl a Tiszán van egy város

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Bús az idő, bús vagyok én	K.D. 1844/88	KR_03363	x
Túl a Tiszán van egy város	DF 1844/9	-	

3. Egy szép barna legény nálunk kezdé járni/Estve van, estve van

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Egy szép barna legény	Mindszenty 1832/16	KR_12610	x
Estve van, estve van	TÁD 1832-1843/II/112	KR_12609	
	TÁD 1832-1843/II/150	KR_12608	

4. Életem a boros korsó/Mit ér a subiczkos stibli

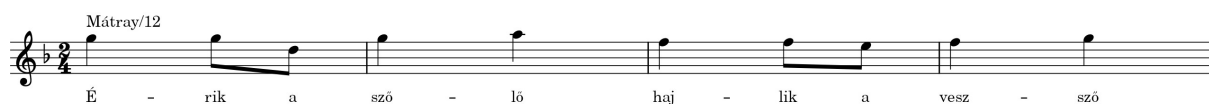
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Életem a boros korsó	TÁD 1832-1843/II/68	KR_20794	x
Mit ér a subiczkos stibli	MD 1834/129	KR_20795	

5. Én azt cselekszem/Esik az eső/Kicsi vagyok én

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Én azt cselekszem	TÁD 1832-1843/022	KR_08653	x
Esik az eső	MD 1834/51	KR_08652	
Kicsi vagyok én	K.D. 1844/178	KR_08654	

6. Érik a szőlő

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Érik a szőlő	Mátray 1828-1829/12 K.D. 1844/5	KR_24363 ¹⁸	x

7. Esik eső a harasztom/Már én többet nem szolgállok/Megégett a réten a nád

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Esik eső a harasztom	TÁD 1832-1843/II/064 KD 1844/146	KR_15840 KR_14619	x
Már én többet nem szolgállok	KD 1844/46	KR_14619	
Megégett a réten a nád	TÁD 1832-1843/I/48	KR_15841	

8. Héj, Lutza Panna megy a kútra

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Héj, Lutza Panna megy a kútra	TÁD 1832-1843/I/145 K.D 1844/24	KR_13541 KR_13542	x

9. Kincsem, Kató ángyom/Ángyom, Kata ángyom

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Kincsem, Kató ángyom	MD 1834/47	KR_12988	x
Ángyom, Kata ángyom	K.D. 1844/35	KR_12793	

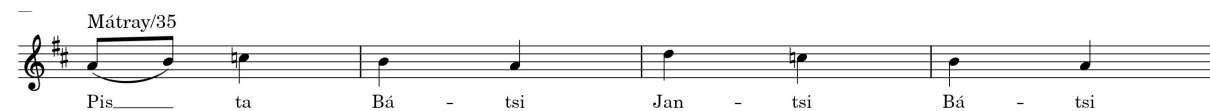
¹⁸ Bartalus István gyűjteményéből kiírt támlap

10. Nem bánom, hogy parasztnak születtem

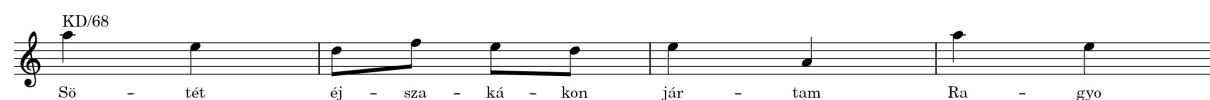
szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Nem bánom, hogy parasztnak születtem	TÁD 1832-1843/II/119 K.D. 1844/118	KR_09114 KR_09115	x

11. Pista bácsi, Jancsi bácsi/János bácsi, Pista bácsi/ Kocsmárosné gyűjts világot

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Pista bácsi, Jancsi bácsi	Mátray 1828-1829/35	-	x
Pista bácsi, Gyurka bácsi	TÁD 1832-1843/II/198	-	
János bácsi, Pista bácsi	MD 1834/50	KR_23617	
Kocsmárosné gyűjts világot	K.D. 1844/31	KR_23613	

12. Sötét éjszakában jártam/Este virágzik a repce/Zöld ág, kökény ha megkékül

szövegkezdetei	helye a kéziratokban	Népzenei archívumi szám	változat gyűjtésből
Sötét éjszakában jártam	K.D. 1844/65	KR_04367	x
Este virágzik a repce	K.D. 1844/126	KR_04368	
Zöld ág, kökény ha megkékül	TÁD 1832-1843/II/162	KR_04369	